

JYVÄSKYLÄN YLIOPISTO

Taloustieteiden tiedekunta

Festivaalien avustushaku opetusministeriöltä pitkän aikavälin yhteistoiminnallisena pelinä

Kansantaloustiede

Pro gradu -työ

Elokuu 2002

Laatija: Tiina Kukkonen

Ohjaajat: Professori Hannu Tervo

Opintoasiainpäällikkö Tapio Ruokolainen

JYVÄSKYLÄN YLIOPISTO TALOUSTIETEIDEN TIEDEKUNTA

Tekijä	Tiina Katriina Kukkonen		
Työn nimi: Festivaalien avustustenhaku opetusministeriöltä pitkän aikavälin yhteistoiminnallisena pelinä			
Oppiaine	Kansantaloustiede	Työn laji	Pro Gradu
Aika	Elokuu 2002	Sivumäärä 229+9+4 liitettä	
Tiivistelmä – Abstract			
<p>Pro gradussa analysoidaan festivaalien tuenhakua peliteorian avulla. Työssä hyödynnetään strategista valintaa ja etsitään tuenhaun kannalta relevantteja ja kestäviä pelimallituksia, joissa peliä pyritään jatkamaan seuraavilla periodeilla. Työssä tutkitaan myös tasapainon muodostumisen edellytyksiä ja perusteluita.</p> <p>Työssä etsitään mahdollisuuksia välittää tuenhaussa tarvittavaa uskottavaa informaatiota. Työssä tarkastellaan tuenmyöntäjän mahdollisuuksia tehdä entistä tietoisempia ja perustellumpia tukipäätöksiä, ja tuenhakijoiden mahdollisuuksia pyrkiä tuen piiriin. Kun toimijoilta löytyy riittävästi halukuutta ja yhteisiä päämääriä tuenhakupeliin osallistumiseksi, työssä analysoidaan toimijoiden mahdollisuuksia muodostaa pitkän aikavälin tuenhakupelejä ja saavuttaa yhteistoiminnallisia ja kestäviä tasapainoja. Opetusministeriön tuenmyönnön hyvin vakaan tasapainon muodostumista ja vakautta selitetään taloustieteellisiin teorioihin perustuen. Aineiston muodostavat opetusministeriön tuet valtakunnallisille kulttuuritapahtumille vuosina 1996-2000 sekä Finland Festivals ry:n jäsenten vuosia 1993, 1994, 1996 ja 1999 koskeneet kyselyvastaukset festivaalien talouden rakenteesta, kehityksestä ja vuoden 1999 osalta ei-rahallisista panoksista. Aineistoa on käsitelty tilastoina taiteen keskustuimikunnan työpapereissa Kukkonen (2000) ja (2001).</p> <p>Vaikka festivaalit ovat usein rahallisesti vaihtoehtoisia sijoituskohteita tuottamattomampia, festivaaleja järjestetään runsaasti, koska niiden koetaan tuottavan myös muita kuin rahassa mitattavia hyötyjä. Harva festivaali selviäisi nykyisessä laajuudessaan ilman tukia. Koska vain osa hakijoista saa tukia ja tuet jakautuvat epätasaisesti, työssä tutkitaan pääasiassa vangin dilemma –tyyppisen konfliktin sisältävän hyötyrakenteen pohjalta, miten yhteistoiminta voi pitkällä aikavälillä muodostua vaikeimmasta lähtökohdasta eli lyhytnäköisestä hyödyn optimoinnista käsin. Tuen saannin erojen vuoksi altruistisuutta ei oleteta tuenmyönnön lähtökohdaksi. Toimijoiden päätyminen pelimuotoon, tietoisuus pelin rakenteesta ja pelin ehtojen mukauttaminen muodostavat peliteoreettisen ongelman. Pitkän aikavälin yhteistoiminnallisia pelejä mahdollistavina tekijöinä käsitellään rationaalisuutta, yhteistoiminnallisuutta, ja uskottavan informaation välittämisen mahdollisuuksia huomioiden ei-taloudellisten tekijöiden rajoitukset informaation saatavuudelle ja uskottavalle välittämiselle. Taustatekijöistä etenkin pyrkimys tarjota kulttuuria, osittain yhdensuuntaiset päämäärät ja tahdon voimakkuus kompensoivat osaltaan rahallisten tulojen niukkuutta ja tehostavat tuenhakua. Pelihistorian muistamisen myötä toimijoille muodostuu mainetta, jonka avulla mahdollisuudet uskottavan informaation välittämiseen ja yhteistoiminnalliseen ratkaisuun pääsemiseen voivat kasvaa ja tasapaino vakiintua pelin ennustettavuuden lisääntyessä.</p> <p>Takaperoinen induktio, jaksoittain rationaalinen hyödyn optimointi ja kärsimättömät aikapreferenssit estävät yhteistoiminnallisten ratkaisujen muodostumista hyötyrakenteeltaan vangin dilemman tyyppisissä peleissä, kun pelin päättymisjakso on varmuudella tiedossa. Työssä etsitään mahdollisuuksia horjuttaa takaperoisen induktion ehdottomuutta, jotta toimijat pääsisivät intuitiivisesti uskottavampaan ja pelaajien hyötyä parantavaan yhteistoiminnalliseen ratkaisuun. Toimijoiden huomioidessa riittävästi tulevien periodien hyötyjä folk-teoreema kertoo, että äärettömissä tai epävarmuudella päättyvissä peleissä voi esiintyä äärettömästi tasapainoja, myös yhteistoiminnallisia tasapainoja. Peliteoreettisen ongelman muodostaa, että folk-teoreema ei kerro ratkaisujen määrää tai mihin niistä päädytään. Mahdollistaessaan yhteistoiminnallisia ja kestäviä ratkaisuja folk-teoreema kuitenkin edistää festivaalien tuenhakua ja järjestämistä.</p> <p>Festivaalien laveiden tuhakustrategioiden vuoksi ratkaisun täsmentyminen riippuu pitkälti tuenmyöntäjän valinnoista. Kun tuenhaku opetusministeriöltä muodostuu folk-teoreeman piiriin kuuluvaksi peliksi, teoria ei kerro, miten opetusministeriön tuenmyönnön erittäin vakaaseen tukijakaumaan on päädytty. Tasapainon muodostumista ja sen vakautta on selitettävä kaupanhieronnan, neuvotteluvoiman, uudelleenneuvottelun transaktiokustannuksien, polttopisteratkaisun ja institutionaalisten ja sosiologisten rakenteiden avulla. Institutionaalisista syistä merkittävimmän muodostaa korporatiivinen, hierarkkinen ja pitkälti autonominen taiteen tukia ehdottava, päätöksentekoon osallistuva ja taiteen asiantuntemuksellaan tuenmyöntöä legitimoiva valtion taidetoimikuntajärjestelmä. Tuenmyöntäjällä näyttäisi olevan ajassa melko vakaat ja mahdollisesti joidenkin festivaalien suhteen altruistiset preferenssit festivaalien tukemiseksi. Laadullisten tuenmyöntökriteerien määrittely tässä järjestelmässä selittää tuen vakautta etenkin, jos laadun määrittely kertookin neuvotteluvoimasta mutta se tulkitaan myös tuettujen hyödykkeiden ominaisuuksiksi.</p>			
Asiasanat Festivaali. Kulttuuritapahtuma. Julkinen tuki. Päätöksenteko. Kulttuuripolitiikka. Peliteoria. Rationaalisuus. Informaatio. Yhteistoiminta. Pitkä aikaväli.			
Säilytyspaikka	Jyväskylän yliopisto / Taloustieteiden tiedekunta		

Lukijalle

Festivaalien järjestäminen ilmentää halukkuutta kulttuurin tarjoamiseen. Festivaalit järjestetään vuorovaikutuksessa yleisön, taiteilijoiden, järjestöjen ja moninaisten toimijoiden kesken – mutta usein vailla varmuutta rahoituksen riittävydestä. Useimmille festivaaleille avustusten piiriin pääseminen on elintärkeää, ja vapaaehtoistyön lisäksi myös riittävä tulojen saanti vaatii festivaalilta erityistä tahdon voimakkuutta.

Peliteorian avulla avustuksenhakua voidaan tutkia päämäärään suuntautuvana strategisena valintana. Työssä tarkastellaan festivaalien pyrkimystä päästä tuen piiriin ja pitkän aikavälin yhteistoiminnallisiin peleihin potentiaalisen tuenmyöntäjän kanssa. Avustusten piiriin päästäkseen festivaali voi pyrkiä rakentamaan mainettaan luotettavana ja toimintakykyisenä kulttuurintuottajana ja vaikuttamaan tuensaantiinsa epäsuoraan – neuvotteluvoimaa hankkien. Tuen piiriin pääseminen ja siellä pysyminen muodostavat jännitteen festivaalien hakiessa tukea. Kulttuuripolitiikassa tuenmyönnön jännite muodostuu tavoitteista kannustaa innovatiivisuuteen festivaaleilla ja niiden vaikutuspiirissä – ja tavoitteista turvata jaettavan tuen rajoissa edes joidenkin festivaalien toiminnan jatkuvuutta.

Työssä kartoitetaan valintamahdollisuuksia ja pyritään etsimään menestyksekkäitä tuenhakustrategioita. Työssä pyritään myös edistämään tuenhakustrategioiden ja tuenjaosta päättämisen läpinäkyvyyttä. Ilahtuisin, jos työ lisääisi festivaalien mahdollisuuksia kehittää tietämystään ja tuenhakuaan. Toivon myös tuenhakua ja –myöntöä koskevan tietoisuuden lisääntymisen edistävän päätöksentekoa ja sen perustelemista.

Kiitokset

Kiitän festivaaleja, jotka ovat vuoteen 1999 keskittyneeseen kyselyyn vastatessaan ja opetusministeriön avustuksia hakiessaan tehneet työn mahdolliseksi. Jyväskylän yliopiston kansantaloustiedettä kiitän avarakatseisesta aiheen hyväksymisestä. Pro graduni ohjaukseensa ottanutta professori Hannu Tervoa ja peliteoriasta kanssani keskustellutta Tapio Ruokolaista kiitän etenkin tavoitettavuudesta ja opiskelun edellytysten luomisesta. Tutkimiseen kannustamisesta kiitän Matti Estolaa ja viime hetken kommentteista Panu Poutvaaraa.

Jyväskylässä, 28.8.2002,

Tiina Kukkonen

SISÄLTÖ

1	JOHDANTO	1
1.1	Tutkimusongelma.....	1
1.1.1	Festivaalien avustushaku strategisena käyttäytymisenä	1
1.1.2	Tuenhaun valintamekanismin tuntemisen merkitys	2
1.1.3	Toimijoiden hyödyt, hyödyn maksimointi ja aikahorisontti	6
1.2	Mahdollisuus viestiä tuenhaussa	17
1.2.1	Informaatio	17
1.2.2	Tuen hakustrategian vaihteluväli ja Nash-tasapaino	21
1.2.3	Festivaalien avustuksenhaun peliteoreettisen tarkastelun erityispiirteitä	24
1.3	Puitteet opetusministeriön tuen haun peleihin.....	30
1.3.1	Aineisto.....	30
1.3.2	Opetusministeriön tuenmyöntöjärjestelmä	34
1.3.3	Opetusministeriön tuen jakauma tasapaino vuosina 1996-2000	49
2	PELITEOREETTISEN MALLINNUKSEN TAUSTATEKIJÄT PITKÄLLÄ AIKAVÄLILLÄ.....	67
2.1	Rationaalisuus	67
2.1.1	Aikapreferenssi, informaatio – ja rationaalisuus hyödyn maksimointina	67
2.1.2	Tahdon voimakkuus	75
2.1.3	Rationaalisuus ja suhtautuminen riskiin.....	82
2.1.4	Yhteenvedo rationaalisuudesta	86
2.2	Yhteistoiminnallisuus.....	89
2.2.1	Yhteistoiminnallisuus -käsitteen merkitykset.....	89
2.2.2	Yhteistoiminnallisuus yhteisinä päämäärinä	91
2.2.3	Polttopisteen vakiintuminen tasapainoksi	93
2.2.4	Yhteistoiminnallisuus pelin ratkaisun hyväksymisen rajoitteina	97
2.2.5	Yhteistoiminnallisuus viestintämahdollisuutena	98
2.2.6	Ei-yhteistoiminnalliset pelit.....	104
2.2.7	Yhteistoiminnallisuus liittoumana.....	107
2.2.8	Yhteenvedo yhteistoiminnallisuudesta.....	109

3	MUISTI, MAINE JA PITKÄN AIKAVÄLIN PELIEN MUODOSTUS	112
3.1	Muisti.....	112
3.1.1	Festivaalien määrän kasvu ja festivaalien vakiintuminen	112
3.1.2	Pelihistorian muistaminen	113
3.1.3	Peli muistista tuenhausassa.....	115
3.2	Rajoitettu ja rajoittamaton muisti ja festivaalin kaupallistuminen.....	121
3.3	Tuenmyönnön sulkeutuminen lähes luupiksi.....	133
3.3.1	Luuppi.....	133
3.3.2	Tuen piiriin pääsyn esteet.....	137
3.4	Maineen muodostus.....	139
3.5	Yhteenvedo muistista ja maineen muodostuksesta	144
4	TAKAPEROINEN INDUKTIO VARMUUDELLA PÄÄTTYVISSÄ PELEISSÄ.....	147
4.1	Jaksoittainen rationaalisuus ja takaperoinen induktio.....	147
4.2	Takaperoisen induktion ehdottomuus	153
4.2.1	Ketjuliikeparadoksi ja ei-yhteistoiminnallinen ratkaisu	154
4.2.2	Neuvottelu pienin askelin tuhatjalkaispelissä.....	157
4.3	Takaperoisen induktion estyminen ja yhteistoiminnallisuus.....	160
4.4	Jaksottaisesta tasapainosta poikkeamisen selityksiä	164
4.5	Yhteenvedo takaperoisesta induktiosta	171
5	FOLK-TEOREEMA JA TUENHAKU KÄRSIVÄLLISTEN TOIMIJOIDEN ÄÄRETTÖMISSÄ JA EPÄVARMUUDELLA PÄÄTTYVISSÄ PELEISSÄ.....	174
5.1	Folk- teoreeman tasapainoja.....	174
5.1.1	Mahdollisten tasapainojen runsaus.....	174
5.1.2	Tasapainohyötyjen alarajat ja minimaks-tulemat.....	177
5.1.3	Tasapainoksi vakiintuminen ja osapelitäydellisyys.....	181
5.2	Folk-teoreema ja aikahorisontti.....	183
5.2.1	Äärettömien pelien minimaks-hyödyt ja tasapainot	183
5.2.2	Äärellisten folk-pelien ehdot	187
5.2.3	Pitkän ja lyhyen aikavälin toimijat samassa pelissä	189

5.3	Toimijoiden määrä	192
5.3.1	Yksi ratkaiseva toimija – kaksi toimijaa	192
5.3.2	Yhteistoiminnallisuusehto vähintään kolmen toimijan pelissä	194
5.3.3	Liittoutuminen pitkässä tai äärettömässä pelissä.....	200
5.4	Yhteenveto folk-teoreemasta.....	204
6	KAUPANHIERONTA JA NEUVOTTELUVOIMA.....	207
6.1	Ratkaisujen moninaisuus ja kaupanhieronta	207
6.2	Neuvotteluvoima - opetusministeriö ja festivaalin lakea strategia.....	208
6.3	Neuvotteluvoima - taiteellinen laatu ja valtakunnallinen merkittävyys.....	210
6.4	Tasapainon vakaus ja uudelleenneuvottelu	213
7	YHTEENVETO	217
7.1	Strateginen valinta, lakea tuenhakustrategia ja pyrkimys pitkän aikavälin yhteistoiminnallisiin peleihin.....	217
7.2	Tasapainon täsmentyminen, vakiinnuttaminen ja tehottomuus	221
7.3	Neuvotteluvoima ja uudelleenneuvottelu.....	227
	LÄHTEET.....	i

LIITTEET

TAULUKKOLUETTELO

TAULUKKO 1	Tuenhakijan ja tukijan hyödyt.....	9
TAULUKKO 2	Pelien ominaisuuksia pitkällä ja lyhyellä aikavälillä	16
TAULUKKO 3	Täydellinen ja epätäydellinen informaatio	21
TAULUKKO 4	Aineistoon kuuluvien festivaalien määrä vuosina 1996-2000	31
TAULUKKO 5	Opetusministeriön tukea hakeneet ja saaneet festivaalit	31
TAULUKKO 6	FF:n jäsenten toiminnan laajuuden keskimääräisiä tunnuslukuja vuonna 1999	32
TAULUKKO 7	FF:n jäseniä koskevan talousaineiston koostumus.....	33
TAULUKKO 8	Talousaineiston edustavuus.....	33
TAULUKKO 9	Innovatiivisuus tuenmyönnön tavoitteena.....	38
TAULUKKO 10	Vakiinnuttaminen tuenmyönnön tavoitteena	42
TAULUKKO 11	FF:n jäsenten tulojakauman gini-kertoimet eli pinta-ala prosentteina tasaisesta jakaumasta 1999	55
TAULUKKO 12	FF:n jäsenten yksityisten tulojen ja julkisen tuen keskimääräinen tulo-osuus tulokoon mukaan	56
TAULUKKO 13	Opetusministeriön tuen gini-kertoimet ja keskiarvot vuosina 1996-2000 ..	58
TAULUKKO 14	Tilaisuudet, yleisö ja opetusministeriön tuki festivaalipäivien mukaan 1999	64
TAULUKKO 15	Staattinen pelkän koordinaation peli	68
TAULUKKO 16	Staattinen vangin dilemma	70
TAULUKKO 17	Aikapreferenssit hyödyn maksimoinnissa.....	71
TAULUKKO 18	Rationaalisuus ja informaatio.....	74
TAULUKKO 19	Tehokkuutta parantavia ja heikentäviä tekijöitä.....	79
TAULUKKO 20	Festivaalin vakiintuminen ja tehokkuuden muutos	81
TAULUKKO 21	Yhteistoiminnallisuuden käsitteen merkitykset	91

TAULUKKO 22 Festivaalin suunnittelun loppuvaihe ja peliä edeltävä cheap talk.....	102
TAULUKKO 23 Festivaalin suunnittelun alkuvaihe ja peliä edeltävä cheap talk.....	104
TAULUKKO 24 Staattinen chicken game.....	105
TAULUKKO 25 Festivaalin kaupallistuminen ja moral hazard.....	130
TAULUKKO 26 Luuppi ja opetusministeriön tuenjako.....	137
TAULUKKO 27 Ketjuliikeparadoksi ja ei-kaupallinen ja kaupallistuva tuensaaja.....	156
TAULUKKO 28 Minimaks-strategia ja erisuurten hyötyjen vaatimus.....	196
TAULUKKO 29 Tasapainon vakiinnuttamisen ja uudelleenjaon hyödyt ja hyötyjät.....	216

KUVIOLUETTELO

KUVIO 1 FF:n jäsenten keskimääräinen tulojakauma vuonna 1999.....	4
KUVIO 2 Opetusministeriön tuen vuoden 2000 jakauma viiksikaaviona.....	51
KUVIO 3 Opetusministeriön festivaalikohtaisesti myöntämien tukien jyrkkä aleneminen vuonna 2000.....	51
KUVIO 4 Summajakaumat FF:n jäsenten julkisista tuista ja sponsorituloista vuonna 1999..	53
KUVIO 5 FF:n jäsenten tuloerien tasaisuus – epätasaisuus vuonna 1999.....	55
KUVIO 6 Opetusministeriön tuen saajien tuen epätasaisuuden pinta-ala vuonna 2000.....	57
KUVIO 7 Opetusministeriön tuen festivaalikohtaiset keskihajonnat vuosina 1996-2000.....	60
KUVIO 8 Opetusministeriön tuki festivaalipäivää kohden (ka.) vuonna 2000.....	64
KUVIO 9 Opetusministeriön tuki lippua ja kävijää kohden (ka.) festivaalin pituuden kasvaessa vuonna 1999.....	64
KUVIO 10 FF:n jäsenten myyntitulojen ja kustannusten erotus vuonna 1999.....	75
KUVIO 11 Epävarmuus maailmantilasta ja riskipreferenssit.....	86
KUVIO 12 Opetusministeriön ja SES:n tuki järjestäytyneisyyden mukaan vuonna 2000 ...	108
KUVIO 13 Verkottuminen strategisen valinnan esteenä.....	116
KUVIO 14 Festivaalin tuenhaku ja festivaaliin liittyvä muisti.....	118

KUVIO 15 Opetusministeriön tuen myönnön toistuvuus vuosina 1996-2000	121
KUVIO 16 Festivaalin kaupallistuminen ja julkinen tukija	126
KUVIO 17 Festivaalin kaupallistuminen ja moral hazard	130
KUVIO 18 Takaperoinen induktio ja festivaalin järjestäminen.....	153
KUVIO 19 Ketjuliikeparadoksi ja ei-kaupallinen ja kaupallistuva tuensaaja.....	156
KUVIO 20 Tuhattajalkaispeli epävarmuus pelaajan lievästä irrationaalisuudesta	160

LIITELUETTELO

LIITE 1 Organisaatiokaavio opetusministeriön tuenmyöntöjärjestelmästä valtakunnallisille kulttuuritapahtumille	i
LIITE 2 Vuoteen 1999 keskittyneen kyselyn lomake Finland Festivals ry:n jäsenille.....	i
LIITE 3 Opetusministeriön valtakunnallisille kulttuuritapahtumille myöntämän tuen saajat vuosina 1996-2000	i
LIITE 4 FF:n jäsenistö kyselyjen vuosina 1993, 1994, 1996, 1999 ja 2000.....	iv
LIITE 5 FF:Internettiin vietäessä tehdyt muutokset.....	1

1 JOHDANTO

1.1 Tutkimusongelma

1.1.1 Festivaalien avustustenhaku strategisena käyttäytymisenä

Festivaalit ovat monipäiväisiä, säännöllisesti toistuvia ja yleisölle avoimia kulttuuritapahtumia. Ne koostuvat samanaikaisista tai peräkkäisistä lyhyehkölle periodille ja usein yhtenäiselle alueelle keskittyvistä tapahtumista.

Tässä pro gradussa tarkastellaan festivaalien avustuksenhakua peliteorian avulla. Tuenhaku tarjoaa strategisena, päämäärään suuntautuneena, inhimillisenä ja organisoituna käyttäytymisenä otollisen peliteorian tutkimuskohteen. Festivaalit pyrkivät parantamaan tuensaannin mahdollisuuksiaan ja tuenmyöntäjä pyrkii jakamaan tukea omien tavoitteidensa mukaisesti. Festivaalien tuenhaun lähtökohdat ovat ei-yhteistoiminnalliset, koska festivaalit kamppailevat niukoista tuista, ja tukien saaminen, koko ja vakaus eroavat festivaalikohtaisesti. Tutkimusongelmaksi muodostuu:

- Millaisin edellytyksin ja keinoin festivaalit ja tuenmyöntäjä voivat päästä ei-yhteistoiminnallisesta lyhyen aikavälin hyödyn maksimoinnista käsin pitkän aikavälin yhteistoiminnallisiin ja kestäviin tuenhakupeleihin, ja kuinka toimijat voivat kasvattaa näiden pelien avulla hyötyään? Ongelmaa analysoidaan edeten luvun 2 pitkän aikavälin pelejä mahdollistavista taustatekijöistä luvun 3 pitkän aikavälin yhteistoiminnallisten pelien rakentumiseen, luvun 4 äärellisen horisontin peleihin ja luvun 5 äärettömän horisontin yhteistoiminnallisiin peleihin.
- Tutkimusongelmaa havainnollistetaan esimerkin avulla festivaalien hakiessa tukea opetusministeriöltä pitkällä aikavälillä. Pitkän aikavälin yhteistoiminnallisissa peleissä voi esiintyä hyvin erilaisia mahdollisia tasapainoja, ja niitä vakauttavia tekijöitä. Opetusministeriön tuki valtakunnallisille kulttuuritapahtumille jakautui tutkimusjakson vuosina 1996-2000 festivaalien kesken epätasaisesti, mutta yksittäisten tuensaajien tuet säilyivät ajassa erittäin vakaina (Luku 1.3.3). Tuenhakua opetusministeriöltä analysoidaan selvittämällä: Miten tuenmyöntöjärjestelmä vaikuttaa tasapainon muotoutumiseen (Luvut

1.3.2, 1.3.3, 3.3, 5.3 ja 6; Liite 1). Miten tuen piiriin pääsyn esteet ilmenevät tuenhakupeleissä, ja miten toimijat voivat pyrkiä ylittämään tai ylläpitämään niitä? (Luvut 1.3, 3, ja 5.3) Miten toimijat ovat voineet päätyä juuri havaittuun tasapainoon? (Luvut 1.3 ja 3.3) Millaisia taustatekijöitä tasapainon muodostuminen edellyttää? (Luvut 2, 3, 4.3 ja 5) Miten tasapaino on saanut havaittua vakautta? (Luvut 1.2.2, 2.2.3, 3.3 ja 5)

1.1.2 Tuenhaun valintamekanismin tuntemisen merkitys

Avustusten saanti vaikuttaa keskeisesti festivaalin toiminnan laajuuteen, toiminnan laatuun, jatkumisen varmuuteen ja festivaalin kasvuun. Tuenhaun edellytysten kehittymisen tutkimisessa on mielenkiintoa, koska tuenhaun onnistumisessa on hakijakohtaista vaihtelua, ja samalla festivaalit ovat pitkälti riippuvaisia tuesta ja alituisen tuenhakupaineen edessä. Festivaalit eroavat toisistaan huomattavasti avustusten saamisen, avustusten koon, sekä tuenlähteiden luonteen mukaan.

Työssä pyritään analysoimaan festivaalien ja potentiaalisen tuenmyöntäjän välistä avustushakupeliä. Tavoitteena on lisätä tietoisuutta pelin rakentumisen mahdollisuuksista ja päätöksentekoprosessin läpinäkyvyyttä etenkin tässä työssä käsitellyn opetusministeriön tuenmyönnön osalta. Tuenhaun ja tukipäätösten onnistumisen kannalta on merkitystä sillä, miten festivaalien ja tuenmyöntäjän tietämys ja mahdollisuus välittää tuenhaun kannalta merkityksellistä informaatiota vaikuttavat pelin rakenteeseen. Tuenhaun valintamekanismin ymmärtäminen saattaa välillisesti edistää hakijoiden ja potentiaalisten tuenmyöntäjien mahdollisuuksia tehokkaampaan toimintaan, perusteltujen tukipäätösten tekemiseen, ja parantaa mahdollisuuksia toteuttaa onnistuneesti osapuolten haluamaa kulttuuritarjontaa.

Pro gradussa analysoidaan festivaalien avustushakua peliteorian avulla hyödyntäen taiteen keskustoimikunnan työpapereissa (Kukkonen 2000 ja 2001) tilastoituja aineistoja festivaalien talouden rakenteesta ja kehityksestä, ei-rahallisista panoksista ja avustusten saannista. Festivaalien avustustenhaun taloustieteellisellä tutkimisella on merkitystä myös festivaalien tulorahoituksen kannalta, koska yhteenlasketut julkiset ja yksityiset avustukset muodostavat keskimäärin 39 % ja mediaaniltaan 54 % työn talousaineistoon sisältyvien Finland Festivals ry:n (FF) jäsenten vuoden 1999 tuloista¹. Avustusten saannin erot ja jatkuvan hakemisen tarve ilmenevät myös tulorakenteen muutoksissa. Festivaalit eivät saa tukia yhtäläisesti, vaan

tuenhakijoiden määrä ja haetut tuet ylittävät myönnettävät tuet. Osa festivaaleista on pystynyt vakiinnuttamaan tuenlähteitään ja vuosittaista tuensaantiaan, osa on pystynyt kasvattamaan tulotasoaan huomattavastikin hankkimalla sponsorituloja, ja osa festivaaleista on markkinoistunut voimakkaasti jopa luopuen opetusministeriön tuen hakemisesta (Ks. Kukkonen 2001, passim). Vakaampina säilyneet julkiset tuet muodostivat vuonna 1999 keskimäärin enää neljänneksen festivaalien tuloista. Noususuhdanteen myötä julkisten tukien määrä on säilynyt rahamääräisesti kokonaisuudessaan lähes ennallaan, mutta niiden osuus festivaalien tuloista on laskenut alinomaa. Samanaikaisesti entistä suurempi määrä festivaaleja on pyrkinyt opetusministeriön tuen piiriin (Ks. lukua 1.3.1). Vuonna 1993 julkiset tuet muodostivat vielä 43 % taloustietojaan kertoneiden FF:n jäsenten tuloista. Samalla sponsoriraha on noussut vuoden 1994 keskimääräisestä 9 %:sta 15:iin vuonna 1999. Julkisten tukien osuus tuloista on jonkin verran suurempi useilla pienillä festivaaleilla. (Kukkonen 2001, 7-18, liitteet v-viii)

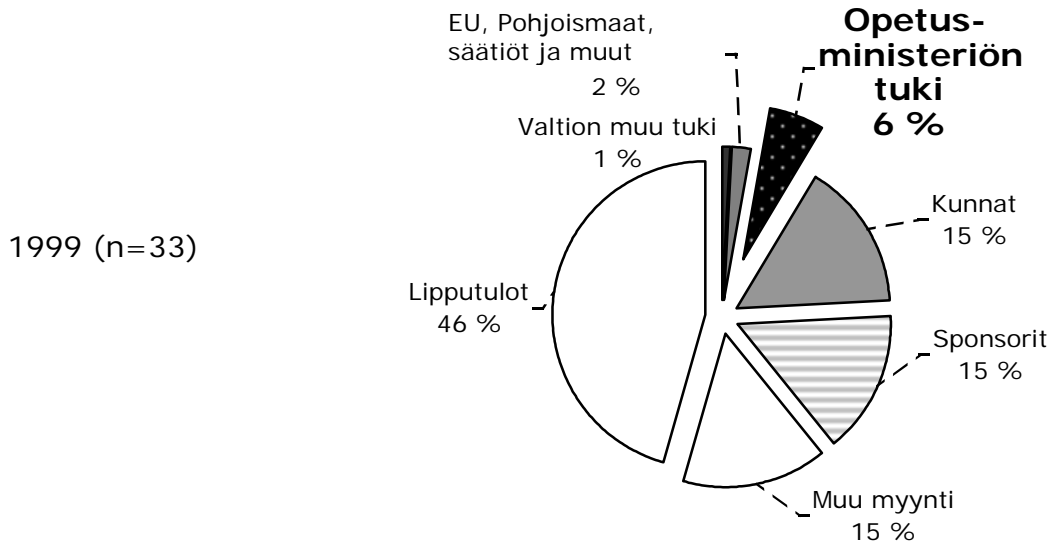
Tässä työssä käsitellään etenkin festivaalien pitkän aikavälin tuenhakua opetusministeriöltä niin, että paneeliaineistoon sisältyvät 245 vuosien 1996-2000 aikana tukea hakenutta eri festivaalia ja 136 eri tuensaajaa. Vuotta kohden tukea saaneiden määrä nousi 1996-vuoden 68 festivaalista 2000-vuoden 95 festivaaliin, mutta uusia aivan pienimpiä tukia lukuun ottamatta tuenjako säilyi erittäin vakaana. Vuosina 1999 ja 2000 opetusministeriö jakoi tukea Suomen elokuväsäätiön kautta elokuvafestivaaleille jaettava tuki mukaan lukien 17,8 mmk (Opetusministeriön HARAVA-tietokanta; Suomen elokuväsäätiön päätöspöytäkirja 5/99, 4.2.1999). Opetusministeriön tuki valtakunnallisille kulttuuritapahtumille muodosti vuonna 1999 keskimäärin 6 % ja mediaaniltaan 5 % aineistoon sisältyvien Finland Festivals ry:n (FF) jäsenten festivaalien tuloista². (Kuvio 1)

---

¹ Etu- ja yhteistyöjärjestön Finland Festivals ry. jäsenistöön sisältyi tutkimusjakson 1996-2000 kuluessa 71 festivaalia, jotka saivat jakson kuluessa yhteensä 89 % tässä työssä tutkittavasta opetusministeriön valtakunnallisille kulttuuritapahtumille myöntämästä tuesta. (Ks. lukua 1.3.1)

² Tässä työssä opetusministeriön tuella tarkoitetaan vuosittain myönnettävää harkinnanvaraisiin valtionavustuksiin sisältyvää ”Opetusministeriön tukea valtakunnallisille kulttuuritapahtumille”, ja johdonmukaisuuden vuoksi siihen sisällytetään tästä tuesta vuodesta 1999 lähtien Suomen elokuväsäätiön päätettäväksi siirtynyt tuki kansainvälisille elokuvafestivaaleille (Ks. lukua 1.3). Opetusministeriö ja esimerkiksi sen alaiset valtion taidetoimikunnat saattavat toisinaan myöntää joillekin festivaaleille tukia myös muista varoista, mutta nämä vähäiset tuet on sisällytetty tässä työssä muihin valtion tukiin (Ks. Kuvio 1).

KUVIO 1 FF:n jäsenten keskimääräinen tulojakauma vuonna 1999

Työssä pyritään kokonaiskuvaan festivaalien avustuksenhaun edellytysten muodostumisesta pitkällä aikavälillä. Festivaaleille on usein edullista pyrkiä ratkaisuihin, joissa tuensaanti vakiintuu pitkällä aikavälillä myönnettäväksi tueksi. Kysymys toimijoiden mahdollisuudesta muokata pelin rakennetta on keskeinen myös tässä työssä etsittäessä festivaalien mahdollisuuksia päästä yhteistoiminnalliseen tuenhakupeliin tuenmyöntäjän kanssa ja säilyä siinä pelissä. Toimijat pyrkivät valitsemaan mahdollisuuksiensa puitteissa itselleen edullisen pelin ja rakentamaan peliä itselleen edulliseen suuntaan. Esitetyt pelit poikkeavat ensinnäkin perinteisistä spesifeistä peleistä, joissa toimijat pelaavat ja jopa toistavat annettua peliä pyrkimättä muuttamaan pelin sääntöjä. Vaikka peliteoreettisissa artikkeleissa keskitytään usein pelaajien annettuina kohtaamiin peleihin, myös Krepsin (1995, 182) kiinnostaa kuitenkin pelaajien mahdollisuus parantaa asemaansa mukauttamalla pelin rakennetta ja sääntöjä. Toisekseen tuenhaun edellytyksiä etsiessään pitkän aikavälin pelit poikkeavat toimijoiden suurempien vaikutusmahdollisuuksien ja informaation välittämisen mahdollisuuksien vuoksi lyhyen aikavälin peleistä. Tavoitteena on kartoittaa uutta tutkimusaluetta ja herättää ajatuksia, eikä niinkään määrittellä yksittäistä hyvin spesifioitua, suppeasti rajattua peliä. Työssä pohditaan peliteorian soveltamismahdollisuuksia alueella, jossa festivaalien toimintaedellytyksiin vaikuttavat vaillinaisesti rahassa mitattavat

kulttuuriset arvot ja tavoitteet, joiden vuoksi festivaaleja halutaan tuottaa (Ks. mm. Kukkonen 2000, 1-3 ja 2001, 8-10). Peliteorian soveltamismahdollisuuksiin vaikuttavat myös avustushakuprosessiin liittyvät sosiaaliset ja institutionaaliset käytännöt (Ks. lukuja 1.3, 3.3, 5.3 ja 6). Festivaalien tuenhakupeleissä allokoituu rahallisten hyötyjen (joihin tässä työssä keskitytään) lisäksi myös muita hyötyjä: kulttuurisia, sosiaalisia ja hallinnollisia merkityksiä ja arvoja (Vrt. mm. Bourdieu 1996, 172-173), kuten hyötyä festivaalin jatkuvuudesta tai valtaa päättää kulttuurin tukemisen tavoista ja tuensaajien luonteesta. Nämä tekijät johtavat avustustenhaun merkityksen kasvuun, lisäävät suotuisalle kasvu-uralle pääsevien festivaalien yhteistoiminnallisen avustustenhaun mahdollisuuksia pitkällä aikavälillä, ja muodostavat tuenhaun piiriin pääsyn esteitä uusille hakijoille. Keskeisiksi muodostuvat festivaalien ja tuenmyöntäjien toimintamahdollisuuksien, erilaisten tuenhakuun vaikuttavien tekijöiden, ja etenkin pitkän aikavälin yhteistoiminnallisia ratkaisuja edistävien tekijöiden löytäminen, sekä peleissä hyödynnettävän tiedon hahmottaminen.

Festivaaliaineiston laadullisesti painottuneesta ja taloustieteen raja-alueille sijoittuvasta luonteesta (Ks. Kukkonen 2001, mm. 28, 34-37, 57-60, 67-68) seuraa, että informaation saatavuus ja luonne, sekä rationaalisuus ja yhteistoiminnan vaikutus peleihin muodostuvat keskeisiksi tässä työssä. Havainnot aiemmista valinnoista, kulttuuripoliittisesta päätöksenteosta ja festivaalien toteutuneista elinehdoista auttavat hahmottamaan toimijoiden mahdollisia strategioita ja tasapainoratkaisuja. Tässä työssä pyritään huomioimaan tuenhaun toteutunut kehitys menneiden havaintojen pohjalta, selittämään havaittuja tasapainoja, ja mallittamaan festivaalien avustustenhaun mahdollisuuksia erilaisten tulevaisuuteen suuntautuvien mahdollisten strategioiden pohjalta. Pelit tarjoavat myös strategioita tulevan tuenhaun ja –myönnön suunnitteluun ja tulevan kulttuuripolitiikan tekemiseen. Koska työssä etsitään tapoja, joilla festivaaleja koskeva tilastoaineisto antaa tukea festivaalien avustustenhaun strategioille, aineisto rajoittaa myös sitä, miten pitkälle peliteoriaa voidaan tässä yhteydessä formalisoida ja ratkaista. Aineiston puitteissa voidaan todeta useiden festivaalien päätyneen tietynlaiseen tuen tasapainoon, ja aineisto antaa mahdollisuuden tarkastella tasapainon vakautta (Ks. Lukuja 1.3.2, 2.2.3, 3.3, 6). Kuitenkaan festivaalien tuenhakuun soveltuva taloustieteellinen teoria ei vielä riitä täsmentämään, miten tuenmyönnössä on päädytty juuri kyseiseen tasapainoon useista mahdollisista tasapainoista. (Ks. Lukuja 1.3, 2.2.3, 5.1, 6) Havainnot pelien tulemista kertovat toteutuneesta tilanteesta ja uskottavia tuenhakupelejä voidaan konstruoida suhteessa havaintoihin, mutta toimijoiden strategiat suuntautuvat aina tulevaisuuteen.

Life can only be understood backwards, but it must be lived forwards (Kierkegaard, Rasmusen 1991, 88 mukaan)

Tässä työssä ei tehdä tulevaisuuteen suuntautuvia numeerisia simulaatioita, vaan tuenhausta tehdyille havainnoille etsitään tukea ja soveltuvia mallituksia peliteoriasta. Havaintojen kertymisestä menneisyydestä ja strategioiden suuntaamisesta tulevaisuuteen muodostuvaa jännitettä vasten on pohdittava, mistä pelit oikeastaan kertovat. Havainnot eivät toistu tulevaisuudessa täysin samanlaisina, ja toisinaan esimerkiksi menneisyyttä koskevan ymmärryksen kasvu saattaa muuttaa valinnoistaan ja pelien rakenteista tietoisemmiksi tulevien toimijoiden valintoja tulevissa peleissä. Valintamahdollisuuksista ja mahdollisista strategioista tietoisemmat toimijat voivat pyrkiä muokkaamaan pelin sääntöjä tai pelaamaan itselleen edullisimmassa tuenhakupelissä.

1.1.3 Toimijoiden hyödyt, hyödyn maksimointi ja aikahorisontti

Sekä festivaali että tukijat saavat hyötyä festivaalin meneillään olevan periodin lisäksi myös toiminnan jatkuvuudesta. Festivaalin eläessä siihen liittyvä inhimillinen pääoma, sosiaaliset rakenteet, yhteydet ja kulttuurin tuotantotavat voivat kehittyä, mutta jos festivaalin toiminta päättyy, myös siihen liittyvät sosiaaliset rakenteet hajoavat.³ Festivaalilla on näin Baumolin ja Bowenin 1960-luvulla huomiomaa ja esimerkiksi julkisen tuen perusteena käytettyä olemassaoloarvoa (Khakee 1999, 95).

Festivaali saa hyötyä tuen määrän kasvaessa ja toimintaedellytysten parantuessa; festivaalin jatkumisen varmuuden kasvaessa, yksittäisen tuen vakiintuessa, tukijoiden määrän kasvaessa, sekä ohjelman onnistuessa festivaalin ja potentiaalisten tukijoiden mielestä. Tuenhakupelissä festivaalin hyöty kasvaa ensinnäkin tuen määrän kasvaessa, koska silloin kulttuurin tuotanto voi kasvaa, ja festivaalin tullessa tunnetummaksi myös riski yleisön poisjäämisestä pienenee. Toisekseen festivaalin hyöty kasvaa tukijoiden määrän kasvaessa, koska tukilähteiden hajauttaminen pienentää rahoituksen hankkimisen riskiä, ja koska tukijat voivat omaa festivaalin onnistumiseen liittyvää riskiään pienentääkseen kannustaa muita potentiaalisia tukijoita tukemaan samaa festivaalia tiedottamalla tuenmyönnöstään.

Tukija saa hyötyä omien päämääriensä suhteen onnistuneesti toteutetusta tukemastaan festivaalista; festivaalien tuottaman kulttuuritarjonnan kasvaessa, festivaalin miellyttäessä tukijaa ja yhteistyötahoja, ja festivaalin toimintavarmuuden lisääntyessä festivaalin vakiintumisen ja ammatillistumisen, tukien vakiintumisen, ja tukijoiden määrän kasvaessa. Vaikka tuenmyöntäjillä on toisinaan festivaalien kanssa yhteisiä päämääriä, yhteistoiminta ei toteudu aina, ja kaikki festivaalit eivät saa aina kaikkialta hakemaansa tukea. Tämän vuoksi yhteistyön edellytysten muodostumista lähdetään tarkastelemaan yhteistoiminnallisen ja ei-yhteistoiminnallisen valinnan välisen konfliktin sisältävästä pelistä, vängin dilemmasta, ja lyhyen aikavälin hyödyn maksimoinnista lähtien. Vaikka festivaaleilla ja tuenmyöntäjillä onkin kiinnostusta festivaalien järjestämiseen, lähtötilanteessa tuenmyöntäjien ei oleteta huomioivan altruistisesti festivaalin tai minkään kuluttajaryhmän hyötyä omassa hyötyfunktiossaan (Ks. lukua 2.1.1).

Tukijoiden erilaiset intressit festivaalien suhteen ilmenevät avustustenhaun mallittamisessa. Vakain ja laajimmalle jaettu yksittäinen tuki on tässä työssä pitkän aikavälin tuenhakupelinä käsiteltävä opetusministeriön tuki valtakunnallisille kulttuuritapahtumille. Muut tuet saattavat vaihdella enemmän, ja niiden myöntämisen syyt saattavat liittyä yksittäisten tuenmyöntäjien ehkä lyhytaikaisiin intresseihin. Esimerkiksi kuntien halukkuus tukea festivaaleja saattaa erota lähikunnissakin, ja kuntien tuet saattavat muuttua valtuustojen myötä. Myös sponsorit hakevat hyötyä suurempaan ja lyhytjänteisemmin, ja sponsoriraha vaihtelee huomattavasti myös taloussuhdanteen ja taloudelliseen kehitykseen liittyvien odotusten mukaan (Ks. mm. Kukkonen 2001, 13-17). Festivaalien tukeminen perustuu esimerkiksi haluun tuottaa taiteellisesti ja kulttuurisesti antoisia tapahtumia, joita markkinat eivät muutoin tuottaisi riittävästi, tarjota kulttuuripalveluja kuntalaisille, edistää alueen innovatiivisuutta, vetovoimaisuutta ja välillisesti yritystoimintaa, tai esimerkiksi yrityksen haluun lisätä yrityksen näkyvyyttä festivaalin avulla, liittyy yritykseen kulttuurisia mielikuvia, ja toimia isäntänä vierailleen.

---

³ Opetusministeriön tuen vakaudesta kertoo, että huomattavaa opetusministeriön tukea saaneista festivaaleista ainoana kuudenneksi suurinta tukea saanut Joensuun Laulujuhlat –festivaali lopetti maksuvaikeuksien vuoksi organisaationsa vuonna 1997. Silloin kulttuuriin liittyvää pääomaa hajosi, ja myös opetusministeriön festivaalille maksama tuki siirtyi toisille paikkakunnille, vaikka kaupunki suunnitteli edelleen 150-vuotisjuhlallisuuksia seuraavaksi vuodeksi (Lausunto Laulujuhlien jatkosta, 1997). Vuosien kuluessa paikkakunnalla alkoi uudelleen tulla esiin pieniä ja ominaisuuksiltaan Laulujuhlista poikkeavia festivaaleja, joita pyrkii muiden uusien tuenhakijoiden joukossa myös opetusministeriön tuen piiriin. Nämä uudet hakijat kohtaavat kuitenkin muiden hakijoiden tapaan tuen piiriin pääsyn esteitä. (Opetusministeriön tuensaajat 1996-2000, Ks. lukuja 1.3 ja 3)

Osa julkisen vallan, ja tässä niihin rinnastettavien säätiöiden⁴, toimijoista pyrkii luomaan toimintaedellytyksiä kulttuurin ja taiteen tuotannolle pidemmällä tähtäimellä tai yleishyödyllisessä mielessä. Yleishyödyllisten tukijoiden hyöty kasvaa, kun festivaali järjestää kulttuuritapahtuman, ja kun tapahtuma onnistuu. (Ks. lukua 2.2.2) Osa pitkän aikavälin myönnytyistä tuista viittaa vakiintuneisuutensa vuoksi tuenmyöntäjän vakiintuneisiin preferensseihin.⁵ Hyötyfunktion refleksiivisyyden ja transitiivisuuden toteutumisella on merkitystä, koska esimerkiksi tuenmyöntäjän hyötyfunktio saattaisi olla joissain tapauksissa ehkä leksikografinen (Ks. lukuja 1.3.3.2, 3.3.2 ja 5.3.2). Festivaalien tukemisen yhteydessä keskeiseksi nousevien suorien taloudellisten syiden lisäksi festivaaleihin liittyviä erityisiä perusteluja ovat esimerkiksi Risto Eräsaaren (1999, 141) mainitsemista perusteluista korkeakulttuurin säilyttäminen ja uusintaminen, kansallisen identiteetin vahvistaminen, sekä kulttuurin demokratisointi, joiden avulla hallinto täsmentää julkisen tuen perustelujaan.

Opetusministeriöllä, kunnilla ja säätiöillä on omien intressiensä lisäksi yleishyödyllisiä tavoitteita. Yleishyödyllisiin tukiin sisältyy osa EU:n tuista, pohjoismaisista tuista ja säätiöiden tuista, mutta näiden tukien tavoitteet ovat pääosin ensisijaisesti muualla kuin kulttuurin tukemisessa. Yksittäinen tukija voi usein pyrkiä yleisen hyödyn painottamiseen sijaan täsmentämään itseään hyödyttäviä taiteen ja kulttuurin tukemisen strategioita tukipäätöksinään perustellessaan. Esimerkiksi EU:n tuista suuri osa tavoittelee alueellista, sosiaalista ja työllisyyden kehitystä, sekä alueiden välistä koheesiota. Tukijat saattavat myös arvostaa festivaalin hyötyä tuottavia aspekteja eri järjestyksessä. Esimerkiksi festivaalin yhteydessä mainostava yritys voi saada suurimman hyödyn kyseisen ohjelman ja kyseisen festivaalin onnistuessa ja suuren yleisön liittäessä mainonnan myötä positiivisia mielikuvia yritykseen. EU saattaa saada hyötyä etenkin festivaalin toimintaa alueellisesti kehittävä

---

⁴Säätiöiden tuen hakuprosessi muistuttaa tuen hakemista julkiselta vallalta (Kukkonen 2001, 29). Osa voittoa tavoittelemattomista säätiöistä toimii myös festivaalien taustalla. Säätiöt luokitellaan kuitenkin omistussuhteiden ja syntyvän perusteella yksityisiksi toimijoiksi, ja esimerkiksi Heiskanen (2000, 78) ja Suomen kulttuuripolitiikka 1996 (1996, 53) sisällyttävät säätiöiden tuen kuitenkin kulttuurilaitosten yksityisiin tuloihin.

projektin onnistumisesta, ja opetusministeriön kaltainen pitkän aikavälin tukija saattaa hyötyä festivaalin toiminnan jatkuvuudesta ja määrittämästään korkeasta taiteellisesta laadusta (Ks. Lukuja 1.2.3, 1.3.2 ja 3.3). Toimijoiden hyötyjä esitellään taulukossa (Taulukko 1).

TAULUKKO 1 Tuenhakijan ja tukijan hyödyt

FESTIVAALIN HYÖTY KASVAA	TUKIJAN HYÖTY KASVAA
<ul style="list-style-type: none"> ○ Festivaalin ohjelman ja omien tavoitteiden onnistuessa. ○ Tukijoiden jättäessä ohjelmallista vapautta. ○ Toivottujen esiintyjien saatavuuden parantuessa ja hinnan pysyessä hallittavissa. ○ Tuen kasvaessa. ○ Tuen vakiintuessa ja edelleen toiminnan jatkuvuuden ja toimintavarmuuden kasvaessa. ○ Yhteistyötahojen ja festivaalille osallistuvien määrän kasvaessa ja yhteistoiminnan vilkastuessa. ○ Festivaalivieraiden, taiteilijoiden ja potentiaalisten yhteistyötahojen hyötyessä festivaalista. Jos festivaali on altruistinen, festivaali saa näistä suoraan hyötyä. Muutoin festivaali saa hyötyä toimintavarmuuden ja –mahdollisuuksien kasvaessa. ○ Tukijoiden määrän kasvaessa ja edelleen rahoituksen saannin ja toiminnan jatkuvuuden varmuuden kasvaessa. ○ Toimialan kasvaessa ja positiivisten ulkoisvaikutusten levitessä, kun se edistää kiinnostusta festivaaliin, festivaalin kasvua, vakautta ja avustusten saantia. Toimialan kasvaessa silloin, kun toimialan kasvu ylittää festivaalien keskinäisen kilpailun samoista resursseista tai yleisöistä, ja lisää esimerkiksi kaikkien festivaalien saamia avustuksia. 	<ul style="list-style-type: none"> ○ Festivaalin ohjelman onnistuessa ○ Festivaalin tuottaessa tukijan toivoman suuntaista ohjelmaa. ○ Festivaalin ja toiminnan jatkuvuuden vakiintuessa. Jos tukija on altruistinen tukemaansa festivaalia kohtaan, tukijan hyöty kasvaa suoraan festivaalin hyödyn kasvaessa. ○ Festivaalien kulttuuritarjonnan laajentuessa silloin, kun tukija välittää kulttuurista sinänsä. Festivaalin positiivisten ulkoisvaikutusten levitessä. ○ Toimialan kasvaessa silloin, kun tukija saa festivaalilla hyötyä kulttuuritarjonnan kasvusta ja festivaalin jatkuvuuden lisääntymisestä, eikä tukija kilpaile liikaa näkyvyydestä muiden tukijoiden ja festivaalien kanssa esimerkiksi sponsoroinnin hankinnan tapaan. ○ Tukijoiden määrän kasvaessa, kun muut tukijat eivät kilpaile tukijan kanssa. Muut tukijat lisäävät festivaalin toiminnan vakautta ja voivat lisätä tukijoiden keskinäistä yhteistyötä. Tukijan yhteistyötahojen hyötyessä festivaalista.

Toimijoiden hyötyjen ja päämäärien muodostuminen vaikuttavat mahdollisuuksiin tarkentaa optimaalista tuenhakustrategiaa ja tasapainojen määräytymistä. Tuenmyöntäjän preferenssien ja riskipreferenssien vaikutusta tasapainoihin päätymiseen ja niiden pysyvyyteen tarkastellaan luvuissa (1.3, 2.1.3, 3.3 ja 4.1). Varmuuden maailmassa hyödyt ovat Bernoullin hyötyfunktion

⁵ Mm. tuenmyöntäjien pienehköstä vaihtuvuudesta, festivaalien jatkuvuuden tukemisesta ja informaation kasautumisesta saattaa seurata, että tuenmyöntäjän ja joidenkin tuensaajien väliset yhteydet muodostuvat erittäin tiiviiksi ja tuenmyöntäjä saattaa alkaa toimia tuensaajan etujen mukaan vakiinnuttaen näin preferenssejään. Tuenmyöntöjärjestelmä ja esimerkiksi siihen sisältyvä hierarkia ja taiteenaloittainen etupiirijako saattavat osaltaan vakiinnuttaa tuenmyöntäjän preferenssejä. (Ks. lukuja 1.3 ja 3.3) Tuensaajien keskuudessa muodostuneet etupiirit saattavat vakauttaa tukea välillisesti informaation tuottamisen, taiteen määrittelyihin osallistumisen ja neuvotteluvoiman avulla, jos tuenmyöntäjä sisäistää hyötyynsä tuensaajien hyötyä. (Ks. lukuja 2.2.7, 5.3 ja 6) Altruistinen tuenmyöntäjä saisi suoraa hyötyä tukemansa festivaalin hyötyessä ja hyötyisi itsekin enemmän maksaessaan festivaalille suurempaa tukea. Tuenmyöntäjän joitakin festivaaleja kohtaan tuntema altruistisuus muodostaa näin mahdollisen selityksen tuenmyöntäjän preferenssien vakaudelle. Altruistisuutta ei kuitenkaan tässä työssä oleteta lähtökohtana.

mukaisesti ordinaalisia eli ainoastaan niiden suuruusjärjestyksellä on merkitystä (Vrt. kardinaalisista hyödyistä Rasmusen 1991, 81 ja Axelrod 1984, 17, 216). Useimpia tässä työssä käsiteltäviä pelejä tarkastellaan varmuuden maailmaan rajoittuen, koska yhteistoiminnallisiin pitkän aikavälin peleihin pääsemisen mahdollisuudet tulevat selkeämmin esiin ilman epävarmuutta.

Festivaalien tuenhakupelit ovat pääosin dynaamisia pelejä. Toimijat valitsevat dynaamisissa peleissä eriaikaisesti tai toistuvasti peräkkäisillä kierroksilla. Pelikierrokseksi kutsutaan valintoja, joiden aikana kukin peliin osallistuva valitsee ennen pelin toistumista. Pelit voidaan jakaa edelleen täydellisen ja epätäydellisen informaation peleihin (Ks. esim. Bierman & Fernandez 1998; Gibbons 1992). Epätäydellisen informaation peleissä ainakin jokin toimijoista joutuu valintatilanteessa tukeutumaan uskomuksiin pelin rakenteesta, jonkun toimijan strategioista ja hyödyistä tai maailmantilasta. (Ks. lukuja 2.1.1 ja 4.1)

Festivaalien tuenhaun mahdollisuudet eroavat huomattavasti lyhyellä ja pitkällä aikavälillä. Työssä edetään hyötyjen ja strategisen valinnan esittelystä opetusministeriön tuenmyöntöjärjestelmään ja siinä esiintyvän tasapainon esittelyyn (Luku 1), toimintaedellytysten muodostumiseen (Luvussa 2) pitkän aikavälin pelien rakentumiseen (Luvussa 3), varmuudella päättyviin peleihin (Luvussa 4), äärettömiin tai pitkiin ja epävarmuudella päättyviin peleihin (Luvussa 5) ja tasapainon täsmentymiseen kaupanhieronnan ja neuvotteluvoiman avulla (Luvussa 6).

Pitkällä aikavälillä useammat tuenhaun tekijät voivat muuttua, tuenhakuun liittyvä informaatio voi kasvaa ja sen välittämiseen liittyvät kustannukset ja epävarmuus voivat alentua. Toisaalta pitkällä aikavälillä tuenhaussa on saattanut muodostua sellainen vakaa tasapaino, jota yksittäisen toimijan saattaa olla vaikea muuttaa halutessaankaan (Ks. Lukuja 1.3, 3.3, 2.2.3, 5.1.3 ja 6). Työssä pyritään mallittamaan festivaalien tuenhakukäyttäytymistä ja siihen vaikuttavia toiminnan edellytyksiä ja yhteistoiminnallisten ratkaisujen muodostumisen edellytyksiä pitkällä aikavälillä niin, että lähtökohtana ovat toimijoiden lyhyen aikavälin hyödyt (Ks. Lukua 2, 3, 4 ja 5). Työssä pyritään myös etsimään selityksiä tasapainolle, joka on muodostunut festivaalien hakiessa tukea opetusministeriöltä pitkällä aikavälillä (Ks. Lukua 1.3.3).

Pelaajalle halutaan olettaa tämän työn alkutilanteessa mahdollisimman vähän ominaisuuksia. Toimijoiden oletetaan aloittavan pelin maksimoiden opportunistisesti lyhyen aikavälin hyötyään yksityisen informaation huomioiden (Ks. lukua 2.1.1; Vrt. mm. 1990, 743-768).

Kun toimijan valintoja voidaan selittää oman hyödyn maksimoinnista lähtien, toimijan ei oleteta pyrkivän altruistisesti yhteistoimintaan, eli toimijan ei oleteta suoraan hyötyvän toisen pelaajan hyödystä. Altruistisuutta tarkastellaan vasta sitten, jos muu kuin altruistinen hyödyn maksimointi ei näyttäisi selittävän toimijoiden käyttäytymistä (Vrt. lukuihin 1.3.3.2, 3.3 ja 5.3.2). Toimijan, esimerkiksi tuenmyöntäjän, hyötyyn ei haluta olettaa alkuvaiheessa altruistisuutta, koska altruistinen hyöty ei auttaisi selittämään eroja festivaalien mahdollisuuksissa saada tukea ylipäättään, erisuuruisina, eikä eroja tuensaannin säännöllisyyksissä, ja saattaisi hämärtää strategista tuenhakua. Jos altruistisuutta hyväksytään, festivaalien tuensaannin erilaisia mahdollisuuksia joudutaan joko selittämään hyödyn strategisen maksimoinnin sijasta tavanomaisen taloustieteen ulkopuolisilla asioilla, kuten institutionaalisilla ja sosiologisilla syillä, tai näistä syistä joudutaan rakentamaan erillisiä rajoitteita hyödyn maksimoinnin sisään. Vaikka sosiaalisia ja institutionaalisia tekijöitä pyritään huomioimaan työssä (Ks. esim. lukuja 1.3, 3.3 ja 6), festivaalien avustuksenhakua ja tuenmyöntöä pyritään analysoimaan tässä työssä mahdollisuuksien mukaan strategisena ja ulkoiseen päämäärään suuntautuvana hyödyn maksimointina (Ks. lukua 2.1.1).

Toimijoiden maksimoidessa hyötyään opportunistisen rationaalisesti lyhyen aikavälin peleissä voi tulemista riippuen toteutua sekä ei-yhteistoiminnallisia että yhteistoiminnallisia ratkaisuja. Jos pelin Nash-tasapaino on ei-yhteistoiminnallinen, yhteistoiminnallisuuden kehittymiseen ei ole lyhyellä aikavälillä mahdollisuutta, jos toimijat eivät huomioi epäuskottavia vaihtoehtoja. (Ks. lukuja 1.2.2 ja 2.1.1) Yhdenkään rationaalisen ja hyötyään optimoivan toimijan ei kannata poiketa yksipuolisesti Nash-tasapainosta, koska toimija ei pystyisi yksipuolisella poikkeamalla parantamaan omaa hyötyään. (Ks. mm. Rasmusen 1991, 33) Toimijan i ja muiden toimijoiden $(-i)$ parhaat strategiat sisältävä tasapainokombinaatio s^* muodostaa Nash-tasapainon, jossa kunkin toimijan tulema π_i on vähintään yhtä suuri, kuin jos muut toimijat $(-i)$ valitsisivat parhaan strategiansa, mutta toimija (i) yksin poikkeaisi tasapainosta valitsemalla käytettävissä olevista strategioistaan jonkin muun strategian s'_i (Epäyhtälö (1)).

$$(1) \quad \forall i, \pi_i(s^*_i, s^*_{-i}) \geq \pi_i(s'_i, s^*_{-i}), \forall s'_i \text{ (Rasmusen 1991, 33)}$$

Nash-tasapaino on yleisesti käytetty, moniin tilanteisiin sopiva ja vähintään paikallisesti vakaa tasapaino, vaikka muitakin tasapainokäsitteitä käytetään. Nash-tasapaino on käyttökelpoinen, jos toimijat tulevat päätyneeksi esimerkiksi peliä edeltävän neuvottelun avulla itsensä toteuttavaan ja uskottavaan sopimukseen, josta kummankaan ei kannata yksipuolisesti poiketa (Ks. Kreps 1995, 28-32). Vaikka yhteistoiminnalliset päämäärät vaikuttavat pelien syntymiseen, niin ne eivät ilmene lyhyen aikavälin peleissä pelirakenteen

sisällä, vaan ainoastaan tulemissa, ja tulemien kautta optimaalisissa strategioissa. Lyhyt aikaväli määritellään tavanomaiseen tapaan niin, että tuenhaun tekijät (Vrt. tuotannontekijöihin) ovat yhtä lukuun ottamatta lyhyellä aikavälillä kiinteitä, jolloin festivaalin ainoan vapaan tuenhaun tekijän muodostaa tukihakemus ja sen sisältämä tai siihen liittyvä signaali ja informaatio.

Lyhyen aikavälin pelit ovat hyötyrakenteeltaan vangin dilemma –tyyppisissä peleissä ei-yhteistoiminnallisia, koska itsekkään rationaalisesti tulemaansa maksimoidessaan toimijat eivät pysty lyhyellä aikavälillä vaikuttamaan kiinteisiin avustustenhaun tekijöihinsä tai rakentamaan uskottavaa yhteistoimintaa. Toimijat eivät voi esimerkiksi tukeutua maineenmuodostukseen ja edelleen etsiä maineenmuodostuksen kautta yhteistoiminnallisia ratkaisuja (Vrt. lukuun 3).

Vaikka osassa lyhyen aikavälin peleistä esiintyy Pareto-optimaalisia ratkaisuja⁶, ja pelaamishalukkuuteen vaikuttavat yhteiset päämäärät, yhteistyöhalukkuus ei riitä yhteistoiminnallisuuden toteutumiseen, jos pelaajilla ei ole mahdollisuutta joko näyttää yhteisiä intressejään uskottavasti tai solmia sitovia sopimuksia. Koska lyhyellä aikavälillä muut tuenhaun tekijät ovat festivaalin potentiaaliselle tuenmyöntäjälle lähettämää uskottavaa signaalia tai epäuskottavaa viestiä lukuun ottamatta kiinteitä, toimijat maksimoivat lyhyen aikavälin hyötyään ja useat tuenhakupelit ovat ei-yhteistoiminnallisia. Signaalilla tarkoitetaan tässä työssä ainoastaan lähettäjälleen kustannuksia aiheuttavaa ja sen vuoksi uskottavaa viestiä tai tekoa. Tukea hakeva festivaali voi lyhyellä aikavälillä signaloida uskottavasti potentiaaliselle tuenmyöntäjälle ainoastaan ominaisuuksista ja sitoumuksista, joita festivaalilla jo on (vs. luku 3). Uskottavaan lupaukseen täytyy liittää sellainen toimi, joka tekee lupauksen toteuttamisen lupaaajalle edullisimmaksi vaihtoehdoksi sitten, kun sitoumuksen toteuttaminen tulee ajankohtaiseksi (mm. Dixit & Nalebuff 1993, 123-124; Kreps 1995, 65).

Axelrodin (1984, passim) mukaan yhteistoiminnallisuus voi mahdollistua juuri pelin jatkumisen ja vastavuoroisuuden vuoksi, ja Kreps (1990, 764) huomauttaakin, että yhteistoiminnallisuuden mahdollistuminen edellyttää toimijoilta sitä tiuhempaa vuorovaikutusta, mitä suuremmassa määrin pelaajat ovat lyhyen aikavälin opportunisteja.

---

⁶ Heikko Pareto-parannus on mahdollinen toimijoiden saavuttaessa jotain valintaa muuttamalla jokaisen toimijan kannalta vähintään lähtötilanteen veroinen hyödyn, ja vähintään yhden toimijoista pystyessä parantamaan hyötyään. Vahva Pareto-parannus on mahdollinen silloin, kun jokaisen toimijan hyöty nousee uudessa valinnassa. Pelissä ilmenee tehottomuutta, jos Pareto-parannus olisi mahdollinen, mutta se jätetään käyttämättä.

Tulevan vuorovaikutuksen puuttuessa yhteistoimintaa on vaikeampi saavuttaa lyhyellä aikavälillä (Vrt. Axelrod 1984, passim). Lyhyellä aikavälillä valintaa tekevillä toimijoilla ei ole mahdollisuutta toistuvaan vuorovaikutukseen eikä vastavuoroisuuteen, vaan valinnat tehdään yleisen informaation ja yksittäisen signaalina vaikuttavan kustannuksia lähettäjälleen aiheuttavan viestin tai toimen perusteella. Lyhyen aikavälin peleihin sisältyvien signaalipelien rakennetta esitelläänkin esimerkiksi ei-yhteistoiminnallisiin peleihin keskittyvissä oppikirjoissa dynaamisina epätäydellisen informaation peleinä (Bierman & Fernandez 1998, 329-336; Gibbons 1992, 183-209 ja 245-252). Signaalipeleissä toisistaan poikkeavat lähettäjät pyrkivät viestimään kustannuksia aiheuttavan signaalin avulla vastaanottajalle olevansa samaa tai eri tyyppiä, esimerkiksi tukemisen arvoisia festivaaleja. Signaalin avulla festivaali voi antaa tuenmyöntäjälle ylimääräistä tietoa. Signaalin lähettämisestä aiheutuu festivaalille kustannuksia etenkin silloin, kun festivaali poikkeaa signaalia lähettäessään tyyppinsä mukaisesta optimistrategiastaan, ja ilman viestintätavoitetta signaali saatettaisiin tulkita virheeksi (Vrt. Bicchieri 1997, 119-126). Bicchieri (1997, 99) käyttää epätäydellisen informaation peleistä (forward induction games) puhuessaan signaalia pelaajan tietoisena poikkeamana tasapainosta, vaikkakaan hän ei puhu varsinaisesti signaalipeleistä. Bicchierin (1997, 121) mukaan strategian kannalta epäkonsistetti siirto voi olla signaali, jonka tarkoitus on vaikuttaa muiden pelaajien uskomuksiin, jolloin optimaalisesta strategiasta poikkeamiselle saadaan rationaalinen selitys. Signaalin tärkein ominaisuus on, että se pystyy erottelemaan festivaaleja tukipäätösten kannalta relevantin ominaisuuden mukaan. Jotta signaali voisi olla erottelukykyinen, sen on aiheutettava signaalin lähettävälle festivaalille kustannuksia niin, että osa festivaaleista pystyy kohtuudella lähettämään signaalin samalla, kun toiset festivaalit eivät tähän pysty tai se ei ole niille kannattavaa. Signaalin merkitys päätöksenteolle kasvaa, kun tuenhaku tapahtuu pitkälti epätäydellisen informaation vallitessa. Lyhyellä aikavälillä festivaali ja potentiaalinen tuenmyöntäjä voivat toki myös keskustella ja lähettää kustannuksettomia viestejä, mutta lähettäjää sitouttamattomina ne eivät ole uskottavia. Lyhyellä aikavälillä toimijat eivät kuitenkaan pysty vaikuttamaan kiinteisiin tuotannontekijöihinsä, eivätkä edelleen pysty rakentamaan käyttäytymistään koskevaa mainetta. Shubikin (1991, 293) esittämät kaksi peliteorian ongelmaa: miten viestejä voidaan koodata tai ilmaista, ja miten sitoumuksesta voidaan kertoa, saavat keskeisen merkityksen lyhyen aikavälin peleissä, joissa pelaajat eivät voi tukeutua aiemmin muodostuneeseen muistiin, maineeseen ja uskomuksiin pelaajien käyttäytymisestä (Ks. lukua 3).

Pitkällä aikavälillä tarkoitetaan tässä työssä aikaväliä, jolloin toimijat voivat muuttaa useampaa kuin yhtä avustuksenhaun tekijää. Pitkän aikavälin toimintaedellytykset ovat sidoksissa festivaalien taloudellis-sosiaaliseen ja institutionaaliseen toimintaympäristöön. Ne liittyvät yhteistoiminnallisiin tavoitteisiin ja festivaalien toimintaedellytysten rakentamiseen (Ks. lukuja 2 ja 3). Pitkän aikavälin toimintaedellytykset liittyvät halukkuuteen tuottaa festivaaleja ja tukea kulttuuria, toimijoiden tahdon voimakkuuteen ja rationaalisuuteen, yhteisiin intresseihin ja keskustelumahdollisuuteen, muistiin ja maineenmuodostukseen. Pitkän aikavälin maineenmuodostuspeleissä (Luku 3, Ks. myös lukua 5) toimijat saattavat rakentaa yhteistoiminnallista mainetta, festivaalien kasvun ja toiminnan laajuuden, sekä laadun edellytyksiä. Koska kustannuksia aiheuttava maineen rakentaminen saattaa jatkossa parantaa toimintaedellytyksiä, toimijat saattavat pystyä pitkällä aikavälillä yhteistoimintaan myös osassa sellaisia toistettuja pelejä, joiden ainoat lyhyen aikavälin ratkaisut ovat ei-yhteistoiminnallisia. Yhteistoiminnallisten ratkaisujen toteutumisen mahdollisuudet ovat suurimmat peleissä, joissa molemminpuolinen yhteistoiminnallisuus tuottaa selvästi paremman tuleman ja pelaajat ovat kärsivällisiä. (Ks. lukua 4 vs. luku 5) Yhteistoiminnallisuuden kehittymisen mahdollisuuksiin vaikuttavat ratkaisevasti toimijan uskomukset siitä, voisiko myös vastapelaaja siirtyä yhteistoimintaan samanaikaisesti tai seuraavalla periodilla, eli voidaanko ei-yhteistoiminnallisesta Nash-tasapainosta poiketa molemminpuolisesti (Luvut 1.2.2 ja 2.1.1). Yhteistoimintaanakin pyrkiessään toimijoiden oletetaan huomioivan tilanteen suomat mahdollisuudet, jolloin yhteistoimintaa tavoitteleva ei pyri yhteistoimintaan automaatin tavoin, vaan ainoastaan tilanteen salliessa (Bicchieri 1997, 203), ja myös vastapelaajan harjoittaessa yhteistoiminnallisuutta (Axelrod 1984, passim). Toimijoiden oletetaan myös pitkällä aikavälillä maksimoivan tulemiaan ensisijassa opportunistisen rationaalisesti niin, että toimijat voivat päätyä yhteistoiminnallisiin ratkaisuihin ja maksimoivat pitkän aikavälin tulemiaan ainoastaan silloin, kun se on heille aikapreferenssit huomioiden edullisempaa.

Pitkällä aikavälillä festivaali ja tuenmyöntäjä voivat hyödyntää myös signaalin ulkopuolista tietoa toistensa käyttäytymishistoriasta. Pitkällä aikavälillä avustuksenhaun tekijät ovat jossain määrin muunnettavissa, jolloin tukea hakeva voi perustaa hakemuksensa myös muuhun kuin uskottavaan signaaliin. Toimijat voivat rakentaa mainettaan, ennustaa sen varassa paremmin toistensa valintoja, ja pyrkiä sellaisiin yhteistoiminnallisiin ratkaisuihin, joista saatavat pitkän aikavälin hyödyt voivat ylittää lyhyen aikavälin ei-yhteistoiminnallisten ratkaisujen hyödyt (Vrt. mm. Bicchieri 1997, 218). Esimerkiksi Bicchieri (1997, 188-192)

esittää pelin, jossa tulevia hyökkäyksiä ehkäisevän toimijan reaktio hyökkääjää kohtaan vaikuttaisi irrationaaliselta vain välittömät hyödyt huomioiden, mutta johtaa toimijoiden toistuvan vuorovaikutuksen vuoksi pitkällä aikavälillä korkeampiin hyötyihin (Vrt. lukuun 4.2.1). Maineen avulla toimijat voivat päästä yhteistoiminnallisiin ja myös melko kestäviin tasapainoihin, koska maineen kasvun myötä vastapelaajat voivat vahvistaa uskomuksiaan, että toimija ei poikkeaisi tasapainosta (Ks. lukua 3). Kysymys on pitkälti siitä, millaisin edellytyksin ja millä toimintatavoilla festivaali ja tuenmyöntäjä voivat päästä pitkän aikavälin yhteistoiminnalliseen ratkaisuun myös sellaisissa tilanteissa, joissa lyhyen aikavälin hyödyt ei-yhteistoiminnasta ylittävät lyhyen aikavälin hyödyt yhteistoiminnasta. Yhteistoiminnallisuus, festivaalin järjestämiseksi tarvittava tahdon voimakkuus sekä festivaalien pyrkimys kasvaa, vakiintua ja institutionalisoitua ja useiden tukijoiden pitkäaikaisuus motivoivat tarkastelemaan toistuvia ja toistojen myötä mahdollisesti kehittyviä maineenmuodostuspelejä, sekä pitkää tai jopa ääretöntä pelihorisonttia. Jotta yhteistoiminnallinen pitkän aikavälin hyöty voi mahdollistua ei-yhteistoiminnallisista lähtökohdista käsin, jonkin yhteistoimintaa edistävän mekanismin täytyy sisältyä peliin, ja pelin on perustuttava vastavuoroisuuteen. Pitkän aikavälin pelin päättymisperiodin on oltava riittävän kaukana joko tuntemattomuudessa tai äärettömyydessä, toimijoiden on oltava riittävän kärsivällisiä, kun taas lyhyellä aikavälillä tätä mahdollisuutta ei ole. Lyhyen ja pitkän aikavälin toimintaedellytyksiä ja pelien ominaisuuksia vertaillaan taulukossa (Taulukko 2).

TAULUKKO 2 Pelien ominaisuuksia pitkällä ja lyhyellä aikavälillä

PITKÄ AIKAVÄLI	SOVELLUKSIA
Ääretön tai riittävän pitkä äärellinen pele . Päätymisperiodi ei ole usein varmuudella tiedossa.	<ul style="list-style-type: none"> Opetusministeriön tuki valtakunnallisille kulttuuritapahtumille (Ks. lukuja 1.3.3, 3 ja 5).
Usein kärsivällinen aikapreferenssi . Myös tulevien periodien hyöty merkitsee paljon.	<ul style="list-style-type: none"> Takaperoisen induktion murtavat mekanismit äärellisissä peleissä (Luku 4.3) ja folk-teoreema äärettömissä ja pitkissä epävarmuudella päättyvissä peleissä (Luku 5).
Hyödyn maksimointi . Opportunistisen lyhyen aikavälin hyödyn maksimoinnin näkökulmasta tarkastellaan, miten päästään pitkän aikavälin maksimointiin.	<ul style="list-style-type: none"> Hyödyn maksimoinnin lyhytnäköisyyttä lieventävät irrationaalisuus tahdonvoimakkuutena (Luku 2.1.2) sekä epävarmuutena (Luvut 4.3-4.4); yhteistoiminnallisuus (Luku 2.2); ja maineen muodostus (Luku 3).
Informaatio	<ul style="list-style-type: none"> Muisti ja maineenmuodostus (Luku 3).
Viestintä	<ul style="list-style-type: none"> Keskustelu ja kaupanhieronta (Ks. lukuja 1.2, 2.2.5 ja 6). Maineenmuodostus ja oppiminen (Luku 3).
Muisti, maine ja vakiintuneet käytännöt alentavat vakiintuneen tuenhausta kustannuksia .	<ul style="list-style-type: none"> Reputation- ja Learning-mallit (Ks. esim. Fudenberg & Tirole 1998)
Yhteistoiminnallisia ratkaisuja.	<ul style="list-style-type: none"> Toimijat osallistuvat peliin jatkossakin ja harjoittavat sen vuoksi vastavuoroisuutta.
Ei-yhteistoiminnallisia ratkaisuja.	<ul style="list-style-type: none"> Peli päättyy ja festivaali kuolee tai muuttaa tuenhausta suuntaa (Ks. Luvut 3.1.2, 5.2.2 ja 5.3). Kaupanhieronta (Ks. lukuja 6).
Pitkän aikavälin ratkaisut ovat usein hyvin vakaita . Uudelleenarvioinnin transaktiokustannukset olisivat korkeita ja uudelleenallokointi riippuisi kuitenkin toimijoiden neuvotteluvoimasta.	<ul style="list-style-type: none"> Uudelleenarvioinnin transaktiokustannukset ja signaalintekijät (Ks. lukuja 1.2), kaupanhieronta ja neuvotteluvoima (Ks. lukuja 6). Muisti ja maineenmuodostus (Luku 3). Riskin kaihminen ja epävarmuus laadusta, valtakunnallisesta merkittävydestä - ja toiminnan jatkumisesta (Ks. lukuja 2.1.3, 3.3, 4.1 ja 6). Polttopistetasapaino (Luku 2.2.3), laeva optimaalinen tuenhausta strategia (Luku 1.2.2), ja folk-teoreema (Luku 5).
LYHYT AIKAVÄLI	SOVELLUKSIA
Peli kestää niin vähän aikaa , että toimijat eivät pysty vaikuttamaan pelin rakenteeseen, muuttamaan muita tuotantotehtäviä kuin viestintäänsä, ja ratkaisut eivät ehdi vakiintua.	<ul style="list-style-type: none"> Signaali- ja screeningpelit (Ks. esim. Gibbons 1992, 183-207, 235-249; Bierman & Fernandez 1998, Rasmusen 1991). Cheap talk -pelit (Ks. esim. Farrell 1995; Gibbos 1992, 210-218; Salanié 1997).
Kärsimätön aikapreferenssi. Vain kulloinenkin periodi merkitsee.	<ul style="list-style-type: none"> Välittömän hyödyn opportunistinen maksimointi. Signaalin uskottavuusvaatimus ja cheap talk. Pääosin ei-yhteistoiminnalliset pelit.
Jos informaatio on epätäydellistä , riittävän informaation saanti pelin ratkaisemiseksi voi olla hankalaa, kallista ja jopa mahdotonta. Toimijoiden preferenssit ovat transitiiviset ja täydelliset, mutta huomioivat odotetun hyödyn ja riskiin suhtautumisen.	<ul style="list-style-type: none"> Epäsymmetrinen, epätäysi ja epätäydellinen informaatio. (Luvut 1.2, 2.1.1 ja 3.2) Objektiiviset sekä subjektiiviset uskomukset pelin rakenteesta, toimijoiden hyödyistä ja maailmantilasta (Luvut 2.1.1 ja 4.1).
Jos toimijat voivat viestiä, viestintä vaikuttaa pelin tulemiin usein vain, jos toimijat pystyvät viestimään uskottavasti .	<ul style="list-style-type: none"> Informaation hankintakustannukset ja uskottavan signaaloinnin vaikeus tekevät tuenhausta kallista (Luku 1.2). Cheap talk ei aiheuta kustannuksia eikä yleensä myös vaikuta valintoihin, poikkeuksena peli festivaalin perustamisesta (Luku 2.2.5.2).
Yhteistoiminnalliset ratkaisut ovat uskottavia lyhyellä aikavälillä vain, jos toimijoiden päämäärät ovat samansuuntaisia ja niiden optimaaliset strategiat korreloivat.	<ul style="list-style-type: none"> Pelkkä koordinaatio (Taulukko 15), polttopisteratkaisut (Luku 2.2.3), arvaaminen ja oppiminen (Luku 3).
Ei-yhteistoiminnalliset ratkaisut ovat yleisiä lyhyellä aikavälillä.	<ul style="list-style-type: none"> Välittömän hyödyn maksimointi, informaation saatavuus ja kustannukset, sekä signaaloinnin uskottavuus.
Jos pelissä on yksiselitteinen parhaisiin vastinstrategioihin perustuva tasapaino, niin ratkaisu on vakaa , ja muuhun tasapainoon on miltei mahdotonta päätyä, vaikka muu tasapaino olisi Pareto-optimaalinen.	<ul style="list-style-type: none"> Etenkin yhden kierroksen vangin dilemma. (Luku 2.1.1).

1.2 Mahdollisuus viestiä tuenhausassa

1.2.1 Informaatio

Toimijoiden tietämys pelin rakenteesta ja optimaalisista valinnoista vaikuttaa pelin tulemiin. Pelien rakenteeseen vaikuttaa, millaista informaatiota toimijat saavat käyttöönsä, miten uskottavaa informaatiota voidaan välittää, ja miten pelin edellytyksiä voidaan rakentaa. Pelit eroavat sen mukaan, onko informaatio täyttä tai täydellistä, onko kysymyksessä symmetrisen vai epäsymmetrisen informaation peli ja konsistentin informaation peli, ilmeneekö informaatio ennen vai jälkeen valinnan, ja liittyykö siihen hälyä tai epävarmuutta, ja oppivatko toimijat pelin kuluessa. Myös informaation välittämisen kustannuksilla ja pelin aikahorisontilla on huomattavaa vaikutusta pelin toimintaedellytysten muodostumiseen ja tulemiin.

Täydellisen informaation pelissä kaikki toimijat tietävät mitä peliä pelaavat. Toimijat tuntevat varmuudella pelin rakenteen ja jokaisen osanottajan tulemat, ja osaavat laskea toimijoiden optimaaliset vastinstrategiat. Kunkin toimijan oletetaan usein käyvät tasapainon testausvaihtoehdot läpi ja päätyvän samaan uskomusten määrittämiseen, jolloin toimijat omaksuvat saman tieto-opillisen näkemyksen, ja tämän tietäminen on heidän yleistä tietoaan (Bicchieri 1997, 120). Tällöin pelaajien molemminpuolisten uskomusten oikeellisuudella on merkitystä, ja informaatio on myös sisäisesti johdonmukaista (consistent) (Vrt. Bicchieri 1997, 33). Vaikka yleinen tieto auttaakin pelaajia ennustamaan pelin kulkua, se ei kuitenkaan yksin takaa ennustuksien osumista oikeaan (Bicchieri 1997, 39), koska toimijat voivat tehdä esimerkiksi virhesiirtoja (Ks. esim. lukua 4.3), ja johdonmukaisuus toteutuu vasta pelaajien optimoimissa valintojain myös käytännössä (Ks. Taulukko 18 s. 74).

Vaikka festivaaleja koskeva tiedonsaanti on parantunut viime vuosina ja festivaalitulostat ja uutiset ovat yleisenä tietona kenen tahansa kiinnostuneen saatavilla, joudutaan päätökset festivaalien tukemisesta usein tekemään saatavilla olevan vaillinaisen tiedon turvin.⁷ Potentiaalisilla tukijoilla saattaa olla käytössä festivaalilta hakemuksessa tai

---

⁷ Esimerkiksi valtion säveltaidoimikunnan vuoden 1999 toimintakertomuksessa kaivataan jäsenten saavan enemmän tietoa tapahtumista päätösten oikeudenmukaisuuden turvaamiseksi (Valtion säveltaidoimikunnan vuoden 1999 toimintakertomus, 1999).

kanssakäymisessä saadun tiedon lisäksi yleistä, mutta vaillinaista tietoa, kuten taiteen keskustoimikunnassa tehtyjä festivaalien yleistilanteesta kertovia tutkimusraportteja ja tilastoja. Heikkinen (1996) vertaa festivaalien vuosien 1993 ja 1994 taiteenaloittain saamaa valtiontukea koko taiteenalan valtiolta saamiin avustuksiin, ja esittelee FF:n jäsenten keskimääräisiä tulo- ja menotietoja. Koska ensimmäiset laajempaa festivaalien joukkoa koskevat julkaistut tilastot festivaaleista ilmestyivät taiteen keskustoimikunnassa vuoden 2000 lopussa ja alkuvuodesta 2001, ne eivät ole vaikuttaneet tässä työssä käsiteltyihin vuosien 1996-2000 opetusministeriön avustusten jakoon, tai vuosien 1993-1999 FF:n jäsenten avustusten hakuun. Aiemmat tukihakemukset ja -päätökset sinänsä ovat olleet tuesta päättäneiden nähtävillä tukipäätöksiä valmisteltaessa. (Ks. Heikkinen 1996, Kukkonen 2000 ja 2001) Tilastokeskus on julkaissut tietoja festivaalien järjestämisen taajuudesta, festivaalin kestoista päivissä, alueellista sijainnista ja yleisömääristä. (Kulttuuritilasto – Cultural Statistics 1999 ja 2001). Osaa festivaaleista edustava Finland Festivals ry. (FF) on julkistanut esimerkiksi keväisin jäsenfestivaaliensa yhteenlasketun arvioidun kävijämäärän ja lipunmyyntilukuja. Esimerkiksi Rolfe (1992) on kirjoittanut mm. brittiläisten taidefestivaalien taloudesta ja yhteiskunnallisista vaikutuksista. Yksittäisistä festivaaleista on lisäksi runsaasti tutkimuksia.

Kun tukea hakee suuri määrä festivaaleja, helposti saatavilla oleva tieto alentaa sekä tuenmyöntäjän tiedonhankintakustannuksia että epävarmuutta tukipäätöksen tavoitteiden mukaisesta kohdentumisesta. Koska tietoa on saatavissa vaivattomammin ja halvemmalla jo tukijoita saaneista festivaaleista esimerkiksi festivaalitulosten, tukipäätösten ja median kautta, tiedon saanti vaikuttaa osaltaan tukien kasaantumiseen osalle festivaaleista (Ks. lukuja 1.3.2, 1.3.3, 2.2.3 ja 3.3). Festivaalikohtaisia eroja ilmeni tutkimusjakson aikana etenkin tulojen satakertaisissa skaalaeroissa, tulorakenteen eriytyemisessä ja suurissa eroissa opetusministeriön tuen saamisessa, tuen määrässä ja vakaudessa, ja joidenkin festivaalien lievästi muita suuremmassa markkinointikustannusten osuudessa. (Ks. Kukkonen 2000, 11-15, 17-20; Kukkonen 2001, 17-24, 29-33, liitteet ii, iv, vi ja vii)

Festivaalien tuenhakupeleissä esiintyy sekä hyvin niukkaa informaatiota että joitain yksityiskohtia koskevaa erittäin runsasta informaatiota, joiden molempien seurauksena pelin tulema voi hyvinkin poiketa ennustetusta (Vrt. Bicchieri 1997, 158; Ks. Taulukko 18 s. 74). Esimerkiksi vertailutietojen puute ja mitattavuuden tai vaikutussuunnan arviointi saattaa vaikeuttaa pelin tuleman ennustamista (Ks. lukua 2.1.2). Potentiaalisten tuenmyöntäjien tarvitsema tieto vaihtelee. Kun kunta on kiinnostunut lähinnä oman kuntansa festivaaleja

koskevista tiedoista käyttäen muita tietoja ainoastaan vertailutietoina, valtakunnallinen yritys voi olla kiinnostunut missä tahansa sijaitsevasta yksittäisestä festivaalista. Yleisenä tietona on saatavissa myös festivaalikohtaista tietoa esimerkiksi historiikeista, sekä festivaaleja koskevaa uutisointia. Yksittäisistä festivaaleista on kirjoitettu runsaasti myös taloustieteeseen liittyen.

Yksityisen informaation hankkimisen ja luotettavan välittämisen kustannuksista seuraa, että kaivattua tietoa tai esimerkiksi vertailutietoa ei ole välttämättä helposti saatavilla. Esimerkiksi opetusministeriön tuen ohjautumisessa pitkälti entisille tuensaajille (Ks. lukuja 1.3.3, 2.2.7, 5.3.3 ja 6) saattaa näkyä, että järjestäytymättömistä ja tuen ulkopuolelle aiemmin jääneistä hakijoista on hyvin vähän hakemusten ulkopuolista tietoa. Peliin sisältyvää yksityistä tietoa voi olla esimerkiksi se, vastaako festivaalin tuenhakustrategia festivaalin tyyppiä, miten festivaalin tuenhaussaan esittämät hakuperusteet eroavat hakemuksen vastaanottajan tyyppin mukaan, ja saako festivaali mahdollisesti tietoa potentiaalisten tuenmyöntäjien intresseistä ja tukemiseen käytettäviä resursseista. Myös tuenmyöntäjien tiedonhankintakustannukset, mahdollisuus saada festivaalia koskevaa tietoa, ja mahdollisesti tiedot muiden tuenmyöntäjien kannoista festivaalin tukemiseen saattavat olla yksityistä tietoa ja niissä saattaa esiintyä toimijakohtaisia eroja. Toiminnan laajuudeltaan suuret festivaalit ja suurimpia tukia saavat festivaalit ovat toisinaan osittain eri festivaaleja kuin julkisuuskuvaltaan suurimpiin kuuluvat festivaalit. Huomattava näkyvyys esimerkiksi mediassa saattaa vaikuttaa muiden festivaalia koskevien tietojen arviointiin etenkin, jos tieto muista päätösmuuttujista on vaillinaista.

Festivaaleja koskevaan tietoon liittyy epävarmuutta. Informaation epätäydellisyys painottuu festivaalien tuenhakupeleistä etenkin lyhyen aikavälin peleissä, joissa festivaalin on usein kallista ja toisinaan mahdotonta hakea avustusta uskottavan, festivaalia tuenhakuperusteina käytettyihin asioihin sitouttavan hakemuksen avulla. Toimijoiden strategioidenvalinnan lisäksi informaation puute saattaa koskea pelin rakennetta ja tulemia, jolloin toimijat eivät voi mainetta muodostaen vähentää epävarmuutta (Ks. lukuja 3 ja 4.1). Tiedon puutteen vuoksi tuenmyöntäjä saattaa joutua päättämään tuesta lähes kokonaan tai osittain festivaalin lähettämän signaalin varassa, jolloin signaali saattaa alentaa tuenmyöntäjän tiedonhankintakustannuksia, mutta toisaalta signaalin luotettavuuteen liittyy epävarmuutta. Ennen päätöksiä esiintyy epävarmuutta esimerkiksi siitä, saako festivaali tukea tavoittelemaltaan tuenmyöntäjältä, ja kuinka paljon tuensaaja saa tukea. Päätösten jälkeen nämä ovat täysin tiedossa.

Päätösten jälkeenkään ei ole kattavaa ja täysin varmaa tietoa siitä, kertooko esimerkiksi yksittäisen tuen muutos uuteen tasapainoon vakiintumisesta vai tilapäisestä poikkeamasta.

Tuen tai järjestön jäsenyyden saaminen saattaa kertoa hyvin erilaisista asioista: festivaalin taloudellisesta koosta, taiteellisesta laadusta, yleisömäärästä, markkinointiarvosta tai siitä, että festivaali on halunnut ulkoistaa esimerkiksi markkinointiaan järjestöön liittymällä. Päätösten jälkeen ei ole myös varmuutta siitä, miten paljon tukijan pyrkimys saada myös muita potentiaalisia tukijoita tukemaan samaa festivaalia painaa muiden tukipäätöksiä tehtäessä.

Tässä työssä tuenhakua esitetään yksinkertaisuuden vuoksi paljon täydellisen informaation pelien avulla, koska pitkällä aikavälillä pelaajat oppivat tuntemaan toistensa valintatapoja ja muodostamaan mainetta, mikä lisää pelaajien strategianvalintoihin liittyvää ennustettavuutta. Pitkällä aikavälillä toimijoiden tietoon kertyy enemmän informaatiota pelin rakenteesta, hyödyistä ja toimijoiden strategioista. Toimijat voivat pitkällä aikavälillä ennakoida toistensa toimintaa ja rakentaa luottamusta. Silloin, kun informaation kasvattaminen auttaa pelaajia yhteistoiminnallisiin peliratkaisuihin, toimijoiden tuenhakukustannukset alenevat ja peliin saattaa muodostua pelihistorian tuntemisen avulla vakiintunutkin tasapaino (Luvut 1.3-3). Täydellisen ja epätäydellisen informaation sovelluksia esitellään taulukossa (Taulukko 3).

TAULUKKO 3 Täydellinen ja epätäydellinen informaatio

TÄYDELLINEN INFORMAATIO	SOVELLUKSIA
<ul style="list-style-type: none"> ○ Toimijat tietävät varmuudella pelin rakenteen, hyödyt ja optimaaliset strategiat. ○ Informaatorakenne on symmetrinen toimijoiden suhteen. ○ Virheet eivät ole täydellisen informaation pelissä rationaalista toimintaa (Vrt. Bicchieri 1997, 122-135), mutta satunnaiset ja useimmin pienet virheet hyväksyvä vapisevan käden tasapaino voidaan hyväksyä (Vrt. Kreps 1991, 491). 	<p>Täydellisen informaation staattiset pelit:</p> <ul style="list-style-type: none"> ○ Vangin dilemma (Luku 2.1.1). <p>Täydellisen informaation dynaamiset pelit:</p> <ul style="list-style-type: none"> ○ Toistetut vangin dilemmat (Luvut 4 ja 5). ○ Festivaalin kaupallistuminen ja muisti (Luku 3.1.3). ○ Takaperoinen induktio, esim. tuhatjalkaispelissä (Luku 4.2.2). ○ Tässä työssä esitettävät folk-teoreeman sovellukset ovat täydellisen informaation dynaamisia pelejä (Luku 5).
EPÄTÄYDELLINEN INFORMAATIO	SOVELLUKSIA
<ul style="list-style-type: none"> ○ Pelin rakenteeseen, hyötyihin tai aikapreferensseihin liittyvä epävarmuus ilmenee epävarmuutena optimaalisista strategioista. ○ Pelit eroavat informaation symmetrisyyden suhteen. Epäsymmetrisen informaation pelissä esimerkiksi toimijat saattavat olla eri tyyppisiä niin, että kukin tietää oman tyyppinsä yksityisenä informaationa (Ks. signaalipelit esim. Gibbons 1992, 183-207, 235-249). ○ Tasapainosta poikkeaminen saattaa olla virheen sijasta rationaalinen signaali (Bicchieri 1997, 119-126). ○ Tiedonhankinnasta aiheutuu kustannuksia, ja viestinnän uskottavuudella ja viestiin sitoutumisella on merkitystä. <p>Uskomukset:</p> <ul style="list-style-type: none"> ○ Subjektiviiset todennäköisyydet esim. toisten toimijoiden hyödyistä. ○ Objektiviiset todennäköisyydet esimerkiksi säätilalle (Ks. lukua 4.1). 	<p>Epätäydellisen informaation staattiset pelit.</p> <p>Epätäydellisen informaation dynaamiset pelit.</p> <p>Epävarmuuden mallittaminen odotetun hyödyn, riskipreferenssien ja maailmantilan avulla. Maailmantilan kuvaaminen objektiivisten ja subjektiivisten uskomusten avulla.</p> <ul style="list-style-type: none"> ○ Sisä- ja ulkokonsertti ja säätila (Ks. lukua 4.1). ○ Haitallinen valikoituminen (adverse selection), jossa esimerkiksi taloudellisesti elinkelvottomimmat festivaalit kasautuisivat hakemaa tukea. ○ Moral hazard, jossa esimerkiksi jo myönnettyä tukea käytettäisiin muuhun kuin festivaalin järjestämiseen (Ks. lukua 3.2).

1.2.2 Tuen hakustrategian vaihteluväli ja Nash-tasapaino

Tuenhakijan pelistä saama informaatio ja valintamahdollisuudet vaikuttavat siihen, millaisia strategioita hakija voi käyttää, miten tuenmyöntäjä voi havaita tuenhakijan käyttämät strategiat, millaisia tasapainoja ja Nash-tasapainoja pelissä voi muodostua, miten osapelitäydellinen tasapaino voi muodostua pitkän aikavälin pelissä (Ks. lukua 4), ja miten jokin tukijakauma voi vakiintua kestäväksi tasapainoksi (Ks. lukuja 1.1.3, 2.2.3, 3.3, 6). Edelleen tuenhakijan valintamahdollisuudet vaikuttavat siihen, ja miten pelit jakautuvat yhteistoiminnallisiin ja ei-yhteistoiminnallisiin peleihin, miten tasapainostrategiasta voidaan poiketa, ja miten muut toimijat voivat esimerkiksi vastapelaajaa yhteistoiminnalliseen tasapainoon palauttaakseen sanktioida poikkeajaa (Ks. Lukuja 3.2, 4.3, 4.4 ja 5).

Pelitalanteet ovat yksinkertaisimmillaan silloin, kun toimijat havaitsevat pelin tulemien lisäksi suoraan toistensa strategiat (Ks. esim. lukua 5.2.3). Festivaali ei välttämättä havaitse tuenmyöntäjän strategiaa, eikä etenkin toisten tuenhakijoiden strategioita, vaan festivaalit

havaitsevat pelkästään edellisten periodien myönnetyt tuet silloin, kun tuet ovat opetusministeriön tuen tapaan julkista ja julkistettavaa tietoa. Jättäessään tukihakemuksen opetusministeriölle festivaali ei havaitse varmuudella jaettavaksi tulevan tukipotin kokoa tai muiden hakijoiden määrää, joten tuenhakua opetusministeriöltä voidaan analysoida myös epävarmuuden peleinä (Ks. mm. lukuja 4.1 ja 5). Hakija saattaa kuitenkin muodostaa tulevaa tuenjakoja koskevia uskomuksia edellisten periodien vakaan tuenjaon ja muun saamansa informaation pohjalta.

Tuenhakustrategiaa ei kyetä täsmentämään tukihakemuksen perusteella. Potentiaalinen tuenmyöntäjä havaitsee hakemukseen kirjoitetusta tuesta festivaalin tuenhakustrategian ylärajan, mutta koska festivaali ei voi hakemuksessaan kertoa tuenhaun transaktiokustannuksista, potentiaalinen tuenmyöntäjä ei havaitse tuenhakustrategian alarajaa. Tuenmyöntäjälle laveana ilmenevän tuenhakustrategian vuoksi pelien tulemat riippuvat myös peliteorian täsmentämättä tai selittämättä jättämästä toimijoiden käyttäytymisestä. Tuenmyöntäjä ei voi tietää alinta hakijan hyväksymää tukisummaa, vaan joutuu perustamaan päätöksensä uskomuksiin. Jotta Nash-tasapaino voisi muodostua, toimijoiden strategioiden on oltava parhaita vastinstrategioita vastapelaajien strategioihin. Tämä edellyttää, että uskomukset vastapelaajan strategiasta ovat yksiselitteisiä, sisäisesti johdonmukaisia (consistent), ja vastaavat vastapelaajan strategiaa (correct). (Vrt. Bicchieri 1997, 62) Mikä tahansa festivaalin optimaalisen tuenhakustrategian vaihteluvälille sijoittuva tuki toteuttaa yhteistoiminnallisen Nash-tasapainon, koska kummankaan toimijan ei kannata poiketa vaihteluväliltä.

Tuenhakija voi tehdä erilaisen hakemuksen kullekin potentiaaliselle tuenmyöntäjälle ja mahdollisesti valita erilaisista hakemuksista samallekin tuenmyöntäjälle. Hakemuksessaan tukija voi pyrkiä perustelemaan, miksi hakijalle kannattaisi ylipäättään myöntää tukea tai aiempaa suurempaa tukea. Kun festivaali ei voi saada hakemaansa enempää tukea ja festivaalin kannattaa varmuuden vuoksi hakea suurempaa tukea kuin mitä uskoo saavansa, niin festivaali kykenee kertomaan hakemuksessaan ainoastaan tuenhakustrategian ylärajan. Tällöin tukea hakevan festivaalin optimaalinen hakustrategia on ilmaistavissa vaihteluvälinä $]0 + \text{tuenhakukustannukset tai } 0 + \text{reservaatiohyöty, hakemukseen kirjoitettu tuki}]$. Pelistä puuttuvat selvät tukimääriä erottelevat hakijan strategiat. Jos tuenmyöntäjä päättää myöntää tukea tältä väliltä, peliin voi muodostua molemmille osapuolille optimaalisiin vastinstrategioihin perustuva Nash-tasapainoväli, mutta ei täsmällisen tuleman kertovaa Nash-tasapainoa. Hakemuksen jälkeen tuenmyöntäjä päättää, myöntääkö tukea, ja kuinka paljon.

Potentiaalinen tukija voi myöntää myös hakijan reservatiohyödyn alittavaa tukea tai tehdä kielteisen tukipäätöksen, jolloin Nash-tasapainoksi saattaa muodostua, että festivaali ei hae ja tukija ei myönnä tukea.

Festivaali voi ennakoida saamaansa tukea aiempien pelikierrosten perusteella, mutta pelin tulemat täsmentyvät vasta tuenmyöntäjän päätöksessä. Tulemat määräytyvät tukijan festivaaleja koskevan preferenssijärjestyksen perusteella budjettirajoitteen ja haettujen tukien rajoissa. Jos myönnetty tuki on tuenmyöntäjän kannalta optimaalinen, tuenmyöntäjän ei kannata jatkossa poiketa siitä. Jos toimijat toistavat tätä peliä ja pitäytyvät tässä yhteistoiminnallisessa tasapainossa, peliin voi muodostua osapelitäydellinen tasapaino (Ks. lukuja 4.1 ja 5.1.2).

Tuenmyöntäjä voi poiketa yhteistoiminnallisesta tasapainosta myöntämällä festivaalille tuenhakukustannukset alittavan tuen, tai jättämällä tuenhakijan kokonaan ilman tukea. Jos tuenhakija saa reservatiohyötynsä alittavan tuen, niin tuenhakija joko luopuu tuenhausta seuraavilla periodeilla ja näiden toimijoiden välinen peli päättyy, tai tuenhakija pyrkii kehittämään mainetta saadakseen myöhemmin tukea (Luku 3). Koska tukea hakevat festivaalit hakevat käytännössä tukea vaihteluväliltä, ne jättävät tulemat osaltaan muuttuviksi eli tuenmyöntäjän päätettäviksi. Tulemien jättäminen muuttuviksi vaatii tuenhakuun osallistuvilta festivaalilta riittävää luottamusta tuenmyöntäjään (Vrt. Dixit & Nalebuff 1993, 144-145), ja lisää epäsymmetrisenä toimenakin osaltaan tuen vakautta. Sen sijaan tuenhakija ei juuri voisi poiketa tuenhakustrategiastaan, kun hakija voi määrittää hakemuksessaan ainoastaan tukisumman ylärajan, ja tuki jää useimmiten huomattavasti haettua alhaisemmaksi⁸. Jos hakija haluaa saada tukea ja säilyä mukana pelissä, hakija ei voi juurikaan tehdä valintaa, jolla poikkeaisi itse tukisummasta. Hakija voi poiketa tasapainosta myös järjestämällä festivaalin, joka ei vastaa tuenmyöntäjän tuelleen asettamaa tarkoitusta (Ks. lukua 3.2), hakemalla odottamaansa tukea pienempää tukea tai jättämällä hakematta

---

⁸Nash-tasapainoalueen laveuden vuoksi festivaalin kannattaa hakea jonkin verran aiemmin myönnettyä suurempaa tai todennäköisensä pitämäänsä suurempaa tukea. Jokaisena vuosista 1996-2000 tukea saanut festivaali haki mediaanihakemuksessa 1,8 -kertaista tukea ja keskimäärin 2,3 -kertaista tukea. Vaikka festivaalikohtaiset tuet ovat säilyneet aikasarjassa hyvin vakaina, täsmälleen saadun suuruisista tukea haettiin vain 3 % hakemuksista. Erillisiä tulosneuvotteluja opetusministeriön kanssa käyivät 5 festivaalia (mm. Taiteen keskustoimikunta. Valtionavustukset valtakunnallisten kulttuuritapahtumien järjestämiseen vuonna 1996: määrärahan jakoehdotus, Nro 96/611/2. 24.1.1996) hakivat melko usein lähellä myönnettävää tukea olevaa tukea. (Opetusministeriön tuensaajat 1996-2000)

tukea⁹ (Vuotta 1999 koskenut kysely FF:n jäsenille). Kokonaan hakematta jättäminen johtaa toistuvaan ratkaisuun, jossa festivaali ja tuenmyöntäjä päättävät toistuvasti olla osallistumatta samaan peliin. Tästä seuraa ei-yhteistoiminnallinen Nash-tasapaino (Ks. esim. lukua 2.1.1).

1.2.3 Festivaalien avustuksenhaun peliteoreettisen tarkastelun erityispiirteitä

Festivaalien tuenhaun dynaamisuuden vuoksi työssä keskitytään peliteorian dynaamiseen alueeseen. Staattisista peleistä esimerkiksi pelkän koordinaation pelin (Ks. Taulukko 15 s. 68) ja yhden kierroksen vangin dilemman (Ks. Taulukko 16 s. 70) hyötyrakenteet toimivat pohjana useille työssä esiteltäville dynaamisille peleille. Dynaamisista peleistä käsitellään sekä täydellisen että epätäydellisen informaation pelejä, mutta työssä sivuutetaan lähes kokonaan epätäydellisen informaation pelit, kuten lyhyen aikavälin tuenhakupeleihin sisältyvät signaalipelit, joissa jokin toimijoista ei tunne varmuudella pelaamansa pelin rakennetta tai hyötyjä, ja tarvitsee tämän vuoksi erillisen signaalin päätöksentekoaan varten.

Nash (1990, 418-419) esittää, kuinka yhteistoiminnallisia pelejä muunnetaan ei-yhteistoiminnallisiksi mallittamalla kaupanhieronnan vaiheet peliaskeliksi, vaikkakaan tällä menetelmällä ei saavuteta aina yksiselitteistä tasapainoa, vaan lisäksi saatetaan tarvita esimerkiksi aksiomaattisia ehtoja tai viestintää. Suuri osa peliteoreettisesta tutkimuksesta on keskittynyt 1980- ja 1990-luvuilla ei-yhteistoiminnallisiin peleihin, kuten toistettuihin konfliktin sisältäviin peleihin (Ks. mm. Fudenberg & Maskin 1986; Smith 1995; ks. lukuja 5 ja 6). Ei-yhteistoiminnallisen peliteorian tavoitteena on usein pyrkiä tasapainokäsitteisiin, jotka johtavat mahdollisimman yksiselitteiseen ratkaisuun. Eroja esiintyy kuitenkin sen mukaan, pyrkivätkö teoretikot mahdollisimman täsmälliseen ja hienostuneeseen ratkaisuun tasapainon vakaudenkin kustannuksella, vai esimerkiksi Bicchierin (1997) tavoin vähemmän täsmälliseen mutta poikkeamia paremmin kestäväan ratkaisuun.

Peliteoriaa esitellään oppikirjoissa useimmiten edeten staattisista peleistä dynaamisiin peleihin ja täydellisen informaation peleistä epätäydellisen informaation peleihin. Näin etenevät esimerkiksi Bierman & Fernandez (1998 ja 1995/1993) ja Gibbons (1992). Gibbonsin (1992) tiiviyeen verrattuna Bierman & Fernandez esittelevät enemmän variaatioita ja piirtävät enemmän pelipuita. Kreps (1995) tuo esiin kilpailullisiin peleihin liittyvää metodologiaa ja

---

⁹ Viisi vuotta 1999 koskeneeseen kyselyyn vastannutta FF:n jäsentä kertoi opetusministeriön tuen hausta luopumisen syyksi aiemmat turhiksi jääneet hakemukset. Kyselyyn vastanneista kahdeksan ei hakenut ja 10 ei saanut opetusministeriön tukea. (Vuotta 1999 koskenut kysely FF:n jäsenille; Opetusministeriön tukipäätökset vuonna 1999).

ongelmanratkaisua, ja taustoittaa peliteoriaa. Kreps (1990) näyttää peliteorian taustaa ja sovellusmahdollisuuksia kytkien sen yleisempään mikrotaloustieteen oppimateriaaliin, mutta tarjoaa myös virikkeitä peliteorian soveltamiseen.

Bicchieri (1997), Kreps (1990) ja Rasmusen (1991) esittelevät monipuolisesti tasapainokäsitteitä, pelipuita ja esimerkkejä. Bicchieri (1997) kiinnittää erityisesti huomiota rationaalisuuteen, informaatioon sekä yhteistoiminnallisuuden mahdollisuuksiin ja sen toteutumattomuuteen liittyviin paradokseihin. Kreps (1990) käsittelee yhteistoiminnallisuuden mahdollisuuksia mm. irrationaalisuuden ja maineen muodostuksen kautta pitkään jatkuvissa ja äärettömissä peleissä.

Epätäydellisen informaation haitallisen valikoitumisen ja moral hazard –ongelman, sekä näiden signaali- ja screening -tyyppisten pelien esittelyt löytyvät monipuolisesti Krepsistä (1990) ja Rasmusenista (1991).

Bicchieri (1997) painottaa rationaalisuuden, uskomusten ja informaation keskeisyyttä ja Dixit ja Nalebuff (1993) ja Rasmusen (1991) painottavat strategisen ja uskottavan valinnan keskeisyyttä peliteoriassa. Fudenberg & Tirole (1998) esittävät antologiassaan kattavasti peliteorian spesifejä sovelluksia niin, että suuri osa kirjan artikkeleista on suunnattu matemaattisesti suuntautuneille lukijoille.

Peliteoreettisessa tutkimuksessa ei-yhteistoiminnallisten pelien tutkimus on saanut keskeisemmän aseman etenkin 1980-luvun jälkeen. Vaikka ei-yhteistoiminnallisen pelin ratkaisuksi saattaa muodostua täsmennyspyrkimyksistä huolimatta useita vaihtoehtoja, kokonainen vaihteluväli muodostuu harvemmin ratkaisuksi. Yhteistoiminnallisia pelejä pyritään myös mahdollisuuksien mukaan mallittamaan ei-yhteistoiminnallisen pelin askeliksi silloin, kun tämä auttaa täsmentämään tasapainoa. Esimerkiksi kaupanhierontaa (Ks. lukua 6) voidaan mallittaa usein sekä yhteistoiminnalliseksi että ei-yhteistoiminnalliseksi peliksi. Aina yhteistoiminnallisen pelin muuttaminen ei-yhteistoiminnalliseksi ei kuitenkaan onnistu täysin, vaan peliteoria saattaa kertoa esimerkiksi lavean mahdollisten ratkaisujen alueen, jolle tasapaino saattaa asettua sosiaalisten ja institutionaalisten käytäntöjen mukaan. Shubik (1991/1984) käsittelee yhteistoimintaa liittoumien muodostamisen ja pelin ulkoisten rajoitteiden avulla. Mm. Rasmusen (1991) ja Salanié (1997) käsittelevät yhteistoimintaa viestintämahdollisuutena. Bicchieri painottaa rationaalisuuden, informaation saatavuuden ja uskomusten merkitystä myös yhteistoimintaan pyrittäessä. Bicchieri (1997) ja Kreps (1990 ja 1995) painottavat jaksottaisesta hyödyn maksimoinnista ja rationaalisista uskomuksista

juontuvia paradoksaalisiakin vaikeuksia saavuttaa yhteistoiminnallisia Pareto-optimaalisia ratkaisuja, jos Nash-tasapaino sijaitsee niiden ulkopuolella. Axelrod (1984) esittelee toistetun vangin dilemman strategiakilpailun voittanutta Anatol Rapoportin tit for tat –strategiaa, ja vastavuoroisen yhteistoiminnan kannattavuutta, ja poikkeaa tässä useista myöhemmistä osapelitäydelliseen tasapainoon tukeutuvista tit for tat –strategian esittelyistä.

Osapelitäydellisen tasapainon (Ks. lukua 4) esittää formaalissa muodossa Selten (mm. 1990 b). Takaperoisen induktion epäuskottavia tasapainoja karsivaa voimaa esitellään esimerkiksi toistetun vangin dilemman avulla, Rosenthalin (1990) tuhatjalkaispelin ja Seltenin (1990 a) ketjuliikeparadoksin avulla. Bicchieri (1997) ja Kreps (1990) ja Rasmusen (1991) korostavat osapelitäydellisen tasapainon ehdottomuutta rationaalisten hyötynsä maksimoijien pelissä, Bicchieri (1997) painottaa uskomusten ja rationaalisuuden merkitystä, ja Kreps (1990 ja 1995) tuo esiin irrationaalisia uskomuksia toimijoille epäedullisen osapelitäydellisen tasapainon murtamiseksi.

Lukuisat teoreetikot ovat käsitelleet folk-teoreemaa, jonka mukaan sen piiriin kuuluvilla peleillä voi olla jopa ääretön määrä kestäviä tasapainoratkaisuja, kun pelin päättymisperiodi ei ole tunnettu, peli on riittävän pitkä ja toimijat ovat riittävän kärsivällisiä (Ks. lukua 5). Äärettömien pelien lisäksi äärellisissä kyllin lievästi diskontatuissa peleissä folk-teoreemaa ovat käsitelleet lukuisat peliteoreetikot (mm. Fudenberg, Kreps & Maskin 1990; Fudenberg & Maskin 1986). Folk-teoreeman toteutumisen kannalta keskeistä sanktioinnin mahdollistavaa ehtoa ovat käsitelleet esimerkiksi Fudenberg & Maskin (1986) ja Smith (1995). Wen (1994) on laajentanut folk-teoreema soveltumaan pelkän koordinaation peleihin. Fudenberg & Maskin (1986) ovat käsitelleet sanktiointiehtoa kolmen toimijan pelissä, ja mm. Abreu, Dutta & Smith (1994); Fudenberg, Kreps & Maskin (1990) ja Smith (1995) ovat laajentaneet folk-teoreemaa useamman kuin kahden toimijan peleihin.

Koska etenkin useat yhteistoiminnalliset pelit ja folk-teoreema jättävät toteutuvan ratkaisun täsmentämättä, ratkaisun muodostamisen tutkimus kaupanhieronnan ja polttopisteratkaisujen avulla. Myös opetusministeriön tasapainon täsmentyminen riippuu festivaalien laveasta tuenhakustrategiasta johtuen pitkälti opetusministeriön preferensseistä ja siihen liittyvistä institutionaalisista rakenteista.

Koska peliteoriaa sovelletaan tässä työssä uudelle ja taloustieteen sovellettavuuden rajoille sijoittuvalle alueelle, myös taloustieteen perusteiden pohtimiseen kiinnittyy enemmän huomiota. Mitä esimerkiksi toimijoiden rationaalisuus tai epärationaalisuus tarkoittaa ja miten

toimijat voivat huomioida tai hyödyntää näitä tuenhaussa, ja millä edellytyksin toimijat voivat päästä pitkän aikavälin tasapainoon? Paljolti kysymys on siitä, millaiset tekijät vaikuttavat festivaalien tuenhaussa, onko kaikki relevantit tekijät huomioitu, ja millaisiksi peleiksi tuenhakua voitaisiin mallittaa. Peliteoria soveltuu kuitenkin festivaalien tutkimiseen taloustieteellisistä teorioista melko hyvin, koska strateginen valinta voi koska myös muita kuin määrällisesti mitattavia päätösmuuttujia. Sosiaaliset ja institutionaaliset tekijät, festivaaliin liittyvät mitattavuuden ongelmat sekä eri tekijöiden yhteisvaikutuksen suunnan epäselvyys rajoittavat peliteorian soveltamista festivaaleihin. Festivaalien tuenhakupeleissä tavoitefunktioiden ja pelaajien mahdollisten strategioiden täsmentäminen on vaikeaa. Koska festivaalin toiminnan laajuuden rajaamiseen, ei-rahallisiin panoksiin, tuotoksiin ja ulkoisvaikutuksiin liittyvistä mitattavuuden ongelmista seuraa, että hintamekanismi ei toimi ja myös tuotettua määrää ei välttämättä pystytä yksiselitteisesti täsmentämään, tavanomainen voiton optimointi hinnan ja määrän funktiona ei luonnistu. Festivaalit saavat hyvin paljon ei-rahallisia panoksia, tukia, sekä tuottavat osittaisina julkishyödykkeitä ja hyödykkeitä, joiden arvo riippuu mm. laadun määrittelystä. Festivaalien toimiminen taloudellisen mitattavuuden raja-alueilla johtaa ensinnäkin siihen, että toiminnan laajuuden, tehokkuuden ja avustuksen haun tekijät eivät aina ole numeerisesti yksiselitteisesti mitattavissa (Ks. Kukkonen 2001, mm. 6, 34-37 ja 57-61), ja toisekseen edes vaikutusten tai yhteisvaikutusten suuntaa ei aina kyetä määrittelemään. Varsinainen peliteoria päämäärään suuntautuvine strategisine valintoineen onnistuu tätä paremmin, koska valintamuuttujina voivat olla myös esimerkiksi sosiaaliset tekijät, kunhan niiden tavoitesuunta on selvillä. Eräänä seurauksena on se, että tuenhakijoiden laajaa tasapainostrategiaa ei pystytä täsmentämään (Ks. lukua 1.2.2).

Puutteellista mitattavuutta enemmän strategista päätöksentekoa vaikeuttaa vaikutussuuntien epäselvyys. Silloin, kun vaikutussuunnat ovat epäselviä, tuen saamiseksi tarpeellisen informaation välittämiseen liittyvät kustannukset eivät ole ainoa tuenhakijoiden ja tuesta päättävien huoli, vaan keskeiseksi kysymykseksi muodostuu myös mahdollisuus ylipäättään välittää hälyn sijaan sisällöltään kertovaa informaatiota esimerkiksi festivaalin laadusta ja tehokkuudesta. Informaation välittämisen vaikeudet ja kustannukset ovat suurimpia lyhyellä aikavälillä. Pitkällä aikavälillä toimijoiden mahdollisuus alentaa informaation välittämiseen liittyviä kustannuksia esimerkiksi hyötyen muistista, rakentamalla yhteistoiminnallista mainetta, ja pitäytymällä tasapainossa nousee keskeiseksi sovellettaessa peliteoriaa festivaalien avustustenhakuun. Merkitystä on yhteisten päämäärien, muistin ja maineenmuodostuksen kaltaisten pitkän aikavälin toimintaedellytysten rakentamisella, sekä

sillä, miten toimijat huomioivat edellytysten olemassaolon ja muodostamisen strategiavalinnoissaan. Toimijat voivat esimerkiksi hyödyntää rajoitettua muistia ja anteeksiantoa, tai olettaa toimijoiden lievän irrationaalisuuden johtuvan festivaalin tuottamiseen liittyvästä tahdon voimakkuudesta eikä hallitsemattomasta käyttäytymisestä. Myös tahdon voimakkuuden ja riskiin suhtautumisen yhteydellä ja irrationaalisuudella takaperoisen induktion murtamisessa on vaikutusta pelin rakenteeseen ja tulemiin. (Luvut 2.1.2 ja 2.1.3)

Informaation välittämisen vaikeuden vuoksi ensinnäkin tuenhakijoiden tasapainostrategia on laava, ja toisekseen laatua, tehokkuutta ja näiden vaikutussuuntaa ei aina pystytä mittaamaan, ja yksiselitteisiä mitattavia tuenhakijoiden ominaisuuksia koskevia tuenhuu- ja myöntökriteerejä ei välttämättä muodostu (Ks. lukuja 1.2.2 ja 6). Tavanomaista keskeisemmiksi muodostuvatkin polttopistetasapainon kaltaiset sosiaalisesti määräytyvät tasapainot (Luku 2.2.3), ja institutionaalisten voimasuhteiden ja kaupanhieronnan avulla määräytyvät tasapainot (Ks. 1.3.3 ja 6). Nämä tasapainot ovat mahdollisia ja toteutuessaan usein hyvin vakaita, mutta teorian perusteella ei pystytä täsmälleen kertomaan, millaisiksi ne muodostuvat (Ks. lukua 5). Yhteistoiminnallisuus liittoumana ja neuvotteluvoima merkitsevät silloin, kun teoria ei auta valitsemaan lukuisten tasapainojen välillä. Neuvottelutulokseen vaikuttaa, onko festivaalin tuenhakupelissä kerrallaan enemmän kuin kaksi ratkaisevaa pelaajaa, ja miten liittouman neuvotteluvoima mallitetaan peliin mukaan, jos kukin tuenhakija ei pelaa suoraan toisiaan vastaan. (Ks. lukuja 5 ja 6) Sosiaalisilla ja institutionaalisilla seikoilla on vaikutusta tasapainojen muodostumiseen (Ks. lukuja 1.3.3, 2.2.2-2.2.3, 3.3, 5 ja 6) sekä niiden vakauteen (Luku 1.3.3). Silloin, kun teorian perusteella on lukuisia tai äärettömiä mahdollisia tasapainoja, niin muodostuneesta ratkaisusta poikkeaminen ei teorian perusteella ole usein kaikkien tasapainojen ulkopuolelle joutumista, vaan siirtymä uuteen tasapainoon. Tasapainon vakaus saattaa jopa kasvaa, jos uuteen tasapainoon siirtymisestä aiheutuu huomattavia neuvottelukustannuksia ja vaikeuksia perustella, miksi siirrytään juuri valittuun uuteen tasapainoon (Luku 6).

Festivaalien tuenhuuua voitaisiin pyrkiä tutkimaan ensinnäkin lyhyellä aikavälillä mittaamalla ja tutkimalla tehokkuutta ja laatua. Toisekseen voitaisiin pyrkiä mittaamaan festivaalin panoskäyttöä, toiminnan laajuutta ja vaikutuksia. Näitä kahta vaihtoehtoa käsitellään lyhyesti seuraavaksi. Kolmanneksi festivaalien tuenhuussa voidaan analysoida tämän työn tapaan pitkän aikavälin tuenhuun edellytyksiä.

Ensimmäisessä vaihtoehdossa – lyhyen aikavälin peleissä – keskeiseksi muodostuvat festivaalin laadun ja tehokkuuden määrittäminen ja mahdollisuus kertoa niistä tuenmyöntäjälle. Tehokkaammin toimiessaan festivaali pystyy tuottamaan saman määrän alhaisemmin kustannuksin. Etenkin lyhyen aikavälin avustustenhaun analysoimista edistäisi, jos aineisto antaisi mahdollisuuden tahdon voimakkuuden tai tehokkuuden mittaamiseen, suuruusjärjestykseen järjestämiseen tai vakiointiin (Ks. myös lukua 2.1.2). Festivaalien toiminnan tehokkuutta ei kyetä mittaamaan tämän työn aineiston avulla, koska tahdon voimakkuuden mittaamisessa on hankaluuksia. Lisäksi tahdon voimakkuus parantaa festivaalin tehokkuutta ja alentaa festivaalin kustannuksia, mutta samanaikaisesti toinen tukijoiden hyvänä pitämä asia, korkean laadun tuottaminen, jota tässä työssä ei myös kyetä mittaamaan, nostaa kustannuksia. Erisuuntaisten kustannusvaikutusten vuoksi ei voida päätellä, onko korkeampi vai matalampi kustannus itsestään selvästi parempi. Näistä seuraa, että festivaalit eivät pysty kertomaan kustannustensa perusteella uskottavasti paremmuudestaan potentiaaliselle tuenmyöntäjälle. Tämä nostaa festivaalien tuenhaun hintaa ja hankaloittaa tuen saamista etenkin lyhyellä aikavälillä, mutta kasvattaa tuenhaun pitkän aikavälin edellytysten tuntemisen merkitystä.

Jos festivaalien kesken kyettäisiin vertaamaan joko laatua tai tehokkuutta, niin joko festivaalien muita tunnuslukuja voitaisiin vakioida tämän mitatun tekijän suhteen, tai festivaalit voisivat hyödyntää mitattua tekijää tukihakemuksissaan. Festivaaleilla on tarve tehostaa tuenhakuaan ja signaloida ominaisuuksistaan luotettavalla tavalla potentiaalisille tuenmyöntäjille, ja potentiaalisilla tuenmyöntäjillä on tarve saada tukipäätöksen kannalta relevanttia tietoa pienentääkseen transaktiokustannuksia, tehdäkseen perusteltuja ja valittujen kriteerien mukaan oikeudenmukaisia tukipäätöksiä, ja kohdentaakseen tukea sinne, missä festivaaleja tuotetaan tehokkaammin, laajemmin, tai tuenmyöntäjän preferenssien mukaan esimerkiksi laadukkaammin tai festivaalien ja tuenmyöntäjän asemaa vahvistavalla tavalla (Ks. lukuja 1.3.2-1.3.3 ja 3.3). Laatukriteerejä voidaan pyrkiä muodostamaan asiantuntijaraatien ja korkea taiteellisen laadun määrittelyn avulla (Ks. lukuja 1.3.2 ja 3.3) mutta korkealaatuiseksi nimeäminen saattaa kertoa myös tuenhakijan neuvotteluvoimasta (Luku 6).

Toisessa lähestymistavassa festivaalien tehokkuutta voitaisiin tarkastella pyrkien mittaamaan festivaalien koko toiminnan laajuutta ei-rahalliset panokset ja ulkoisvaikutukset huomioiden. Festivaalien ulkois- ja kerrannaisvaikutuksia koskevat lukuisat tutkimukset käsittelevät etenkin festivaalien hyötyjä sijaintialueen kunnille, elinkeinoelämälle, sekä festivaalien

hyötyjä festivaalivieraille. Vaikeudet mitata vertailukelpoisesti nettohyötyjen määrää ja kohdentumista hankaloittavat lähestymistapaa (Ks. mm. Cantell 1993 a, passim). Panoksista tuet heikentävät hintamekanismin toimimista siinä määrin, kun ne eivät ole vastikkeellisia, ja etenkin ei-rahallisten panosten arvon ja käytön määrän arviointi on vaikeaa. Ei-rahallisista panoksista on vain vähän numeerista tietoa (Ks. Kukkonen 2001, 36, 56), ja ne sisältävät esimerkiksi yhteistoiminnan kaltaisia tekijöitä, joiden keskeisin arvo ei välttämättä ole mitattavissa rahassa eikä aina ostettavissa rahalla. Tässä lähestymistavassa festivaali kertoo potentiaaliselle tuenmyöntäjälle toimintaansa liittyvistä ja mielellään muihin festivaaleihin tai muuhun toimintaan nähden vertailukelpoisesti mitatuista ulkois- ja kerrannaisvaikutuksista ja festivaalivieraiden kokemasta hyödystä.

Kolmantena tapana tuenhakua voidaan analysoida tämän työn tavoin pitkän aikavälin tuenhaun edellytysten muodostumisen kautta. Pitkällä aikavälillä festivaalit voivat pyrkiä tehostamaan tuenhakua muilla keinoin, esimerkiksi rakentamalla yhteistoimintaa, tahdon voimakkuutta ja mainetta.

1.3 Puitteet opetusministeriön tuen haun peleihin

1.3.1 Aineisto

Työ tukeutuu taiteen keskustoimikunnan työpapereihin (Kukkonen 2000 ja 2001), näiden aineistoon, sekä tutkimuskirjallisuuteen. Työpaperit kertovat opetusministeriön tuesta valtakunnallisille kulttuuritapahtumille vuosilta 1996-2000, sekä etu- ja yhteistyöjärjestö Finland Festivals ry:n jäsenten talouden rakenteesta ja kehityksestä vuosilta 1993-1999 sekä ei-rahallisista panoksista vuodelta 1999. Aineisto koostuu ensinnäkin vuosittaisista opetusministeriön valtakunnallisille kulttuuritapahtumille suuntaaman tuen hakija- ja saajatiedoista. Toisekseen aineistoon sisältyy festivaalien etu- ja yhteistyöjärjestö Finland Festivals ry:n jäseniä koskevia tietoja neljältä vuodelta. Miltei kaikki järjestön jäsenet hakevat opetusministeriön tukea, mutta etenkin järjestön ulkopuolisten hakijoiden määrä kasvoi voimakkaasti. Samalla tähän järjestöön kuulumattomien festivaalien osuus opetusministeriön tuesta kasvoi lievästi. Aineistoon kuuluvien festivaalien määrä esitellään taulukossa (Taulukko 4).

TAULUKKO 4 Aineistoon kuuluvien festivaalien määrä vuosina 1996-2000

	1996	2000	VIISIVUOTISJAKSON ERI FESTIVAALIT YHTEENSÄ
OPETUSMINISTERIÖN TUEN HAKIJAT	98	158	245
OPETUSMINISTERIÖN TUEN SAAJAT	69	95	136
FF:N JÄSENET	55	62	71
AINEISTON FESTIVAALIT YHTEENSÄ	105	168	252

Seuraavat taulukot (Taulukko 5 ja Taulukko 6) kertovat festivaalien toiminnan laajuudesta. Taulukko (Taulukko 5) kertoo opetusministeriön myöntämän ainoan valtakunnallisen festivaaleille suunnatun tuen hakijoista ja saajista vuosina 1996-2000. Kokonaistutkimuksen aineiston tiedot ovat peräisin opetusministeriön harkinnanvaraisten valtionavustusten HARAVA-tietokannasta. Paneeliaineisto on ryhmitelty alueittain, taiteenaloittain, etu- ja yhteistyöjärjestö FF:iin järjestäytymisen mukaan sekä festivaalien keston, tapahtumien ja yleisön määrän mukaan tarkemmin työpaperissa (Kukkonen 2000). Opetusministeriön tuen jakautumista ja siinä muodostuneen tasapainon kestävyyttä analysoidaan luvuissa (1.3.2, 1.3.3, 3.3 ja 6)

TAULUKKO 5 Opetusministeriön tukea hakeneet ja saaneet festivaalit

	HAKENEET (KPL)	SAAJAT (KPL)	SAANEET (MK KA.)	SAANEET (MK MEDIAANI)	TAITEENALAT VUODEN 2000 TUKISUMMASTA	ALUEET VUODEN 2000 TUKISUMMASTA	JÄRJESTÄYTYNEISYYS FF:ÄÄN VUONNA 2000
1996-2000	245	136	198 500	74 500			
1996	98	69	216 800	80 000	Säveltaide 43 % tuen saajista ja 55% tuesta.	Itä-Suomi 35 % ¹⁰ Etelä-Suomi 30 % Väli-Suomi 16 % Pohjois-Suomi 10 % Pääkaupunkiseutu 7 % Muu Uusimaa 1 %	62 kpl jäseniä joista 52 haki ja 44 sai tukea jäsenet 46 % tuen saajista 85 % opetusministeriön ja 76 % opetusministeriön ja SES:n tuesta.
1997	114	76	206 600	70 000	Näyttämötaide 11 % tuesta		
1998	118	82	194 600	77 500	Elokuva 10 % tuesta Monitaide 8 % tuesta		
1999	133	95	187 400	70 000	Tanssitaide 7 % tuesta		
2000	158	95	187 400	75 000	Muut taiteenalat 9 % tuesta		

Aineistoon sisältyy taiteenkeskustoimikunnassa yhteistyössä festivaalien etu- ja yhteistyöjärjestö Finland Festivals ry:n kanssa tehty kysely FF:n jäsenten vuoden 1999

talouden rakenteesta ja 1990-luvun kehityksestä, sekä ei-rahallisista panoksista (Liite 2) FF:n jäsenet ovat valtakunnallisesti tai kansainvälisesti markkinoivia festivaaleja, vaikkakin merkittäviä festivaaleja toimii myös järjestön ulkopuolella. Vuoden 1999 osalta kyselyyn vastanneiden FF:n jäsenten toiminnan laajuutta kuvaavia tunnuslukuja esitetään taulukossa (Taulukko 6).

TAULUKKO 6 FF:n jäsenten toiminnan laajuuden keskimääräisiä tunnuslukuja vuonna 1999

1999 (n=33)	PITUUS PÄIVISSÄ (n=30)	TAPAHTU- MIEN MÄÄRÄ (n=27)	MAKSULLIS- TEN TAPAHTUMIEN MÄÄRÄ (n=26)	ILMAISTA- PAHTUMIEN MÄÄRÄ (n=26)	YLEISÖ (n=30)	MAKSAVA YLEISÖ (n=30)	ILMAIS- YLEISÖ (n=30)	KOKONAI- TULOT (n=33)	KOKONAI- KUSTANNUK- SET (n=33)
Keskiarvo	10	39	29	10	39 000	17 600	21 300	4 mmk	3,6 mmk
Mediaani	6	26	20	7	14 700	7 000	4 000	1,1 mmk	1,0 mmk

Tiedot FF:n jäsenistä koskevat 60 eri festivaalia, ja kokonaistutkimuksessa esiintyy vastaukset. Vaikuttaa, että vastauksista huolimatta eri vuosien aineistoissa ei ilmene merkittävää eroa sen mukaan, minkä kokoiset ja mitä taiteenaloja edustavat festivaalit eivät ole vastanneet. Myös festivaalien 1990-luvun talouskehitys ja tuloskehitys vaikuttavat johdonmukaiselta kadosta huolimatta. Vuosien 1993 ja 1994 tiedot ovat peräisin taiteen keskustoimikunnan ja Finland Festivals ry:n yhdessä keräämistä tiedoista. Vuoden 1996 tiedot on saatu Finland Festivals ry:ltä, ja vuoden 1999 tiedot kerättiin taiteen keskustoimikunnassa Finland Festivals ry:n jäseniltä yhteistyössä FF:n kanssa. Vastausten koostumusta esitetään taulukossa (Taulukko 7).

¹⁰ Yksittäinen itäsuomalainen festivaali sai viidenneksen opetusministeriön ja SES:n koko tuesta (Ks. Kuvio 2 ja Kuvio 3 s. 51).

TAULUKKO 7 FF:n jäseniä koskevan talousaineiston koostumus

	1993	1994	1996	1999 (2000)
VASTAAJIEN MÄÄRÄ	38	40	28	33 (34) ¹¹
LÄHDE	FF:n talouskysely FF:n jäsenille	FF:n talouskysely FF:n jäsenille	FF:n talouskysely FF:n jäsenille	Taiteen keskustoimikunnan ja FF:n kysely FF:n jäsenille
SAMOJA VASTAAJIA KUIN 1999	21	19	13	
SAMOJA VASTAAJIA KUIN 1996	23	21		
SAMOJA VASTAAJIA KUIN 1994	30			

Talousaineiston festivaalit ovat melko keskeisiä ja tunnettuja suomalaisia festivaaleja. Aineiston festivaalit ovat keskeisiä festivaalien ainoan valtakunnallisesti jaetun julkisen tuen, opetusministeriön festivaaleille suuntaaman tuen, saajia. Vuoden 1999 kyselyn kysymyksiin vastanneet 33 festivaalia saivat yhteensä 44 %, ja vuoden 1996 taloustiedoissa mukana olevat festivaalit saivat 57 % kyseisen vuoden opetusministeriön tuesta. Kokonaisuudessaan FF:n jäsenille ohjautui 77 % maan laajuisesta opetusministeriön festivaaleille suuntaamasta tuesta vuonna 1999, ja aiemmin FF:n jäsenille ohjautui vielä suurempi osa tästä tuesta. Aineiston festivaalit ovat myös keskeisiä sponsorirahan saajia¹² (Taulukko 8). Talousaineiston jakaumia ja trendejä esitellään työpaperissa (Kukkonen 2001).

TAULUKKO 8 Talousaineiston edustavuus

	1993	1994	1996	1999
VASTAAJIEN MÄÄRÄ (% FF:N KO. VUODEN JÄSENMAÄRÄSTÄ) ¹³	40 (71 % 56:stä)	38 (69 % 55:stä)	28 (51 % 55:stä)	33 (53 % 62:sta)
% OPETUSMINISTERIÖN TUENSAAJISTA	30/69 (43 %)	28/63 (44 %)	23/76 (30 %)	23/95 (24 %)
OPM:N TUKI VASTAAJILLE (% OPM:N TUESTA FESTIVAALEILLE)	11,206 mmk (75 % 15 mmk:sta)	11,214 mmk (75 % 15 mmk:sta)	8,537 mmk (57 % 14,957 mmk:sta)	7,815 mmk (44 % 17,8 mmk:sta)
VASTAAJIEN SPONSORIRAHA	Sponsoritulot eivät ole tiedossa	7,84 mmk	12,99 mmk	19,87 mmk

¹¹ Yksi vuonna 2000 tehdyn kyselyn vastaajista ei järjestänyt festivaalia kohdevuonna 1999.

¹² Vuonna 1999 kyselyyn vastanneet FF:n jäsenet saivat lähes saman verran sponsorirahaa, kuin millä Oeschin tutkimat yritykset (652 vastaajaa, joista 40 % suuryrityksiä) sponsoroivat taidetta. Vuoden 1996 kyselyyn vastanneet FF:n jäsenet saivat lähes kaksinkertaisen määrän sponsorirahaa verrattuna Oeschin kyselyssä vastanneisiin 64 % 450 henkilöstöltään suurimmasta yrityksestä. (Kukkonen 2001, 8; Ks. Oesch 1998, 56-59 ja 2001, 7-9, 70).

Aineistoa on työstetty EXCELIN ja SPSS:n avulla. Aineistoon sisältyvät opetusministeriön tuensaajat ja FF:n jäsenet luetellaan liitteissä (Liite 3 ja Liite 4).

1.3.2 Opetusministeriön tuenmyöntöjärjestelmä

1.3.2.1 Opetusministeriön tuenmyönnön korporatiivinen hierarkia ja tuenmyönnön tavoitteet

Pitkän aikavälin tuenhausassa keskeiseksi muodostuu festivaalien suhde opetusministeriön tuenmyöntöjärjestelmään. Opetusministeriön tuki valtakunnallisille kulttuuritapahtumille muodostaa ainoan suomalaisen laajalle festivaalijoukolle kohdennetun tuen¹⁴. Työssä käsitellyn vuosien 1996-2000 tuenmyönnön avulla voidaan tuenmyönnön vakauden vuoksi tarkastella myös pitkän aikavälin tasapainon muodostumista ja kestävyyttä.

Opetusministeriön tuki poikkeaa keskitetyn myöntötapsansa vuoksi festivaalien taloudelliselta merkitykseltään tärkeimmistä tuista: kuntien tuista ja sponsoroinnista. Tuen myönnön keskittyminen asettaa toisaalta eri kuntien alueella toimivat festivaalit tasa-arvoisempaan asemaan siinä mielessä, että tuen hakeminen ja saaminen opetusministeriöltä ei ole periaatteessa riippuvainen sijaintikunnan sijainnista tai halukkuudesta panostaa kulttuuriin. Käytännössä paikallista tukea saatetaan edellyttää valtakunnallisen tuen saamiseksi, ja kunnan tuki saattaa edistää signaalivaikutuksen kautta opetusministeriön tuen saantia. Sponsorointi saattaa toisinaan vaikeuttaa opetusministeriön tuen piiriin pääsemistä, jos festivaali ei ole saanut opetusministeriön tukea ennen yksityistä tukea. (Vuotta 1999 koskeneet FF:n jäsenten kyselyvastaukset; Vrt. mm. Kukkonen 2001, 30). Tässä työssä tutkitaan opetusministeriön tuen jaon avulla, millaisiksi festivaalien tuenhakupelit muodostuvat, muodostuuko tuenhausassa tasapainoa, ja mistä tilanne kertoo.

---

¹³ FF:iin vuosien 1993 ja 1994 jäsenistöstä muutama organisaatio järjesti vuosittain kahta tai kolmea erillistä festivaalia.

¹⁴ Tässä työssä opetusministeriön tuella tarkoitetaan ainoastaan opetusministeriön tukea valtakunnallisille kulttuuritapahtumille. Johdonmukaisuuden vuoksi Suomen elokuväsäätiön päätettäväksi vuodesta 1999 lähtien eriytettyä elokuvafestivaalien tukea on analysoitu työssä yhdessä opetusministeriön tuen kanssa. (Ks. alaviitettä 2 s. 3)

Opetusministeriön tuki valtakunnallisille kulttuuritapahtumille maksetaan useimpien vuoden valtion taide- ja kulttuuritukien tapaan veikkausvoittovaroista.¹⁵ Festivaalien opetusministeriöltä saama tuki poikkeaa kuitenkin useiden kulttuuri-instituutioiden saamista tuista harkinnanvaraisuutensa ja alemman tukitasonsa vuoksi. Festivaalit toimivat useisiin suomalaisiin taide- ja kulttuuri-instituutioihin verrattuna lähempänä esimerkiksi bourdieulaisittain talouden kentäksi tai sosiaaliseksi kentäksi (Ks. Bourdieu 1996, mm. 62, 172, 312) nimettäviä toiminnan alueita ja etäämmällä taidehallinnon suorasta määräysvallasta. Samalla festivaalien alempi tukitaso saattaa heijastaa näkemystä, että yksityiseltä sektorilta suuremman osan tuloistaan hankkiva - siis tappioistaan huolimatta taloudellisesti valtion tukemia kulttuuri-instituutioita kannattavampi toiminta - ansaitsee vähemmän valtion tukea. Festivaalit eivät saa lainkaan lakisääteisiä tukia, kuten valtionosuuksia, ja vuoden 1999 kyselyyn vastannut FF:n jäsen sai opetusministeriön tukena poikkeustapauksessa maksimissaan 35 % tuloistaan keskimääräisen tuen jäädessä 6 % tuloista. Vaikka festivaalien opetusministeriöltä saaman tuen tuenmyöntötavat ja myönnetyt tuet ovat pitkälti vakiintuneita, laajan autonomiansa ja päätösvaltansa vuoksi päättäjät voisivat myöntää tukea parhaaksi katsomallaan tavalla joko innovatiivisuutta tai vakiintumista edistäen.

- Festivaalien järjestämisen merkitystä ja saamia julkisia tukia perustellaan usein innovatiivisuuden ja kokeilevuuden tukemisella ja näiden synnyttämällä positiivisilla ulkoisvaikutuksilla, ja jäykistä instituutorakenteista vapaamman ja lähelle ihmisten elämää sijoittuvan kulttuurituotannon hyödyillä (Ks. mm. O'Hagan 1992, 61-66; Heiskanen 1999, 127).

Opetusministeriön festivaaleille suuntaaman tuen jako ei ole sidottu laein, ja tuenmyöntäjien halutessa sen jakoa voidaan muuttaa joustavasti. Valtion taidetoimikuntien päätöksenteon itsenäisyys valtion hallintoon nähden (Ks. Suomen kulttuuripolitiikka 1996, 37) tarjoaa mahdollisuuden myös innovatiiviseen tuenmyöntöön, jos päättäjät sitä haluavat ja toimikuntien oma hierarkkinen päätöksenteon rakenne antaa siihen myöten. Joustavuutta, innovatiivisuutta ja monimuotoisuutta korostavat toisinaan myös 1990-luvun kuluessa ja

---

¹⁵ Veikkausvoittovarojen käyttö taiteen edistämiseen tukeutuu jo Lakiin taiteen edistämisen järjestelyistä, 328/67, 5 § (1998). Vuoden 1999 valtion taiteen ja kulttuurin budjetista (1,6 mrd. mk) rahoitettiin 75 % veikkausvoittovaroin (Ks. Karhunen 2000, 4). Etenkin vuoden 1993 jälkeen veikkausvoittovarojen käyttämisellä myös kulttuurin tukemiseen on pyritty täydentämään etenkin valtion tukea keskeisille kulttuurilaitoksille (Heiskanen 2000, 48-49; Suomen kulttuuripolitiikka 1996, 46). Kulttuurihallinnon näkemän uhan muodostaa veikkausvoittovarojen riippuvaisuus veikkaajien halukkuudesta pelata veikkauksen pelejä tarjolle tulevien kansainvälisten pelien sijaan. (Ks. mm. Kulttuuriministeri Suvi Linden Vaikuttajaklubissa: Millä

2000-luvun alkaessa opetusministeriön kulttuuriasioiden parissa ja taiteen keskustoimikunnassa työskennelleet henkilöt. Nämä näkemykset ovat yhteydessä myös tuenmyöntöjärjestelmään. Kulttuurihallinnon innovatiivisuustavoitteen ja siihen liittyvän lähellä yleisöjä syntyvän tuotannon tavoitteen tuo esiin esimerkiksi Anita Kangas, jonka mukaan kulttuuripolitiikan tavoitteena olisi taiteellisen ja kulttuurisen toiminnan laajentaminen.

Kulttuuripolitiikka pyrkii kuitenkin edelleen taiteellisen toiminnan edistämiseen ja saamaan taidetoimintoihin mahdollisimman paljon yleisöjä ja osallistujia, ylevöittää heidät määrittelemällä taiten taidemaailman ja asiantuntijayleisön avulla irti sosiaalisesta ja arjesta. (Kangas 1999, 167)

Myös opetusministeriössä kulttuuriosaston ylijohantajana 1990-luvun alkupuolella työskennellyt Irmeli Niemi korostaa FF:n hallituksen puheenjohtajan roolissa festivaalien innovatiivisuutta ja uutta luovaa merkitystä:

”Autoritaarista keskusta ei enää ole olemassa, vaan kaikessa on mukana uusien näkökulmien ja uusien epämukavienkin merkitysyhteyksien runsaus.”[...]”Festivaaleilla on kaikki edellytykset suunnata luova kapasiteetti ja tavoitteet siten, että taide-elämän tulevaisuudenkuvana ei ole tiukasti puolustusasemiin juuttunut linnoitus, vaan avara, perittyä ja uutta arvostava kotipiha, missä kenenkään ei tarvitse tuntea itseään syrjäytetyksi.”(Niemi, 2002)

Kulttuuripolitiikan innovatiivisista tavoitteista huolimatta tuenhakupelin rakenne saattaa ilmetä myös tuenmyönnössä tuen vakiintuneisuudessa ja jopa suoranaississa vakiinnuttamistavoitteissa. Arvostetun kulttuurin moninaistuminen ja kulttuurin arvostuksenmäärittelyn keskusjohtoisuuden purkautuminen asettaa myös tukien päättäjät vaikeaan asemaan. Samalla, kun aiemmat korkea- ja populaarikulttuurin rajat ja taiteen ja ei-taiteen rajat ovat hämärtyneet, kulttuuriteollisuuden merkitys on kasvanut, ja kulttuurin tuotanto on entistä vähemmän hallinnollisesti keskusjohteisesti suoraan säänneltyä, tuista päättäjät joutuvat pohtimaan, miten muutosta voitaisiin huomioida hierarkkisessa taidehallinnossa. Viitteitä tähän antaa mm. Kankaan pohdinta kulttuuripolitiikan moninaisista tavoitteista ja vaikeuksista toteuttaa niitä institutionalisoituneessa kulttuuripolitiikan hallinnoinnissa.

Järjestelmälle on hyvin vaikeaa ottaa huomioon vallan ja etuoikeuksien epätasaista jakautumista, helpompi on luoda uusia itseään uusintavia ja toistavia malleja ja länsimaisen kulttuurin sovinnaisia peruslinjoja noudattavia taiteellisen laadun tulkintoja.

Toisaalta koska arvostusautomaatit ovat rappeutuneet, ei kuitenkaan ole selkeitä kriteerejä: korkeakulttuuri ei automaattisesti ole hyvää ja populaarikulttuuri huonompaa. (Kangas 1999, 167)

Uutta tuottaessa vaaditaan erityistä tahdon voimakkuutta ja innostusta (Ks. lukua 2.1), ja koska vakiintuneita toimintatapoja ei vielä ole tai koska toimintatavat saattavat poiketa tuen piiriin vakiintuneiden festivaalien käytännöistä, uudet tuottajat saattavat olla halukkaampia kokeilemaan, ja myös innovaatioiden kehittymisen edellytykset voivat olla suuremmat. Myös festivaaliyleisön kiinnostusta elämyksiin ja kokeilevampaan ohjelmistoon pidetään syynä julkisen tuen myöntämiseen (mm. O'Hagan 1992, 61-66). Uuden ja innovatiivisen tuottamista myös festivaaleilla näytetään pitävän usein tavoiteltavana. Esimerkiksi Niemi kiinnittää FF:n hallituksen puheenjohtajana kirjoittaessaan kolumnissaan huomion festivaalien taiteen rajojen murtamiseen, uudistumiseen ja uudistumisen tarpeeseen, sekä ja visioiden ja elämysten synnyttämiseen (Niemi 2000), ja kulttuuriministeri Kaarina Dromberg esittää kesätahtumassa puhuessaan kulttuurin tukemisen perusteluna juuri kulttuurin synnyttämän osaamisen, luovuuden ja innovatiivisuuden merkitystä hyvinvoinnin ja kansakunnan menestyksen rakentajina (Dromberg/opetusministeriö, 6/7. 2002 /8.7.2002).

Kuitenkin käytännön halukkuutta uuden tukemiseen saattaa alentaa, että uuden tukeminen saattaa muodostua riskikkäämmäksi yksittäistä festivaalia ajatellen, koska tuntemattomampien tuottajien resurssit eivät ole aina yhtä hyvät verrattuna jo tukea saaneisiin festivaaleihin, ja kokeilevammalla ohjelmistolla sekä onnistumiset että epäonnistumiset saattavat olla suurempia.

Suurta festivaalimäärää tuettaessa tukijan ja tukea rahoittavan väestön kokemaa riskiä on mahdollista ainakin jossain määrin hajauttaa, jolloin tuenmyöntäjän olisi mahdollista pyrkiä riskiä kaihtavan sijaan riskineutraaliin tukemiseen (Vrt. Arrow & Lind 1970). Tuen hajauttamista riskineutraalisti voidaan perustella myös tuen aiheuttamien tehokkuustappioiden ja kilpailuvääristymien minimointitavoitteen avulla silloin, jos annetun tuen avulla pyritään tuottamaan mahdollisimman paljon festivaaleja ja positiivisia ulkois- ja kerrannaisvaikutuksia. (Taulukko 9)

TAULUKKO 9 Innovatiivisuus tuenmyönnön tavoitteena

INNOVATIIVISUUSTAVOITE	INNOVATIIVISUUS TUENJAOSSA	INNOVATIIVISUUTTA TUKEVASTA TUESTA SEURAA
<ul style="list-style-type: none"> ○ Innovatiivisuutta pidetään usein julkisen tuen perusteluna. ○ Innovatiivisuus, innostus, ideointi ja tahdon voimakkuus voivat liittyä yhteen. Innovatiivisuus yhdistetään kokeilevuuteen, luovuuteen ja uuden synnyttämiseen. ○ Innovatiivisuus yhdistetään taiteen ja kulttuurin ulkoisvaikutuksiin, alueen vetovoimaan yleisön, työntekijöiden osaamisen ja elinkeinoelämän suhteen (Ks. mm. O'Hagan 1992). ○ Innovatiivisuuden edistämistä ja innovatiivisen ohjelman yleisömenestykseen liittyvää riskiä pidetään julkisen tuotannon perusteina (mm. O'Hagan 1992; 1998). ○ Arrow & Lind (1970, 364-365) painottavat sitä, että julkisen vallan hankkeiden toteuttamisen tulisi pohjautua tehokkuuden vuoksi yksilöiden preferensseihin, ei julkisen vallan itsenäisiin preferensseihin. Arrow-Lind (1970) –teoreeman perusteella julkisen vallan tulisi investoida riskineutraalisti, koska julkinen valta kykenee toimimaan tehokkaasti ja myös yksilöille hyödyllisellä tavalla hajauttaessaan riskiä riittävän pieneksi riittävän suurelle ihmismassalle. 	<ul style="list-style-type: none"> ○ Innovatiivinen ja kokeileva saattaa olla riskikästä (mm. O'Hagan 1992, 62-63; vrt. Khakee 1999, 95-97). Innovatiivisuutta tuettaessa tukea jaetaan myös uusille ja tuntemattomammille kohteille, joista on etukäteen vähemmän informaatiota, ja joiden muutkaan toimintaresurssit eivät ole ehtineet vielä vakiintua. ○ Ei-institutionalisoituneet tuottajat saattavat pystyä vastaamaan paremmin yleisön mieltymyksiä (Ks. O'Hagan 1998, 107-212, Heiskanen 1999), jolloin tuen allokointi ei synnytä yhtä paljon tehokkuustappiota. ○ Festivaaliyleisön odotetaan sietävän ja toivovan kokeilevampaa ohjelmistoa verrattuna vakiintuneisiin kulttuuri-instituutioihin (O'Hagan 1992, 62-63). 	<ul style="list-style-type: none"> ○ Tuen riskineutraali myöntäminen ja tuen myöntäminen myös uusille ja tuntemattomammille tai kokeilevammille festivaaleille edistää tehokkuutta. Innovatiivisuuteen kannustava tuenmyöntö on tehokkaampaa. ○ Innovatiivisuuteen kannustava tuenmyöntö kasvattaa myöntäjän hyötyä, jos tavoitteena on tehokas tuenjako ja mahdollisimman laaja festivaalien tuottaminen annetun tuen avulla. ○ Jos tuen avulla ei pyritä vakiinnuttamaan festivaaleja, niiden asema saattaa säilyä marginaalisempana ja kokeilevampana verrattuna vakiintuneisiin ja vakiintuneempia tukia saaviin kulttuuri-instituutioihin. Jos tukija saa hyötyä vakiinnuttamisesta, niin innovatiivisen ja uuden tukeminen saattaa johtaa alempaan tuenmyöntäjän hyötyyn, koska uuden vakiinnuttaminen vaatii enemmän tukea ja aikaa.

○ Tuen avulla saatetaan pyrkiä nostamaan ja vakiinnuttamaan osaa festivaaleista lakisääteisin perustein toimivien kulttuuri-instituutioiden rinnalle, ja voimistamaan samalla myös tuenmyöntäjän arvovaltaa. Opetusministeriön vuosittain valtakunnallisille kulttuuritapahtumille myöntämästä tuesta päätetään hierarkkisessa, vankasti legitimoidussa, korporatiivisessa ja paljolti autonomisessa hallinnollisessa järjestelmässä.

Valtioneuvosto nimittää valtion taidetoimikuntien jäsenet kolmivuotiskausiksi opetusministeriön nimeämien taide- ja kulttuurialan järjestöjen ja instituutioiden ehdottamista taiteen asiantuntijoista ja ammattilaisista.¹⁶ Valtion taidetoimikuntajärjestelmälle on ominaista voimakas korporatiivisuus ja hierarkkisuus. Taidetoimikuntiin lukeutumattomat järjestäytyneet taiteilijat osallistuvat taidehallintoon edustajiensa välityksellä.

¹⁶ Laki taiteen edistämisen järjestelyistä (1967) johti taidetoimikuntajärjestelmän muodostumiseen. Taidetoimikuntajärjestelmään sisältyvät läänien taidetoimikunnat, taiteenaloittaiset valtion taidetoimikunnat ja niitä koordinoiva opetusministeriön alainen taiteen keskustoimikunta. (Laki taiteen edistämisen järjestelyistä 328/67, 1998; Ks. myös Suomen kulttuuripolitiikka 1996, 21; Taidetoimikunnat 1998-2000. Jäsenet ja lainsäädäntö 1998, 27-28).

Taidetoimikuntien jäsenet koostuvat kulttuurin parissa työskentelevistä, taiteen ammattilaisista ja asiantuntijoista, jotka arvioivat vertaistensa tuottaman taiteen laatua ja myöntävät tukea sen perusteella. (mm. Suomen kulttuuripolitiikka 1996, 37)

Tarkastelujakson 1996-2000 aikana valtion taidetoimikuntia oli yhdeksän. Jokaiseen toimikuntaan kuuluu enintään 11 jäsentä, ja jäsenkaudet kestävät kolme vuotta, eli 1995-1997 ja 1998-2000. (Laki taiteen edistämisen järjestelyistä 328/67, 1998; Taidetoimikunnat 1998-2000. Jäsenet ja lainsäädäntö 1998, 27-28). Jäsenyys valtion taidetoimikunnassa on luottamustoimi (<http://www.taiteenkeskustoimikunta.fi/tkt.html> 29.6.2002).

Suuri osa valtion taidetoimikuntien työstä koskee taide- ja kulttuurituista päättämistä sekä taiteen keskustoimikunnan ja opetusministeriön päätettävissä olevien taide- ja kulttuurivarojen jaon ehdottamista. (Laki taiteen edistämisen järjestelyistä 328/67, 1998; <http://www.taiteenkeskustoimikunta.fi/vttk.html> 29.6.2002) Valtion taidetoimikunnat laativat vuosittain esityksen taiteenalakohtaiseksi talousarvioksi taiteen keskustoimikunnalle. Taiteen keskustoimikunta koordinoi ehdotukseensa valtion taidetoimikuntien ehdotukset. Taiteen keskustoimikunta toimii opetusministeriön alaisena asiantuntijaelimenä, mutta omaa myös taiteen kentältä nousevaan korporatiiviseen taiteen asiantuntijuuteen tukeutuvan organisaationsa vuoksi laajaa autonomiaa ja päättää mm. itsenäisesti suuresta osasta valtion taidetukia (Vrt. mm. Suomen kulttuuripolitiikka 1996, 37). Taidetukien ensisijaisen myöntöperusteen muodostaa korkea taiteellinen laatu, jota valtion taidetoimikuntien jäsenet arvioivat¹⁷. Tuenmyöntöä legitimoidaan sen avulla, että taiteen asiantuntijat osallistuvat myöntöprosessiin. Taiteen keskustoimikunnan käsittelemät tuet poikkeavat tässä esimerkiksi

opetusministeriön muista kulttuurille suunnatuista tuista, jotka suuntautuvat kulttuuriin osallistumisen edistämiseen analogisesti liikunta- ja nuorisotyötukien kanssa. Tuenjakoa saattaa lisätä taiteilijoiden ja taiteen asiantuntijoiden vertaisarviointiin perustuvan laadunmäärittäjäjärjestelmän (vrt. myös Bourdieu 1996, 114-115) lisäksi se, että jäsenet kokevat toimen kunniatehtäväksi tai oman taiteenalan etua etupiirijakoa puitteissa ajavaksi tehtäväksi¹⁸. Taiteenaloittaisten valtion taidetoimikuntien jäsenten tukiehdotukset koordinoidaan taiteen keskustoimikunnan ehdotukseksi. Kulttuuriministeri päättää opetusministeriön tuista valtakunnallisille kulttuuritapahtumille taiteen keskustoimikunnan ehdotuksen jälkeen.

Kulttuuriministeri päätti myös elokuvafestivaalien tuesta taiteen keskustoimikunnan koordinoiman ehdotuksen pohjalta vuoteen 1998 saakka. Opetusministeriön alaisena asiantuntijaelimena toimiva, mutta myös organisaationa laajaa autonomiaa omaava Suomen elokuvasaatiö (SES) on päättänyt itsenäisesti elokuvafestivaalien tuesta vuodesta 1999 lähtien valtion elokuvatoimikunnalta pyytämänsä lausunnon jälkeen (Ahokas 1999, 45-46; Suomen elokuvasaatiön päätöspöytäkirja 5/99, 4.2.1999) opetusministeriöltä tarkoitusta varten saamistaan veikkausvoittovaroista. Tässä työssä valtakunnallisten elokuvatapahtumien tuki on käsitelty SES:in tuen sisältäen jakson 1996-2000 ajalta. Valtakunnallisille

---

¹⁷ Tukipäätöksiin osallistuvien valtion taidetoimikuntien jäsenten on edustettava korkeaa taiteenalan ammattitaitoa tai taiteenalan koulutusta (Laki taiteen edistämisen järjestelyistä 328/67, 1998). Opetusministeriön festivaaleille myöntämää tukea koskenevat vastaavat periaatteet kuin taiteilijapolitiikkaa, jonka tavoitteena on Minkkisen (1999, 48) mukaan korkeatasoisen taiteen edistäminen yleensä, ei esimerkiksi taiteilijoiden yhdenvertaisuus tai sosioekonomiset syyt. Myös (Suomen kulttuuripolitiikka 1996) -kirjan laatinut asiantuntijaryhmä painottaa taiteellista ansioitumista taiteen avustusten tärkeimpänä kriteerinä (Suomen kulttuuripolitiikka, 1996, 61) ja Kankaan (1999, 163-164) mukaan kulttuuritoimen hallintaohjelmissa taiteen laadun määrittely ohitti yleensä toisen tavoitteen - tasa-arvoisuuden - jopa kulttuuridemokratiaa korostaneella 1990-lukua edeltäneellä jaksolla. Tältä perustalta esimerkiksi suuri tuen tarve ei voi tällöin olla ensisijainen opetusministeriön tuen peruste, vaan tuki määräytyy laadunmäärittelyn avulla. Valtion taidetoimikuntapohjaisen tukijärjestelmän laadunmäärittelyyn voidaan analogian perusteella soveltaa bourdieulaista taiteenlajien välistä ja hierarkkisesti näiden sisäistä kamppailua taiteeksi nimeämiseksi ja luokittelumiseksi: Taiteen rajoja määriteltäessä pyritään erottamaan, mitkä eivät ole ”oikeita” taiteilijoita - tai taidetta. Määrittelijät pyrkivät saamaan näkemyksensä legitimoitua taiteen kentällä. Kentän toimintatavat sisäistäneet näkevät taiteessa arvokkaan ja sen määrittelytavat tietyllä, heille itsestään selvällä tavalla, ja rajojen määrittelyä ja vallitsevaa käytäntöä (established practice) puolustamalla kontrolloidaan kentälle sisään pääsyä. (Bourdieu 1996, 225, 289-230). (Ks. lukuja 1.3.2.2, 1.3.2.3 ja 3.3) Tuen perustuminen muuhun kuin tuen tarpeeseen ilmenee myös siitä, että opetusministeriön tukea on jaettu hyvin vakaasti (Ks. luku 1.3.3), mutta esimerkiksi yksittäisten FF:n jäsenten taloudellinen tilanne vaihtelee huomattavasti vuosittain (Kukkonen 2001, 62; Kyselyihin vastanneet FF:n jäsenet).

¹⁸ Suomalaisen taidehallinnon ja eurooppalaisten asiantuntijoiden yhteistyössä tekemän tutkimuksen (Suomen kulttuuripolitiikka 1996) mukaan valtion taidetoimikuntien tukipäätökset olisivat jäykempiä verrattuna esimerkiksi apurahoja jakaviin säätiöihin ja rahastoihin. Valtion taidetoimikuntien taiteilijajärjestöjä edustavista jäsenistä poiketen säätiöiden apurahoista päättävät eivät ole sidoksissa järjestöjen intresseihin, ja säätiöiden apurahoista päättävät myös vaihtuvat tiuhempaan ja säilyttävät nimiensä luottamuksellisuuden. (Suomen kulttuuripolitiikka 1996, 74)

kulttuuritapahtumille myönnettävään tukeen liittyvä organisaatiokaavio esitetään liitteessä (Liite 1).

Tuenmyöntö tukeutuu vahvoihin institutionaalisiin ja hierarkkisiin perusteisiin. Ensinnäkin valtioneuvosto nimittää valtion taidetoimikuntien jäsenet. Toisekseen tuesta päättävä ministeri on useimmiten myös kansanedustaja, jolloin hän nauttii valtioneuvoston lisäksi myös äänestäjien luottamusta. Kolmanneksi käsitys taidemaailman autonomiasta tukee edustuksellista korporatiivista asiantuntijajärjestelmää tuenmyönnössä. Opetusministeriössä katsotaan valtion taidetoimikuntien jäsenten omaavan taiteen kentältä nousseina korkeinta taiteen laadunmäärittelyn asiantuntemusta.

Opetusministeriön tuenmyönnön tavoitteeksi saattaakin muodostua tuen piiriin päässeiden festivaalien ja tuenmyöntäjän aseman vahvistaminen (Taulukko 10).¹⁹ Tuenmyönnön organisatorinen ja hierarkkinen rakenne saattavat ilmetä peliin muodostuvana luuppina (Ks. lukua 3.3), ja neuvotteluvoiman suhteina (Ks. lukua 6).

---

¹⁹ Viiden suurimman opetusministeriön (ei SES:n) tuensaajan tukea on pyritty vakiinnuttamaan ulottamalla niihin erilliset tulosneuvottelut (Ks. lukua 1.3.3), ja elokuvafestivaalien tukea on vakiinnutettu eriyttämällä tuenmyöntö SES:lle. Vakiinnuttamistavoite esiintyy myös valtion säveltaidetoimikunnan lausunnoissa. Säveltaidetoimikunta muodostaa merkittävän etupiirin tuenmyönnössä, koska vuosien 1996-2000 tuensaajista 47 % edusti säveltaidetta samalla, kun 60 % tuesta jaettiin säveltaiteelle (Kukkonen 2000, 25). Säveltaidetoimikunnan vuoden 1999 toimintakertomuksessa, jonka mukaan tuki tulisi keskittää harvemmille festivaaleille, ja näiden tukia voitaisiin nostaa. Pienempien vaatimattomampia tukia saavien festivaalien rahoitus pitäisi säveltaidetoimikunnan mukaan hoitaa muilla tavoin. Valtion säveltaidetoimikunta haluaisi kuitenkin avustaa myös uusia laadukkaita festivaaleja. Säveltaidetoimikunnan puheenjohtajan Uhleniuksen mukaan uusi festivaali voitaisiin ottaa kokeeksi valtakunnallisten festivaalien tuen piiriin niin, että tuki voitaisiin poistaa ”ellei tapahtuma täytä niitä vaatimuksia, mitä valtakunnallisesti merkittävältä tapahtumalta odotetaan”. (Valtion säveltaidetoimikunnan vuoden 1999 toimintakertomus) Myös säveltaidetoimikunnan vastauksessa taiteen keskustoimikunnan lausuntopyyntöön ilmenee, että säveltaidetoimikunnan mukaan valtakunnallisesti merkittävien tapahtumien rahoituksen turvaaminen pitäisi huomioida myös otettaessa tuen piiriin tulokkaita. (Valtion säveltaidetoimikunta, Helsinki 26.5.2000. Nro. 2000/611/4).

TAULUKKO 10 Vakiinnuttaminen tuenmyönnön tavoitteena

VAKIINNUTTAMIS-TAVOITE	VAKIINNUTTAMINEN TUENJAOSSA	VAKIINNUTTAVASTA TUESTA SEURAA
<ul style="list-style-type: none"> ○ Vakautta ja pitkäjänteisyyttä pidetään usein julkisen tuen perusteena. ○ Kulttuurin olemassaoloa pyritään säilyttämään. ○ Jo olemassa olevaa kulttuuria pyritään vahvistamaan. ○ Institutionalisoituneet toimijat saattavat noudattaa instituution mieltymyksiä kansalaisten mieltymysten kustannuksella. ○ Kulttuuria halutaan tukea myös markkinoiden lyhytjänteisyyden vuoksi. Tuen avulla pyritään vakiinnuttamaan edes joidenkin tuottajien pitkän aikavälin toimintaedellytyksiä. ○ Kulttuuria tuetaan taloudellisten kerrannaisvaikutusten vuoksi. Sekä innovatiivisella että vakiintuneella kulttuurin tuottamisella saattaa olla kerrannaisvaikutuksia. ○ Jotta suuria ja vakiintuneita festivaaleja kannattaisi tukea tehokkuusnäkökulmasta, skaalatuottojen kasvun olisi ylitettävä kilpailuvääristymän aiheuttama tehokkuustappio. Ehto ei välttämättä toteudu (Ks. alaviitettä 22). 	<ul style="list-style-type: none"> ○ Tuenmyöntöjärjestelmä pyrkii itse määrittämään myös tuenmyönnön yhteiskunnalliset tavoitteet. Taidemaailman autonomia tukee edustuksellista korporatiivista asiantuntijajärjestelmää tuenmyönnössä. ○ Taiteellisesta korkeatasoisuudesta, valtakunnallisesta merkityksestä ja tuen vakaudesta välittävien valtion taidetoimikuntien jäsenten riskipreferenssit vaikuttavat tuenmyöntöön.²⁰ Jos rahalliseen toimintatukeen liittyy laatutuen tai palkinnon luonnetta, tuensaajat ja – myöntäjä saavat tuesta statusarvoa. ○ Tuenmyöntäjien määrä on pieni, heillä on omia esimerkiksi taiteenaloittaiseen etupiirijakoon pohjautuvia preferenssejä, ja taiteen kentällä toimiessaan he eivät ole riippumattomia tuensaajista.²¹ Festivaalit eivät ole näkyvinä anonyymejä tuensaajia, vaan niiden ominaisuuksilla ja neuvotteluvoimalla on merkitystä. Koska veikkausvoittovaroista saatava tulo tai hyöty festivaaleilla ja ihmisten muut tulot eivät ole riippumattomia, opetusministeriön näyttäisi olevan vaikea päästä riskineutraaliin tukemiseen (Vrt. Foldes & Rees 1977, 188-193). ○ Sama taho määrittelee laadukkuuden kriteerit, osallistuu tuenjako ja legitimoitu tuenjako. ○ Hierarkkisessa järjestelmässä valtion taidetoimikuntien jäsenet valitaan opetusministeriön listaan kuuluvien ehdotusoikeuden saaneiden taiteen ja kulttuurin järjestöjen ja instituutioiden ehdottamista henkilöistä. Taiteenaloittaisten valtion taidetoimikuntien jäsenten tukiehdotukset koordinoidaan taiteen keskustoimikunnan ehdotukseksi, ja viime kädessä kulttuuriministeri päättää tuesta. (Ks. Laki taiteen edistämisen järjestelyistä 328/67, 1998) ○ Tuenmyöntö on voimakkaasti legitimoitua. Valtion taidetoimikuntien jäsenet edustavat taiteen kentältä nousseina korkeinta taiteen laadunmäärittelyn asiantuntemusta opetusministeriössä. Valtioneuvosto nimittää valtion taidetoimikuntien jäsenet. Lopullisen tukipäätöksen tekevät kulttuuriministeri nauttii yleensä valtioneuvoston lisäksi kansanedustajana äänestäjien luottamusta. 	<ul style="list-style-type: none"> ○ Jos tuki jaetaan pitkälti samoille ja samansuuruisena, ja esimerkiksi taiteenaloittaisen etupiirijakoon vuoksi aiempien vuosien tukien kaltaisena, syntyy tuen piiriin pääsyn esteitä. ○ Jos tuki ohjautuu samoille vakiintuneille tuensaajille, kilpailu voi vääristyä, ja saattaa syntyä tehokkuustappiota ja hyvinvointitappiota. Tehokkuustappiota ja kilpailuvääristymää syntyy, jos tuki riippuu esimerkiksi aiemman vuoden tuesta, eli jostain muusta kuin kyseisen vuoden tuenhakijoiden ominaisuuksista. ○ Jos festivaalien skaalatuotot olisivat laskevia, tuen keskittymisestä vakiintuneille suurille tuensaajille syntyisi tehokkuustappiota.²² ○ Jos tuen piiriin päässeiden festivaalien vakiinnuttaminen muiden kulttuuri-instituutioiden rinnalle hyödyttää riittävästi tuenmyöntäjää, niin se saattaa tuenmyöntäjän mielestä kannattaa syntyvästä tehokkuustappiosta huolimatta.

²⁰ Arrow ja Lind (1970, 364-365) puolustavat julkisen vallan hankkeita, mutta eivät hyväksy julkisia hankkeita puoltavaksi argumentiksi näkemystä, jonka mukaan markkinoiden epäonnistuessa kertomaan relevanttia informaatiota yksilöiden preferensseistä julkisella vallalla voisi olla omat yhteiskunnallisten tavoitteiden mukaan konstruoitavat yksilöistä riippumattomat aika- ja riskipreferenssit.

²¹ Laki taiteen edistämisen järjestelyistä 328/67, 3 § (1998) edellyttää valtion taidetoimikuntien jäsenten olevan taiteenalojensa ansioituneita harjoittajia tai tuntihoitajia ja taiteenalojen tulevan edustetuiksi taidetoimikunnissa.

²² Festivaalien skaalatuottojen muutossuunta ei ole tiedossa. Koon ja institutionalisoitumisen tuomaan tehokkuuden laskuun viittaisi vertailu ammattiteattereihin, koska myös festivaaleista suuri osa keskittyy teattereiden lailla esittävään taiteeseen, vaikka ammattiteattereiden tuotantorakenteet ovatkin usein paljon kiinteämpiä festivaaleihin verrattuna. Kokkisen (1997, 72-87) mukaan sekä kookkaiden että institutionalisoituneiden teattereiden ja etenkin kansallisten teattereiden tekninen tehokkuus ja tuottavuus jäivät matalammaksi, kun taas teatteriryhmät, ei-täyskunnalliset teatterit ja useat pienemmistä teattereista toimivat etenkin jakson 1991-1995 aikana tehokkaammin.

1.3.2.2 Tuenmyöntöjärjestelmän ja tuen vakauden tausta taideteorioissa

Taiteilijoiden vertaisarvioinnista esiin nostettuun asiantuntemukseen tukeutuva taidehallinto saa teoreettista tukea abstraktimman taidemaailman rakentumista kuvaavista sosiologiaan ja estetiikkaan liittyvistä teorioista. Taidemaailman voidaan katsoa rakentuvan sosiaalisena instituutiona ja vallassa olevana käytäntönä (established practice), jonka jäsenet saavat oikeuden arvottaa taidetta. Näkemys esiintyy erilaisin vivahtein esimerkiksi George Dickien, Howard Beckerin, Pierre Bourdieun teorioissa sekä suomalaisten Yrjö Sepänmaan, Erkki Seväsen ja Simo Säätelän kirjoituksissa. Bourdieun (1996, 225) lisäksi myös Sepänmaa hyväksyy instituution Dickien tapaan vallassa olevana tai vakiintuneena käytäntönä, jos tämä ymmärretään laajasti esimerkiksi roolinvaihdokset sallien. (mm. Dickien pohjalta Sepänmaa 1994, 39 ja 1995, 47).

Bourdieuun mukaan eri elämän alueille muodostuu ajan kuluessa yhteiskunnan kehityksestä riippuen erillisiä talouden, yhteiskunnallisen toiminnan ja taiteen kenttiä, joilla kullakin muodostuu kentälle ominaista pääomaa: taloudellista pääomaa, sosiaalista pääomaa tai Bourdieun symboliseksi nimittämää pääomaa. Taiteen ja kulttuurin tuotanto muodostuu Bourdieun mukaan omaksi yhteiskunnallisesta tilasta eriytyväksi kentäkseen, jolle on ominaista symbolisen, esteettiseen arvostukseen liittyvän pääoman käyttö, ja joka erottautuu yhteiskunnallisen, vallan sekä pääoman kentästä ollen kuitenkin näiden kanssa vuorovaikutuksessa (Ks. Bourdieu 1996, mm. 124, 312). Kenttien sisäiset määrittelyt ja valtakamppailut riippuvat myös kentän ulkopuolisesta yleisemmästä yhteiskunnan kehityksestä (Bourdieu 1996, 127). Bourdieu (1996, mm. 49, 127, 132, 219) kuvaa myös, kuinka talouden, vallan ja taiteen kentät voivat muotoutua historian kuluessa joko enemmän toisiinsa sulautuviksi tai autonomisemmiksi. Bourdieu kuvaa käsityksen taiteellisesta arvosta ja uskomusten kehittyvän kollektiivisen pitkään kehittyneen taideinstituution ja taiteen kentän välisessä pitkän aikavälin peliin osallistuvien välillä muodostuvassa kehämäisessä vuorovaikutuksessa.

”This relation of circular causality, that of belief and the sacred, characterizes any institution which can only function if it is established simultaneously within the objectivity of a social game and within dispositions ready to enter into the game and participate in it.” (Bourdieu 1996, 289)

Taiteen tuotannossa voi konstruoida autonomisia kenttiä, mutta niiden konstruoituminen on yhteydessä yhteiskunnalliseen kehitykseen (Bourdieu 1996, 132). Kenttien autonomian aste vaihtelee huomattavasti ajassa ja eri kenttien kesken. Autonomian asteen vaihtelu liittyy menestyksekkäiden sukupolvien myötä kumuloituneeseen yhteiskunnalliseen pääomaan

(accumulated collective capital, symbolic capital) ja kansallisiin virtauksiin (Bourdieu 1996, 219)

Yleisellä tasolla taiteen arvonmäärittelyn mahdollisuudet jäävät Bourdieulla melko väljiksi, mutta tarkentaessaan analyysiaan ranskalaisen 1800-luvun kirjallisuuden kenttään, Ranskan Akatemiaan ja avant-gardeen Bourdieu (1996) kuvaa pitkälti autonomisen taiteen kentän ja hallinnollisen hierarkian muotoutumista. Bourdieun analyysissa instituutio, esimerkiksi taiteen kenttä, voi muodostaa taidemuotona hitaasti muodostuvan ja melko autonomisen oman yhteiskunnallisen maailmankaikkeutensa ”universe” (Bourdieu 1996, 289). Tätä Bourdieun analyysia voidaan soveltaa myös suomalaisen korporatiivis-hierarkkisen taidehallinnon muotoutumiseen, jonka ehkä vahvimpana myöhempänä teoreettisena esikuvana 1900-luvun loppupuolella Bourdieu on myös ollut tullessaan hyödynnetyksi teoreettisena taustana esimerkiksi opetusministeriön ja taiteen keskustoimikunnan tutkimuksissa.

Opetusministeriön ja taiteen keskustoimikunnan korporatiivinen tuenmyöntöhierarkia näyttäisi muodostaneen bourdieulaisittain analysoitavan pitkälti autonomisen taidehallinnon kentän, jolle taiteen kentältä järjestäytyneet ja järjestöjen ja instituutioiden suodatuksen läpi hierarkkisesti organisoituneet toimijat ovat muodostaneet melko autonomisen, vertaisarviointiin tukeutuvan korkeatasoisuutta arvioivan ja tukia myöntävän instituution. Tuenmyöntöjärjestelmän teoreettista taustaa muodostaa myös taiteen määrittelemisen ulkopuolisten arvottajien sijaan taiteilijoiden keskuudessa Morris Weitzin esittämän taiteen avoimen käsitteen pohjalta (Sepänmaa 1990, 162). Bourdieun (1996, 49) mukaan joinakin aikoina ja joissakin yhteiskunnissa samat ihmiset käyttävät poliittista valtaa, lainsäädäntövaltaa, ovat liike-elämässä ja tekemisissä taiteen kanssa. Suomalaisen taidehallinnon alkuaikoina 1800-luvulla taiteen, politiikan ja talouden kentät olivat pitkälti toisiinsa sulautuneet ja samat henkilöt toimivat keskeisinä useilla näistä alueista. Oman lainsäädännön ja instituutioiden kehittyessä kulttuuripolitiikka alkoi muotoutua ja eriytyä omaksi kentäkseen. Kansallisen identiteetin rakentamiseen keskittyneen kulttuuripolitiikan vaiheen jälkeen kulttuuripolitiikalla katsotaan 1960-1990 -jakson kuluessa pyrityn rakentamaan hyvinvointiyhteiskuntaa mm. kulttuuripalveluja demokratisoiden (Kangas 1999, 161). 1990-luvun päättyessä kulttuurin tuotannossa ja myös kulttuuripolitiikassa on ilmennyt lisääntyvää markkinoistumista (ks. mm. Kangas 1999, 161; Ks. Kukkonen 2001, mm. 24-33). Joidenkin festivaalien voimakas markkinoistuminen voidaan tulkita bourdieulaisittain osana kulttuurin kasvanutta sulautumista talouden kenttään. Taidehallinnon bourdieulaisittain analysoitavaa autonomisoitumiskehitystä ovat voimistaneet kulttuurin yhtenäisyyden ja

kansallisen symboliarvon korostaminen kansallisvaltion kehittyessä²³, sekä kulttuurin 1960-luvulta lähtien voimistuneet demokratisoimistavoitteet, mitkä näkyvät taiteilijoiden vertaisarviointiin tukeutuvan taiteen arvottamisjärjestelmän rakentamisena. Valtion taidetoimikuntien vertaisarvioinnilla on vastineensa Bourdieulla (Ks. 1996, 114-115), ja on muodostunut sekä tekemällä rajaa taiteen ja ei-taiteen välillä että taiteen lajien välisen arvottamisen kautta ja taiteenlajien sisäisen hierarkian muotoutumisen kautta (Bourdieu 1996, 114-115, 223-225, 289-230) korporatiiviseksi, hierarkkiseksi, sekä bourdieulaisittain itseään legitimoivaksi järjestelmäksi.

Hierarkkinen organisoituminen ilmenee myös abstraktimmissa taidemaailman kuvauksissa. Esimerkiksi Sepänmaa (1994, 7-8, 29) analysoi taidemaailman rakentumista tavalla, joka vaikuttaa analogiselta valtion taidetoimikuntapohjaisen organisaatio- ja hierarkiarakenteen kanssa.²⁴ Näkemys pääsee esiin Dickien mieltäessä taideinstituution ”lajikohtaisten osajärjestelmien ryppääksi” (Sepänmaa 1994, 36 mukaan). Sepänmaa hyväksyy tämän Dickien näkemyksen, ja Sepänmaan mukaan taide koostuu joukosta erityisosaamista vaativia erityislajeja, jotka jakautuvat edelleen eriytyneemmiksi lajeiksi niin, että kokonaisuuden rakenne toistuu taidemaailman osissa. (Sepänmaa 1994, 36) Taidemaailman kokeminen taiteenaloittaiseksi hierarkiaksi ilmenee myös Dickietä seuraavan Säätelä (1988, 108) näkemyksessä hänen määritellössään taidemaailman yhteisnimitykseksi taiteenaloittain luokitelluille taidetoimintaa toteuttaville ”taidejärjestelmille”.

Opetusministeriön tuenmyöntöjärjestelmä näyttää muodostuneen pitkälti autonomiseksi taidehallinnon kentäksi, kun taas festivaalien tuotantoon vaikuttavat pitkälti kulttuurin ja

---

²³ Kulttuurille asetettu vaatimus kansallisen yhtenäisyyden ja siihen liittyvän sivistyksen edistämisestä ilmenee esimerkiksi kirjallisuuden kansakunnan kehityksen kannalta moraaliseen sopimattomuuteen kohdistuneissa arvosteluissa ja varsinaisessa sensuurissa, jota esimerkiksi (Ekholm 1997) tuo esiin tutkimuksessaan sensuroiduista kirjoista. Kansallisten päämäärien myötä kulttuuripolitiikan asema on vahvistunut. Samalla vaateet kansallisesta yhtenäisyydestä kulttuuripolitiikan tavoitteina ovat herättäneet vastareaktioita, ja mm. valtion taidetoimikuntalaitoksen suunnitteluaikeihin taiteen kentällä esiintyi pyrkimystä taiteen autonomisuuteen. Esimerkiksi Seväsen (1998, 338) mukaan etenkin asiantuntijat korostivat 1950-luvulla vaatimusta taiteen arvottamisen ”normatiivisesta ja funktionaalista autonomiasta”, ja autonomiavaateiden avulla pyrittiin välillisesti arvostelemaan ensimmäisen tasavallan viralliseen arvojärjestelmään liittyntä nationalistista taidepolitiikkaa. Kansalliset päämäärät ovat mukautuneet, mutta elävät edelleen kulttuuripolitiikan perusteluina: 1990-luvun päättyessä kulttuuripolitiikkaa on perusteltu toistuvasti esimerkiksi kansallisen ja alueellisen kehityksen ja kilpailukyvyn edistämisen avulla yhdentyvässä ja kansainvälistyvässä Euroopassa. Esimerkiksi pääministeri Paavo Lipposen II hallituksen ohjelmassa (15.4.1999) halutaan voimistaa kulttuuripolitiikkaa yhteikunnallisessa päätöksenteossa ja kulttuurin katsotaan olevan ”entistä tärkeämpi kansallisen ja kansainvälisen kehityksen voimavara” (<http://www.valtioneuvosto.fi/vn/liston/base.lsp?r=696&k=fi&page=6&old=696>).

²⁴ Sepänmaa ei ympäristötaidetta taidemaailmaan vertaavissa esseissään viittaa nimeten valtion taidetoimikuntiin pohjautuvaan organisaatio- tai hierarkiarakenteeseen, mutta hänen jäsenyytensä valtion kirjallisuustoimikunnassa kertoo tämän rakenteen tuttuudesta hänelle.

hallinnon lisäksi myös taloudelliset ja sosiaaliseen toimintaan liittyvät tekijät. Taiteen tuotannon tai taiteen hallinnon konstruoituminen autonomisiksi kentiksi ei ole Bourdieu (1996, mm. 49, 132, 219) mukaan suinkaan ainoa vaihtoehto, vaan kentät voivat yhteiskunnan kehityksestä riippuen rakentua myös toisiinsa sulautuvimmiksi. Taidemaailman mieltäminen hierarkkisen taiteen arvoa määrittävän organisaatorakenteen kautta on yksi, eikä esimerkiksi Dickien mukaan välttämättä edes suotava vaihtoehto.

Taidemaailman vastineita tarkkaan määrittelyille menettelytavoille ja toimivalta-alueille ei ole missään kirjattu; taidemaailma hoitaa asiansa tavaksi muodostuneen toiminnan tasolla. Mutta tällaiset tavat *ovat* olemassa ja ne määrittelevät yhden yhteiskunnallisen instituution. Yhteiskunnallinen instituutio ei tarvitse muodollisesti säädettyä ohjesäännöstöä tai toimihenkilöitä kyetäkseen toimimaan ja jakamaan asemia joillekin objekteille. Jotkut yhteiskunnalliset instituutiot ovat muodollisesti järjestäytyneitä, jotkut eivät. Taidemaailma voitaisiin organisoida myös muodollisesti, mutta useimmat taiteesta kiinnostuneet ihmiset eivät luultavasti pitäisi sitä hyvänä asiana. Muodollisuus saattaisi uhata taiteen tuoreutta ja rehevyyttä. Jokainen itseään taidemaailman jäsenenä pitävä ihminen on ”virkamies” tässä instituutiossa ja siksi kykenevä kohottamaan objekteja erityisasemaan sen nimissä. (Dickie 1990, 87-88, kurssiivi lähteen)

Dickien kuvaakin institutionaalisen taideteorian taideinstituutioita abstraktilla tasolla puuttumatta empiirisesti havaittaviin instituutioiden ilmentymiin, kuten arvoa määrittävän ryhmän sosiaalisiin ominaisuuksiin tai sosioekonomisiin muuttujiin (Ks. Sepänmaa 1990, 145-146). Ensimmäisessä versiossaan Dickie kuvaa taideinstituutiota koneistona, joka nimittää määrittämänsä mukaisia kohteita taideteoksiksi (Vrt. Sepänmaa 1990, 2, 145). Myöhemmin Dickie siirtää huomiota päätöksentekokoneistosta epävirallisen ja säännöiltään usein julkilausumattoman taideinstituution suuntaan. Tässä taideinstituutio poikkeaa Dickien mukaan esimerkiksi armeijan ja oikeuslaitoksen muodollisesti vahvistetusta hierarkkisesta työnjaosta ja julkilausutuista normeista. (Sepänmaa 1990, 146.) Opetusministeriön ja taiteen keskustoimikunnan tuenmyöntö rakenne poikkeaa poliittis-hallinnollisena korporatiivisena valtion elimenä abstraktista ”taidemaailmasta”. Tämän hierarkian toimintaan kuuluu paljon sellaista toimintaa, joka ei liity ainakaan suoraan taiteeseen, ja se keskittyy taidemaailman osalta arvottamaan taidetta tukea jakamalla²⁵. Taiteen tekeminen - mikä kuuluu olennaisena taidemaailmaan - tapahtuu sen ulkopuolella. Tuenmyöntöjärjestelmä muodostaa kuitenkin eräänlaisen poliittis-hallinnollisen taidemaailman muodon. Siellä ilmoitetaan tehtävän taiteen arvoa koskevia päätöksiä ja luodaan niiden avulla tuensaajille taiteen tekemisen

---

²⁵ Taiteellinen arvo ja taloudellinen arvo vastaavat toisiaan vain erityistapauksissa. Taloudellisesti liian heikosti menestyvän festivaalin mahdollisuudet toimia ja tuottaa korkeatasoista taidetta ovat myös heikommat, mutta toisaalta liian hyvin taloudellisesti menestyvää kulttuuria on usein pidetty taidehallinnossa sekä taiteellisesti vähempiarvoisena että rahallista tukea tarvitsemattomana. (Ks. lukua 3) Opetusministeriön tuki valtakunnallisille kulttuuritapahtumille on taloutta kohentava toiminta-avustus – ei palkinto. Kuitenkin, koska tämä tuenmyöntäjä myös määrittää ja legitimoii taiteen arvoa ja myöntää muussa yhteydessä palkintoja taiteellisesta työstä, rahallista tukea saatetaan käyttää myös signaalina tuenmyöntäjän määrittämästä taiteellisesta arvosta.

toimintaedellytyksiä, ja päätöksenteossa hyödynnetyn korporatiivisen taiteen asiantuntemuksen vuoksi tukipäätökset hyväksytään melko laajalti.

1.3.2.3 Tuenmyönnön vakauden tausta riskinkaihtamisessa

Taiteen autonominen arvon määrittely saa kannatusta myös mm. taiteen keskustoimikuntaan liittyvää tutkimusta tehneeltä Heiskaselta, jonka mukaan julkisen vallan tulisi ensisijassa tukea taiteellisen luovuuden ydinalueita, ja taiteilijoiden ja taideyhteisöjen tulisi säilyttää arvioinneissaan itsenäinen omatoimisuus (Heiskanen 1999, 137-139).

Valtion taidetoimikunnissa pyritään säilyttämään jatkuvuutta niin, että osa edellisen kauden jäsenistä jatkaa toimikunnassa myös seuraavan kauden, ja peräkkäisten taidetoimikuntien jäsenistöön sisältyy samoja henkilöitä. Jäsen ei kuitenkaan saa jatkaa taidetoimikunnassa peräkkäin kahta kautta pidempään. (Ks. Taidetoimikunnat 1995-1997. Jäsenet ja lainsäädäntö, 1995 ja Taidetoimikunnat 1998-2000. Jäsenet ja lainsäädäntö, 1998). Pyrkimys jatkuvuuteen vakauttaa jo tavoitteena myönnettyjä tukia. Taidehallinnon kenttä pääsee kehittymään pitkälti itseriittoiseksi silloin, kun taidetta taiteen vuoksi kannattavat ihmiset ovat Bourdieun (1996, 85) kuvaamalla tavalla sosiaalisesti lähellä toisiaan muodostaen samankaltaisia arvostuksia ja jopa ystävyyssuhteita. Itseriittoisen kentän muodostumista edistää myös vertaisarviointiin tukeutuva taiteenlajien ja taiteilijoiden hierarkia. (Bourdieu 1996, 114-115) Opetusministeriön tuessa valtakunnallisille kulttuuritapahtumille ei ilmennyt epäjatkuvuutta kolmivuotisten valtion taidetoimikuntien vaihtuessa vuoden 1997 loputtua (Opetusministeriön tuensaajat 1996-2000). Pyrkimys valtion taidetoimikuntien jäsenistön jatkuvuuteen myös pienentää tukipäätösten tekijöiden määrää ja lisää siten yksittäisten päättäjien preferenssien vaikutusta tuenmyönnössä (Vrt. Arrow & Lind, 1970, 365-366; Vrt. Foldes & Rees, 1977, 188-193). Koska valtio taidetoimikuntien kuuluu seurata oman taiteenalan kehitystä (<http://www.taiteenkeskustoimikunta.fi/vttk.html> 29.6.2002) ja festivaalit ovat toimijoina näkyviä, jäsenillä on hakemusten ulkopuolista tietoa ainakin osasta festivaaleista, festivaalit eivät ole heille anonyymejä, ja tuenmyöntäjän preferenssit tuettavien suhteen eivät välttämättä ole riippumattomia päättäjien muusta toiminnasta. Tukea vakauttaa myös se, että eniten hakemusten ulkopuolista yleistä tietoa löytyy aiemmista tuensaajista (Ks. lukua 1.2.1). Arrow ja Lind edellyttävät julkisesti rahoitetun hankkeen tuoton riippumattomuutta sitä rahoittavien ihmisten muista tuloista (Arrow & Lind 1970, 365-366) sekä sitä, että julkisella vallalla ei olisi kansalaisista riippumattomia preferenssejä (Arrow & Lind 1970, 364-365), jotta julkinen valta voisi hajauttaa riskiä riittävän pieneksi ihmistä kohden, investoida riskineutraalisti ja

toimia tehokkaasti. Myös valtion taidetoimikuntien jäsenten ja festivaalien tuloissa tai suhteissa saattaa olla riippuvuutta, koska kulttuurintuotanto, -hallinto ja asiantuntijuus muodostavat melko pienen toimialan. Mahdollisesta riippuvuudesta seuraa, että Arrow-Lind (1970) –teoreeman mukaan tuenmyöntäjien riskipreferenssien vaikutusta tuenjako on vaikea välttää ja tuenjako saattaa aiheuttaa tehokkuustappiota. Arrow-Lind –teoreemaa sovellettaessa tutkimusten lähtökohtana on ollut, että tutkimuksessa on pystyttävä osoittamaan riskineutraalisuuden toteutumisen ehtojen voimassaolo; erityisesti hankkeen tuottojen ja rahoittajien tai hankkeesta hyötyvien preferenssien ja tulojen riippumattomuus ja sekä rahoituksen että hyötyjen jakautuminen pieninä osina suurelle ihmismäärälle (Ks. Foldes & Rees 1977, 199-193; Ks. Fisher 1973, 722-725).

Muun muassa asiantuntijaraportin (Suomen kulttuuripolitiikka 1996, 20) mukaan jo 1800-luvulla syntyneiden kulttuurilaitosten ja taiteilijayhdistysten vaikutus näkyy edelleen kulttuuripolitiikan kollektiivisessa toimintatavassa. Hierarkkisessa ja korporatiivisessa tuenmyöntöjärjestelmässä tuenmyöntäjät ovat tekemisissä toistensa kanssa ja edustavat ja hallinnoivat taiteen kenttää, eivätkä ole täysin toisistaan ja taiteen tuottajista riippumattomia. Jos noin 120 tuenmyöntöön osallistuvaa henkilöä kaihtavat riskiä useimpien yksittäisten ihmisten tapaan niin, että se ilmenisi tukipäätöksissä, tämä selittäisi opetusministeriön tuen ohjautumista enemmän varman päälle valituille tutuille festivaaleille. Kulttuuripolitiikkaa tutkinut kansainvälinen asiantuntijaryhmä arvosti suomalaisen taiteenaloittaisen taidetoimikunnan avustuksia myöntävien taiteen ja kulttuurin asiantuntijuudesta nousevaa riippumattomuutta. Ryhmä kiinnitti samalla kuitenkin huomiota järjestelmän jäykkyyteen ja segmentoitumiseen, mikä vaikeuttaa uusien innovaatioiden, poikkitaiteellisten hankkeiden ja nuorten taiteilijoiden tukemista. Toimikuntien tulisi asiantuntijaryhmän mukaan pystyä kehittymään jäämättä säilyttämään saavutettuja etuja ja korporatiivisia intressejä. (Suomen kulttuuripolitiikka 1996, 7) Jos tuenmyöntäjien preferenssit ja tuenmyöntöön periaatteet poikkeavat festivaaleista välittävien tai festivaalien tukea rahoittavien preferensseistä, muodostuu manageriongelma tai päämies-agentti –ongelma (Vrt. mm. Aoki 1985; vrt. Rasmusen 1991, 133-136)

Opetusministeriön tuen jakotavan vakiintuneisuus saattaa uudelleenneuvottelukustannuksia vähentäessään kannustaa aiemmankaltaiseen tuenmyöntöön, vaikka lainsäädännöllisiä jakorajoitteita ei olekaan. Tuen nimi ”tuki valtakunnallisille kulttuuritapahtumille” viittaa siihen, että tuen saajilta vaaditaan valtakunnallista merkittävyyttä, ja saattaa vakiinnuttaa tuenjako suunnatessaan tukea jo valtakunnallisiksi katsotuille festivaaleille.

Valtakunnallisuus saattaa kertoa esimerkiksi Suomen olossa merkittävästä taiteellisesta tai kulttuurillisesta arvosta, ohjelmiston edustavuudesta tai esikuvallisuudesta, festivaalin koosta, esiintyjien ja yleisön kotialueista, valtakunnallisesta uutisarvosta ja näkyvyydestä, tai alueellisesta tasapuolisuudesta.²⁶

Myös tuenhaun tiuha vuosittainen toistuvuus festivaalien toiminnan suunnitteluperiodiin verrattuna saattaa johtaa siihen, että muutoksia festivaaleissa ei havaita kerrallaan kovin paljon, ja ehkäistä perusteellista tuen uudelleenjaon pohdintaa. Vakiintunutta käsitystä tuen myönnön perusteena tukee havainto, että tuet ovat lukumäärältään ja etenkin markkamääräisesti pitkälti ohjautuneet vuosittain samoille festivaaleille, vaikka tuen hakijoiden määrä on kasvanut voimakkaasti. Kaikkien hakijoiden ohjelmistoa ei ainakaan säännönmukaisesti kyetä arvioimaan vuosittain perinpohjaisesti uusien hakijoiden ilmaantumisen vuoksi, tiedonsaannin viipeiden ja vaillinaisuuden ja transaktiokustannusten vuoksi. Pidempikin tuenmyönnön periodi saattaisi olla mahdollinen. Esimerkiksi valtion tanssitaide-toimikunta jakaa ensemblitukea 2-3 –vuotisia toimintasuunnitelmia esittäville tanssiryhmille (Tanssitaiteen ensemblituki. <http://www.taiteenkeskustoimikunta.fi/apurahat/hakuohjeet/index.html> 27.6.2002).

1.3.3 Opetusministeriön tuen jakauma tasapaino vuosina 1996-2000

1.3.3.1 Tukien skaalaerot ja jakaumien tasaisuus - epätasaisuus

Opetusministeriön tuen jakauma on säilynyt erittäin samankaltaisena vuosina 1996-2000, vaikka tuensaajien määrä on noussut jakson aikana (Ks. Taulukko 4 s. 31; Ks. Kuvio 7 s. 60). Vuonna 2000 tukea jaettiin SES:n tuki mukaan lukien 17,8 mmk. Vuonna 2000 keskimääräinen tuensaaja sai 178 000 mk, mutta jakauman vinoudesta kertoo, että neljännes opetusministeriön tuensaajista sai enintään 40 000 mk:n tukia, puolet sai enintään 75 000 mk:n tukia kolmen neljänneksen saadessa enintään 160 000 mk:n tukia. Vuoden 2000 pienin tuki (15 000 mk) muodosti 6 % suurimmasta 3,5 mmk:n tuesta. Opetusministeriön tuensaajista jotkut festivaalit saavat poikkeavan suuria tukia muihin tuensaajiin verrattuna.

---

²⁶ Valtakunnallista merkittävyyttä ei ole kriteerinä määritelty täsmällisesti. Valtion säveltaide-toimikunta arvioi vuonna 2000 kriteerien viittaavan yleisöpohjan alueelliseen laajuuteen, näkyvyyteen tiedotusvälineissä, sisällön rikkauteen, painokkuuteen, ja esiintyjien korkeimpaan tasoon kotimaasta ja kansainvälisesti. (Valtion säveltaide-toimikunta, Helsinki 26.5.2000. Nro. 2000/611/4)

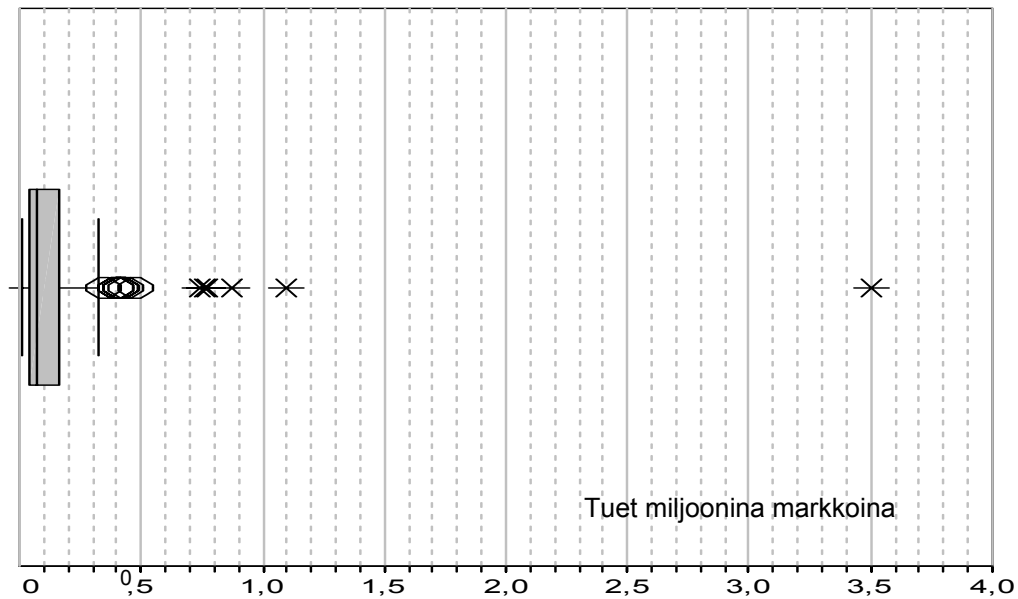
Suurin tuki muodosti viidenneksen koko myönnetystä tuesta. Tukijakauma esitetään viikkikaaviona kuviossa (Kuvio 2), jonka harmaa laatikko kuvaa kvartiiliväliä. Pystysuora viiva harmaalla alueella kuvaa mediaania. Kuusi suurinta tuensaajaa muodostivat äärihavaintoja (SPSS, extremes) sijaitessaan vähintään kolmen kvartiilin etäisyydellä jakauman lähimmästä kvartiilista ja saadessaan 43 % esimerkiksi vuoden 2000 tuesta.²⁷ Tukijakauma ilmenee suurimmasta pienimpään järjestettynä pylväikkönä kuvioissa (Kuvio 3). Tasapainon vakauden ja joidenkin tilastollisesti huomiota herättävässä määrin poikkeavat suurten tukien saamisen selittäminen muodostaa yhden tämän työn ongelmista. Koska tuenmyöntäjät voivat periaatteessa jakaa tukea mielensä mukaan, selitystä on etsittävä pelien rakenteen lisäksi tuenmyöntöprosessista, tuenmyöntäjän preferensseistä ja tuensaajien ominaisuuksista, kuten neuvotteluvoimasta²⁸ (Ks. lukuja 2.2.7, 3.3, 5.3 ja 6).

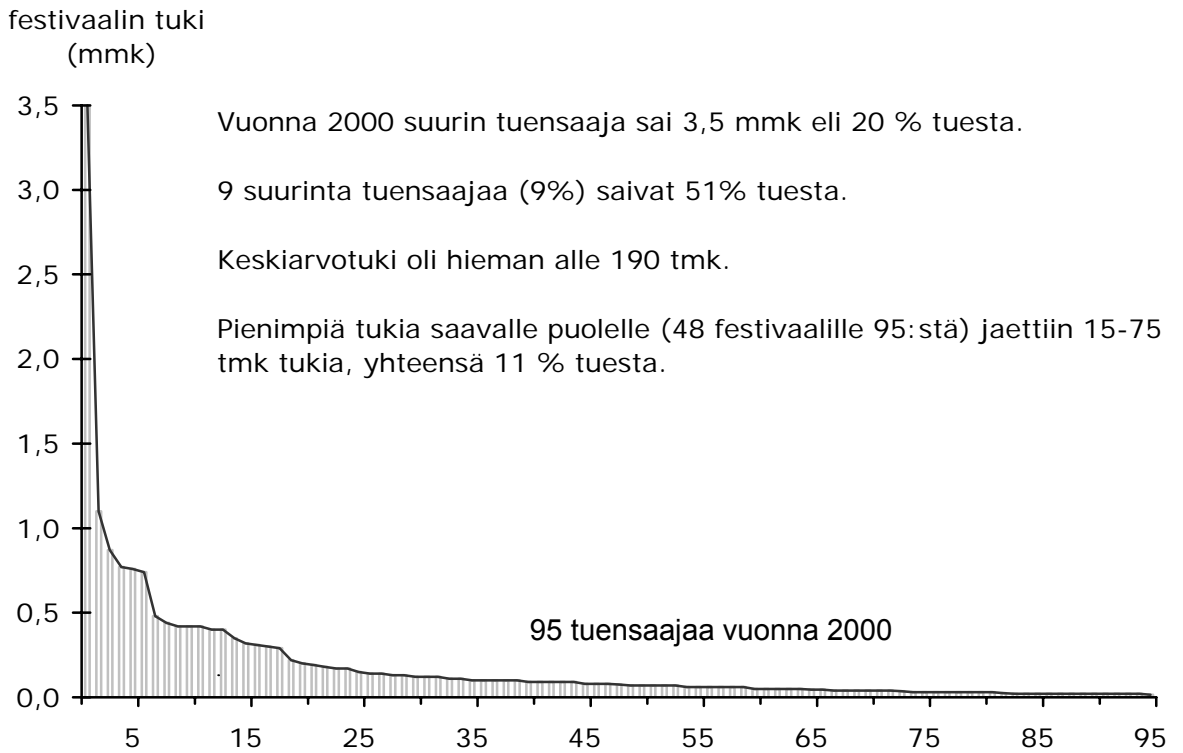
²⁷ Bourdieun (1996, 114) mukaan kentän sisällä jokin osa voi saada korkeampaa arvostusta ja tämä arvostus voi dominoida kentällä. Vaikka festivaalit liitetään yleisesti lähempänä suurta yleisöä olevaan taiteeseen ja kulttuuriin, kuitenkin festivaaleja koskevan tuenmyönnon kohdalla korkeakulttuuri kuten ooppera näyttäisi erityisesti dominoivan, mutta korkeaa arvostusta saavat myös muut perinteiset korkeataiteet: klassinen musiikki, teatteri, tanssi, elokuva, sekä jotkut kansanmusiikkifestivaalit. Äärimmäisen suuria tukia (SPSS, extremes) saivat vuonna 2000 Savonlinnan Oopperajuhlat (3500 000 mk), Tampereen Teatterikesä (1100 000 mk), Kuhmon Kamarimusiikki (870 000 mk), Kuopio Tanssii ja Soi (770 000 mk), Tampereen Kansainväliset Lyhytelokuvajuhlat (760 000 mk) ja Kaustinen Folk Music Festival (740 000 mk). Näistä festivaaleista Tampereen Kansainväliset Lyhytelokuvajuhlat saa huomattavaa tukea erilliseksi tuenmyöntäjäksi organisoituneen SES:n kautta ja viisi muuta käyvät muista opetusministeriön tuensaajista poiketen erillisiä tulosneuvotteluja opetusministeriön kanssa. Tulosneuvottelujen avulla turvataan osanottajien tuen jatkuvuutta ja toiminnan pitkäjänteisempää suunnittelua. Vuonna 1996 taiteen keskustoimikunta kysyi valtion taidetoimikunnilta, olisiko viiden tulosneuvotteluihin osallistuvan festivaalin joukkoa syytä muuttaa. (Taiteen keskustoimikunta. Valtionavustukset valtakunnallisten kulttuuritapahtumien järjestämiseen vuonna 1996, Nro 96/611/2, 24.1.1996) Kahdeksan seuraavaksi suurinta vuoden 2000 opetusministeriön tukea muodostavat ulkopuolisia havaintoja: Pori Jazz (480 000 mk), Jyväskylän Kesä sekä Jyväskylän Talvi, Sodankylän Elokuvajuhlat, Musiikin Aika, Korsholman musiikkijuhlat, Ilmajoen Musiikkijuhlat, Helsingin Juhlaviikot ja Kansainvälinen lastenelokuvien festivaali (350 000 mk). Äärihavainnot ja poikkeavat havainnot (SPSS, outliers) saivat yhteensä 62 % vuoden 2000 tuesta. (Opetusministeriön tuen saajat vuonna 2000).

²⁸ Työssä oletetaan, että tuensaajien muut ominaisuudet, esimerkiksi tapahtumien luonne, tulo- ja kustannusrakenteet, liittoumiin kuuluminen sekä julkisuuskuva, muodostavat osaltaan neuvotteluvoimaa (Ks. lukuja 5.3 ja 6). FF:n jäseniä koskevan aineiston perusteella esimerkiksi festivaalien tulotason tai taiteilijakustannusten määrän ja opetusministeriön tuen välillä ei ilmene suoraa suhdetta (FF:n jäsenten kyselyvastaukset 1993, 1994, 1996 ja 1999; Opetusministeriön tuet valtakunnallisille kulttuuritapahtumille 1993-1999).

KUVIO 2 Opetusministeriön tuen vuoden 2000 jakauma viiksikaaviona

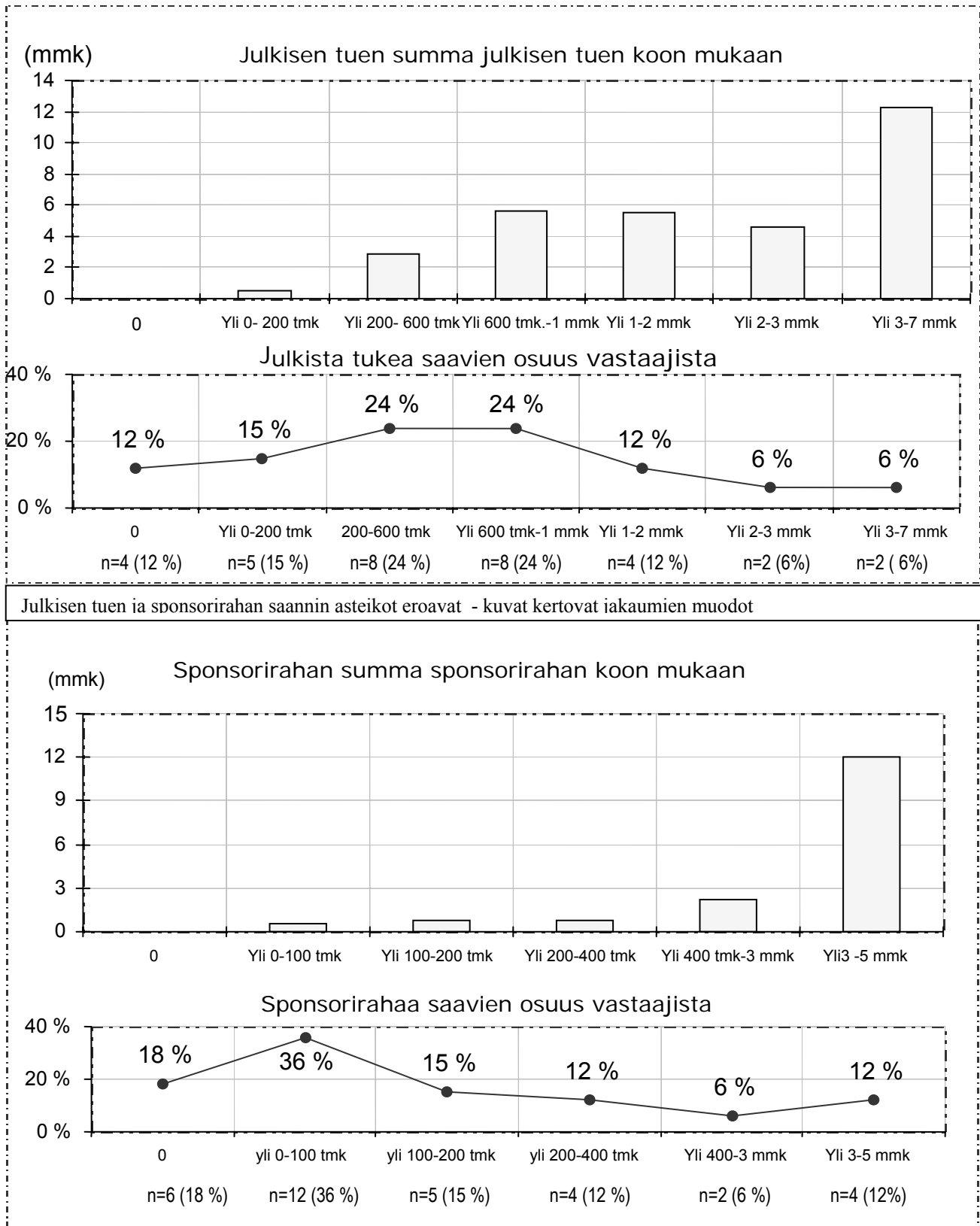

KUVIO 3 Opetusministeriön festivaalikohtaisesti myöntämien tukien jyrkkä aleneminen vuonna 2000

Vaikka opetusministeriön tuensaajien joukko on FF:n jäsenistöä suurempi, opetusministeriön tuen skaalaerot vaikuttavat pienemmiltä verrattuna FF:n jäsenten tulojen ja menojen satakertaisiin skaalaeroihin (FF:n jäsenten kyselyvastaukset vuosina 1993-1994, 1996 ja 1999). FF:n jäsenistössä muut myyntitulot ja etenkin sponsoriraha kasaantuvat joillekin kookkaille festivaaleille. Tulojakaumien epätasaisuus kasvoi osan festivaaleista markkinoistuessa voimakkaasti 1990-luvun loppua kohden. Samalla festivaalien kasvu perustui pitkälti yksityisen tulonhankinnan kasvuun. Julkiset tuet ja pitkälti julkisiin tukiin nojautuvat festivaalit eivät juuri kasvaneet. (Kukkonen 2001, 22-28) Suuret festivaalit saavat yleensä sekä suurehkoja julkisia tukia että sponsorirahoja, mutta kaikki suurten sponsorirahojen saajat eivät saa lainkaan julkista tukea. Julkisten tukien ja sponsorirahan summajakaumat esitetään kokoluokittain kulloisenkin tulonlähteen mukaan kuviossa (Kuvio 4)

KUVIO 4 Summajakaumat FF:n jäsenten julkisista tuista ja sponsorituloista vuonna 1999

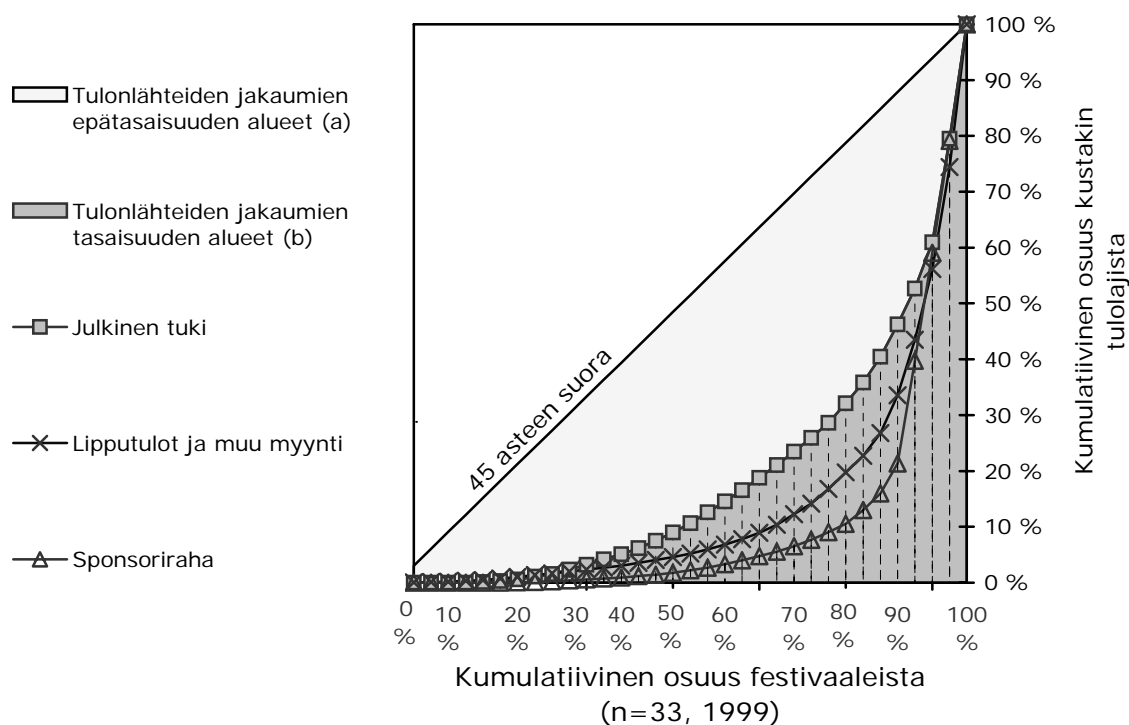

Opetusministeriön tukijakauman tasaisuuden vertailutietoina voidaan käyttää FF:n jäsenten tulotietoja, koska 89 % opetusministeriön tuesta ohjautui jakson 1996-2000 kuluessa FF:n jäseninä olleille festivaaleille (Kukkonen 2000, 17), valtaosa FF:n jäsenistä vastasi johonkin neljästä kyselystä, ja eri vuosien FF:n jäsenten tulojakaumat olivat kadosta huolimatta johdonmukaisia. Kunkin tulon jakauma olisi tasainen, jos jokainen festivaali saisi yhtä suuren määrän kyseistä tuloa (Ks. Aura 1996, 5). Opetusministeriön festivaaleille suuntaama tuki jakautui tuensaajien kesken melko epätasaisesti (Kukkonen 2000, 11-14), mutta FF:n jäsenten osalta sekä opetusministeriön tuki että julkiset tuet kokonaisuudessaan tasoittivat tuloja (Kukkonen 2001, 24). Neljänä vuotena kyselyihin vastanneiden FF:n jäsenten oma tulonhankinta jakautui selvästi opetusministeriön tukea ja koko julkisia tukia epätasaisemmin. Yksityisestä tulonhankinnasta epätasaisimmin jakautuivat sponsorointi ja muu myynti, ja sitten lipputulot.

Julkinen tuki tasoitti kokonaisuudessaan kyselyihin vastanneiden FF:n jäsenten tuloja. Kuntien tuet tasoittivat useimpina vuosina FF:n vastanneiden jäsenten tuloja. Myös opetusministeriön tuki tasoitti kyselyihin vastanneiden FF:n jäsenten tuloja. (FF:n jäsenten vastaukset 1993-1994, 1996 ja 1999). Vuotta 1999 koskeneeseen kyselyyn vastanneiden FF:n jäsenten tulojakauman tasaisuutta – epätasaisuutta kuvataan Lorenz-käyrän avulla. Suhteellinen Lorenz-käyrä saadaan järjestämällä jakauman arvot itsensä suhteen pienimmästä suurimpaan ja muodostamalla niistä välille [0, 100 %] skaalattu summajakauma. Kuviossa (Kuvio 5) kunkin käyrän korkeus kertoo kussakin kohdassa sillä kohtaa sijaitsevan ja kaikkien sitä pienempien festivaalien yhteisen tulo-osuuden kyseisestä tulonlähteestä²⁹. Itsensä suhteen pienimmästä suurimpaan järjestetyistä muuttujista muodostettu kumulatiivinen summakäyrä ei voi ylittää 45-asteen suoraa. Jakauman etäisyyttä täysin tasaisesta jakaumasta mitataan välille [0,1] tai [0 %, 100 %] kuuluvan gini-kertoimen avulla. Gini-kerroin [0,1] tai [0 %, 100 %] ilmaisee suhteellisen Lorenz-käyrän ja 45-asteen suoran väliin jäävän pinta-alan suhteessa tasaista tulojakaumaa kuvaavaan 45-asteen suoran ja akseleiden väliin jäävän kolmion pinta-alaan (1/2). Jakauma on sitä epätasaisempi, mitä kauemmaksi se jää 45-asteen suoran kuvaamasta täysin tasaisen jakauman käyrästä ja mitä kauempana gini-kerroin on 0 %:sta. (Kuvio 5; Taulukko 12)

---

²⁹ Vaaka-akseli kertoo festivaalien suuruusjärjestyksen erikseen kunkin tulonlähteen mukaan. Koska kuvion jokainen käyrä on laskettu suhteessa itseensä ja esimerkiksi toiseksi suurin sponsorirahan ja julkisen tuen saaja ovat vain sattumoisin samoja festivaaleja. Käytännössä tulojakaumat (n=33) ovat diskreettejä. Koska samaan kuvioon on sijoitettu useita tulonlähteitä, tulojakaumat esitetään tässä kuvan selkeyden vuoksi käyrinä. Esimerkiksi Aura (1996, 4-7) esittää suurempaan aineistoon pohjautuvat Lorenz-käyränsä jatkuvina.

KUVIO 5 FF:n jäsenten tuloerien tasaisuus – epätasaisuus vuonna 1999³⁰

TAULUKKO 11 FF:n jäsenten tulojakauman gini-kertoimet eli pinta-ala prosentteina tasaisesta jakaumasta 1999

Kaikki vuoden 1999 kyselyyn vastanneet (n=33)							
Tulot yhteensä	Julkinen tuki	Yksityiset tulot yhteensä	Lipputulot	Muu myynti	Sponsori-raha	Julkinen tuen saajat (julkinen tuki)	Sponsorirahan saajat (sponsoriraha)
69 %	66 %	76 %	78 %	76 %	82 %	54 % (n=29)	71 % (n=27)

³⁰ Kun käyrän ja 45 -asteen suoran välistä pinta-alaa merkitään a:lla ja käyrän ja kateettien välistä pinta-alaa (tässä avustuspylväiden pinta-alaa) merkitään b:llä, ginikertoimeksi tulee $a/(a+b) = a/(1/2) = 2a$ (Aura 1996, 5-6). Edelleen gini-kertoimeksi saadaan pylväiden pinta-alan avulla $2a=2(1-b)$, ja avustussummista x diskreetin

pylväikön gini-kertoimeksi saadaan $2 * [1 - \sum_{i=0}^n (x_i / \sum_{i=1}^n x_i)]$. Pylväikkö kasvaa aidosti avustuksia saavien

festivaalien suhteellisten tukien $(x_i / \sum_{i=1}^n x_i)$ suhteen, koska pienempiä tukia saavien festivaalien tukisummaan lisätty uusi avustus nostaa kumulatiivista tukea jokaisessa kohdassa. Kun tuet eivät jakaudu tasan, jakauma on x-akselin suhteen konvekssi, mutta ei voi ylittää 45-asteen suoraa, koska festivaalit on järjestetty tarkasteltavan muuttujan mukaan pienimmästä suurimpaan välille [0,1].

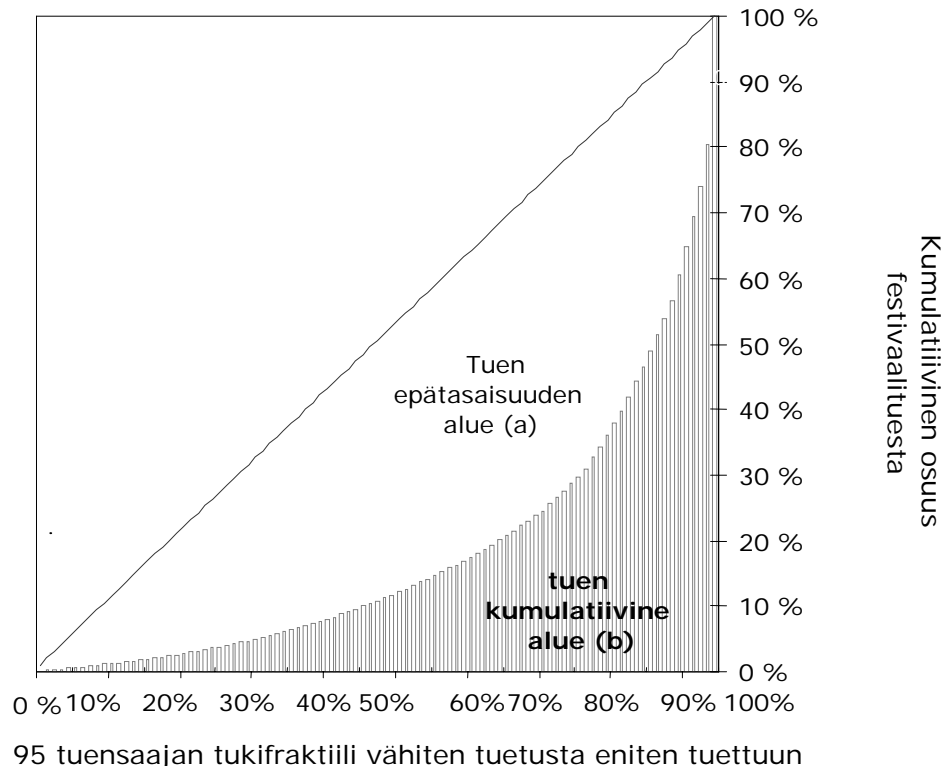
Vaikka suuret julkiset tuet ohjattiin muutoinkin kookkaille festivaaleille, taulukosta (Taulukko 12) ilmenee, että julkiset tulot muodostavat merkittävämmän osan pienempien FF:n jäsenten tuloista yksityisten tulojen kasautuessa enemmän kookkaille festivaaleille. Festivaalit näyttävät pystyneen kasvamaan 1990-luvun kuluessa pitkälti yksityisiä tulojaan kasvattaen. (Taulukko 12; Ks. myös Kukkonen 2001, 26)

TAULUKKO 12 FF:n jäsenten yksityisten tulojen ja julkisen tuen keskimääräinen tulo-osuus tulokoon mukaan

Osuus tuloista	Tulot	1993	1994	1996	1999
Yksityiset tulot	8- yli 30 mmk	79 % (n=2)	71 % (n=3)	80 % (n=4)	86 % (n=5)
	1-6 mmk	52 % (n=20)	60 % (n=21)	49 % (n=12)	61 % (n=14)
	Alle 1 mmk	43 % (n=18)	42 % (n=14)	41 % (n=12)	53 % (n=14)
	Vuoden vastaajat yhteensä	61 % (n=40)	64 % (n=38)	67 % (n=28)	76 % (n=33)
Julkiset tuet	Vuoden vastaajat yhteensä	39 %	36 %	33 %	24 %

Opetusministeriön festivaaleille suuntaaman tuen tukijakaumat olivat vuosina 1996-2000 epätasaisuudessaan käännteisiä esimerkiksi Auran (1996) esittämiin suomalaisten tulojakaumiin (Kukkonen 2000, 13). Opetusministeriön tuki ja myös julkinen tuki tasasivat kuitenkin kokonaisuudessaan vuoden 1999 kyselyyn vastanneiden FF:n jäsenten tuloja (Ks. Kuvio 5 s. 55, Taulukko 13 s. 58; Kukkonen 2001, 24). Julkisen tuen tasoittavaan vaikutukseen viittaa myös se, että opetusministeriön tuen skaalaerot ovat kokonaisuudessaan pienemmät verrattuna suppeammasta aineistosta koostuneeseen kyselyihin vastanneiden FF:n jäsenten tulojen skaalaeroihin. Kaikkien opetusministeriön tuensaajien osalta ei kuitenkaan ole varmuudella tiedossa, lisääkö tämä tuki tuensaajien tulojakauman tasaisuutta vai epätasaisuutta suhteessa festivaalien kokonaistuloihin. Opetusministeriön tuensaajien (n=136) vuosina 1996-2000 saamat erisuuruiset tuet ilmenevät tämän tukijakauman sisällä sen epätasaisuudessa. Lorenz-pylväikössä (Kuvio 6) yksittäisen pylvään korkeus kuvaa sen edustaman festivaalin ja kaikkien sitä vähemmän tukea saaneiden festivaalien yhteistä osuutta opetusministeriön vuoden 2000 tuesta. Lorenz-pylväikön ja 45-asteen suoran välisen pinta-alan suuruudesta ilmenee, että opetusministeriön tuki jakautuu festivaaleille epätasaisesti.

KUVIO 6 Opetusministeriön tuen saajien tuen epätasaisuuden pinta-ala vuonna 2000

Gini-kertoimista ilmenee, että opetusministeriön tuen jakaumat ovat epätasaisia: Lorenz-käyrän ja 45-asteen suoran väliin jäävä tuen jaon eriarvoisuutta mittaava pinta-ala on vuosittain tuen saajilla noin 63-64 % ja tuen hakijoilla noin 74-78 % kolmion pinta-alasta. Tuensaajien jakaumien epätasaisuus kasvaa vuodesta 1996 vuoteen 1997 ja laskee jälleen vuodesta 1999 vuoteen 2000. Kun tukea jaettiin vuosina 1999 ja 2000 yhtä monelle festivaalille ja kokonaisuudessaan yhtä paljon, sekä keskiarvoa hieman lähemmäksi sijoittuva vuoden 2000 mediaani että pienempi gini-kerroin kertovat hivenerästä tasaisemmasta vuoden 2000 jakaumasta. Suurempien tukien saajien määrän ja niiden tukien suuruuden vakauden vuoksi jakaumien epätasaisuus kasvaa mukana olevien festivaalien määrän kasvaessa. Vuonna 1999 tuensaajien tukijakauman epätasaisuus verrattuna vuoden 2000 tukijakaumaan johtuu siitä, että vuonna 1999 harvoin tukea saavat festivaalit saivat poikkeuksellisen pieniä tukia samalla, kun poikkeuksellisen moni (71 %) hakijoista sai tukea. Tuen hakijoiden

jakaumista tasaisin oli vuoden 1996, jolloin hakijoita oli vähiten, ja epätasaisin vuoden 2000 jakauma, jolloin hakijoita oli eniten.³¹ (Taulukko 13)

TAULUKKO 13 Opetusministeriön tuen gini-kertoimet ja keskiarvot vuosina 1996-2000

	1996	1997	1998	1999	2000	Festivaalin ka. tuki 1996-2000	Tuki yhteensä 1996-2000
Nimellishintainen tuki (mmk)	15,0	15,7	16,0	17,8	17,8	16,4 ³²	82, 2
Tuensaajat							
Gini-kerroin (%)	63 %	64 %	63 %	64 %	63 %	64 %	75 %
(n)	69	76	82	95	95	136	136
Tuen keskiarvo (mk)	217 000	207 000	195 000	187 000	187 000	142 000	
Mediaaniavustus (mk)	80 000	70 000	77 500	70 000	75 000	74 500	
Tuenhakijat							
Gini-kerroin	74 %	76 %	74 %	74 %	78 %	80 %	86 %
(n)	98	114	118	133	158	245	245
Tuen keskiarvo (mk)	153 000	138 000	135 000	134 000	113 000	79 000	
Mediaaniavustus (mk)	50 000	40 000	40 000	40 000	30 000	40 000	

1.3.3.2 Laatusäädin määrittävä tukija ja tuen vakaus – neuvotteluvoima

Opetusministeriön tuki valtakunnallisille kulttuuritapahtumille on harkinnanvarainen tuki, mutta siitä huolimatta myöntötavaltaan ja tukijakaumiltaan erittäin vakiintunut. Esimerkiksi 95 tuensaajan tuet vuosina 1999 ja 2000 korreloivat miltei täysin ($r=0,9997$), ja tuensaajista 74 oli molempina vuosina samoja. Näiden vuosien eri tuensaajista muita kuin aivan pienimpiä tukia saivat lähinnä muutama säännöllisiin tuensaajiin kuuluva festivaali, joita järjestetään vuotta harvemmin. 54 tuensaajan (40 % tuensaajista) saama tuki ei ole muuttunut lainkaan niinä jakson vuosina, joina nämä festivaalit saivat tukea. Viiden vuoden aikana vuosittain tukea saaneista puolilla festivaalikohtainen tuen keskihajonta ylsi enintään 15 000 mk:aan

Viiksilaatikossa (Kuvio 7) ilmenee ensinnäkin opetusministeriön jakavan festivaalikohtaisia tukia hyvin samansuuruisina eri vuosina, vaikka festivaalikohtaiset tukihakemukset vaihtelevat paljon. Toisekseen viiksilaatikoissa ilmenee, että muutama festivaali on kyennyt kasvattamaan tukeaan jakson kuluessa poikkeavalla tavalla. Kuviossa ilmenevät vuosien

³¹ Leikkaavien suhteellisten Lorenz -käyrien epätasaisuusvertailu vaatisi absoluuttisten Lorenz -käyrien tarkastelun. Aura (1996, 3-7) Käyrät leikkaavat, jos käyrän gini-kerroin ylittää ja keskiarvo alittaa vertailujakauman vastaavat arvot.

1996-2000 tuenhakijoiden, tuensaajien ja vuosittain tukea saaneiden festivaalien hakemien ja saamien tukien festivaalikohtaiset keskihajonnat. Tuenhakustrategian laveus ilmenee siinä, että etenkin tukea saaneet festivaalit ovat hakeneet enemmän erikokoisia tukia eri vuosina (Toiseksi ylin viiksilaatikko). Vuosittain tukea saaneet festivaalit ovat hakeneet enemmän erisuuruisia tukia eri vuosina. Erityisesti vuosittaisten tuensaajien hakemat tuet ovat pikemminkin kasvaneet jakson kuluessa, mikä kertoo joidenkin vuosittaisten tuensaajien kyvystä hivuttaa tukeaan ylöspäin neuvotteluvoimaansa kasvattamalla (Ks. lukuja 5.3.3 ja 6). (Keskimäinen viiksilaatikko). Tuenmyönnön vakiintuneesta tasapainosta kertoo, että festivaalien laveista tuenhakustrategioista huolimatta festivaalikohtaisesti myönnetyt tuet ovat säilyneet erittäin vakaina eri vuosina. (Toiseksi alin ja alin viiksilaatikko) Vuosittain tukea saaneiden neuvotteluvoimasta kertoo, että näiden tuki muuttuessaan yleensä kasvanut, se on vaihdellut jonkin verran harvemmin tukea saaneita enemmän, ja muutama tuensaaja on kyennyt hivuttamaan tukeaan jakson aikana huomattavastikin ylöspäin. Tuensaajien tähdin merkityt viisi äärimmäistä havaintoa (SPSS, extremes) sijaitsevat kuviossa vähintään kolmen kvartiilipoikkeaman päässä yläkvartiilista. Ne kertovat festivaaleista, joiden tuki on vaihdellut muuhun aineistoon verrattuna tilastollisesti poikkeavasti jakson kuluessa. Tässä aineistossa nämä tuet ovat hivuttautuneet jakson kuluessa ylöspäin. Muutoin hyvin vakaasta tuenjaosta poikkeavaa muutaman festivaalin tuen suurta kasvua voidaan selittää neuvotteluvoiman muutosten avulla. (Ks. lukuja 2.2.7, 5.3.3 ja 6) Tuen kokoon suhteutettuna eniten on kasvanut Tampereen kansainvälisen lyhytelokuvajuhlien tuki, sitten Savonlinnan Oopperajuhlien, Sodankylän elokuvajuhlien, Kansainvälisen lastenelokuvien festivaalin, ja Kihaus Folk Music Festivalin tuki. Näiden kaikkien tuki on kasvanut jakson kuluessa 180 000 - 330 000 markalla. Rahamääräisinä eniten on noussut Savonlinnan Oopperajuhlien tuki. Savonlinnan Oopperajuhlat ovat suurin opetusministeriön tuensaaja ja ooppera edustaa kansallisen identiteetin ja institutionalisoitumisen kannalta arvokasta korkeakulttuuria. Savonlinna kuuluu myös erillisten opetusministeriön tulosneuvotteluiden piiriin. Rääkkyläläisen ja savonlinalaisen festivaalin tuen nousua ovat saattaneet edistää myös alueelliset syyt Joensuun Laulujuhlien tuen vapauduttua vuoden 1998 jälkeen uudelleenjakoon. Elokuva festivaalien tuen nousu saattaa kertoa yleisemmästäkin suomalaisen elokuvan noususta ja näiden festivaalien vahvistuneesta neuvotteluasemasta, josta kertoo myös elokuvafestivaalien tuen eriyttäminen taiteen keskustoimikunnan esittämästä ja

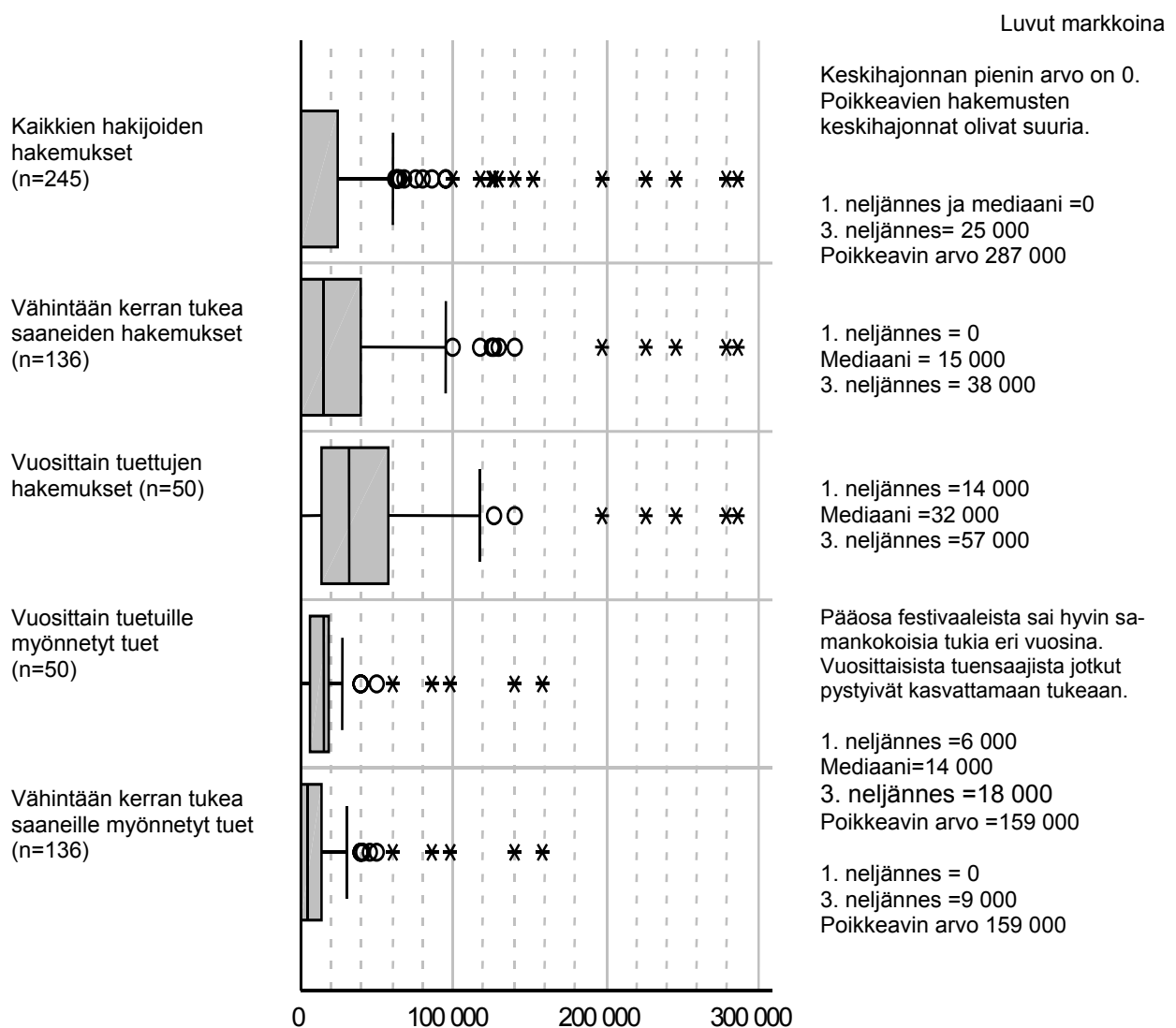
---

³² Keskiarvo onnistuneista hauista 1996-2000 =19,4 mmk ylittää vuosikohtaiset tuet, koska festivaalin tuen keskiarvo on laskettu vain sille myönnettyistä tuista, vaikka festivaali olisi hakenut tukea turhaan muina vuosina.

opetusministeriön päättämästä tuesta Suomen elokuvasäätiön itsenäisesti päätettäväksi (Luku 1.3.2; Liite 1). Neuvotteluvoiman ja tasapainon vähittäisestä muutoksesta tulosneuvottelujen aloittamisen jälkeen ja pyrkimyksestä vahvistaa useampien tuensaajien asemaa näyttäisi kertovan, että tukeaan nostaneet ovat suurinta tuensaajaa lukuun ottamatta eri festivaaleja kuin aiemmin tulosneuvotteluihin valitut festivaalit. Tuen vähentymiset ovat pienempiä ja harvinaisia, eivätkä ne näy äärihavainnoissa. Lähinnä joidenkin musiikkijuhlien tuessa on tapahtunut pientä laskua jakson kuluessa.

Kun hyvin suuri osa tuesta jaetaan vuosittain aiemmille tuensaajille aiemman suuruusina (Kuvio 7), niin tuenjako vakiinnuttaa tuen piiriin päässeitä festivaaleja sen sijaan, että edistäisi innovatiivisuutta. Tällainen tuenjako saattaa myös muodostaa kilpailuvääritystä ja tehokkuustappiota, mutta myös edistää institutionaalisten rakenteiden muodostumista ja voimistumista. Myös jo joidenkin ennestään suurien tuensaajien tuen hivuttautuminen ylöspäin kertoo siitä joidenkin festivaalien neuvotteluvoiman kasvusta ja institutionalisoivasta kehityksestä. (Ks. lukuja 1.3.2, 3.3 ja 6).

KUVIO 7 Opetusministeriön tuen festivaalikohtaiset keskihajonnat vuosina 1996-2000

Julkisen vallan voidaan tulkita joissain tapauksissa omaavan yksilöiden preferensseistä pitkälti riippumattomat preferenssit ja hyötyfunktion (Vrt. lukuihin 1.1.3 ja 3.3, Ks. mm. Arrow & Lind 1970, 364-365, Ks. Taulukko 9 s. 38). Silloin, kun julkisen vallan hyötyfunktio on itsenäinen, julkinen tuki voidaan myös nähdä julkiseksi kysynnäksi ja edelleen hinnaksi, jonka julkinen valta maksaa haluamistaan hyödykkeistä. Esimerkiksi Heiskanen (2000, 35) samaistaa julkisen tuen pitkälti julkiseksi kysynnäksi ehdottaessaan julkiset tuet ja verot huomioivaa erillistä satelliittitilinpitoa osaksi kansantalouden tilinpitoa. Satelliittitilinpidoissa verot ja tuet muodostaisivat osittain osan kollektiivista julkista kysyntää, markkinatuotannon ostoja, ja osin ne nähtäisiin erityisryhmille ostettuina erikoistuotteina ja palveluina, ja tuottajan organisaatiomuoto tai markkinaperusteisuuden laskeminen julkisen tuen osuuden mukaan ei vaikuttaisi BKT:n laskemiseen. Myös muut toimijat kuin varsinainen julkinen sektori voisivat tuottaa palveluja ja hyödykkeitä sekä julkisen kysynnän markkinaostoiksi että julkisen vallan erityisryhmille tilaamiksi hyödykkeiksi ja palveluiksi. Kansantalouden tilinpidoissa Heiskasen mukaan myyntituloihin pitäisi lisätä koko julkisen tuen sijaan ainoastaan hintatuki, jolloin muu tuki kohdistuisi tuotantokoneiston ylläpitoon. Riippumatta siitä, olisiko julkinen tuki tällöin tuotantotukea, hintatukea, suurta tai pientä tukea, se lisäisi tällöin Heiskasen mukaan BKT:ta ja muistuttaisi julkisen vallan tilaavan osan taiteiden ja kulttuurintuotannosta. Edelleen, julkinen tuki olisi Heiskasen mukaan ” ”maksu” julkisen vallan tilaamista kansalaisille tarkoitetuista yhteiskunnallisista hyödyistä”. (Heiskanen 2000, 35)

Jos katsotaan, että opetusministeriö ostaa tuellaan festivaalien tuottamista, opetusministeriön tukea voidaan pitää sen festivaaleihin kohdistuvana kysyntäkäyränä.³³ Näkemys tuenmyöntäjän itsenäisistä preferensseistä on perusteltu taiteen asiantuntijuuteensa, tuenmyöntökriteereihinsä ja hallinnollisiin käytäntöihinsä tukeutuvan tuenmyöntöjärjestelmän vuoksi (Ks. lukuja 1.3.2 ja 3.3) ja koska tukijakaumassa ilmenevä vinous ja huomattavaa tukea saavat poikkeavat arvot ja valintojen vakaus ajassa (Ks. lukuja 1.3.3.1-1.3.3.2) kertovat tuenmyöntäjän tahdollisista valinnoista. Tuen jakaminen hyvin samansuuruisina samoille näyttää kertovan pikemminkin tuenmyöntäjän preferenssien vakaudesta nimettyjen

---

³³ Kysyntäkäyrätulkintaan voidaan suhtautua varauksella festivaalien omalla taiteenalallaan tuottamien hyödykkeiden monoposonisten erojen vuoksi. Opetusministeriön tuen tulkitsemista kysyntäkäyräksi kuitenkin puoltaa se, että taiteenaloittaiset valtion taidetoimikuntien ehdotukset koordinoidaan yhteiseksi tukipäätökseksi taiteen keskustuomikunnassa ja opetusministeriössä. Festivaalien välistä vertailukelpoisuutta voidaan hieman lisätä, kun kysyntäkäyrä muodostetaan festivaalipäivien ja yleisön määrän suhteen vakioituna – mutta kuten taidehyödykkeiden kohdalla ylipäätäänkin – tuottajien järjestäminen yhden muuttujan suhteen jättää muita merkityksellisiä muuttujia analyysin ulkopuolelle.

festivaalien suhteen sen sijaan. Silloin tukipäätöksissä ei ehkä pyritä huomioimaan tehokkuustavoitteita ja festivaalien ominaisuuksien, uusien hakijoiden ja mahdollisesti festivaaleista pitävien tai festivaaleja veikkauksen kautta rahoittavien ihmisten preferenssien vaikutusta tavoiteltavaan tuenjakoon.

Opetusministeriön satunnaisia ja pieniä tukia saaneiden festivaalien kysyntäkäyrä on tavanomaiseen tapaan laskeva ja sijoittuu huomattavasti alemmalle tasolle, kun tuki suhteutetaan tuenhakijoiden keston päivissä. Laskevaa kysyntäkäyrää myöten hyödykkeen kysytty määrä vähenee sen hinnan kasvaessa, mikä pohjautuu uudesta hyödykeyksiköstä saatavaan vähenevään rajahyötyyn. Sen sijaan opetusministeriön vuosittaisten tuensaajien tuen kysyntäkäyrä nousee pätikkään, kun tuki suhteutetaan festivaalien keston päivissä (Kuvio 8; Taulukko 14). Myös osa-aineistossa opetusministeriön tuki suhteutettuna tukea saaneiden FF:n jäsenten tapahtumien määriin ja yleisömääriin nousee pätikkään (Kuvio 9). Vakiintuneista tuensaajista useat saavat suurempaa tukea myös festivaalipäivää kohti, vaikka festivaalin kesto olisi pidempikin. Havainto saattaa kertoa osaltaan festivaalien pyrkimyksestä kasvaa ja institutionalisoitua ja tuenmyöntäjän pyrkimyksestä institutionalisoida säännöllisen tuen piiriin päässeitä festivaaleja. Vaikka kuvioiden (Kuvio 8, Kuvio 9) mittayksiköt eroavat, nämä kuviot muistuttavat segmenttien nousevuodeltaan ja laskevuodeltaan hyvin pitkälti toisiaan, ja kuvioiden samankaltaisuus kertoo siitä, että vuosittaisista tuensaajista useimmat ja etenkin useat suurten tukien saajat ovat sisältyvät myös FF:iin kuuluneina molempien kuvioiden tuensaajiin.³⁴ Vuosittaisten opetusministeriön valtakunnallisille kulttuuritapahtumille suuntaamaa tukea saaneiden festivaalien tuki päivää kohden on kaikissa kestoryhmissä muita festivaaleja huomattavasti korkeampi, ja kasvaa siirryttäessä 2-3 –päiväisistä 4-8 –päiväisiin ja lisäksi suurimman yksittäisen tuensaajan kohdalla. Festivaalin pidentyessä tuki kasvoi myös tapahtumaa, lippua ja kävijää kohden 4-8-päiväisten festivaalien ryhmissä. Tuki festivaalipäivää ja tilaisuutta kohden kasvoi lyhytkestoisempiin festivaaleihin verrattuna lievästi myös 15-22-päiväisillä festivaaleilla. 4-8-päiväiset festivaalit edustavat

---

³⁴ Kuvioista on poistettu yli 30-päiväisten vakiintuneiden tuensaajien luvut, koska niiden toiminnasta valtaosa muodostuu näyttelyistä, ja festivaalin pidentäminen ei lisää niiden kustannuksia yhtä voimakkaasti kuin esittävän taiteen festivaalien pidentäminen. Taulukoissa niidenkin luvut on säilytetty.

useita taiteenaloja, mutta eivät poikkeaa taiteenaloiltaan erityisesti muista festivaaleista.³⁵
(Kuvio 8; Kuvio 9; Taulukko 14)

Pätkittäin positiiviseen tuenmyöntäjän rajahyötyyn viittaa, että muista poiketen useiden vakiintuneiden tuensaajien tuki kasvaa festivaalipäiviä ja yleisömääriä kohden. Positiivinen rajahyöty saattaa kertoa siitä, että jotkut festivaalit voivat neuvotteluvoimansa avulla kasvattaa arvoaan tuenmyöntäjän hyötyfunktiossa, jolloin niiden hyöty sisältyisi sellaisenaan tuenmyöntäjän altruistiseen hyötyfunktioon, tai tuenmyöntäjä tukisi festivaaleja leksikografisen hyötyfunktionsa mukaisessa ensisijaisuusjärjestyksessä.

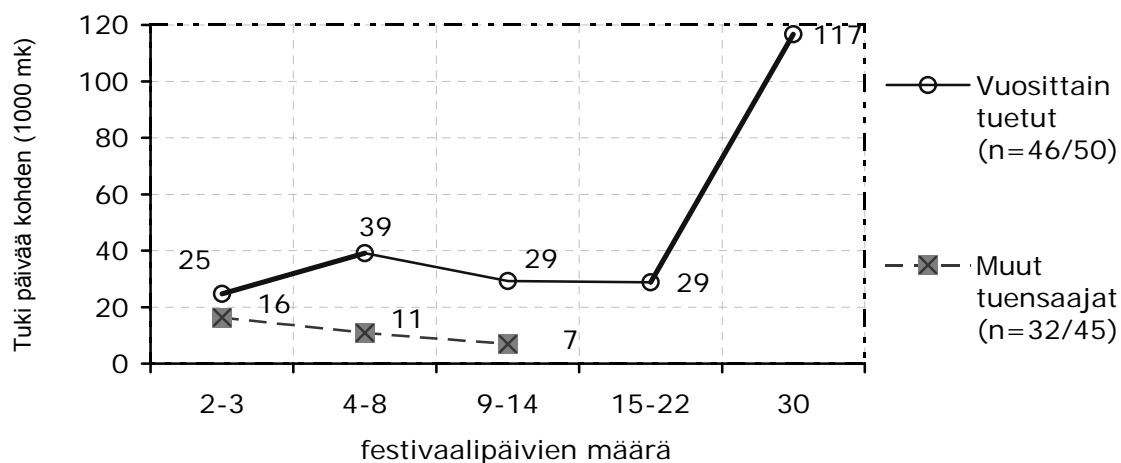
³⁵ 30-päiväinen festivaali edustaa oopperaa ja poikkeaa muista huomattavasti sekä korkealla opetusministeriön tuellaan että toimintansa laajuudella vuoksi. Tämän festivaalin suurta tukea selittää ensisijassa sen luonne kansallisena instituutiona. Taiteenlaji ja kustannusrakenne selittävät tukea vasta toissijaisesti, koska esimerkiksi myös useat viihteelliset festivaalit palkkaavat kalliita esiintyjiä ja koska kaikki oopperafestivaalit eivät saa automaattisesti tukea opetusministeriöltä. Yli 30-päiväiset festivaalit ovat useimmista lyhytkestoisemmista poiketen näyttelynomaisia, minkä vuoksi toiminta ei ole täysin vertailukelpoista, ja niiden tuotantokustannukset ja tuki päivää kohden ovat alhaisempia.

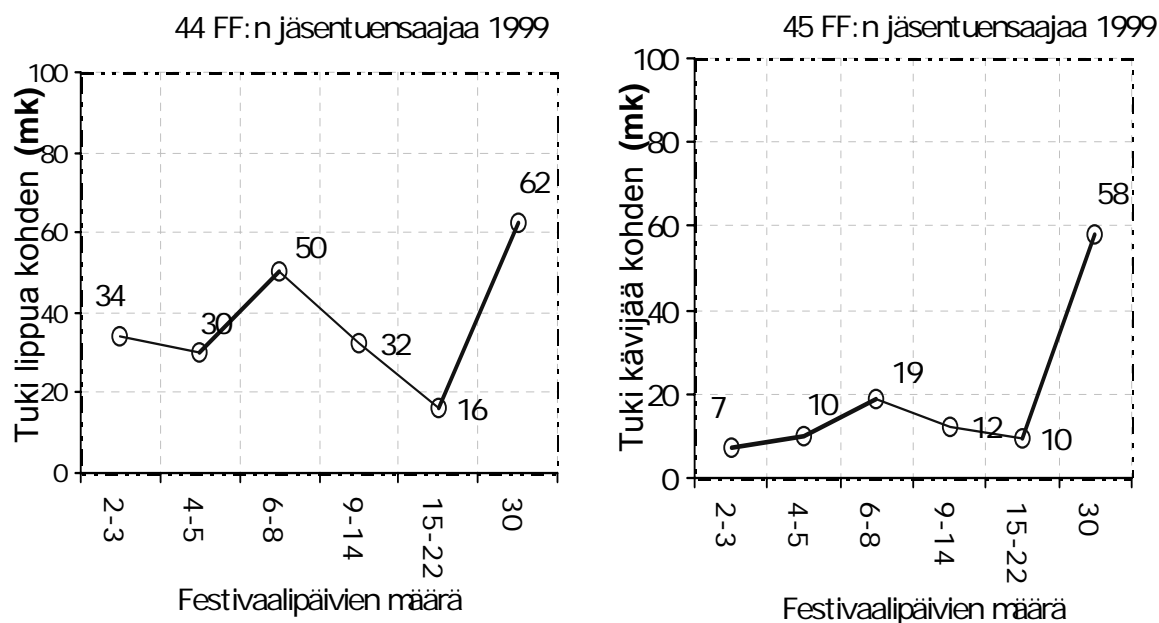
TAULUKKO 14 Tilaisuudet, yleisö ja opetusministeriön tuki festivaalipäivien mukaan 1999

(MK)	2-3 PÄIVÄÄ	4-5 PÄIVÄÄ	6-8 PÄIVÄÄ	9-14 PÄIVÄÄ	15-22 PÄIVÄÄ	30 PÄIVÄÄ	64-94 PÄIVÄÄ	KESKIMÄÄRIN
TUKI FESTIVAALIPÄIVÄÄ KOHDEN	33 300 (n=2)	34 000 (n=16)	50 900 (n=13)	24 900 (n=10)	42 200 (n=2)	116 700 (n=1)	1 700 (n=2)	37 500 (n=46)
TUKI TILAISUUTTA KOHDEN	5 700 (n=2)	4 550 (n=16)	7 000 (n=11)	4 200 (n=10)	4 600 (n=2)	94 600 (n=1)	-	7 300 (n=42)
TUKI LIPPUA KOHDEN	34 (n=2)	30 (n=15)	50 (n=12)	32 (n=10)	16 (n=2)	62 (n=1)	14 (n=2)	36 (n=44)
TUKI KÄVIJÄÄ KOHDEN	24 (n=2)	13 (n=16)	21 (n=12)	14 (n=10)	10 (n=2)	58 (n=1)	9 (n=2)	16 (n=45)

KUVIO 8 Opetusministeriön tuki festivaalipäivää kohden (ka.) vuonna 2000

KUVIO 9 Opetusministeriön tuki lippua ja kävijää kohden (ka.) festivaalin pituuden kasvaessa vuonna 1999

Tuenmyöntäjä näyttää preferoivan erityisesti joitain suurta vakiintunutta tukea saavia festivaaleja, joiden kysyntäkäyrä näyttäisi olevan tuotetun määrän suhteen nouseva. Nousevat kysyntäkäyrän pätkät voivat kertoa tuessa näkyvistä festivaalien laatueroista tai tuenmyöntäjän mielikuvasta laatuerojen suhteen³⁶, eroista valtakunnallisessa merkittävytydessä, vaikuttavuudessa tai neuvotteluvoimassa, tai festivaalien tuotantoa vääristävästä tuen jaon tehottomuudesta (Ks. lukua 1.1.3, 3.3 ja 6). Festivaalien tukea koskevien havaintojen perusteella ei kyeta selvittämään, missä määrin tuen erot johtuvat eroista festivaalien tuottamien hyödykkeiden laadukkuudessa ja missä määrin neuvotteluvoiman aikaansaamana tuenmyönnön tehottomuutena ja kilpailun vääristymänä. (Ks. lukuja 1.2.3 ja 2.1.2.2). Julkisen tuen ja julkisen kysynnän samaistaminen hämärtääkin mm. Heiskasen (2000, 36) mukaan, miten jossain määrin automaattinen tuki vaikuttaa toiminnan tehokkuuteen, ja minkä verran siitä seuraa hinnoittelun ja kilpailun vääristymää. Suuria tukia saavien festivaalien taiteellinen laatu tai ohjelmiston runsaus saattaa toki olla ylivertainen muihin festivaaleihin verrattuna, sillä ovathan näiden resurssitkin paremmat, ja näillä festivaaleilla on harjaantunut ja ammatillinen tuotantokoneisto. Kuitenkin tiedetään festivaalien opetusministeriöltä saaman tuen jäävän vähäiseksi festivaalin pyörittämiseen esimerkiksi useisiin lakisääteisiin tukia saaviin kulttuuriorganisaatioihin verrattuna. Opetusministeriön tuki saattaakin sen vuoksi toimia lähinnä kannustimena, jonka avulla saatettaisiin ehkä tuottaa suurempi määrä kulttuuria, jos tukea jaettaisiin enemmän uusille ja eri festivaaleille (Ks. alaviitettä 42 s. 76).

Laadun kysynnän vuoksi nousevaa kysyntäkäyrää on tutkittu teoreettisesti esim. moraalisen uhan (moral hazard) ja haitallisen valikoitumisen (adverse selection) pelien yhteydessä, kun hyödykkeen kysyjä ei tiedä varmuudella, minkä laatuista hyödykettä hän on ostamassa. Esimerkkipelejä näistä ovat käytettyjen autojen myynti (Akerlof 1970; ks. myös Rasmusen 1991, 182-189), jossa autoja pidetään joko korkealaatuisina ”luumuina” tai heikkolaatuisina ”sitruunoina”, ja vakuutusmarkkinapelit, joissa akselit muodostuvat vakuutuksen hinnasta ja laadusta kertovasta maailmantilasta (mm. Rasmusen 1991, 143, 189-193).

---

³⁶ Laadun tuotantoon liittyen nouseva kysyntäkäyrä on havaittu esimerkiksi George Akerlofin (1970) analyysissa laatuun kohdistuvasta epävarmuudesta käytettyjen autojen markkinoilla.

Potentiaalisten ostajien välittäessä ensisijassa laadusta päädytään nousevaan kysyntäkäyrään, hinnan ja laadusta kertovan ”maailmantilan” muodostaessa akselit. Festivaaleihin sovellettuna akseleina voitaisiin käyttää laadun lisäksi tuotantokustannusta, koska hintaan sisältyvien tukien ja markkinoiden epätäydellisyyksien vuoksi hinnoittelu ei tapahdu täydellisessä kilpailussa. Kun laadukkaamman tekemiseen pyritään käyttämään enemmän resursseja, laadukkaamman tuottaminen maksaa enemmän ja myös sen ostajalta halutaan korkeampi hinta. Kustannuksiin vaikuttaa kuitenkin laadun lisäksi muitakin tekijöitä, esimerkiksi festivaalin tehokkuus (Vrt. lukuun 1.2.3). Akerlofin (1970) mallissa kuluttaja ei tiedä varmuudella käytettyä autoa ostaessaan, onko tämä laadukas (luumu, plum), vai heikkokuntoinen (sitruuna, citron), mutta tietää molempien laatujen esiintyvän markkinoilla tunnetun todennäköisyysuhteen mukaan. Kuluttaja yrittää päätellä tätä siitä, millä hinnalla autoa tarjotaan myyntiin, ja miten paljon autoja on markkinoilla. Kuluttaja havaitsee ostamansa auton laadun kaupan tehtyään. Jos hakemuksen ulkopuolista informaatiota festivaalien laadusta ei ole käytettävissä ja jos laadukkaiden ja heikkolaatuisten festivaalien osuudet populaatiosta kyetään arvioimaan, festivaalien tuenhakuun voidaan soveltaa Akerlofin mallia. Akerlofin mallissa auton myyjän tilalle sijoitetaan festivaali ja auton ostajan tilalle kulttuuripalvelujen tuottamista ostava potentiaalinen tukija. Tukitasosta ja ”luumujen” ja ”sitruunoiden” määrien suhteesta riippuen malli voi saada erilaisia ratkaisuja. Kuitenkin, jos riittävän suuri osuus ”markkinoilla” toimivista festivaaleista tekee vaikkapa puhtaasti kaupallista ohjelmaa sen laatuun panostamatta, julkinen taiteellisesta laadusta ja ei-kaupallisuudesta välittävä tukija ei tue hakijafestivaalia, koska odotus tuettavan festivaalin olisi ei-kaupallisuudesta ja laadukkuudesta saattaa jäädä liian pieneksi. Tässä ratkaisussa ei-kaupallista taiteellisesti korkeatasoista ohjelmaa ei järjestettäisi, koska tukija ei voisi varmuudella tietää etukäteen tukevansa korkealaatuista ja olisi sen vuoksi valmis tukemaan festivaalia vähemmällä kuin jos tietäisi festivaalin korkealaatuiseksi, ja saadessaan liian pienen tuen korkealaatuiset festivaalit eivät järjestäisi festivaalia. (Vrt. lukuun 3.2).

2 PELITEOREETTISEN MALLINNUKSEN TAUSTATEKIJÄT PITKÄLLÄ AIKAVÄLILLÄ

2.1 Rationaalisuus

2.1.1 Aikapreferenssi, informaatio – ja rationaalisuus hyödyn maksimointina

Luvussa tutkitaan, miten yhteistoiminnallisten ratkaisujen saavuttaminen on mahdollista itsekkästä hyödyn maksimoinnista lähtien, ja miten toimijoiden rationaalisuus vaikuttaa ratkaisujen saavuttamiseen³⁷. Hyötyrakenteeltaan konfliktin sisältävissä peleissä toimijoiden kesken voi kehittyä yhteistoiminnallisuutta ainoastaan, jos toimijoiden rationaalisuus ei estä yhteistoiminnallisen ratkaisun saavuttamista ja toimijat ovat aikapreferensseiltään riittävän kärsivällisiä.

Jos pelin Pareto-optimi ei eroa lyhyen tähtäimen optimoinnissa saavutettavasta tasapainosta, niin lyhyen ja pitkän aikavälin optimoinnin tulemat eivät eroa, ja pelille löytyy helposti saavutettavissa oleva ja yksiselitteinen ratkaisu. Yksiselitteinen Nash-tasapaino saattaa löytyä sekä täysin ei-yhteistoiminnallisissa peleissä, joissa ei usein ole Pareto-optimaalista ratkaisua, että täysin yhteistoiminnallisissa peleissä, joissa pelaajien strategiat korreloivat. Täysin yhteistoiminnallisissa peleissä toimijoiden saavuttama tasapaino on myös Pareto-optimi, jos tasapainoja on vain yksi tai jos toimijat voivat koordinoida valintojaan. Taulukon (Taulukko 15) soluissa hyötyparin vasemmanpuoleinen luku kertoo rivin valitsijan ja oikeanpuoleinen sarakkeenvalitsijan hyödyn. Tämän pelin koordination (pure coordination) –pelissä kumpi tahansa tulemista (*ylä, vasen*) tai (*ala, oikea*) muodostaa Nash-tasapainon, koska jos toimijat ovat päätyneet näistä jompaan kumpaan, kumpikaan ei voi yksipuolisesti tasapainosta poiketen parantaa omaa hyötyään. Kun pelaajat siirtävät tässä staattisessa useatasapainoisessa pelissä samanaikaisesti, toimijoiden ongelmaksi jää koordinoida valintansa niin, että he pyrkivät yhteistoiminnallisista tasapainoista samaan tasapainoon (Ks. lukua 2.2.3).

---

³⁷ Muita yhteistoiminnallisuuden Aspekteja käsitellään tässä työssä tarkennuksina tai erikoistapauksina. Esimerkiksi sitovat sopimukset, viestintämahdollisuus ja yhteiset päämäärät edistävät festivaalien toimintaa, ja keskenään liittoutuvien festivaalien yhteistoiminnalliset ratkaisut edistävät liittoumaan jäsenten toimintaa. (Ks. lukua 2.2)

Esimerkiksi yhteistoimintaa jo keskenään harjoittavat festivaali ja tuenmyöntäjä pyrkivät ratkaisemaan koordinaatio-ongelmaa siitä, mihin tuenmyönnön tasapaino asettuu. Taulukon (Taulukko 15) matriisin peli on samalla myös nollasummapeli, koska tasapainosta toiseen vaihtaminen tarkoittaa samansuuruista tulonsiirtoa pelaajalta toiselle. Kaikki nollasummapelit eivät kuitenkaan ole pelkän koordinaation pelejä, vaan nollasummapeleihin sisältyy esimerkiksi tenniksen kaltaisia ei-yhteistoiminnallisia pelejä, joissa toinen voittaa toisen hävitessä, minkä vuoksi niiden optimaaliset strategiat löytyvät sekastrategioista eli pelaajien satunnaistaessa optimaalisen todennäköisyysuhteen mukaan puhtaita strategioitaan ja pyrkien voittamaan vastapelaajan yllätyksellisyydellään (Ks. Dixit & Nalebuff 1991, 172-186). Myös kaikki pelkän koordinaation pelit eivät kuitenkaan ole nollasummapelejä, esimerkiksi jos pelkän koordinaation pelin (Taulukko 15) tasapainojen hyödyt olisivat (2,2) ja (2,2), pelissä olisi edelleen peliteorian mukaan kaksi yhtä mahdollista Nash-tasapainoa, ja valinta perustuisi esimerkiksi arvaamiseen tai sosiaaliin tai institutionaaliin konventioihin. Koordinoitiratkaisun valinta on keskeinen ongelma sellaisissa festivaalien tuenhakuun liittyvissä kaupanhierontatilanteissa ja sosiaalisissa tilanteissa, joissa peliteoria ei kerro yksiselitteistä optimaalista ratkaisua. (Ks. lukuja 1.3.3, 2.2.3, 6).

TAULUKKO 15 Staattinen pelkän koordinaation peli

		SARAKKEENVALITSIA	
		Vasen	Oikea
RIVIVALITSIA	Ylä	(3, 2)	(0, 1)
	Ala	(1, 0)	(2, 3)

Koska festivaalit onnistuvat tuenhaussaan eri tavoin ja saavat erisuuruisia ja erilaisia vakiintuneita tukia, ja suuri osa tuenhakijoista jää niitä vaille, hyödyn maksimointia ja yhteistoiminnan muodostumisen mahdollisuuksia on luontevaa tarkastella myös kilpailullisesta tai ei-yhteistoiminnallisesta asetelmasta lähtien. Yksinkertaisimmillaan tämä tapahtuu vangen dilemman avulla. Hyötyrakenteeltaan vangen dilemma –tyyppisissä peleissä (Taulukko 16) itsekäs lyhyen tähtäimen lyhytnäköisen rationaalinen hyödyn maksimointi ei johda Pareto-optimaaliseen tulokseen, koska yksittäinen toimija ei voi saavuttaa vangen dilemman Pareto-optimia yksipuolisen siirron avulla. Sen sijaan yhteistoiminnalliseen vangen dilemman ratkaisuun päätyminen edellyttää toimijoiden riittävää vuorovaikutusta myös tulevaisuudessa ja riittävän lievää diskonttausta (mm. Axelrod 1984, passim). Vangen dilemman (Taulukko 16) Pareto-optimaalista ja pitkän aikavälin peleissä kärsivällisten

toimijoiden pitkän aikavälin optimaaliseen hyötyyn perustuvaa ratkaisua nimitetään tässäkin työssä yhteistoiminnalliseksi (co-operate, cooperate, collude), ja vastaavasti vangin dilemman ainoata Nash-tasapainoa (joka ei ole Pareto-optimaalinen) nimitetään ei-yhteistoiminnalliseksi (cheat, defect, fink, non-cooperate) ratkaisuksi.³⁸ Staattisessa vangin dilemmassa toimijat siirtävät samanaikaisesti. (Taulukko 16) Pelin hyötyjen suuruusjärjestyksestä seuraa, että lyhytnäköisesti hyötyään maksimoivat toimijat päätyvät parasta vastinstrategiaansa itsekseen pohdittuaan molemmille osapuolille Pareto-optimaalista tasapainoa heikompaan tasapainoon, kun toimijoiden hyötyjen oletetaan olevan riippumattomia toisten toimijoiden hyödyistä. Koska staattiseen peliin ei sisälly tulevaisuutta eikä mahdollisuutta myöhempään kanssakäymiseen, toimijat eivät pysty luottamaan siihen, että myös vastapelaaja valitsisi yhteistoiminnallisesti (Axelrod 1984, 128-129, 131-132, 182). Strategisen muodon pelimatriisissa hyötyparien vasemmanpuoleinen luku tarkoittaa rivinvalitsijan tulemaa ja oikeanpuoleinen sarakkeenvalitsijan tulemaa. Toimijoiden dominoivien strategioiden mukaiset valinnat esitetään tässä lihavoituina. Rivinvalitsijan hyöty kasvaa hänen siirtyessään (ylä, vasen) –ruudusta (*ala*, vasen)-ruutuun, ja sarakkeenvalitsijan hyöty kasvaa hänen siirtyessään (ylä, vasen) ruudusta (ylä, *oikea*) –ruutuun. Jos toimijat ovat päätyneet (*ala*, vasen)-ruutuun, niin sarakkeenvalitsijan hyöty kasvaa hänen siirtäessään (*ala*, *oikea*)-ruutuun. Vastaavasti rivinvalitsijan hyöty kasvaa hänen siirtyessään (ylä, *oikea*) –ruudusta (*ala*, *oikea*)-ruutuun. Kun jaksoittain rationaaliset toimijat tietävät pelaavansa yhden kierroksen vangin dilemmaa, he tuntevat tämän päättelyketjun ja päätyvät suoraan vangin dilemman ainoaan Nash-tasapainoon (*ala*, *oikea*), josta kumpikaan ei voi yksipuolisesti poiketen parantaa omaa tulemaansa. Toimijat eivät voi saavuttaa ilman keskinäistä yhteistyötään pelin toista, Pareto-

---

³⁸ Yhteistoiminnallisuus on käsitteenä monimerkityksinen. Vangin dilemman yhteistoiminnallinen ratkaisu on yhteistoiminnallinen yhteisten päämäärien merkityksessä ja liittouman muodostamisen merkityksessä (Vrt. Rasmusen 1991, 29; vrt. lukuihin 2.2.7, ja 5.3.3), mutta ei ole yhteistoiminnallinen siinä mielessä, että pelaajat voisivat ylipäättään viestiä tai sitouttaa itsensä viestin mukaiseen toimintaan.

optimaalista, tasapainoa (ylä, vasen), koska molempien toimijoiden kannattaa yksipuolisesti poiketa siitä, ja molemmat tietävät sen. (Taulukko 16)³⁹

TAULUKKO 16 Staattinen vangin dilemma

		SARAKKEENVALITSIA	
		Vasen	Oikea
RIVINVALITSIA	Ylä	(4, 3)	(0, 4)
	Ala	(5, 0)	(1, 2)

Koska vangin dilemma ei ole nollasummapelejä, toimijat voivat pyrkiä laajentamaan yhteistä jaettavaa vastavuoroisuuteen pohjautuvan yhteistoiminnan avulla (Axelrod 1984, 121), eikä toisen hyvä ole pois toiselta pelin yhteistoiminnallisessa, mutta vaikeasti saavutettavassa ratkaisussa. Vangin dilemman lyhytnäköistä ja Pareto-optimia heikompiin tulemiin johtavaa Nash-tasapainoa pyritään horjuttamaan muokkaamalla peliä esimerkiksi rationaalisuusoletusta heikentämällä (Ks. lukuja 3 ja 4.3), jotta toimijat voisivat saavuttaa suuremmat hyödyt (Ks. Bicchieri 1997, 177). Peliteoriassa myös pidemmän aikahorisontin pelejä rakennetaan runsaasti vangin dilemman pohjalta, koska vangin dilemma sisältää lyhytnäköisen ja Pareto-optimaalisen hyödyn välisen konfliktin, ja mahdollistaa esimerkiksi yhteistoiminnallisuuden muodostumisen ja tasapainon vakauden testausta. (Luvut 4 ja 5).

Koska strateginen, päämäärarationaalinen valinta kuuluu olennaisena peliteoriaan, toimijoiden oletetaan maksimoivan omia tulemiaan. Rationaalinen valinta riippuu toimijan aikapreferensseistä silloin, kun pelin hyötyrakenne sisältää Nash-tasapainon ja Pareto-optimaalisen tasapainon välisen konfliktin. Pelit rakennetaan tässä helpoimmin toteutuvasta

³⁹ Vangin dilemman tulemat voitaisiin esittää pelin nimitarinaa paremmin soveltuen myös vankilavuosien määrän aiheuttamaa haittaa kuvaavina negatiivisina lukuina, kunhan niiden suuruusjärjestys säilyisi taulukon (Taulukko 16) mukaisena. Varmuuden maailmassahan hyötyjen välimatka ei merkitse, vaan ainoastaan hyötyjen suuruusjärjestyksellä on merkitystä. Eri toimijoiden hyötyjen ei tarvitse olla symmetrisiä, vaan ainoastaan toimijakohtainen hyötyjen suuruusjärjestys merkitsee. Vangin dilemma tarinassa kahta henkilöä pidetään tutkintavankeudessa erillisiin selleihin vangittuina ilman keskinäistä viestintämahdollisuutta. Tässä vangit kokevat haittaa vankeutensa kestosta epäsymmetrisesti. Vankien epäillään tehneen rikoksen yhdessä, mutta heitä vastaan ei ole sitovia todisteita. Tämän vuoksi vangeille ehdotetaan erikseen vasikointia, johon ryhtyvää palkitaan, jos toinen pitäytyy vasikoinnista ja saadaan tuomittua (ylä, *oikea*) ja (*ala*, vasen). Jos kuitenkin kummatkin vasikoivat vangitsijoille, vangitsijat saavat kokoon riittävästi sitovia todisteita ja molemmat vangit saavat kovan tuomion (*ala, oikea*). Jos kumpikaan ei vasikoi, heidät päästetään todisteiden puutteessa vapaaksi, ja heidän haitakseen jää tutkintavankeudessa vietetty aika (ylä, vasen). Vangin dilemman tarinasta esiintyy hieman poikkeavia versioita. Esimerkiksi Luce ja Raiffa (Axelrod 1984, 125 mukaan) esittävät vangin dilemman tarinan.

tapauksesta lähtien, joten toimijoiden oletetaan aluksi maksimoivan hyötyään itsekkäästi ja lyhytnäköisen opportunistisesti niin, että pelit ovat lähtökohdaltaan lyhytjännitteisiä ja ei-yhteistoiminnallisia. Edelleen, toimijat eivät myös pyri Pareto-optimaaliseen ratkaisuun, elleivät hyödy siitä itse ja saavuta sitä yksipuolisella siirroilla. Tällaista käyttäytymistä nimitetään jaksoittain rationaaliseksi (sequential rationality) tai opportunistisen rationaaliseksi (mm. Kreps 1990, 427-432, 744-747), likinäköiseksi (myopic) hyödyn maksimoinniksi (mm. Bicchieri 1997, 217), tai Shubikin (1991, 63) tavoin hyödyn paikalliseksi (local) maksimoinniksi. Lyhytnäköinen hyödyn maksimointi on pelaajalle edullista lyhyellä tähtäimellä, kun taas pitkän aikavälin yhteistoiminnallisen ratkaisun saavuttamiseen saattaa liittyä kustannuksia ennen siitä saatavien hyötyjen realisoitumista. (Taulukko 17)

TAULUKKO 17 Aikapreferenssit hyödyn maksimoinnissa

RATIONAALISUUS	MAKSIMOINTI	INFORMAATIO	AIKAPREFERENSSI
LYHYTNÄKÖINEN OPPORTUNISTI	Maksimoi tulemaansa	<ul style="list-style-type: none"> ○ Jos preferenssit ovat erittäin kärsimättömät, opportunistinen hyödyn maksimointi toteutuu vangen dilemma –tyyppisessä pelissä (Taulukko 16) informaatiosta riippumatta. 	Vain välitön hyöty merkitsee.
VAJAASTI RATIONAALINEN (LIMITED RATIONALITY)	Maksimoi tulemaansa	<ul style="list-style-type: none"> ○ Toimija kärsii tiedon puutteesta (limited information) tai laskukyvyn puutteesta. ○ Toimija huomioi vain helposti laskettavat tapaukset, koska takautuva muisti (perfect recall) tai laskukyky on puutteellinen. (esim. Shubik 1991, 302) ○ Pelaaja-automaatin strategioiden määrä on hyvin rajallinen. (Bicchieri 1997, 177) ○ Yksipuolinen ja poikkeajalle epäedullinen poikkeama tasapainosta voidaan selittää niin, että toimija ei tunne pelin rakennetta tai muiden toimijoiden rationaalisuutta (Bicchieri 1997, 155). 	Toimija huomioi vain ajassa lähellä olevat tai helposti laskettavat tapaukset.
PITKÄJÄNTEINEN	Maksimoi tulemaansa	<ul style="list-style-type: none"> ○ Ei-opportunistinen hyödyn maksimointi saa parhaat edellytykset toteutua silloin, kun toimijat tuntevat toisensa, jolloin käytettävissä on pelin ratkaisemiseen soveltuvaa informaatiota. ○ Pitkäjänteinen toimija voi pyrkiä yhteistoimintaan, jos pitkän aikavälin odotettu diskontattu hyöty ylittää lyhyen aikavälin opportunistisen hyödyn. ○ Pitkäjänteinenkään hyödyn maksimoija ei valitse yhteistoiminnallisesti automaattisesti tilanteissa, joissa yhteistoiminnan mahdollisuuksia ei ole (Vrt. Bicchieri 1997, 203; vrt. Axelrod 1984, passim). 	Toimija diskonttaa aikapreferenssinsä mukaan tulevaa hyötyä.

Relevantin informaation saatavuus ja symmetrisyys vaikuttavat toimijan hyödyn maksimointiin ja pelin rakenteeseen. Täydellisen informaation peleissä pelin rakenne ja toimijoiden hyödyt ovat yleistä tietoa ja toimijat maksimoivat hyötyään ilman yksityistä informaatiota (Ks. Kreps 1990, 745-746). Pelin yleinen tieto voi koskea pelin rakennetta (Vrt. Bicchieri 1997, 155), rationaalisuutta, hyötyjä ja uskomuksia esimerkiksi vastapelaajan valinnoista (Bicchieri 1997, 81). Yleistä tietoa olevassa pelissä ei ole sidoksia eli

epätäydellistä informaatiota, vaan kukin päätösolmu saavutetaan pelissä, ja peli on äärellinen (Bicchieri 1997, 156). Epätäydellisen informaation (imperfect information) peleissä informaatio voi olla vajaata (epätäyttä, incomplete) tai epäsymmetristä. Vajaan informaation peleissä jokin toimijoista ei tiedä, mitä vaihtoehtoisista peleistä hän pelaa. Kun informaatio on epäsymmetristä, vähintään jokin toimija voi hyödyntää yksityistä informaatiota (Kreps 1990, 745-746), mikä voi johtaa moraalisen uhan (moral hazard) ja haitallisen valikoitumisen (adverse selection) ongelmiin. Moral hazardia ja haitallisen valikoitumisen ongelmia käsitellään erityisesti vaihdannan taloustieteessä (Kreps 1990, 746-747). Transaktiokustannuksiin vaikuttavat etenkin varallisuuden erikoistuminen tai kasautuminen (asset specificity) (Ks. mm. Kreps 1990, 747-749), kuten festivaalien rahalliset ja ei-rahalliset panokset ja aiemmin saadut avustukset, epävarmuuden määrä ja peliin sisältyvän viestinnän tiheä toistuminen.

Rationaaliset toimijat pyrkivät maksimoimaan hyötyään käytettävissään olevan informaation ja ympäristön aiheuttamat rajoitteet huomioiden. Informaation sallimissa rajoissa preferenssit katsotaan hyvinmuodostuneiksi ja toimijat katsotaan niistä tietoisiksi. Rationaalisen valinnan toteutumismahdollisuudet ovat parhaimmillaan silloin, kun preferenssit ovat täydellisiä, transitiivisia, ja vakaita (Ks. mm. Bicchieri 1997, 4).

Rationaalisuus on sitä heikompaa, mitä puutteellisemmin toimija saa ja pystyy hyödyntämään pelin kannalta relevanttia informaatiota. Koska festivaalien tuenhakuun liittyy usein vajaata tietämystä, ja mahdollisesti myös preferenssien hyvinmuodostuneisuudesta ei ole varmuutta, rationaalisen valinnan käytännön toteuttamisen lisäksi edellytetään Bicchieriä (1997, 11-13) seuraten myös tiedollista (epistemic) rationaalisuutta. Mm. Bicchieri (1997, 4) kuvaa tiedollisesti rationaalisen tietävän parhaan tavan päämääränsä saavuttamiseen. Sekä vaillinaista tietämystä toimijoiden optimaalisista strategioista, että liian laajaa tietämystä moninaisista mahdollisista tasapainostrategioista voidaan paikata maineenmuodostuksella. Maineen avulla todennäköisiä strategioita saadaan rajattua ja rajaukset muistetaan pelissä. (Ks. lukua 3). Toimintaa toistettaessa käytös sopeutuu, ja preferenssit käyvät stabiilimmiksi (mm. Bicchieri 1997, 4), ja toimijat voivat toistensa käyttäytymisestä ja pelin rakenteesta oppien saavuttaa tasapainon.

Kreps (1991, 745) jaottelee käyttäytymisen rationaalisuuden mukaan kolmeen ryhmään: täysin (complete) rationaaliseen, rajalliseen (bounded) rationaalisuuteen ja behavioristisuuteen. Näistä täysin rationaalinen tietää etukäteen kaikki mahdolliset maailmantilat, ja laskee kustannuksetta optimaaliset strategiat ja maksimoi täydellisesti

hyötyään. (Kreps 1991, 745) Krepsin täysi rationaalisuus vastaa Bicchierin käytännöllisen ja tiedollisen rationaalista toimijaa. Krepsin mukaan rajallisen rationaalinen maksimoi tulemaansa tuntematta kaikkia vaihtoehtoja, ja tiedon hankinta ja laskenta aiheuttaa hänelle kustannuksia, mutta rajallisesti rationaalinen on kuitenkin tietoinen näistä rajoitteistaan. (Kreps 1991, 745) Krepsin esittämä rajallinen rationaalisuus vastaa ehkä pikemmin Bicchierin esittämää vajautta tiedollisessa rationaalisuudessa, mutta laskentakustannusten kautta mahdollisesti myös vajautta käytännöllisessä rationaalisuudessa.

Toimija ei sen sijaan ole rationaalinen, jos toimija ei edes välitä hyödyn maksimoinnista ja informaatiosta, vaan noudattaa jotain muuta käyttäytymissääntöä (behavioristic rule) (mm. Kreps 1991, 745; Ks. lukua 3.4). Rationaalisuuden, hyödyn maksimoinnin ja informaation yhteyttä esitellään taulukossa (Taulukko 18).

TAULUKKO 18 Rationaalisuus ja informaatio

RATIONAALISUUDEN LAJI	SUHDE MAKSIMOINTIIN	INFORMAATIO
<ul style="list-style-type: none"> ○ Täysin rationaalinen (Kreps 1990, 745) ○ Tiedollisesti (epistemic) rationaalinen (Bicchieri 1997,10-11) ○ Käytännöllisen (practical) rationaalinen (Bicchieri 1997,10-11) 	Maksimoi tulemaansa	<p>Täydellinen ja täysi</p> <ul style="list-style-type: none"> ○ Rationaalisessa valinnassa toimija optimoi tavoitteitaan toimintamahdollisuuksiensa ja ympäristön rajoitteiden rajoissa. ○ Täysin (complete) rationaalinen toimija tietää kaiken pelin rakenteesta, tulemista, ja osaa käyttää sitä (Kreps 1990, 745). Bicchieri (Bicchieri 1997, 3) käsittelee täyttä rationaalisuutta mm. Amartya Seniin tukeutuen teoreettisena käsitteenä. ○ Tiedollisen (epistemic) rationaalinen toimija muodostaa rationaalisesti uskomuksensa haluamastaan päämäärästä ja käytännöllisen (practical) rationaalinen toimii tavalla, jolla hän voi parhaiten saavuttaa päämääränsä (Bicchieri 1997, 11-13). ○ Hyvin runsas tieto saattaa vaikeuttaa toimijoiden yhteistoimintaa (Bicchieri 1997, 201). Liiallisesta informaatiosta ja peliteorian tuntemuksesta saattaa seurata ongelmia määrittää, mitä peliä kulloinkin pelataan ja valitseeko myös vastapelaaja kaikista hienoista tasapainostrategioista toimijan kanssa juuri vastaavan (Bicchieri 1997, mm. 167; ks. myös Kreps 1990, 529-531). ○ Objekttiivisen rationaalinen uskomus vastaa maailmantilaa. (Bicchieri 1997, 18)
<ul style="list-style-type: none"> ○ Rajoitetun rationaalinen (bounded rational). (mm. Bicchieri 1997, 177; Kreps 1990) 	Maksimoi tulemaansa	<p>Epätäydellinen</p> <ul style="list-style-type: none"> ○ Rationaalisuuden rajoitukset vaikuttavat ratkaisuihin etenkin, jos informaatiota on hyvin vähän tai hyvin runsaasti (Vrt. esim. Bicchieri 1997, 167, 201.202). ○ Runsas tai epäsymmetrinen tiedon puute lisää tiedonhankinta- ja ilmaisukustannuksia (Ks. lukua 1.1.3), lisää epävarmuutta ja alentaa riskinkaihtajan hyötyä (Ks. lukua 2.1.3). ○ Transaktioon liittyvä epävarmuus johtaa rajalliseen rationaalisuuteen, ja sitä voidaan arvioida tilanteesta riippuen eri tarkkuuksisin todennäköisyyksin (Kreps 1990, 749). Rajoitetun rationaalisten toimijoiden peli sisältää epävarmuutta tai yksityistä tietoa. Rajoitetusti rationaalinen toimija maksimoi tulemaansa, mutta ei tunne kaikkia vaihtoehtoja, ja tiedon hankinta tai laskenta aiheuttaa toimijalle kustannuksia, mutta tämä on tietoinen näistä rajoitteistaan (Kreps 1991, 745; Kreps 1995, 151). Rajallisen rationaaliset toimijat ovat iteroineet tietämystään useita kertoja niin, että (toimija tietää, että vastapelaaja tietää, että toimija tietää, ...), mutta eivät kylliksi ratkaistakseen pelin takaperoisen induktion (Ks. lukua 4) avulla. (Bicchieri 1997, 178) ○ Vahvan subjektiivisen rationaalisen uskomuksen omaava toimija hyödyntää saatavilla olevaa informaatiota, eikä tee systemaattisia virheitä. (Bicchieri 1997, 18) ○ Heikon subjektiivisen rationaalisen uskomuksen omaava pelaaja toimii sisäisesti koherentisti ja konsistentisti hyödyntäen uskomuksiin liittämiään todennäköisyyksiä. Bicchieri (1997, 18) ○ Useat tasapainot edellyttävät vain joidenkin uskomusten määrittämistä (Vrt. Bicchieri 1997, 110). Yksikäsitteiset rationaaliset uskomukset ja etenkin uskomusten muutokset ovat vaikeasti määritettävissä (Vrt. Bicchieri 1997, 103-126).
<ul style="list-style-type: none"> ○ Behavioristinen (esim. Kreps 1990, 745) 	Noudattaa jotain käyttäytymissääntöä , kuten aakkosjärjestystä, ja maksimoi hyötyään vain sattumalta.	<ul style="list-style-type: none"> ○ Käyttäytymissääntö ei erottele informaatiota ainakaan hyödyn maksimoinnin suhteen. ○ Behavioristinen käyttäytyminen noudattaa jotain hyödyn maksimoinnista riippumatonta käyttäytymismallia, eikä ole rationaalista. ○ Behavioristisia strategioita voi muodostua mm. pelikierrosten jatkuessa. Toimijat saattavat päätyä niiden avulla sellaiseen tasapainoon, jota ei voida ennustaa peliä koskevan informaation perusteella. Muodostuvan tasapainon luonne voi riippua esim. neuvotteluvoimasta ja informaation saatavuudesta ja sen vaikutuksesta esimerkiksi sopimusten monitorointiin ja uhkien uskottavuuteen. (Bicchieri 1997, 187; Ks. myös lukuja 1.2, 1.3.2-1.3.3 ja 6)

2.1.2 Tahdon voimakkuus

2.1.2.1 Festivaalin järjestäminen ja tahdon voimakkuus, ponnistelu ja tiimityö

Festivaalien ja kulttuurin tuottaminen koetaan niin arvokkaiksi asioiksi, että niitä halutaan tuottaa melko runsaasti, vaikka festivaalit eivät usein ole vaihtoehtoiset sijoituskohteet huomioiden järjestäjilleen liiketaloudellisesti kannattavaa toimintaa. Suuri osa festivaaleista toimii avustusten jälkeen muutaman kymmenen tuhannen markan sisällä nollatuloksesta, ja festivaalit sisältävät ohjelmistollista ja taloudellista riskiä (Ks. lukua 2.1.3)⁴⁰. Festivaalien tulonhankinta riittää vain harvoin ohjelman järjestämiseen ilman avustusten saantia. (Kuvio 10)

KUVIO 10 FF:n jäsenten myyntitulojen ja kustannusten erotus vuonna 1999

Tämän vuoksi festivaalien järjestämiseen ja etenkin uuden festivaalin perustamiseen tarvitaan erityistä tahdon voimakkuutta⁴¹, etenkin jos festivaali perustetaan turvatuksi rahoituksen, kuten kunnallisen kulttuuripalveluiden tuotannon ulkopuolella. Tahdon voimakkuus ilmenee festivaalien määrän lisäksi (Kukkonen 2000, 4-6) myös voittoa tavoittelemattomien kulttuuriorganisaatioiden varainhankintaa varten kirjoitetuissa oppaissa. Esimerkiksi Stolper

⁴⁰ Jo joidenkin kymmenien tuhansien markkojen tappiokin saattaa muodostaa pienen festivaalin tuloihin suhteutettuna suuren osan tuloista. (Ks. myös Kukkonen 2001, 67-69) Festivaalien keskimääräisten tulojen ja kustannusten erotus ja jakauman tasaisuus etenkin vuosina 1993 ja 1994 kertoo suuren osan festivaaleista toimivan lähellä nollatulosta. (Kukkonen 2001, 66, liitteet i, iii-iv)

& Hopkins (1989, 114) esittävät, kuinka yhteisölle arvokas kulttuurituotanto tarvitsee toteutuakseen varainkeräystä⁴². He myös kuvaavat tuenhakijoiden kilpailun kovuutta. Edelleen he tuovat esiin varainkeräyksen vaikeuksia, mutta kannustavat organisaatiota jatkamaan pettymyksistä huolimatta, ja kannustavat organisaation jäseniä sitoutumaan ja uskomaan organisaation tavoitteisiin. Tahdon voimakkuus ja toiveikkuus ilmenevät myös kirjoittajien kehottaessa varainhankkijoita olemaan ottamatta pettymyksiä henkilökohtaisesti, mutta pitämään onnistunutta varainhankintaa sekä henkilökohtaisena että organisaation menestyksenä:

As two working development directors, we are aware of the intense competition for contributed dollars and the financial struggle in which organizations must engage to create artistic work and cultural programming. We can only suggest, first and foremost, not to take rejection from funders personally. Try to maintain a sense of humor and calm amidst the frequent disappointments. Good fundraisers do not always succeed with every grant request but have the determination to continue. Endurance and a strong sense of self-worth are necessary qualities.

Try very hard to negotiate attainable fundraising goals. Unrealistic projections are demoralizing and give the institution a false sense of security.

Some donors and prospects can be intimidating, and it is always helpful to remember that funders are people too. The real joy in doing this kind of work is the relationships and friendships formed that can enrich your life. *Getting a grant is a personal and institutional success that can help create something of lasting value for society. We have found that the best fundraisers believe deeply in the institutions and causes for which they seek funds.* // Good luck. (Stolper & Hopkins 1989, 114; kursivointi tämän työn kirjoittajan)

Tahdon voimakkuus auttaa toteuttamaan toimintaa silloinkin, kun onnistumisen mahdollisuudet ovat pienemmät. Tahdon voimakkuus voidaan tulkita ponnisteluksi (effort), ja se muodostaa yhden festivaalin tuotannontekijöistä. Kun tukipäätös on tehtävä festivaalin onnistumista koskevan epävarmuuden vallitessa, ponnistelu muodostaisi yhden mitattavan tehokkuuden arviointitavan jos se voitaisiin suhteuttaa esimerkiksi aikaan Spencen (1973,

⁴¹ Käänteisesti tahdon heikkous eli akraasia (akrasia) tarkoittaa, että hanke ei onnistuisi yhtä usein tai yhtä hyvin, kuin muiden resurssien ja maailmantilan perusteella olisi syytä odottaa.

⁴² Stolper ja Hopkins (1989) painottavat pohjoisamerikkalaisille kulttuuriorganisaatioille suunnatussa oppaassaan Suomeen verrattuna enemmän yksityisten ihmisten lahjoituksia ja vähemmän julkista sektoria, koska julkisen kulttuurin rahoituksen osuus on Yhdysvalloissa melko alhainen. Yhdysvalloissa kolmannen sektorin rahoitus pohjasta noin kolmannes koostuu julkisesta tuesta, ja lähes viidenes yksityisistä lahjoituksista (Salamon & Anheier 1996, 83-100 ja Lunström & Wijkström 1997, 292-293; Helander 1998, 95 mukaan). Kuitenkin festivaalien saatavilla olevat julkiset tuet saattavat olla tulo-osuudeltaan melko lähellä yhdysvaltalaisista kolmannen sektorin tuen tasoa jäädessä huomattavasti pienemmiksi verrattuna suomalaisten kulttuuri-instituutioiden tukeen. Kyselyyn vastanneiden FF:n jäsenten saama julkinen tuki muodosti vuonna 1999 keskimäärin enää noin neljänneksen tuloista opetusministeriön tuen jäädessä keskimäärin 6 %:iin (Ks. Kuvio 1 s. 4), kun Suomessa kulttuurin julkisista tuista valtionosuusjärjestelmän piiriin kuuluvien kulttuuri-instituutioiden saamat tuet ovat liikkuneet noin 75-94 %:ssa vuosina 1994-1997 (Ks. Heiskanen 2000, 55-60).

355-374) mallin koulutuksen keston tapaan. Festivaalien kohdalla tätä mahdollisuutta ei suoraan ole, koska festivaalia suunnitellaan pitkin vuotta ja usein myös pidemmällä periodilla. Tahdon voimakkuus ponnisteluna poikkeaa Spencen ponnistelusta (effort) myös siinä, että tahdon voimakkuus ei ainoastaan toimi kyvykkyyttä erottelevana signaalointikustannuksena, vaan kasvattaa suoraan festivaalin toimintaa. Festivaalin tuottamiseen osallistuu usein useita ihmisiä ja tahoja, ja festivaali järjestetään määräaikaan sellaisena, kuin se silloin on. Suuri ponnistelu festivaalin vuoksi voi johtaa siihen, että festivaali onnistuu paremmin tai useammin, kuin muutoin olisi todennäköistä muiden resurssien ja maailmantilan pysyessä samana. Tahdon voimakkuuden avulla voidaan jossain määrin lisätä tuotantoa ja korvata muita panoksia, koska tahdon voimakkuus ensinnäkin tehostaa työtä, ja toisekseen mm. vapaaehtoistyöhön saatetaan käyttää tahdon voimakkuuden ansiosta enemmän aikaa.

Tahdon voimakkuus voidaan liittää irrationaalisuuteen ensinnäkin sen vuoksi, että rationaalinen toimija saattaa pyrkiä minimoimaan panoskäyttönsä annettuun tulokseen pääsemiseksi, ja ylenmääräinen ponnistelu ei ole tässä mielessä rationaalista. Toisaalta myös taiteeseen liittyvää luovaa kokeilevuutta ja ristiriitaisuuttakin liitetään irrationaalisuuteen (Ks. esim. Heiskanen 1999, 123).

2.1.2.2 Tahdon voimakkuus ja tehokkuus

Tahdon voimakkuus ja ponnistelu muodostavat yhden festivaalin tuotannontekijöistä. Ne ovat merkityksellisiä etenkin, kun festivaali pyritään järjestämään, vaikka sen tuottaminen ei ehkä ole rahassa mitattuna yhtä kannattavaa vaihtoehtoihin sijoituskohteisiin verrattuna, ja vaikka festivaalin järjestäminen on usein riskikästä. Ponnistelun eli intensiivisemmän tai pidempiaikaisen työpanoksen avulla voidaan ensinnäkin jossain määrin korvata rahan puutetta ja toisekseen lisätä rahallisten ja ei-rahallisten tulojen hankintaa.

Tahdon voimakkuus nostaa tehokkuutta ja erot tahdon voimakkuudessa lisäävät eroja festivaalien tehokkuudessa. Festivaalien tehokkuuteen vaikuttavat useat erisuuntaiset tekijät, joiden vuoksi kokonaisvaikutuksen suuntaa saattaa olla vaikea tai jopa mahdotonta määrittää. Tässä rajoitutaan esittelemään eri tavoin tehokkuuteen vaikuttavia asioita ja yksittäisten asioiden vaikutussuuntaa.

Rahan riittävyys voi nostaa tehokkuutta, koska varojen riittäessä festivaali voi allokoida resurssinsa järkevään käyttöön. Toisaalta mahdollisesti myönnettyt tähteeksi jäämässä olevat avustukset laskevat tehokkuutta, koska ne käytetään moral hazardin vuoksi, jotta tukea

saataisiin myös seuraavana vuonna. Työntekijöiden ammattilaisuus ja erikoistuminen nostavat tehokkuutta. Hyvin monet valtakunnallista kokoluokkaakin olevat festivaalit toimivat taiteilijoita lukuun ottamatta jopa kokonaan ilman palkattua henkilöstöä tai enintään kahden palkatun henkilön turvin. (Kukkonen 2001, 57-60; Vuotta 1999 koskenut kysely FF:n jäsenille) Ilmaisresurssit, kuten vapaaehtoistyö, kunnan palkkaama henkilöstö, tai ilmaistilat (Ks. Kukkonen 2001, 34-36; 56-60) nostavat festivaalin tehokkuutta, mutta välillisistä vaikutuksista kuten kerrannaisvaikutuksista ja innovatiivisista vaikutuksista ja vaihtoehtoisten käyttökohteiden tuottavuudesta riippuen ne voivat nostaa tai laskea kansantalouden tehokkuutta.

Jos festivaalilla ei ole varaa palkata työntekijöitä, niin se joudutaan tuottamaan vapaaehtoisvoimin. Vapaaehtoiset eivät ehkä ole yhtä erikoistuneita ja tottuneita festivaalin töihin, koska he eivät usein pysty keskittymään täysin työhön festivaalilla, ja samat ihmiset saattavat joutua tekemään festivaalilla eriytymättömiä töitä. Toisaalta vapaaehtoiset eivät kuluta rahallisia resursseja, ja vapaaehtoiset saattavat ponnistella tahdon voimakkuudesta johtuen enemmän, koska vapaaehtoisiksi valikoituu festivaalin tuottamisesta kiinnostuneita ihmisiä. Festivaalin toiminnan jatkuvuuden turvaaminen pitkälti vapaaehtoisvoimin on kuitenkin vaikeaa.

Jos festivaalin hallintokoneisto pääsee kasvamaan, samalla festivaalista saattaa tulla tavanomaista työtä ja tahdon voimakkuus saattaa asettua tavanomaiseksi. Toisaalta festivaalin tuottajat ovat silloin työtehtäviensä suhteen eriytyneitä ammattilaisia, mikä nostaa tehokkuutta. Tehokkuuteen erisuuntiin vaikuttavia tekijöitä esitetään taulukossa (Taulukko 19).

TAULUKKO 19 Tehokkuutta parantavia ja heikentäviä tekijöitä

	TEHOKKUUS KASVAA	TEHOKKUUS ALENEE
○ RAHALLISET RESURSSIT (Ks. Kukkonen 2000, mm. 8-13; 2001, passim).	Rahan resurssien riittävyys lisää tehokkuutta, koska rahan voi käyttää joustavasti minkä tahansa tuotannontekijän hankintaan.	Rahan puutetta voidaan osittain korvata ei-rahallisilla tuotannontekijöillä, joita on kuitenkin vaikea vaihtaa tarvittaessa muiksi tuotannontekijöiksi.
○ AMMATTILAISET (Ks. Kukkonen 2001, 37-40,57-60).	Ammattilaisten erikoistuneisuus kasvattaa tehokkuutta.	Ammattilaiset tarvitsevat usein palkkaa, mikä vie pois rahaa muiden tuotannontekijöiden hankinnasta.
○ VAPAAEHTOISIA, HARRASTAJIA (Ks. Kukkonen 2001, 34-40, 57-60).	Vapaaehtoisten innostuneisuus, innovatiivisuus ja joustavuus nostavat tahdon voimakkuutta kohtuullisesti käytettyinä.	○ Vapaaehtoisten liiakäyttö saattaa johtaa kylläntymiseen etenkin, jos kaikki rutiinitkin hoidetaan vapaaehtoisvoimin. ○ Tehokkuus saattaa alentua, jos vapaaehtoiset eivät ole erikoistunutta työvoimaa. ○ Vapaaehtoisten ja ammattilaisten välinen työnjako on organisoitava mielekkäällä tavalla ja vapaaehtoisia on sitoutettava festivaaliin. Festivaalit sitouttavat vapaaehtoisiaan hyvin yleisesti pienin yhteisöllisyyttä voimistavin lahjoin ja vapaa-ajan vieton avulla (Ks. Kukkonen 2001, 59-60).
○ MUIDEN LAHJOITAMA TYÖVOIMA (Ks. Kukkonen 2001, 34-36).	Muiden lahjoittama työvoima lisää festivaalin tehokkuutta, koska ○ Se koostuu yleensä ammattilaisista. ○ Se ei aiheuta palkkakustannuksia.	Vaikka lahjoittaja saa tyydytystä lahjoituksestaan, muiden lahjoittaman työvoiman yhteiskunnalliset vaihtoehtokustannukset saattavat olla epäedullisia, jos festivaali ei ole sijoituskohteena tai ulkoisvaikutuksiltaan kannattava.
○ ORGANISAATIOMUOTO (Ks. Kukkonen 2001, 1, 61).	○ Yhdistys rinnastetaan usein kansalaistoimintaan. Se voi hakea tukea tehokkaasti usealta suunnalta. ○ Yhdistys ei saa usein varmaa tukea miltään suunnalta.	Kunta tai yritys voi hakea tehokkaasti tukea yhdeltä suunnalta, mutta kohtaa usein vaikeuksia tuenhausta vastakkaiselta suunnalta.
○ EI RAHALLISET PANOKSET: Ilmaistilat, ilmaishenkilöstö, tarvikkeet, palvelut, ja partneri- ja markkinointiyhteistyö. (Ks. Kukkonen 2001, 36).	Festivaalin tehokkuus kasvaa, kun festivaali saa ei-rahallisia tuotannontekijöitä.	Tehokkuusvaikutukset kansantalouteen riippuvat innovatiivisuudesta, vaihtoehtoisten sijoituskohteiden tuotosta ja panosten likvidiydestä.

Festivaalin vakiintuminen saattaa kasvattaa tai vähentää toiminnan tehokkuutta. Festivaalin vakiintuessa ja työtapojen muotoutuessa kehittyvä yhteisöllinen pääoma lisää tehokkuutta, mutta toisaalta organisaation vakiintuminen ja mahdollisesti turvatummat rahalliset resurssit saattavat heikentää tehokkuutta johtaessaan organisaation kangistumiseen. Festivaalin tehokkuus laskee, jos festivaalin hallintokoneisto pääsee kehittymään esimerkiksi julkisen tuen varassa suureksi, tai jos festivaali ei saa ei-rahallisia panoksia.

Järjestäjäyhteisön työskentelyilmapiiri ja tiimityöskentely voivat voimistaa tahdon voimakkuutta tai kehittyä tahdon voimakkuudesta. Tiimityön avulla voidaan myös kehittää luotettavuutta ja mainetta (Dixit & Nalebuff 1993, 144-145), jolloin tiimityö saattaa

välillisesti edistää yksittäisen tuenhakijan ja tuenmyöntäjän välisen tuenhakupelin yhteistoiminnallisuutta (Vrt. lukuun 3). Jo alkuaan työtavat valitaan mm. Aokin (1985, 26-27) mukaan usein tehokkuusnäkökulmasta, ja ne kehittyvät työtiimin muotoutuessa tiimiin sidostuvana kollektiivisena hyödykkeenä ihmisten toistuvassa vuorovaikutuksessa, yhteistyössä ja kollektiivisissa työtavoissa, jota yksilö ei voi siirtää tiimin ulkopuolelle, ja joita ilman vastaava tehokkuus ei ehkä olisi mahdollista. Hän kuvaa tiimin työskentelyä kollektiivisena hyödykkeenä.⁴³ Aokin (1985, 26-27) mukaan omaksuttuja työtapoja voidaan siirtää samassa työyhteisössä uusille ihmisille kokeneempien työntekijöiden osaamisen, ryhmäpaineen, sosiaalisen koheesion ja ylipäättään työpaikalla ei-poissuljettavien panosten avulla, mutta markkinat eivät pysty siirtämään työtapoja hyvin. Tehokkuuteen liittyy sekä epämuodollisten työtapojen kehittyminen että työpaikkaa koskevan suuremman ruohonjuuritason tuntemuksen kehittyminen. Viestintä ja eri tason työntekijöiden yhteistoiminta ovat olennaista tehokkuuden kehittymiselle ja välittymiselle. (Aoki 1985, 26-27) Festivaalin jatkuvuudesta ja vakiintumisesta syntyy tehokkuutta työtapojen kehittymisen myötä.

Festivaali voi pyrkiä kasvattamaan tahdon voimakkuutta sitouttaen ja palkiten työntekijöitään ja vapaaehtoisiaan. Vaikka festivaalien vapaaehtoisilleen maksamat palkkiot ovat pienehköjä, festivaaliin liittyvät esineet tai yhteishenkeä vahvistavat tarjoilut, illanvietot tai pienehköt matkat synnyttävät muistoja ja sitouttavat festivaalin hyväksi työskenteleviä festivaaliin (Ks. Kukkonen 2001, 57-60). Myös Stolper & Hopkins (1989, 12-17) kannustavat voittoa tavoittelemattomia kulttuuriorganisaatioita sitouttamaan työvoimansa organisaation päämääriin ja hankkeeseen ensinnä kouluttamalla ja toisekseen kannustamalla lahjoittamaan itsekin pieniä summia meneillään olevaan kampanjaan. He suosittelevat pieniä lahjoituksia kaikilla organisaation tasoilla, sekä johtokunnan ja hallituksen jäsenille että varainhankintaan osallistuville vapaaehtoisille. Edelleen he suosittelevat suoran rahalahjoituksen sijaan tarjoamaan kohteille mahdollisuutta osallistua kulttuuriorganisaation toimintaan. He myös painottavat arvostavaa suhtautumista ja yhteydenpitoa vapaaehtoisiiin. (Taulukko 20)

---

⁴³ Yhteisön hyödyn maksimointia nimitetään utopistiseksi rationaalisuudeksi, ja sitä analysoidaan tiimitorian (team theory) avulla. Marshal ja Radner ovat esittäneet tiimin jäsenten hyötyfunktioita identtisinä niin, että jäsenten tietämys ei välttämättä ole symmetrinen (Kreps 1990, 745-746). Tässä työssä organisaation sisällä voidaan työskennellä tiiminä ja maksimoida yhteistä organisaation sisäistä hyötyä, mikä ilmenee tahdon voimakkuuden ja panostuksen kautta festivaalin tuotannontekijänä. Eri organisaatioiden oletetaan kuitenkin maksimoivan tuenhakupeleissä ainoastaan omaa hyötyään, ellei altruistisuudelle (Ks. lukuja 1.3, 3.3 ja 5.3) löydy erityisiä perusteita.

TAULUKKO 20 Festivaalin vakiintuminen ja tehokkuuden muutos

	TEHOKKUUS KASVAA	TEHOKKUUS ALENEE
VAKIINTUMATON, NUORI, PIENI FESTIVAALI	<ul style="list-style-type: none"> ○ Vapaaehtoiset ovat edullista työvoimaa. Festivaali saattaa toimia jopa kokonaan vapaaehtoisten varassa. Kohtuullisesti käytettynä vapaaehtoistyövoima säilyttää innostuksensa. ○ Festivaali hyödyntää usein muiden palkkaamaa henkilöstöä, jotka ovat ammattilaisia, mutta joiden kustannukset kohdentuvat festivaalin ulkopuolelle. ○ Festivaalit hyödyntävät usein ilmaistiloja, joiden kustannukset kohdentuvat ulkopuolisille. Kustannussiirrot tehostavat festivaalien toimintaa. 	<ul style="list-style-type: none"> ○ Tappiontakuut voivat vähentää ponnistelua ○ Harrastajat ja vapaaehtoiset eivät ole usein erikoistuneita ammattilaisia. Sama henkilö saattaa pyörittää sekä hallintoa että taiteellista ohjelmaa, jolloin toiminta ei pääse tehostumaan henkilöstön eriytymisen myötä. Ammattilaisten puute saattaa näkyä tehottomuutena erikoistuneissa töissä, kuten kirjanpidossa ja markkinoinnissa. ○ Rahalliset resurssit voivat olla riittämättömät. Pyrkimykset korvata rahallisia resursseja kekseliäisyydellä saattavat vaatia suurta ponnistelua. ○ Ei-rahallisten resurssien allokointi on rahaan verrattuna jäykempää. ○ Kansantalouden kannalta ilmaispanokset ja kustannusten siirrot eivät välttämättä nosta tehokkuutta. Niiden vaikutussuunta riippuu ulkois- ja kerrannaisvaikutuksista ja vaihtoehdoisen panoskäytön tehokkuudesta.
VAKIINTUNUT, SUURI FESTIVAALI	<ul style="list-style-type: none"> ○ Ammattilaiset ovat erikoistuneempia työtehtäviinsä. ○ Ammattilaisten palkkaaminen edellyttää riittäviä resursseja tai alkuvarantoa, jotta festivaali voi ostaa sitä mikä on järkevää. Festivaalin vakiintuessa ja kasvaessa: ○ Tuenhaun tehokkuus kasvaa. ○ Myyntitulot kasvavat. ○ Sekä vapaaehtoisten määrä että partneri- ja markkinointiyhteistyön määrä saattaa kasvaa. ○ Yhdistys voi hakea tehokkaammin tukea eri suunnilta. Festivaalin taustalla toimii joskus yrityksiä ja liiketoimintaa. 	<ul style="list-style-type: none"> ○ Institutionaalinen jäykkyys voi alentaa tehokkuutta. ○ Mahdolliset tappiontakuut ja vakiintuneet tuet voivat vähentää ponnistelua. Myös suuret avustukset käytetään loppuun. Avustukset käytetään loppuun silloinkin, kun niitä ei tarvittaisi (moral hazard), jotta seuraavan vuoden avustuksen saanti ei vaarantuisi. ○ Jos festivaali on yritysmuotoinen tai täysin kunnallinen, tuenhaku tältä suunnalta helpottuu ja vastakkaisilta suunnilta vaikeutuu. ○ Suuret festivaalit ovat harvoin kunnallisia, mutta niillä saattaa olla yhteyksiä julkiseen valtaan ja vakiintuneeseen tukeen. Joidenkin järjestäjänä tai taustavoimana on yrityksiä.

2.1.2.3 Vaikeudet havaita ja mitata tahdon voimakkuutta, laatua ja tehokkuutta

Tahdon voimakkuus ja tehokkuus ovat keskeisiä tekijöitä tutkittaessa festivaalien avustustenhakua. Ne vaikeuttavat festivaalien avustuksenhaun analysoimista lyhyellä aikavälillä vaikeuttaessaan sen kertomista, seuraako kustannustaso laadukkuudesta vai tehottomuudesta (Ks. lukua 1.2.3). Tahdon voimakkuus muodostuu festivaalien pitkän aikavälin toimintaedellytyksiä rakentavaksi tekijäksi ja edistää festivaalien pyrkimystä maineen muodostukseen ja pitkän aikavälin tuenhakupeleihin pääsemiseksi (Ks. lukua 3).

Tahdon voimakkuutta ja tehokkuutta on vaikea havainnoida ja etenkin mitata (Ks. lukua 1.2.3, vrt. lukuun 1.3.3.2). Tästä aineistosta ei saada esiin festivaalien ”sisäsyntyisiä” tehokkuuseroja. Kustannusrakenteista erilaisessa taloudellisessa suhdanteessa voidaan

päätellä jotain siitä, mistä festivaalit karsivat, kun tulojen pienuus nostaa tehokkuusvaatimuksia. Vuonna 1993 hallintokustannukset olivat festivaaleilla yleisesti erittäin alhaisia myöhempään 1990-luvun vuosiin verrattuna, ja festivaalit näyttivät karsineen etenkin kaikesta muusta toiminnasta ohjelmakustannuksia lukuun ottamatta. Talouden tiukkuus ilmenee tavallista useampien tappiollisten festivaalien ja joidenkin suurempien tappioiden (Ks. Kuvio 10 s. 75; vrt. Kukkonen 2001, 61-70) lisäksi siinä, että ohjelmakustannusten lisäksi myös hallintokulut olivat useilla festivaaleilla poikkeuksellisen pieniä verrattuna myöhempään vuosiin. Kustannussäästöt tarkoittivat karsimista myös henkilöstökuluista ja niitä mahdollisesti katettiin lisääntyneen vapaaehtoistyön avulla.⁴⁴ Kohtalokkainta festivaalin jatkuvuudelle on ohjelmasta supistaminen ja etenkin festivaalin peruuttaminen⁴⁵. (Ks. Kukkonen 2001, 71-75)

2.1.3 Rationaalisuus ja suhtautuminen riskiin

Tuotosta kohden hyvin tiukalle asetettu budjetti saattaa myös karsia innovatiivisuutta ja vaikeuttaa laadun kehittymistä ja festivaalin myöhempää kasvua. Äärimmillään säästölinjaa noudattavien ja pelkästään julkisen tuen tai pitkälti yksittäisen ja ei-kasvavan tuenlähteen varassa toimivat festivaalit voivat toimia tuotannonmääräänsä nähden tehokkaasti, mutta lisäresursseja saadakseen festivaalilta vaaditaan myös tahdon voimakkuutta, kasvuhalu, investointeja ja riskin ottamista. Esimerkiksi 1990-luvun loppua kohden pelkästään julkiseen paikalleen jääneeseen tai lievästi laskeneeseen julkiseen tukeen nojautuvat festivaalit eivät juuri kasvaneet. Sen sijaan toisilla festivaaleilla markkinointikustannukset, sponsoriraha ja myyntitulot kasvoivat erittäin voimakkaasti (Kukkonen 2001, 30, 40, 54, liitteet i, iv-vii). Esimerkiksi yhden festivaalin rahallinen toiminta lähes viisinkertaistui kuuden vuoden kuluessa opetusministeriön tälle festivaalille myöntämän erittäin pienen tuen kasvaessa noin 1,6-kertaiseksi. (Opetusministeriön tuki valtakunnallisille kulttuuritapahtumille; FF:n jäsenten kyselyvastaukset vuosilta 1993 ja 1999)

---

⁴⁴ Taloudentilan kohentuessa 1990-luvun loppua kohden etenkin sponsorirahaa hankkineiden FF:n jäsenten hallinto- ja usein myös markkinointikustannukset alkoivat nousta (Kukkonen 2001, liite i, iv). Myös Oeschin mukaan valtionavustuksia saaneiden taide – ja kulttuuriyhdistysten henkilöstökustannukset kasvoivat vuodesta 1995 lähtien. Kuitenkin Oesch katsoo kustannuspaineiden johtaneen tämän vuoksi aineistossaan toimintamenojen supistamiseen. (Oesch 2000, 48-49)

⁴⁵ Vuotta 1999 koskeneeseen kyselyyn vastannut FF:n jäsenfestivaali kertoi festivaalin peruuntuneen 1990-luvun alkupuolella, minkä jälkeen festivaalin järjestämiseen ja jatkuvuuteen suhtauduttiin epäilevästi vuosia (Ks. lukua 3).

Toimintaedellytyksiään parantaakseen ja tukea saadakseen festivaalit yrittävät vakuuttaa ympäristölleen olevansa rationaalisia, luotettavia, vakaita, ja tukemisen arvoisia toimijoita, eivätkä ei-ammattillisesti toteutettavia tai tilapäisiksi jääviä. Ammatillisuudesta vakuuttamisen merkitys korostuu, koska varsinaisten festivaalien kesto jäi keskimäärin 6-8 päivään, ja esittävän taiteen festivaali kestää harvoin yli kahta viikkoa vuodessa (mm. Opetusministeriön tuensaajat vuonna 2000), ja vapaaehtoistyö on keskeistä myös suurilla festivaaleilla järjestettäessä (Kukkonen 2001, 36, 57-60). Festivaalit voivat pyrkiä tuomaan esiin ammatillisuutta järjestämällä festivaalia toistuvasti samassa paikassa ja samaan aikaan, pyrkimällä valtakunnallisten institutionalisoitujen tukien piiriin, hakemalla jäsenyyttä festivaalijärjestössä, hankkimalla toimielimiinsä arvostettuja ja järjestäytyneitä taiteen ammattilaisia ja asiantuntijoita, ja paikallisia vaikuttajia, ja järjestämällä korkeatasoista ammattilaisten tekemää yleisohjelmaa tai esimerkiksi taidekilpailuja tai taiteenalan koulutusta.

Festivaalit ovat pääsääntöisesti toimineet avustusten jälkeen lähellä nollatulosta tai olleet niukasti tappiollisia. Festivaalin järjestäminen sisältääkin sekä taloudellisen että ohjelman laatua koskevan riskin (mm. Kukkonen 2000, 2; Kukkonen 2001, 8, 61-70; Ks. Kuvio 10 s. 75). Festivaaleja kuitenkin järjestetään Suomessa kansainvälisestikin katsottuna runsaasti ja saatavissa olevien tietojen mukaan suomalaisten festivaalien määrä näyttäisi kasvaneen 1990-luvun loppua kohden.⁴⁶ Opetusministeriön tukea saaneita festivaaleja järjestettiin vuonna 2000 joka neljännessä kunnassa, ja useissa kunnissa järjestettiin useita festivaaleja (Kukkonen, 2000, 33-35). Myös lyhytaikaisempia tapahtumia, kuten stadionkonsertteja, ja paikallisia tapahtumia järjestettiin runsaasti (Ks. esim. Kukkonen 2000, 6; Kulttuuritilastot – Cultural Statistics 2001, 97-124). Suomen suuren festivaalitiheyden vuoksi tutkimisen aiheita onkin siinä, miten haluttu festivaali pystytään järjestämään, vaikka resurssien kerääminen vaatii erityistä paneutumista ja tahdon voimaa. Tahdon voimakkuus on yhteydessä riskipreferensseihin niin, että voimakastahtoisempi toimija on halukas ottamaan osaa riskikkäämpään projektiin, jos projekti muutoin kiinnostaa toimijaa. Tilastojen perusteella

(Ks. Kukkonen, 2001, 61-70) tiedetään, että festivaalien järjestäminen ei useinkaan kannata liiketoimintana, mutta lakisääteisiä tukia saaviin taide- ja kulttuurilaitoksiin verrattuna (Vrt. Heiskanen 2000, mm. 55-60) festivaaleja kyetään tuottamaan vähäisen julkisen tuen avulla. Aloittavan festivaalin tilanne on usein vakiintuneita festivaaleja riskikkäämpi, koska toiminta ei ole ehtinyt vielä vakiintua, ja festivaali ei ole ehtinyt hankkia kovin runsasta tai monelta suunnalta saatavaa tukea tai vakiintunutta yleisöä. Uusilla taidealueilla kestää aikansa pyrkiä institutionaaliseen tukijärjestelmään, ja esimerkiksi rockfestivaalit näyttävät jääneen täysin opetusministeriön tuen ulkopuolelle. Muoto ja kokeilevuus uusintuvat usein juuri uusilla ja kehittyvillä festivaaleilla, jotka etsivät omaa toimintatapaansa, eivätkä ole vielä sidoksissa kovin monen tukijan tai yleisön preferensseihin. Myös opetusministeriön taidehallinnossa uutta ja innovatiivista tuodaan toisinaan esiin kulttuurin synnyttämänä hyvänä asiana ja kulttuurin tukemisen perusteena⁴⁷, vaikka se ei ilmenekään tuenjaossa festivaaleille. Kokeilevimmat ja uudet festivaalit eivät usein lainkaan kuulu julkisen tuen tai sponsoroinnin piiriin (Opetusministeriön tuensaajat vuosilta 1996-2000; Vuotta 1999 koskenut kysely FF:n jäsenille), ja opetusministeriön tuki ohjautuu innovatiivisuuden sijaan pitkälti aiempia tuensaajia ja tuenmyöntöjärjestelmää vakiinnuttaen (Ks. lukua 1.3). Taiteellisesti keskeistä ja korkeatasoista määrittävät taiteen portinvartijat, esimerkiksi taiteellisen korkeatasoisuuden perusteella tukea jakava valtion taidehallinto.

Kun tukijat yleisesti tietävät, että festivaalit eivät ole keskimäärin taloudellisesti kannattavia verrattuna vastaavankokoisiin muihin sijoituskohteisiin, niin tukijat eivät ehkä aina käyttäydykään aina riskineutraalisti. Riskikkäässä valintatilanteessa tavoitteiden rationaalisuus ei riitä. Uskomusten rationaalisuudella on merkitystä silloin, kun tilanne ei mahdollista objektiivisten todennäköisyyksien määrittämistä edes oppimalla, ja valitsija joutuu nojautumaan subjektiivisiin todennäköisyyksiin (Bicchieri 1997, 13-14; Ks. myös lukua 4.1). Jos tukija pitää muiden substanssitekijöiden kuin ponnistelun vaikutusta

---

⁴⁶ Opetusministeriön festivaaleille suuntaaman tuen hakijoiden määrä kasvoi vuosina 1996-2000 98:sta 158:aan (Kukkonen 2000, 4). Suomessa kehitys on saattanut kulkea vielä 1990-luvun alussa festivaalienkin osalta Britanniaa jäljessä, mutta Suomessa festivaalien määrä, sponsorointi ja FF:n jäsenten ilmaisyleisön määrä huomioiden myös yleisö on kasvanut 1990-luvun loppupuoliskolla (Kukkonen 2000, 41-46). Vuodesta 1993 vuoteen 2000 FF:n jäsenten määrä on kasvanut 54:stä 62:een ja edelleen tilastojen julkistamisen jälkeen ja FF:n uutisoinnin voimistuttua 69:ään vuonna 2002. (Aineisto FF:n jäsenistä vuosilta 1993-2000; Finland Festivals. www.festivals.fi/suomi/index.htm 2.7.2002) Toisaalta edellisen nousukauden jäljiltä vuonna 1991 useat brittiläiset festivaalijohtajat arvioivat, että festivaalien määrä olisi jo ollut kasvamassa niin suureksi, että sponsoritulojen, esiintyjien ja yleisön hankinta vaikeutuisi. (Rolfé 1992, 80). Vielä 1990-luvun lopussa kylläänyminen ei ainakaan suuremmissa määrin ollut Suomessa havaittavissa.

⁴⁷ Festivaaleihin yhdistetään usein innovatiivisuutta ja festivaaleilta myös odotetaan uuden tuottamista. Näkemykset ilmenevät myös opetusministeriön ja taidehallinnon sisällä. (Ks. lukua 1.3.2.1)

voimakkaana ja käsittelee tahdon voimakkuutta irrationaalisuutena kielteisessä mielessä, tai ei usko sitä löytyvän kylliksi kompensoimaan rahallisten tuottojen vähyyttä, niin tukija saattaa kaihtaa riskiä ja jättää sen vuoksi herkemmin jopa tukematta festivaalia⁴⁸. Jos tukija on riskinkaihtaja, festivaalin täytyy pystyä signaloimaan hyvin elinvoimaisuudestaan tai taiteellisesta laadustaan tukea saadakseen. Merkityksellisen riskin luonne saattaa vaihdella tukijasta riippuen, esimerkiksi kunta saattaa kaihtaa taloudellista riskiä, ja opetusministeriö ensisijassa taiteellista riskiä ja taloudellista riskiä mahdollisesti vain siinä määrin, kun festivaalia uhkaa toiminnan lopettaminen. Jos taas tukija uskaltaa jättää paljon festivaalin ponnistelun varaan, niin tukija saattaa ehkä osallistua herkemmin suurten ja riskikkäidenkin hankkeiden kustannuksiin.

Riskinkaihtaminen tarkoittaa tulon vähenevää rajahyötyä (mm. Bierman & Fernandez 1998, 230), ja käänteisesti riskistä pitäminen tarkoittaa kasvavaa rajahyötyä. Jos kasvava festivaali hakee riskiä, sen hyöty koon kasvusta kasvaa nopeammin kuin mitä koko kasvaa. Festivaalin saavuttaessa sellaisen tuotannontason, jolla toiminta alkaa konvergoitua, riskiin suhtautuminen lähenee neutraalia ja sittemmin ehkä kääntyy riskiä kaihtavaksi. Silloin festivaalin mahdollinen kasvu johtuu muista tekijöistä kuin riskihakuisuudesta.⁴⁹ Festivaalijärjestäjät, ja ainakin uuden ja voimakkaasti kasvavan festivaalin järjestäjät näyttäisivät olevan taiteellisen riskin hakijoita. Uusien festivaalien tuottajilta täytyy löytyä valmiutta sietää enemmän myös taloudellista riskiä, koska uuden ja kasvavan festivaalin järjestäminen vaatii toimintatapojen vasta muotoutuessa erityistä tahdon voimakkuutta, ja festivaalin toteutukseen liittyy epävarmuutta ohjelmistosta, säästä ja muista puitteista, sekä rahoituksen riittävydestä. Festivaalit tuottavat myös usein vaihtoehtoisiiin sijoituskohteisiin nähden heikommin, ja niitä järjestetään silti. Jos preferenssit ovat aidosti monotoniset ja esimerkiksi tukija on riskinkaihtaja eli tukijan samahyötykäyrät ovat aidosti konvekseja riskikkään ja riskittömän maailmantilan suhteen (Kuvio 11; Vrt. Rasmusenin 1991, 142-147

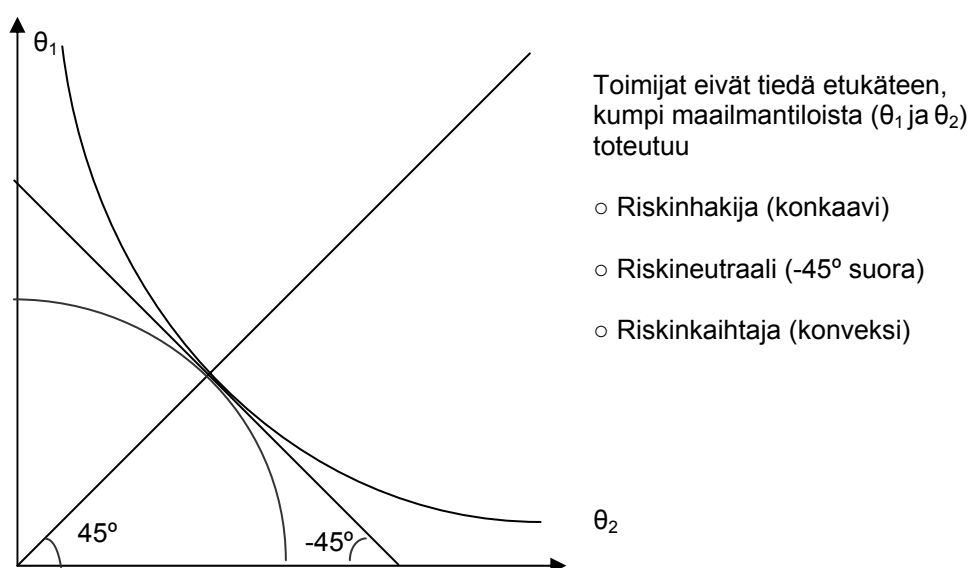
---

⁴⁸ Etenkin osa kunnista ja tukipäätöksiä tekevät yritykset saattavat olla herkkiä sekä taloudelliselle että ohjelmistoa koskevalle riskille. Festivaalin taloudellinen riski ei koske yritykseen kovin välittömästi, koska tappiot realisoituvat viipeellä ja yritys on saanut sitä ennen suuren osan mainoshyödyistään. Taloudellinen riski koskee enemmänkin kuntiin, koska kunnan tuki saattaa olla ratkaiseva festivaalia suunniteltaessa ja tiloja rakennettaessa, ja kunnilta pyydetään usein tappiontakuita tai jälkikäteisiä tappioavustuksia. (Kukkonen 2001, 66-69) Esimerkiksi Joensuun Laulujuhlat lopetti toimintansa avustusten jälkeisiin tappioihin. (Opetusministeriön tuki valtakunnallisille kulttuuritapahtumille 1996-2000; ks. myös Joensuun kaupunginvaltuuston Pöytäkirja 06.10.1997 klo 14:00, 41 §, <http://www.jns.fi/hallinto/listat/kv/1997/06101800.0/index.htm> 2.7.2002)

⁴⁹ Taiteellinen ja taloudellinen riski eivät ole kaikilta osin analogisia, koska esimerkiksi opetusministeriö voi pyrkiä tukemaan taiteellisesti korkeatasoisena pitämäänsä ohjelmaa, jos se ei ole kaupallisesti menestyvää (vrt. Bourdieu 1996, 81-85, 216; Ks. lukua 3.2). Kuitenkin taiteellisella ja taloudellisella riskillä on yhteyttä siinä mielessä, että taiteellinen epäonnistuminen voi johtaa myös tukijoiden ja yleisön kaikkoamiseen ja taloudellisiin vaikeuksiin.

esittämään vakuutuspeleihin) ja riskiä hakevan festivaalin indifferenssikäyrät ovat aidosti konkaaveja, niin saadaan yksikäsitteinen ratkaisu, jossa festivaalia tuotetaan mahdollisimman paljon annetun tuen avulla. Festivaalin tehokkuus saattaa nousta, jos festivaali kustantaa tappionsa itse muun toimintansa rahoituksesta tai lopettaa festivaalin tappion kasvaessa liian suureksi. Toisaalta hyvin tiukka rahoitustilanne saattaa heikentää innovatiivisuutta ja laatua etenkin pidemmällä aikavälillä. Riskiinsuhtautumista esitetään samahyötykäyrin kuviossa (Kuvio 11).

KUVIO 11 Epävarmuus maailmantilasta ja riskipreferenssit

2.1.4 Yhteenveto rationaalisuudesta

Toimijoiden oletetaan maksimoivan rationaalisesti hyötyään ja tekevän valintansa strategisesti saavuttaakseen päämääränsä muiden toimijoiden strategiset valinnat huomioiden. Festivaalien tuenhakupelien lähtökohdat ovat ei-yhteistoiminnalliset, koska vain osa tukia hakevista festivaaleista saa tukia, tuet jakautuvat saajille erisuuruisina ja eroavat myös vakiintuneisuudeltaan. Tämän vuoksi tarkastellaan lyhytnäköisestä hyödyn maksimoinnista lähtien, milloin festivaalien tuenhakupeleissä ilmenee edellytyksiä pitkän aikavälin hyödyn maksimoinnille. Lyhytnäköisesti hyötyään maksimoivat toimijat huomioivat ainoastaan kulloisenkin periodin hyödyn. Jos pelin hyötyrakenne on vängin dilemma -tyyppinen,

välittömän hyödyn rationaaliset maksimoijat päätyvät ei-yhteistoiminnalliseen ratkaisuun. Vangin dilemmassa Nash-tasapaino ja Pareto-optimi eroavat toisistaan, ja rationaaliset toimijat eivät voi yksipuolisella siirrolla saavuttaa Pareto-optimia. Vangin dilemma – tyyppisissä peleissä tarkastellaan, miten toimijat pystyvät rakentamaan edellytykset yhteistoiminnalle ja pitkän aikavälin hyötyjen maksimoinnille. Myös pelkän koordinaation tyyppisissä usean kilpailevan yhteistoiminnallisen tasapainon peleissä tasapainoon päätyminen edellyttää joko onnekasta sattumaa tai yhteistoiminnallisuutta joko keskustelun tai oppimisen muodossa.

Sekä informaation saatavuus että toimijan rationaalisuus ilmenevät siinä, miten tavoitteellisesti toimija kykenee maksimoimaan hyötyään ja päätymään optimaalisiin tulemiinsa. Hyödyn maksimoinnin mielessä rationaalisempi toimija huomioi paremmin relevanttia informaatiota ja pelin rakennetta, ja maksimoi hyötyään. Käyttäytymisstrategioita noudattava toimija ei ole rationaalinen. Toimijoiden on sitä vaikeampi toteuttaa ennustettavasti strategisia valintojaan, mitä vaillinaisempaa heidän tietämyksensä pelistä on, ja mitä vähemmän rationaalisia toimijat ovat. Hyvin vähäinen tietämys ilmenee epävarmuutena pelin rakenteesta ja tulemista. Informaation vähäisyydestä seuraa suuria kustannuksia ja tehottomuutta toimijan pyrkiessä välittämään uskottavaa informaatiota. Hyvin runsas informaatio vaikeuttaa pelin kulun ennustamista ja tasapainoon pääymistä, koska toimijat tuntevat pelin rakenteen ja peliteoriaa, ja osaavat tavoitella eri tasapainoja erilaisin hienostunein strategioin. Runsa informaatio saattaa kuitenkin johtaa koordinaatio-ongelmaan, koska toimijat saattavat tavoitella eri perustein muodostuvia eri tasapainoja, tulkita tasapainosta poikkeamat erilaisista strategioista johtuvaksi normaalikäyttäytymiseksi. Informaation runsaus saattaa myös vähentää tasapainojen vakautta, koska hienostuneempaan tasapainoon saattaa olla vaikeampi palata poikkeaman jälkeen.

Silloin, kun pelin rakenne johtaisi epäsuotuisiin valintastrategioihin, toimijat voivat tietoisesti hyödyntää vähäistä irrationaalisuutta tai irrationaalisuuden teeskentelyä epäoptimaalisiin tulemiin johtavan mekanismin rikkoakseen. Taloudellisen kannattavuuden näkökulmasta eräänlaisen irrationaalisuuden muodon muodostaa tahdon voimakkuus. Tahdon voimakkuus ilmenee festivaalien tuotannontekijänä siinä, että festivaaleja järjestetään runsaasti, vaikka ne jäävät usein rahassa mitattuna vaihtoehtoisia sijoituskohteita tuottamattomammiksi. Tämä ilmenee festivaalien tuotannon sosiaalisissa piirteissä ja tehokkuutta nostavien ei-rahallisten panosten runsaudessa. Taloudellisesti usein kannattamattomia festivaaleja järjestetään, koska festivaaleilla muodostuu myös rahassa mitattomia tai vaikeasti mitattavia hyötyjä:

ihmisiä miellyttävää tai heidän arvostamaansa kulttuuria ja taidetta, sosiaalista yhteenkuuluvuutta, innovatiivisuutta, ympäristön taloudellisen toiminnan vilkastumista. Tarve hyödyntää pelin kuluessa kertyvää informaatiota, ajan kuluessa kasvavat toimintamahdollisuudet ja mahdollisuus tarkentaa strategioita motivoivat tarkastelemaan festivaalien avustuksenhakua pitkällä aikavälillä. Tahdon voimakkuus voi osaltaan mahdollistaa festivaalin tuenhaun muodostumisen yhteistoiminnalliseksi pitkän aikavälin peliksi.

Tahdon voimakkuus saattaa vaikuttaa myös festivaalin tuenhaun suuntaamiseen erityyppisille potentiaalisille tuenmyöntäjille. Julkisen tuen piiriin kuuluvien festivaalien saama tuki on taloussuhdanteiden vaihtelut huomioiden vakaampaa mutta myös niukempaa verrattuna runsaasti yksityisiä tuloja ja etenkin sponsorituloja hankkiviin festivaaleihin. Äärimmilleen säästölinjaa noudattavien ja pelkästään julkisen tuen tai pitkälti yksittäisen ja ei-kasvavan tuenlähteen varassa toimivat festivaalit voivat toimia tuotannonmääräänsä nähden tehokkaasti, mutta lisäresursseja saadakseen festivaalilta vaaditaan myös tahdon voimakkuutta, kasvuhaluja, investointeja ja riskin ottamista. Yksityistä rahoitusta lisätäkseen festivaalin on usein irrottauduttava mahdollisesta julkisesta taustaorganisaatiostaan, mikä vaatii tahdon voimakkuutta. Tahdon voimakkuus saattaa vaihdella myös festivaalin elinkaaren, vakiintumisen ja institutionaalisuuden mukaan.

Festivaalien tahdon voimakkuudessa ja tehokkuudessa saattaa esiintyä suuria eroja, joiden vaikutussuuntaa ei kyetä mittaamaan tässä aineistossa. Tukipäätöksiä ei voida tehdä luotettavasti pelkästään festivaalin kustannustason perusteella, koska tehokkaat tuotantotavat alentavat festivaalin kustannuksia samalla, kun laadun tuottaminen nostaa festivaalin kustannuksia. Tämä antaa motivaation tarkastella tuenhakua pitkällä aikavälin peleinä, joissa voidaan hyödyntää myös muuta informaatiota, kuten vastavuoroisuuteen perustuvaa yhteistoiminnallisuutta, maineenmuodostusta ja polttopistetasapainoja, aikahorisontin pituutta, sekä toisinaan toimijoiden kärsivällisen aikapreferenssin tarjoamia mahdollisuuksia.

Tahdon voimakkuus muodostaa keskeisen välineen festivaalien pyrkiessä jatkamaan alituisesti toimintaansa, hakemaan avustuksia ja pääsemään pitkän aikavälin pelin yhteistoiminnalliseen tasapainoon. Tukea hakiessaan festivaalin on saatava potentiaalinen tuenmyöntäjä uskomaan toiminnan ammattimaiseen laatuun ja taloudellisesti kestäväan perustaan. Yhteistoiminnallisiin pitkän aikavälin peleihin pyrkiessään festivaali voi pyrkiä kompensoimaan rahatulojen vähyyttä soveltuvalla irrationalisuuden muodolla, tahdon voimakkuudella.

2.2 Yhteistoiminnallisuus

2.2.1 Yhteistoiminnallisuus -käsitteen merkitykset

Yhteistoiminnallisuutta (co-operation, cooperation) käytetään peliteoriassa viidessä osittain eroavassa merkityksessä: toimijoiden preferenssien yhdensuuntaisuutena ja pelin jatkuvuuteen nojautuvana vastavuoroisuutena, polttopisteeseen konvergoitumisena, johonkin sosiaaliseen oikeudenmukaisuusperiaatteeseen perustuvana ratkaisuun kohdistuvana ulkoisena rajoitteena, mahdollisuutena uskottavaan eli toimijaa lupauksiinsa sitouttavaan viestintään, ja pelaajien mahdollisuutena liittoutua. Tässä työssä pelit ovat lähtökohdiltaan pääosin ei-yhteistoiminnallisia siinä mielessä, että toimijat eivät kykene kovin usein sitoviin sopimukseen, mutta yhteistoiminnallisia siinä mielessä, että tuenhakupeliin osallistuvien toimijoiden päämäärät ovat usein osittain samansuuntaisia ja toimijat pyrkivät samansuuntaisiin ja yhteistä kakkua kasvattaviin ratkaisuihin. Tältä pohjalta tarkastellaan toimijoiden mahdollisuuksia rakentaa yhteistoiminnallisten pelien edellytyksiä, ja saavuttaa jokin yhteistoiminnallinen ratkaisu.

Ensinnäkin pelejä nimitetään yhteistoiminnallisiksi, jos toimijoiden pyrkimykset ovat vähintään osittain yhdensuuntaisia. Tämän näkemyksen mukaan peli voi muodostua yhteistoiminnalliseksi, jos toimijan hyöty tai voitto kasvaa tai säilyy ennallaan toisten toimijoiden hyödyn tai voiton kasvaessa sen vuoksi, että pelaajilla on yhteisiä päämääriä. Dixit ja Nalebuff (1993, 201) määrittelevät yhteistoiminnallisuuden toimijoiden yhteisistä päämääristä riippuvaiseksi jyrkemällä tavalla niin, että toimijat valitsevat ja toteuttavat strategiansa yhdessä, ja mm. Shubik (1991, 217) esittää liittoumien muodostamisen yhtenä yhteistoiminnallisuuden muotona. Jos toimijoiden yhteiset päämäärät ovat kuitenkin useiden festivaalien tuenhakupelien tapaan vain osittain yhdensuuntaisia, tai toimijat eivät voi keskustella, niin yhteiset päämäärät eivät takaa sitä, että toimijat toteuttaisivat päämääränsä yhdessä. Axelrodin (1984, mm. 12, 182) mukaan yhteistoiminnassa on kyse samojen toimijoiden toistuvan kohtaamisen ja tulevaisuuden yhteistoimintaodotusten mahdollistamasta vastavuoroisuudesta, jolloin pelaajat voivat pyrkiä laajentamaan yhteistä hyvää. Festivaalien toimintaympäristössä esiintyy yhteisiä päämääriä, esimerkiksi uusi festivaali voi sijoittua

toisen festivaalin sisälle ja vierailta toisella festivaalilla.⁵⁰ Yhteistyö voi toimia myös sitoumuksena (Dixit & Nalebuff 1993, 145). Yhteisten päämäärien näkökannalta keskeisiä ovat sellaiset sitoumukset, jotka voivat kasvattaa festivaaleille jaettavia tukia tai festivaalien kokonaisuudessaan saamia tuloja tai yleisöjä. Tämänkaltaiset, esimerkiksi Thomasin (1997, 296) preferoitujen asiakassopimusten tapaan pehmeiksi sitoumuksiksi nimitettävät toimet voivat kasvattaa koko toimialan voittoa, ja ne poikkeavat näin kilpaileville vastapelaajille kustannuksia aiheuttavista Thomasin (1997, 296) koviksi nimittämistä sitoumuksista, jotka festivaalien tuenhaun yhteydessä liittyisivät pikemminkin lyhyen aikavälin ei-yhteistoiminnallisiin peleihin. Yhteistoiminnallisuuden merkityksiä koostetaan taulukossa (Taulukko 21).

---

⁵⁰ Esimerkiksi Tampereen elokuvafestivaalin yhteydessä järjestettiin vuonna 1998 Multimediasalonki (Opetusministeriön tuen hakijat ja saajat 1996-2000).

TAULUKKO 21 Yhteistoiminnallisuuden käsitteen merkitykset

YHTEISTOIMINNALLISUUDEN MUOTO	OLEMASSAOLO EDELLYTTÄÄ	HYÖDYN MAKSIMOINTI	SOVELLUS
YHDENSUUNTAISET PÄÄMÄÄRÄT JA HYÖDYT	<ul style="list-style-type: none"> o Pelin jatkuvuutta ja vastavuoroisuutta. o Pyrkimystä tasapainon saavuttamiseen ja ylläpitämiseen. 	<ul style="list-style-type: none"> o Koordinaatitavoite. o Pareto-optimi. o Pitkän aikavälin hyödyt. o Mahdollinen altruistisuus. o Vastavuoroisuus. 	<ul style="list-style-type: none"> o Tuenhakupeliin osallistuminen ja festivaalin järjestäminen. o Koordinaatitavoitteet. o Tuenmyöntäjän altruistinen hyöty.
POLTTOPISTEeseen PYRKIMINEN	<ul style="list-style-type: none"> o Pyrkimystä koordinoitua tasapainoon, kun pelillä ei ole yksiselitteistä muuta ratkaisua. o Tilanteen säilymistä riittävän vakaana, jotta sosiaaliset konventiot pääsevät muodostumaan. o Käsitystä siitä mitä pidetään yleisesti suosittuna ja muista erottuvana vaihtoehtona. o Koordinaatitavoitetta. 	<ul style="list-style-type: none"> o Toimijat saattavat hyväksyä ratkaisuksi myös itselleen epäedullisemmän vaihtoehdon sen perusteella, että odottavat muiden joka tapauksessa valitsevan sen, tai kokevat sen symmetriseksi tai oikeudenmukaiseksi. o Toimijalle heikompikin tasapaino saattaa olla usein parempi kuin pelin ulkopuolelle jääminen. o Epäedullisempikin tasapaino saattaa olla parempi kuin epätasapainotila. 	<ul style="list-style-type: none"> o Sosiaaliset ja institutionaaliset konventiot. o Polttopistetasapainoksi vakiintuminen. o Myös sattumalta valituksi tulleelta tai kaupanhieronnan avulla muodostetusta ratkaisusta saattaa muodostua toistettaessa polttopiste.
RATKAISUN HYVÄKSYTTÄVYYDEN ULKOINEN RAJOITE	<ul style="list-style-type: none"> o Hyväksytty ja toteuttamisvaltainen sosiaalinen oikeudenmukaisuuskäsitys. o Näkemys siitä, millaiset ratkaisut eivät saa toteutua ja reunaehdot ratkaisun hyväksyttävyydelle. 	<ul style="list-style-type: none"> o Hyötyään maksimoivat toimijat hyväksyvät pelin rakenteen tuottaman parhaan ratkaisun, jonka rajoite sallii. o Käsitys hyväksyttävistä ratkaisuista rajaa mahdollisesti osan ratkaisuista pois. Osa toimijoista saattaa olla eri mieltä rajoitteen hyvydestä. 	<ul style="list-style-type: none"> Tuenjaossa rajoitteita voivat muodostaa esimerkiksi: o Korkea taiteellinen laatu. o Jo tuen piiriin päässeiden festivaalien toiminnan edistäminen. o Näkemys, että vanhan tuensaajan tuki ei saa alentua. o Etupiirijako.
VIESTINTÄMAHDOLLISUUS	<ul style="list-style-type: none"> o Uskottavuus. o Viestintämahdollisuus. o Sitoutuminen. o Informointi ja valinnan vaihtoehtojen nostaminen esiin. 	<ul style="list-style-type: none"> o Koordinaatitavoite ja sitoutumistavoite saattavat edistää hyödyn maksimointia mahdollistaessaan ehkä ratkaisuja, joita on muuten vaikea saavuttaa. o Koordinaatitavoite. o Sitoutumistavoite ja uskottavuuden lisääminen. 	<ul style="list-style-type: none"> o Viestintä esipelinä. o Signaalipelit ja cheap talk -pelit. o Toimintavaihtoehtojen rajaaminen sitoutumalla. o Muisti, maineenmuodostus ja tasapainon vakauttaminen.
Liittoutuminen	<ul style="list-style-type: none"> o Liittouman jäsenten yhdensuuntaiset tavoitteet ja positiivinen neuvotteluvoima. 	<ul style="list-style-type: none"> o Liittouma maksimoi hyötyään. o Pelin rakenteesta riippuu, maksimoituuko samalla kaikkien liittoumaan kuuluvien hyöty. o Pelin rakenteesta riippuu, onko liittouman hyödyn maksimointi edullista/epäedullista ulkopuolisille. Liittouma voi pelata muita vastaan tai kasvattaa jaettavaa kakkua. 	<ul style="list-style-type: none"> o Toimijoiden koordinointi. o Festivaalien liittoumat. o Tuenhakijoiden löyhä yhteys. o Neuvottelu ja kaupanhieronta. o Informaation kerääminen ja viestittäminen.

2.2.2 Yhteistoiminnallisuus yhteisinä päämäärinä

Koska tiedetään festivaalin rahatuottojen useimmiten jäävän vaihtoehtoisia sijoituskohteita matalammalle tasolle, tuenhakupelien olemassaolo edellyttää muitakin yhteisiä päämääriä kuin mahdollista voiton tavoittelua. Myös tuenmyöntäjän houkuttelevuus peliin edellyttää

muita kuin taloudellisia päämääriä. Tämä kertoo ensinnäkin festivaalien järjestämisessä mukana olevien tahdon voimakkuudesta (Luku 2.1.3). Toisekseen se kertoo kulttuurin arvostuksesta ja yhteisistä päämääristä kulttuurin tuottamiseksi. Tukijoista etenkin opetusministeriö arvostaa taiteen korkeaa taiteellista laatua (Ks. alaviitettä 17 s. 40). Festivaalit parantavat loppukulutushyödykkeinä elämän laatua ja lisäävät innovatiivisuutta, lisäävät kulttuurin ymmärtämistä ja tasaavat kulutusmahdollisuuksia, ja edistävät yhteiskunnan vakautta, ja synnyttävät positiivisia ulkoisvaikutuksia paikkakunnan imagolle ja liike-elämälle (Ks. esim. O'Hagan 1992; Kukkonen 2000, 1-3; Kukkonen 2001, 7-10). Tukijoiden päämäärien täytyy yleisellä tasolla olla yhdensuuntaisia festivaalien kanssa, mutta eri tuenmyöntäjien spesifit vaikuttimet festivaalien tukemiseen voivat poiketa toisistaan ja osasta festivaalien päämääriä. Vaikka yhteistoiminnallisuus yhteisinä päämäärinä on peliin osallistumisen edellytys, se ei tule yhtä selvästi esiin lyhyen aikavälin peleissä. Yhteisistä kulttuurin tuottamisen päämääristä huolimatta tuen niukkuus säätelee tuen myöntämistä ja aiheuttaa etenkin lyhyen aikavälin peleihin tuenhakijoiden välisen kilpailutilanteen, jossa festivaalien tuenhakuhistorialla ei ole juurikaan merkitystä. Potentiaaliset tuenmyöntäjät päättävät resurssiensa rajoissa siitä, myöntävätkö ylipäätään ja minkä verran tukea kulloisellekin hakijalle.

Samansuuntaisista tavoitteista huolimatta yhteistoiminta ei edellytä ystävyyttä, vaan yhteistoiminta voi perustua myös rauhanomaiseen rinnakkaiseloon (live and let live) jopa paikalleen asettuneiden sotarintamien kaltaisessa vihamielisissä tilanteissa (Ks. Axelrod 1984, 21). Vielä jyrkemmän kannan ottaa Rasmusen, joka ei hyväksy yhteistoiminnallisuuden määrittelyä yhteisten päämäärien ja konfliktittomuuden kautta. Rasmusenin (1991, 29) mukaan yhteistoiminnallista peliä ei myös eroteta ei-yhteistoiminnallisesta konfliktittomuuden avulla, koska yhteistoiminnallisista peleistä esimerkiksi kaupanhieronta sisältää konfliktin, vaan viestintämahdollisuuden uskottavuuden avulla.

Useimmat tässä työssä käsiteltävistä pitkän aikavälin tuenhakupeleistä ovat yhteistoiminnallisia pelejä yhteisten päämäärien merkityksessä. Festivaalien tuenhakupeleistä suuri osa perustuu toimijoiden yhteisiin intresseihin järjestää festivaaliohjelman tai jotain sen oheistuotetta, sekä halukkuuteen tuottaa onnistuneesti kulttuuria. Festivaalien peleistä useimmat ovat yhteisten intressien merkityksessä yhteistoiminnallisia, koska peliin valikoituu mukaan kulttuurin tuottamiseen ja tukemiseen halukkaita tahoja, joiden intressissä on edistää ja lisätä kulttuuritarjontaa, ja nostaa sen tasoa ja vaikutuksia (Ks. lukua 1.1.3). Festivaalit syntyvät yleensä yksittäisten ihmisten tai järjestöjen halukkuudesta tuottaa festivaalia ja

harvemmin esimerkiksi kunnan tapana tuottaa kulttuuripalveluita. Toimijat katsovat festivaalien tarvitsevan toimintaedellytyksiä tuottaakseen kulttuuria, jota markkinat eivät julkishyödykeominaisuuksien vuoksi yksin tuottaisi ulkoisvaikutukset huomioiden toivottua määrää tai toivotunlaatuina.

Julkishyödykkeen tuotannon ja yhteisten päämäärien lisäksi myös kärsivällinen aikapreferenssi ja lyhyen aikavälin kilpailullista tulemaa suuremmat pitkän aikavälin hyödyt mahdollistavat yhteistoiminnallisia festivaalien tuenhakupelejä. Festivaalit syntyvät festivaalijärjestäjien halukkuudesta tuottaa säännöllisesti toimivaa kulttuuritapahtumaa⁵¹. Tuenhakupeli toistuu, jos festivaali saa riittävästi avustuksia ja muita tukia elääkseen seuraavalle periodille. Eläessään pidempään festivaalit vakiintuvat, ja lähettävät tukijoille entistä voimakkaampaa ja selvempää informaatiota. Yhteistoiminnallisuus pohjautuu tällöin toimijoiden toistuvaan vuorovaikutukseen (Axelrod 1984, passim). (Ks. lukua 3)

2.2.3 Polttopisteen vakiintuminen tasapainoksi

Jos toimijoiden hyödyt ovat samansuuntaiset, kuten esimerkiksi pelkän koordinaation pelissä, toimijat saattavat koordinoida toimintaansa heittäen yhteistä kolikkoa. Sekastrategiat välttävä yhteisen kolikon heitto edellyttää toimijoiden voivat keskustella. Jos viestintä ei ole mahdollista ja toimijoiden rationaalisuus ja pelin tulemat eivät riitä yksiselitteisen tasapainoratkaisun löytämiseen, toimijat saattavat silti melko usein päätyä tasapainoon pelatessaan totunnaisella sosiaalisen käytännön mukaisella tavalla. Esimerkiksi valtion taidetoimikunnat saattavat saada tuenhakuneuvottelun nopeammin ratkaistua tarkastellessaan taustatietona aiempien vuosien myönnettyjä tukia. Ellei selviä muiden toimijoiden optimistrategiat huomioivaan hyödyn optimointiin pohjautuvia tasapainostrategioita ole, ratkaisuksi saattaa Biermanin ja Fernandezin (1998, 17-19, 25) mukaan melko usein muodostua Thomas Schellingin 1960-luvun alussa esittämä sosiaalisiin käytäntöihin pohjautuva ja muista erottuva polttopistetasapaino (focal point equilibrium). Rationaalisuus ja yleinen pelin rakennetta koskeva tieto eivät riitä päättämään millainen polttopisteratkaisu olisi, vaan siihen tarvitaan ulkopuolista tietoa sosiaalisista käytännöistä (Bicchieri 1997, 71).

---

⁵¹ Festivaalit pyrkivät jatkamaan toimintaansa vaikka taloudellinen tulos jäisikin heikoksi. Opetusministeriön valtakunnallisille kulttuuritapahtumille myöntämän tuen vakiintuneista saajista useat FF:iin kuuluvat festivaalit ovat olleet joinain vuosina huomattavan tappiollisia (Kukkonen 2000, 17 ja 2001, 61-70), festivaalit ovat saaneet esimerkiksi tappioavustuksia (Kukkonen 2001, mm. 32) ja vaihtaneet järjestäjää, mutta ainoastaan yhden toistuvasti opetusministeriön tukea saaneen festivaalin tiedetään lopettaneen kokonaan toimintansa jakson 1996-2000 kuluessa (Opetusministeriön tuen saajat 1996-2000).

Sosiaaliset käytännöt ja polttopistetasapaino saattavat kokeiden perusteella esiintyä useammin myös silloin, kun se on jollekin pelaajalle muita strategioita heikompi, kuin omaa hyötyä optimoivan käytöksen perusteella olisi odotettavissa (Bierman & Fernandez 1998, 18-19).

Polttopisteeksi voi muodostua mikä tahansa poikkeavuutensa vuoksi mieleen jäävä ratkaisu, joka sallii toimijoiden odotusten konvergoitua. Myös festivaalit saattavat melko yleisesti muodostua polttopisteiksi, joille yleisö ja usein myös esiintyjät palaavat vuosi vuoden jälkeen. Festivaalien vakiintumista jokavuotisiksi säännöllisiksi kokoontumispaikoiksi selitetään sosiologisissa tutkimuksissa usein festivaalille ominaisella ilmapiirillä ja vetovoimaisella ja muistoja ja elämyksiä synnyttävällä festivaalihengellä.⁵² Peliteoria ei selitä ainakaan vielä, miksi joistakin sosiaalisista käytännöistä muodostuu kyllin vahvoja polttopisteiksi. Esimerkiksi miksi jotkut festivaalit kasvattavat suosiotaan ja miksi niillä kerran vierailleet palaavat usein vuosi vuoden jälkeen, tai miksi jotkut festivaalit saavat suosittuja kansainvälisiä esiintyjä toisten muodostuessa melko pieniksi tai vaihtuvayleisöisiksi tapahtumiksi. Peliteoria selittää ainoastaan, että tällaisia ratkaisuja voi muodostua.

Valinta kohdentuu todennäköisesti keskeiseen ja muista ulkonevaan valintaan (salience) (Lewis 1969, Bicchieri 1997, 69-71 mukaan). Juuri erottuva piirre saa valinnan muodostumaan polttopisteeksi.⁵³ Polttopisteiksi ja vetonauloiksi saattavat valikoitua korkeatasoisuuden lisäksi muista erottuvat ja yleisön ja tukijoiden silmissä vetovoimaiset festivaalit, jotka pystyvät keräämään tukijoita, haluttuja esiintyjä, julkisuutta, rahoitusta tai suuria yleisöjä. Tähän viittaa myös festivaalien tulojen ja etenkin sponsori- ja myyntitulojen (Kukkonen 2001, liitteet i-ix), ja suurimpien yleisöjen (Kukkonen 2000, 41-46; 2001, liite ix) kasautuminen osalle festivaaleista. Osa festivaaleista saattaa muodostua myös tukijoiden polttopisteiksi saaden suuria, pitkäaikaisia ja vakaita tukia useilta tukijoilta. Ratkaisu saattaa syntyä alkuaan kaupanhieronnan avulla, mutta vakiintua sittemmin sosiaalisesti käytännöksi ja polttopisteeksi (Ks. lukuja 5.1 ja 6).

---

⁵² Esimerkiksi Timo Cantell on havainnut musiikkijuhlien yleisön vierailevan toistuvasti samalla festivaalilla ja tulevan sinne tuttuja tapaamaan ja festivaalihengen vuoksi - usein vasta toissijaisesti ohjelman vuoksi. Cantellin tutkimuksessa jo vakiintuneeseen kokoonsa kasvaneilla festivaaleilla yli puolet yleisöstä vieraili samalla festivaalilla vähintään neljättä kertaa. (Cantell 1993 b, 25-27) Enintään vain neljännes festivaalin vieraista koostuu Cantellin yleistyksen mukaan ensikertalaisista (Cantell 1998, 25). Myös mm. P. Louis van Elderen (1997, passim) on kuvannut innoittuneesti suomalaisen festivaalin vetovoimaista henkeä.

⁵³ Dixit & Nalebuff (1993, 251) hyödyntävät John Maynard Keynesin esimerkkiä, jossa hän vertaa yritysten nousemista suosituiksi pörssissä missikisoihin, joissa valintaa ei tehdäkään hänen mukaansa kauneuden sijaan sinänsä, vaan muiden odotettujen valintojen tai odotettujen kauneuskäsitysten perusteella, sekä muista erottumisen perusteella. Analoginen ilmiö saattaa selittää myös joidenkin festivaalien suosiota ja toisinaan nopeakin kasvua.

Muista sosiaalisen käytännön perusteella selvästi erottuva ratkaisu saattaa epäsymmetrisenäkin valikoitua polttopisteeksi. Toimijat saattavat myös Thomas Schellingin mukaan valita sosiaalisen käytännön mukaisen polttopisteeseen johtavan valinnan silloinkin, kun valinta on heille itselleen epäedullinen (Bierman & Fernandez 1998, 17-19). Jos tasapaino pääsee muodostumaan itsestään selväksi käyttäytymistavaksi, se ennustaa hyvin toimijoiden myöhempiäkin valintoja (Kreps 1995, 32). Opetusministeriön tuki valtakunnallisille kulttuuritapahtumille näyttäisi muodostaa jakotavaltaan sosiaalisiin ja institutionaalisiin käytäntöihin pohjautuvana, vakaana ja epätasaisesti jakautuvana (Kukkonen 2000, 11-16; luku 1.3.3) epäsymmetrisen polttopisteen.

Bicchierin (1997, 68-69) mukaan polttopisteratkaisuun päätyminen vaatii pelin toistamista, koska muutoin toimija ei voisi olla varma siitä, että vastapelaajatkin tekevät osuutensa. Toimijat voivat päätyä tasapainoon oppimisen ja sopeutumisen kautta (Roth & Schoumaker 1983; Bicchieri 1997, 27, 68-69 mukaan). Varsinaisten polttopistetasapainojen lisäksi Bicchieri (1997, 221-246) esittää erilaisia vangin dilemman strategioita, joissa toimija voi oppia peliä toistettaessa arvaamaan, mitä strategiaa vastapelaaja pelaa, vaikka toimijat eivät viesti siirtojensa ulkopuolella. Opetusministeriöltä tukea hakevat festivaalit pelaavat tämänkaltaista peliä suhteessa toisiin festivaaleihin ja tuesta päättävään ministeriöön. Samalla vastapelaaja tulee vakiinnuttaneeksi mainettaan (Ks. lukua 2.1.1). Kun oppimista voi tapahtua, uskomukset eivät ole voineet alkuaan olla tasapainossa (Vrt. Bicchieri 1997, 27) ja edelleen myös tasapainoksi vakiintuvaa ratkaisua ei ole alkuaan voitu tuntea. Bicchieriä (1997, 226) kiinnostaakin, kuinka tiettyä peliä toistava populaatio konvergoituu johonkin tiettyyn stationaariseen tasapainoon. Kuinka esimerkiksi opetusministeriön tuenhakijat ja opetusministeriö ovat päätyneet havaittuun vakaaseen ja mahdollisesti itseään ylläpitävään tukijakaumaan? (Ks. lukuja 1.3.3, 3 ja 6). Jos tukijakauma pohjautuu sosiaalisiin konventioihin (Ks. lukuja 1.3.2, 2.2.3, 2.2.7 ja 3.3), ne saattavat ehkä olla jäykkiä ja diskriminoivia (Ks. esim. Bicchieri 1997, 227; Rasmusen 1991, 37) niin, että esimerkiksi opetusministeriön tuen uudet hakijat, eivät pääse yhtäläisesti esiin (Ks. lukua 3.3; vrt. lukuihin 2.2.7, 5.3.3 ja 6).

Polttopisteratkaisuja esiintyy usein symmetrisissä sekastrategioissa (Vrt. Rasmusen 1991, 73). Jos pelaajilla ei ole mahdollisuutta keskustella ja muista erottuvaa esimerkiksi laatuun perustuvaa ratkaisua ei ilmene, symmetriset ratkaisut ovat usein esimerkiksi Thomas Shellingin (mm. Bicchieri 1997, 67-68) tai Alvin Rothin kokeiden (Kreps 1990, 513, 554) perusteella helposti arvattavia. Toimijat saattavat kokea oikeudenmukaiseksi esimerkiksi

symmetrisen ratkaisun ja saattavat toistaa siihen perustuvaa oppimaansa strategiaa jopa silloin, kun muita toimijalle edullisempia päättelysääntöjä voitaisiin käyttää (Vrt. Kreps 554-556; Vrt. lukuun 4). Jakosuhteen ehdottaja saattaa jakaa jaettavan symmetrian nojalla puoliksi, jolloin toimijat päätyvät tarjoajan näkökulmasta irrationaaliseen polttopisteratkaisuun (Ks. esim. Bicchieri 1997, 216), vaikka esimerkiksi festivaalin järjestämisaajan lähestyessä rationaalisesti hyötyään laskelmoivan tukitarjouksen kuulijan kannattaisi hyväksyä välittömästi pienimmän positiivisen hyödyn tuottava osuus jaettavasta, ja tarjoajan kannattaisi tarjota tätä (Ks. lukua 6).

Jos toimijat voivat hyödyntää samaa satunnaistamistapaa sekastrategioissa, toimijoiden strategiat voivat Aumannin mukaan korreloida (correlated equilibrium) (Rasmusen 1991, 75), jolloin tasapainoratkaisuun päätyminen todennäköisyys kasvaa. Toimijoiden saattaa kannattaa arpoa esimerkiksi markkinoilletulo-oikeudet, jos toimijoiden strategiat korreloivat ja jos kaikkien samanaikainen tulo tuhoaisi markkinat. Tämä voi pelissä tapahtua antamalla luonnon määrätä pelaajille yhtäläiset todennäköisyydet tulla markkinoille ensiksi. (Rasmusen 1991, 75) Tästä esimerkkinä saattaisi toimia opetusministeriön tuki, josta suuri osa menee vakaasti samoille, mutta jonka pientä osaa näytettäisiin myönnettävän pieninä tukina uusille hakijoille tuensaaajia vuosittain vaihdellen ja ehkä satunnaistaen. Pääosa tuesta menee jo tuen piiriin päässeille festivaaleille. Vaikka tuen piiriin päässeet festivaalit ovat valtion taidetoimikuntien ja opetusministeriön arviointikriteerein valittuja, ei ole varmaa, ovatko tuen piiriin päässeet festivaalit myös esimerkiksi tuottamiensa hyödykkeiden laadun tai näyttävyytensä vuoksi ehdottomasti muita parempia, mutta ne ovat onnistuneet pääsemään neuvottelujen kautta tuen piiriin aiemmin, ja ovat pystyneet vakiintumaan tuensaaajiksi (Ks. lukua 6). Toinen tapa korreloivien strategioiden käyttöön on sallia toimijoiden keskustelevan ja liittoutuvan (collude) ilman suoranaisia sivumaksuja. Korreloivien strategioiden olemassaolon edellytyksiä ovat Shubikin (1991, 247-248) mukaan toimijoiden keskinäinen viestintä ja sopiminen (contracting) ja Rasmusenin (1991, 75) mukaan toimijoiden yhteinen valintojensa satunnaistamistapa esimerkiksi yhteistä kolikkoa heittämällä. Vaikka yhteistoiminnalliseen ratkaisuun pakottavaa mekanismia ei olisi, peli on yhteistoiminnallinen myös, jos peliä edeltävä neuvottelu johtaa itseään sääntelevään (self-enforcing) sopimukseen, jonka toteuttavat valinnat ovat pelaajien parhaita valintoja. (Bicchieri 1997, 57) Joissakin festivaalien tuenhakupeleissä hakijan ja potentiaalisen tuenmyöntäjän hyödyt saattavat olla niin yhdensuuntaisia, että heidän strategiansa korreloivat. Korreloivat strategiat antavat hyvät edellytykset myös pitkäaikaisille ja ratkaisultaan vakaille tuenhakupeleille. Vaikka

irrationaalisen toimijan hyöty ei liity hänen tulemiinsa ja irrationaalisuuden muotoja on sen vuoksi lukemattomia (Bicchieri 1997, 169-170), taustaltaan samanlaiset toimijat saattavat olla samankaltaisesti alttiita myös jollekin ”irrationaaliselle” jaksoittain rationaalisesti ratkaisusta poikkeavalle ratkaisulle, jolloin siitäkin voi muodostua tasapaino (Kreps 1990, 494; Ks. lukua 4.4).

2.2.4 Yhteistoiminnallisuus pelin ratkaisun hyväksymisen rajoitteina

Yhteistoiminnallisessa peliteoriassa voidaan hyödyntää ulkoisia sääntöjä, jotta saadaan jokin pelin useista tasapainoista valittua. Muun muassa symmetrisyys tai tehokkuus saattaa muodostaa käyviä ulkoisia sääntöjä. (Kreps 1995, 106-107) Myös Rasmusen (1991, 29) huomioi yhteistoiminnallisissa peleissä käytettyjä aksiomaattisia käsitteitä, kuten Pareto-optimaalisuutta, reiluutta (fairness), ja yhdenvertaisuutta (equity). Shubikin (1991, 302-303) mukaan yhteistoiminnallisessa pelissä Pareto-optimaalisuus ja sosiaaliset normit muodostavat pelin rakenteeseen nähden ulkoisia ehtoja pelin tulemien perusteella syntyvän ratkaisun hyväksyttävyydelle. Myös Nashin (1990, 418) mukaan yhteistoiminnallisen pelin ratkaisemiseksi voidaan edetä joko aksiomaattisesti asettaen ehtoja hyväksyttävälle ratkaisulle, tai siirtämällä pelin neuvotteluaskeleet pelivalinnoiksi sillä karkeudella kuin se on mahdollista. Tällöin yhteistoiminnalliseen ratkaisuun pakottavaa mekanismia ei löydy pelin sisältä toimijoiden tulemista, vaan yhteistoiminnallinen kulttuurin tuottaminen saattaa perustua esimerkiksi poliittiseen päätöksentekoon, hallinnon tuottamiin reunaehtoihin, ja esimerkiksi näiden yleisellä tasolla liikkuviin, kansallista kulttuuria edistäviin intresseihin. Jos yhteistoiminnallisuus muodostaa ratkaisun hyväksymisen rajoitteen, kyse ei ole pelkästä yhteistoiminnallisuuden suosimisesta, vaan pikemminkin yhteistoiminnallisuuteen pakottamisesta. Pelin yhteistoiminnallisuus saattaakin liittyä Shubikin (1991, 303) kuvaamalla tavalla normatiivisesti päätöksentekoteorian yhteistoiminnallisuuteen (solution level), sen sijaan että se liittyisi pelin kuvaukseen (description level). Toimijoita voidaan myös pakottaa yhteistoimintaan tekemällä ei-yhteistoiminta kannattamattomaksi muiden pelaajien asettamien sanktioiden avulla (Ks. lukua 5). Toisinaan (Ks. mm. Rasmusen 1991, 29) toimijoiden sallitaan poikkeavan yhteistoiminnasta kompensoiden vastapelaajia sivumaksuin. Pelaajien keskinäisten sivumaksujen salliminen voisi myös edistää yhteistoiminnallisiin ratkaisuihin päätymistä vangin dilemma –tyyppisissä tilanteissa silloin, kun pelaajat voivat keskustella. Esimerkiksi hakiessaan tukea opetusministeriöltä festivaaleilla ei ole kuitenkaan mahdollisuutta tyytyä alhaisempaan tukeen ja saada kompensatio sivumaksun avulla, koska

ei ole olemassa yksiselitteistä ratkaisua sivumaksujen lähtökohdaksi. Sivumaksuista sopiminen ja niiden toteuttaminen saattaisi myös aiheuttaa transaktiokustannuksia, kuten neuvottelukuluja (Ks. lukua 6), eivätkä ne auttaisi kaikissa tapauksissa päättämään toivotusta tasapainosta.

Bicchierin (1997, 180) mukaan myös psykologiset valintaan vaikuttavat tekijät, kuten osuuden reiluus, olisi mieluummin pyrittävä mallittamaan pelin rakenteeseen. Tässä työssä pyritään välttämään pelin tai ratkaisun hyväksyttävyyttä rajoittavia ulkoisia ehtoja ja pyritään rakentamaan pelejä, joiden mahdollinen yhteistoiminnallinen mekanismi ilmenee pelin sisällä rakenteessa, hyödyissä ja strategioissa. Esimerkiksi Pareto-optimaalinen valinta sisältyy pelin rakenteeseen toimijoiden hyötyjen kautta myös osassa ei-yhteistoiminnallisista peleistä (Shubik 1991, 303).

2.2.5 Yhteistoiminnallisuus viestintämahdollisuutena

2.2.5.1 Viestinnän uskottavuus sitovina sopimuksina

Kolmannessa merkityksessä yhteistoiminnallisen pelin toimijat voivat viestiä keskenään ja muodostaa uskottavia sitoumuksia. Yhteistoiminnallisen pelin lähtökohtana Nash (1990, 418) edellyttää, että toimijat voivat viestiä, tai harjoittaa yhteistoimintaa (collaborate) joillain muilla tavoin. Myös Rasmusen (1991, 29) määrittelee yhteistoiminnallisiksi (co-operative) peleiksi pelit, joissa toimijat voivat ennen siirtoja viestiä keskenään niin, että viestintä sisältää pelin strategioiden valintaan vaikuttavaa uskottavaa ja viestijän toimintaa sitovaa tietoa tai sivumaksuja, ja yhteistyön mahdollistava mekanismi pyritään mallittamaan peliin toimijoiden valintojen kautta. Bicchieri (1997, 57) määrittelee yhteistoiminnallisen pelin sellaiseksi, jossa toimijat voivat tehdä sitovia sopimuksia.

Viestintämahdollisuus saattaa edistää tasapainoon päätymistä, koska ilman keskustelumahdollisuutta tasapaino perustuu toimijan omiin strategiavalintoihin ja arvaukseen vastapelaajan strategiasta, ja vastapelaajan strategian arvaaminen saattaa kestää pidempään (Vrt. Bicchieri 1997, 236-252). Bicchieri (1997, 49, 57-58) huomioi Rasmusenia enemmän myös muita kuin sitovia sopimuksia itsensä toteuttavina, kun toimijat vain uskovat vastapelaajan pitävän sopimuksen. Viestinnän lisääminen peliin saattaa muuttaa pelin rakennetta ja luonnetta (Ks. Bicchieri 1997, 162-170). Yhteistyön mahdollistuminen edellyttää sitä taajempaa ja toistuvampaa vuorovaikutusta tai vaihdantaa (Ks. Kreps 1990,

761), mitä suurempaa riskiä toimija aiheuttaa toiselle osapuolelle. Etenkin tuntemattoman ja vakiintumattomamman festivaalin tuenhaku edellyttäisi yhteistoiminnallisen ratkaisun saavuttamiseksi tiheää vuorovaikutusta, mikä voi onnistua ajan kuluessa esimerkiksi festivaalin pyrkiessä maineenmuodostukseen ja pitkän aikavälin peleihin. (Ks. lukua 3)

Kaupanhieronta (Ks. Lukua 6) on konfliktistaan huolimatta rasmusenilaisittain yhteistoiminnallinen peli (Ks. Rasmusen 1991, 29), koska toimijat voivat siinä keskustella. Kuitenkin mm. Binmore, Shaked ja Sutton ovat käsitelleet kaupanhierontaa ei-yhteistoiminnallisena pelinä (Binmore, Shaked & Sutton 1985; Bierman & Fernandez 1998, 165 mukaan). Yhteistoiminnallisuus viestintämahdollisuutena ei vielä takaa sitä, että myös toimijoiden päämäärät olisivat samansuuntaisia, mutta jos strategisissa tavoitteissa esiintyy yhdensuuntaisuutta, viestintämahdollisuus saattaa edistää niiden toteutumista ja tasapainoon päätymistä.

Jos pelaajilla on yhteisiä intressejä ja pelissä esiintyy useita puhtaita tasapainostrategioita, niin koordinaation epäonnistuminen johtaa sekastrategioiden käyttöön. (Dixit & Nalebuff 1993, 189-192)⁵⁴ Sekastrategia saattaa muodostua optimaaliseksi pelistrategiaksi nollasummapielien kaltaisissa kilpailullisissa peleissä, joissa toimijat hyötyvät oman valintansa ennustamattomuudesta (Dixit & Nalebuff 1993, 168-192). Koska koordinaatio onnistuu sekastrategioiden avulla vain osalla kerroista, sekastrategiat jäävät yhteistoiminnallisissa peleissä epäoptimaaliseksi vaihtoehdoksi. Toimijoiden välinen viestintä voi edistää yhteistoiminnallisuutta, jos pelissä on useita tasapainoja, joiden välillä toimijoiden täytyisi koordinoita. Jos toimijat pyrkivät tietoisuuteen yhteisestä ratkaisusta, viestintä edistää tasapainon saavuttamista. Viestintä lisää toimijoiden tietämystä, ja edistää yleistä tietoa, jolloin toimija tietää vastapelaajan tietävän, että toimija tietää,..., (Ks. esim. Bicchieri 1997, 158-162), ja edistää tasapainoon pyrkivien strategioiden valintaa. Toimijat saattavat kyetä viestimään esimerkiksi pelissä hyödynnettävän rationaalisuuskäsityksen valinnasta, strategioista, tulemista, ja pelin pituudesta. (mm. Bicchieri 1997, 160-161). Jos kommunikaatio on strategista, jossain informaatiojoukossa peliteoriassa voi ilmetä epäjohdonmukaisuutta ja toimijan rationaalisuus pystytään päättelemään. Bicchieri (1997, 160-161) pitää toimijaa epärationaalisenä silloin, kun peliteoriasta ei löydy toimijan käytöksen kanssa yhteensopivaa teoriaa. Tässä työssä peliteorian kannalta selkeästi

---

⁵⁴ Sekastrategia on määritelty 1950-luvun alusta lähtien H. Kuhnin pohjalta niin, että pelin ensimmäisessä valintakohdassaan sekastrategiaa pelaava pelaa sekastrategiaa, vaikka hän sen jälkeen pelaisi puhdasta strategiaa (Rasmusen 1991, 80).

strategisen ulkopuoliseen tavoitteeseen suuntautuvan käyttäytymisen suhteen epärationaalista käyttäytymistä esiintyy luupeissa (Ks. lukua 3.3.1), jotka kuitenkin saattavat olla vallitsevan institutionaalisen tilanteen säilyttämisen ja vahvistamisen kannalta rationaalisia, sekä verkoissa (Ks. Kuvio 13 s. 116), joita ei niiden monensuuntaisten ja moninaisten vuorovaikutusten vuoksi kyetä mallittamaan peliteorian avulla.

Silloin, kun tuenhakijat keskustelevat toistuvasti potentiaalisten tuenmyöntäjien kanssa ennen hakukaavakkeen tai kustannuksia aiheuttavan signaalin lähettämistä, pelit ovat yhteistoiminnallisia Rasmusenin mukaisessa merkityksessä. Festivaalien peleissä festivaalin ja potentiaalisen tuenmyöntäjän viestintämahdollisuus on useimmiten ilmeinen, mutta eroja syntyy sen mukaan, sitouttaako viesti uskottavasti lähettäjäänsä (Ks. lukua 1.1.3). Jo toimijoiden jaksottainen sitoutuminen strategioihin voi edistää yhteistoiminnallista tasapainoa (Rasmusen 1991, 94). Jos peliä toistetaan, viestit voivat paremmin sitouttaa lähettäjäänsä toimimaan viestin mukaisin tavoin. Rasmusenilaisittain yhteistoiminnallisessa pelissä toimijat voivat hyötyjensä perusteella muodostaa ennen peliä sitovan sopimuksen, jonka rikkojan hyöty alenee. (Ks. myös Bicchieri 1997, 57) Lyhyellä tähtämellä yhteistoiminnallisuus edellyttää mahdollisuutta sitovaan sopimukseen, mutta pitkällä aikavälillä yhteistoiminnallisuuden saavuttamiseen voi olla muitakin tapoja, kuten maineenmuodostus ja käyttäytymisen seuraaminen (luku 3), ja lievä irrationaalisuus (Ks. lukuja 2.1.2 ja 4.3-4.4). Festivaalien tuenhakupelit ovat yhteistoiminnallisia myös festivaalien ja potentiaaliset tuenmyöntäjien toistuvan viestinnän noustessa keskeiseksi etenkin pitkän aikavälin peleissä. Keskustelumahdollisuuteen pohjautuva yhteistoiminnallisuuden käsite antaa mahdollisuuksia maineenmuodostuspelien rakentamiseen sujuvammin, kuin mitä toistuvien pelien yrityksen ja erehdyksen kautta oppiminen tai ilman keskustelumahdollisuutta vakiintuvat polttopisteet (Luku 2.2.3) mahdollistaisivat.

Kustannukseton puhe (cheap talk) jää strategisen ja uskottavan valinnan ulkopuoliseksi tekijäksi, koska se ei kykene sitouttamaan eikä pakottamaan osallistujia yhteistoimintaan. Kuitenkin myös kustannuksettomat viestit voivat edistää koordinaatiota jopa joissain lyhyenkin aikavälin peleissä. Pelisiirtoja edeltävänä kommunikaationa kustannukseton puhe saattaa tuoda esiin yhteistoiminnan mahdollisuuksia, ja edistää yhteistyötä (Rasmusen 1991, 76; Salanié, 95-101). Yhteistoiminta saattaa mahdollistua ilman uskottavia sitoumuksia myös, jos toiminta liittyy useimpien hyväksymään ja noudattamaan normiin (Vrt. Bicchieri 1997, 229-233), tai jos yhteistoiminnasta poikkeaminen ei juuri parantaisi poikkeajan hyötyä. Edelleen, vähäinenkin viestintä voisi vahvistaa sosiaalisiin käytäntöihin pohjautuvia

ratkaisuja estäessään strategioiden ristiinvalintoja. Kustannuksettomat viestit voivat auttaa koordinaatiossa esimerkiksi sekä konfliktin että koordinaatitavoitteen sisältävässä sukupuolten taistelupelissä tai useita vaihtoehtoisia tasapainoja sisältävässä pelkän koordinaation pelissä. Toimijat voisivat paremmin jos pystyisivät koordinoimaan siirtonsa ja valitsemaan yhden tasapainon pelin useista tasapainoista yhteistä kolikkoa heittämällä peleissä, joissa on useita pelaajille hieman erilaisia tasapainoja, joissa toimija saa suurimman hyödyn päästessään mieluisimpaan tasapainoonsa ja toiseksi suurimman hyödyn päästessään ylipäättään tasapainoon. Esimerkiksi Oscar Henryn tarinassa ”The Gift of Magi” koordinaatio epäonnistuu, kun molemmat puolisoista myyvät yksin rakkaimman omaisuutensa ostaakseen puolisolleen lahjaksi tämän rakkaimpaan omaisuuteen sopivan yllätyslahjan (Dixit & Nalebuff 1993, 190-192), ja sukupuolten taistelussa (battle of sexes) puoliset valitsevat erikseen, lähtevätkö seuraamaan toisen suosikkia balettia vai toisen suosikkia nyrkkeilyä, kun kumpikin lähtisi mieluummin puolisonsa mukaan kuin yksin suosikkipaikkaansa (mm. Kreps 1995, 101; Bierman & Fernandez 1998, 17-19; Shubik 1991, 394). Molemmissa näistä peleistä jo kustannuksetonkin puhe auttaisi pelaajia pääsemään johonkin tasapainoon.

2.2.5.2 Yhteishenki festivaalia perustettaessa ja kustannukseton puhe

Crawford ja Sobel (1982) esittävät esimerkin kustannuksettomasta, mutta usein yhteistoimintaan johtavasta puheesta. Pelissä toimijoilla on tarve välittää informaatiota sopimukseen päästäkseen, mutta kaiken strategisen informaation välittäminen olisi heille epäedullista. Heidän sovelluksessaan viestin lähettämiseen ei sisälly eksogeenisiä kustannuksia, vaikkakin vastaanottajan tasapainovalinta sisältää yleisesti endogeenisen kustannuksen. (Crawford & Sobel 1982, 1431-1434) Salanién (1997, 95-101) soveltamana Crawford ja Sobelin peli lukeutuu mm. (Carlson & van Damme 1993, 239-253) esittämiin uroshirven metsästyspeleihin (stag hunt games), joille on yhteistä, että saaliin saaminen edellyttää jokaisen yhteisön jäsenen yhteistoiminnallista valintaa, ja yhteisö voi keskustella etukäteen valinnoistaan ilman mahdollisuutta sitoviin sopimuksiin. Crawfordin ja Sobelin mallissa n kyläläistä saavat Salanién (1997, 95-101) mukaan saalista ainoastaan kaikkien metsästäessä yhdessä. Metsästäminen aiheuttaa kustannuksia, ja kullakin kyläläisellä i on yksityistä tietoa metsästämisestä aiheuttamasta omasta reservaatiohyödytään tai vaihtoehtoiskustannuksestaan, jota merkitään tässä mallin mukaisesti $c_i > 0$. Vaihtoehtoiskustannukset jakautuvat tasaisesti ja toisistaan riippumatta jakauman $[0, 1+\epsilon]$ välille, jossa pieni satunnaisluku ϵ on odotusarvoltaan nolla.

Pelin ainoa Nash-tasapaino on, että kukaan ei lähde metsästämään. Kyläläisen i odotettu arvo metsälle lähtemisestä muodostuu todennäköisyydestä, että muut lähtevät metsälle $= \pi^{N-1}$, ja kyläläinen on halukas lähtemään metsälle vain, jos hänen vaihtoehtokustannuksensa alittaa tämän todennäköisyyden. Nash-tasapainossa $\pi = c/(1+\varepsilon) = \pi^{N-1}/(1+\varepsilon)$, mikä pätee vain jos $\pi=c=0$, ja kukaan ei lähde metsälle. Crawford ja Sobelin mallin mukainen Nash-tasapaino on tehoton, koska ε on pieni, ja lähes 1:n todennäköisyydellä c_i alittaa 1:n. Crawfordin ja Sobelin mallissa kyläläiset voivat kuitenkin päästä melko usein yhteistoiminnalliseen tasapainoon kustannuksettoman puheen avulla. Yhteen kokoonnuttuaan kukin kyläläisistä vastaa kyllä tai ei kysymykseen, lähteekö hän seuraavana päivänä metsälle, ja keskustelun kuultuaan kukin päättää itsekseen sitovasti omasta metsälle lähtemisestään. Jos kyläläiset vastaavat kyllä ainoastaan silloin, kun heidän yksityinen kustannuksensa c_i alittaa 1:n, peli saa Salanién (1997) mukaan tasapainon, jossa kyläläiset lähtevät metsälle ainoastaan ja yhdessä vain jos kaikki vastaavat lähtevänsä metsälle. Pelin toisessa tasapainossa (babbling equilibrium) kaikki vastaavat yksityisestä kustannuksestaan c_i riippumatta kyllä, mutta kaikki tietävät tämän kustannuksettomaksi puheeksi, ja kukaan ei lähde metsälle. (Crawford & Sobel 1982; Salanié 1997, 95-101). Seuraavassa Crawford & Sobelin mallista rakennetaan matriisi, jossa kaikki muut toimijat esitetään yksittäisen pelaajan vastapelaajana niin, että tulemat (1,1) voivat toteutua vain, jos toimijan lisäksi myös jokainen vastapelaajista valitsee lähtevänsä metsälle. Taulukossa yksityistä tietoa olevat reservaatiohyödyt eli metsästyksen vaihtoehtokustannukset c_i ja c_j sisältyvät välille $0 \leq c_i \leq 1+\varepsilon$ ja $0 \leq c_j \leq 1+\varepsilon$, ja ε on pieni positiivinen luku. (Taulukko 22)

TAULUKKO 22 Festivaalin suunnittelun loppuvaihe ja peliä edeltävä cheap talk

Salanién (1997) esittämä Crawfordin ja Sobelin (1982) cheap talk-peli matriisiksi sovellettuna Carlson & van Damme (1993, 238) pohjalta, mutta niin, että $0 \leq c_i \leq 1+\varepsilon$ ja $0 \leq c_j \leq 1+\varepsilon$.

		SARAKKEENVALITSUJA	
		Vasen	Oikea
RIVIVALITSUJA	Ylä	(c_i, c_j)	$(c_i, 0)$
	Ala	$(0, c_j)$	$(1, 1)$

Salanié (1997):n esittämää Crawfordin ja Sobelin (1982) mallia voidaan soveltaa festivaalin perustamisneuvotteluihin, joissa useilla tahoilla on mielenkiintoa kulttuuritarjonnan ja uuden

festivaalin järjestämiseen, mutta kustannusten vuoksi yksittäinen toimija ei halua lähteä mukaan, jos ei usko muiden toimijoiden osallistumiseen. Tällöin festivaali perustetaan ainoastaan, jos kaikki hanketta suunnittelevat lupautuvat hankkeeseen, mutta perustamispäätöksen jälkeen muiden sitouduttua hankkeeseen cheap talk -esipelissä yksittäinen toimija saa hankkeen positiivisista ulkoisvaikutuksista johtuen hivenen suuremman hyödyn irtautuessaan hankkeesta tai lievän haitan hankkeeseen osallistumisen kustannuksista. Jos joku irtautuu hankkeesta, hanke jää torsoksi tai jopa peruuntuu. Crawford & Sobelin mallin kaltainen osallistumisen ehdottomuus voi toteutua, jos suunnitelma on jo pitkälti suljettu, ja vetäytyvän toimijan tilalle ei enää ehditä hankkia uutta toimijaa.

Crawford & Sobelin mallista voidaan festivaalin suunnittelussa poiketa siinä, että potentiaalisten osallistujien yhteisö jätetään Crawford & Sobelin kyläläisistä poiketen avoimeksi, jolloin toimijat eivät edellytä jokaisen potentiaalisen järjestäjän osallistumista, vaan riittävä määrä osallistujia riittää Pareto-optimiin ylätämiseksi. Tällöin päädytään Carlsonin ja van Dammen (1993) muunnelmaan uroshirven metsästyspelistä. Carlsonin ja van Dammen (1993) mallissa yksittäinen toimija saa hankkeeseen osallistuakseen tuleman $p(k/n)$, missä välille $[0,1]$ sisältyvä jatkuvamuotoinen ja kasvava todennäköisyys p saa arvot $p(0) = 0$ ja $p(1) = 1$, n = toimijoiden lukumäärä, ja k = hankkeeseen lopulta osallistuvien toimijoiden lukumäärä. Crawford & Sobelista (1983) poiketen Carlsonin ja van Dammen esittämänsä peliin sisältyy kaksi vakaata Nash-tasapainoa: joissa kahden toimijan pelinä festivaalin järjestämiseen soveltaen joko molemmat luopuvat festivaalin järjestämisestä ja saavat reservaatiohyödyn suuruisen varman tuleman (x, x) , $0 < x < 1$, tai molemmat järjestävät festivaalia ja saavat tuleman $(1,1)$. Tulema (1) on kuitenkin kullekin yksittäiselle toimijalle epävarma, koska hän kokee esipelin keskustelusta huolimatta epävarmuutta siitä, että vastapelaaja luopuisikin festivaalista ja toimijan omat resurssit eivät riittäisi festivaalin onnistuneeseen järjestämiseen ja sen tulemaksi jäisi (0) . Carlsonin ja van Dammen pelin Nash-tasapainot ovat vakaita, koska jos varma tulema $x < p(k/n)$, jokaisen strategiakseen pois jäämisen valinnan kannattaa siirtyä festivaalin järjestäjäksi, ja jos varma tulema $x > p(k/n)$, jokaisen festivaalia järjestämässä olevan kannattaa luopua festivaalin järjestämisestä. Ratkaisu on triviaali, jos $x = p(k/n)$. (Ks. Carlson & van Damme 1993, 237-241)

Pelivalinnat voidaan esittää matriisina, jossa pois jäävä saa varmuudella pienen tulon, ja festivaalia järjestämään lähtevä saa epävarmuudella suuren tulon. Carlson ja van Dammen (1993) pelissä x sisältyy välille $]0,1[$, mistä johtuen valintastrategioiden (ylä, vasen) = (ei järjestä, ei järjestä) lisäksi myös strategiapari (ala, oikea) = (järjestää, järjestää) muodostaa

Nash-tasapainon. Heidän pelinsä eroaa tämän vuoksi Crawfordista ja Sobelista (1982), jossa jakauman välin muodostaa $[0, 1+\epsilon]$, ja pelin ainoa Nash-tasapaino muodostuu valinnoista (*ei järjestä, ei järjestä*). (Taulukko 22)

TAULUKKO 23 Festivaalin suunnittelun alkuvaihe ja peliä edeltävä cheap talk

Uroshirven metsästyspeli (Carlson & van Damme 1993, 238), missä $0 < x < 1$.

		SARAKKEENVALITSIJÄ	
		Vasen	Oikea
RIVINVALITSIJÄ	Ylä	(x, x)	$(x, 0)$
	Ala	$(0, x)$	$(1, 1)$

Toimijoiden uskomusjoukolla on merkitystä pelin Nash-tasapainojen muodostumiseen. Nash-tasapainoon päädytään useimmiten poistamalla ensiksi kaikki epäuskottavat vastinstrategiat. Kun tavallisesti (mm. Rasmusen 1991, Kreps 1990, 512) pitävät saavuttamattomana ja epäuskottavana esimerkiksi vangin dilemman Pareto-optimaalista tasapainoa sen vuoksi, että siitä olisi yksipuolisesti (lyhyellä aikavälillä) edullista poiketa, Axelrod (1980) ja Thomas Schelling muodostavat uskomusjoukon toisin. Schellingin hiljaisen kaupanhieronnan (tacit bargaining) mukaan pelaajat valitsevat Pareto-optimin (ala, ala), joka tuottaa korkeammat hyödyt (1,1), koska tietävät, että jos he voisivat keskustella, he valitsisivat sen (Carlson & van Damme 1993, 237). Näillä hyödyillä (koska $x < 1$) pelin ainoaksi Nash-tasapainoksi muodostuisi (1,1).

Tasapainoon (1,1) päätyminen ei Carlsonin ja van Dammen (1993, 238) mukaan ole kuitenkaan täysin uskottavaa edes, vaikka pelisiirtoja edeltävä kommunikaatio sallittaisiin, koska vastapelaajan valintaan liittyy kuitenkin epävarmuutta. Epävarmuudella on heidän mukaansa merkitystä pelin tulemiin etenkin, jos suurta epävarmaa tuloa tavoitteleva voi päätyä vastapelaajan valinnan vuoksi heikkoon tulemaan.

2.2.6 Ei-yhteistoiminnalliset pelit

Suuri osa etenkin 1980-luvun jälkeisestä peliteoriasta käsittelee ei-yhteistoiminnallisia pelejä (non-cooperative games). Esimerkiksi Bierman & Fernandez (1995) ja (1998); Gibbons (1992); Kreps (1995) ja Rasmusen (1991) keskittyvät peliteorian oppikirjoissaan ei-yhteistoiminnallisiin peleihin. (Ks. lukua 1.2.3) Ei-yhteistoiminnallisissa peleissä toimijat eivät kykene kommunikoimaan keskenään uskottavasti, toimijoiden päämäärät ovat

erisuuntaisia ja koordinaatitavoitetta ei ole, toimijat ovat liittoutuneet toisiaan vastaan, tai toimijat kilpailevat samasta kakusta. Näistä syistä omaa hyötyään maksimoivat toimijat eivät joko halua sopia ratkaisua etukäteen tai kykene tekemään uskottavia sopimuksia.

Jos toimijat ovat erimielisiä tavoiteltavasta ratkaisusta, viestintä ei välttämättä vaikuta tasapainoon pääsemiseen, eikä toimijoiden lyhyen tähtäimen hyödyn maksimoinnista poikkeavasta strategiasta kertova viesti välttämättä ole uskottava. Esimerkiksi keskustelumahdollisuus ei muuttaisi yhden kierroksen vangin dilemmassa toimijoiden optimaalisia strategioita (ala, oikea), kun pelin hyödyt estävät heiltä mahdollisuuden sitovaan sopimukseen, koska kumpikin toimija voisi parantaa omaa hyötyään poikkeamalla yksipuolisesti sovitusta (Ks. lukua 2.1.1). Myös chicken gamen kaltaisessa pelkässä konfliktipelissä kustannukseton viestintä ei auta koordinoimaan, ja kummankin toimijan on puheellaan edullisempaa vaatia itselleen parempaa ratkaisua, vaikka molemmat eivät voi samanaikaisesti toteuttaa puhettaan (Rasmusen 1991, 76). Rasmusenin (1991, 73) esittämän chicken gamen pelimatriisi sisältää kaksi puhtaan strategian Nash-tasapainoa (*ylä, vasen*), ja (*ala, oikea*), joiden epäsymmetrisyyden vuoksi toimijat hänen mukaansa kuitenkin pelaavat sekastrategioita päätyäkseen ruutuihin, joissa vain toinen harjoittaa yhteistoimintaa. Silloinkaan, kun toimijat eivät jatkaisi Rasmusenin esittämällä tavalla sekastrategioin, niiden on vaikea saavuttaa chicken gamessa uudelleen Nash-tasapainoa tai Pareto-optimia, koska hyödyn (2) saava ei ole halukas siirtymään hyötyyn (1), ja koska molemminpuolinen ei-yhteistoiminta heikentäisi edelleen hyötyjä. Jos toimijat eivät pelaa sekastrategioin, chicken gamessa yhden toimijan poikettua yhteistoiminnasta toisen kannattaa harjoittaa yksipuolista yhteistoimintaa päästäkseen edes toiseksi parhaaseen tulemaansa. (Taulukko 24)

TAULUKKO 24 Staattinen chicken game

Rasmusen (1991, 73-74) mukaan

		SARAKKEENVALITSIA	
		Vasen (ei yhteistoimintaa)	Oikea (yhteistoimintaa)
RIVIVALITSIA	Ylä (ei yhteistoimintaa)	(-3, -3)	(2, 0)
	Ala (yhteistoiminta)	(0, 2)	(1, 1)

Myös ei-yhteistoiminnallisessa pelissä voi esiintyä edeltävää neuvottelua (Bicchieri 1997, 57-58, 130) ja yhteistoiminnallisuuden näkemyksestä riippuen esimerkiksi kaupanhierontaa, mutta rasmusenilaisittain ei-yhteistoiminnallinen peli ei voi johtaa sitovaan sopimukseen.

Toisinaan ei-yhteistoiminnallisten pelien synonyyminä käytetään kilpailullisia pelejä. Vaikka kilpailullinen kuvaisi terminä paremmin toimijoiden oman edun tavoittelua ja määrätyn kokoisen tuen jaossa mahdollisimman suureen omaan tukiosuuteen pyrkiviä festivaaleja, tässä työssä käytetään kilpailullisen ja täydellisen kilpailun sekaannuksen välttämiseksi termiä ei-yhteistoiminnallinen peli. Esimerkiksi Shubik (1991, 314) viittaa kilpailullisen pelin kohdalla täydelliseen kilpailuun, jossa kilpailijoiden määrän kasvaessa yksittäisen kilpailijan strateginen voima heikkenee vähitellen.

Ei-yhteistoiminnallisissa peleissä toimijat maksimoivat pelkästään omia tulemiaan aikahorisontistaan riippumatta, mutta jaksottaisen rationaalisuuden huomioiden (Ks. lukua 4), eikä heidän intresseihinsä sisälly toisten toimijoiden hyötyä tai hyötyä sosiaalisen optimin toteutumisesta. Toimijat saattavat kuitenkin huomioida Shubikin (1991, 325-328) tavoin toisten pelaajien hyötyjä omassa hyötyfunktiossaan maksimoiden omaa hyötyään verrattuna toisten pelaajien hyötyyn.⁵⁵ Axelrod (1984, passim) kehottaa välttämään toisten hyötyyn vertaamista juuri sen vuoksi, että vertaaminen altistaa toimijat kilpailemaan keskenään ja poikkeamaan yksipuolisesti Pareto-optimista, ja johtaa vangin dilemmassa heikommat hyödyt tuottavaan ei-yhteistoiminnalliseen tasapainoon.

Pelin tasapaino saattaa silti sisältää vangin dilemman tapaan pelin sisälle hyötyjen kautta rakennetun sosiaalisen optimin kuten Pareto-optimaalisen ratkaisun, ja joissain tilanteissa Pareto-optimaalinen ratkaisu saattaa tulla valituksi toimijoiden itsekkäistä intresseistä käsin. Useissa toistetuissa peleissä, joissa esiintyy lyhyellä aikavälillä vain ei-yhteistoiminnallinen ratkaisu, voi esiintyä pitkällä aikavälillä myös yhteistoiminnallisia ratkaisuja. Tässä työssä luvussa (3) keskitytään pitkän aikavälin pelien muodostukseen ja luvuissa (4 ja 5) keskitytään opetusministeriön pitkäaikaiseen tukeen, yhteistoiminnallisiin peleihin ja siihen, kuinka yhteistoiminnalliseen ratkaisuun voitaisiin päästä, vaikka se ehkä olisi kannattavampi yksittäiselle pelaajalle ehkä vasta pitkällä aikavälillä.

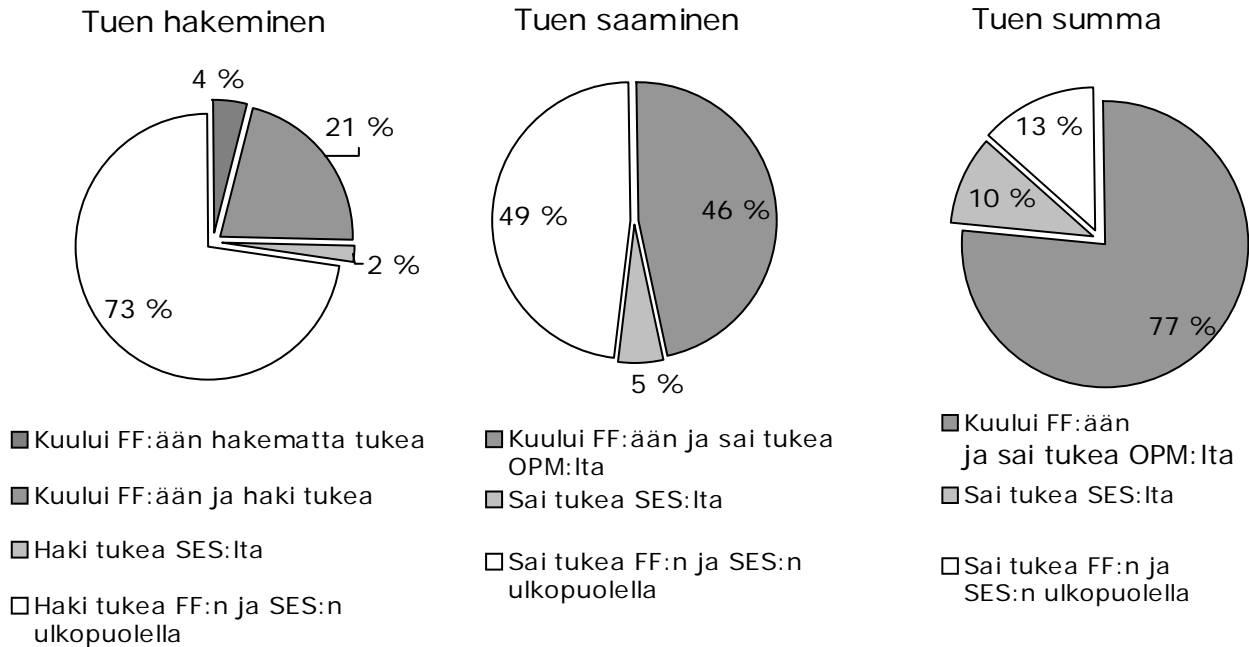
⁵⁵ Shubikin (1991, 325-328) kahden toimijan *maximin the difference* -pelissä ja usean toimijan *beat the average* -pelissä toimija saa hyötyä oman tulemansa ja muiden toimijoiden tulemien positiivisesta erotuksesta. Nämä pelit voidaan muuntaa myös yhteistoiminnallisuuden (Shubik 1991, 328), tai pikemminkin altruistisuuden mahdollistaviksi lisäämällä peliin Shubikin lailla Edgeworthin esimerkin tapaan sympatiakerroin, jonka avulla toimija saa hyötyä toisen pelaajan hyödyistä.

2.2.7 Yhteistoiminnallisuus liittoumana

Jos toimijat voivat viestiä keskenään ja heillä on yhteisiä päämääriä, osa toimijoista voi muodostaa keskinäisen liittouman (coalition). Liittouman jäsenet harjoittavat keskinäistä yhteistoimintaa, mutta ovat usein ei-yhteistoiminnallisia suhteessa liittouman ulkopuolisiin toimijoihin. Liittoumaa voidaan kuvata esimerkiksi vangin dilemman avulla niin, että liittouman muodostuttua siihen kuuluvat toimijat pelaavat Pareto-optimaalisessa tasapainossa (Ks. Taulukko 16 s. 70).

Festivaalien tuenhakupeleissä keskeisimmän ja neuvotteluvoimaltaan ehkä suurimman liittouman muodostavat etu- ja yhteistyöjärjestöön Finland Festivals ry (FF) kuuluvat festivaalit. Tähän järjestöön kuului jakson 1996-2000 aikana 71 ja vuosittain keskimäärin 58 festivaalia (Kukkonen 2000, 61; Opetusministeriön tuensaajat 1996-2000 ja FF:n jäsenet 1996-2000). Järjestöön kuului vuosien 1996-2000 aikana 64 kpl eli neljännes opetusministeriön festivaaleille suuntaaman tuen hakijoista ja miltei kaikki järjestöön kuuluneet tuenhakijat (57 kpl) myös saivat tätä tukea. Vuoden 2000 FF:n jäsenet saivat yhteensä 77 % opetusministeriön ja SES:n tämän vuoden tuesta. FF:n jäsenille ohjautui 13,6 mmk opetusministeriön tuona vuonna valtakunnallisille kulttuuritapahtumille maksamasta tuesta. Suurimmista tuensaajista hyvin moni kuuluu FF:iin. Elokuva festivaalien tuki irtaantui opetusministeriön valtakunnallisille kulttuuritapahtumille maksamasta tuesta Suomen elokuvasäätiö SES:n maksettavaksi vuoden 1999 tuesta lähtien (Kukkonen 2000, 8-9). FF:n jäsenyydestä vuoden 1997 jälkeen luopuneet 5 elokuvafestivaalia saivat 1,8 mmk eli 10 % opetusministeriön ja SES:n vuoden 2000 tuesta. (Kuvio 12) Elokuva festivaalit ovat pystyneet kasvattamaan tukeaan jakson 1996-2000 kuluessa (Ks. lukuja 1.3.3.2), mikä näyttäisi kertovan liittoumankaltaisesta neuvotteluvoimasta (Ks. lukuja 5.3.3 ja 6). Festivaalit perustavatkin mm. neuvotteluvoimaansa kasvattaakseen uusia liittoumia. Taiteenaloittaisen yhteistyön lisäksi esimerkiksi pohjoissuomalaiset festivaalit harjoittavat alueellista yhteistyötä (Ks. mm. Alaluusua 2000; Ks. mm. Räsänen 2000).

KUVIO 12 Opetusministeriön ja SES:n tuki järjestäytyneisyyden mukaan vuonna 2000

Shubik (1991, 343-344) esittää yhteistoiminnallisuutta liittoumien avulla niin, että liittouma saa ylijäämää sisältäessään tietyn toimijan jonkin toisen toimijan sijasta. Positiivinen ylijäämä muodostaa neuvotteluvoimaa, ja alijäämä saattaa muodostaa uhkauksen, että jos toimijoita kohdellaan vielä kovemmin, nämä muodostavat liittouman. Liittouma saattaa esimerkiksi asettaa ääri rajoja, joiden puitteissa liittouma hyväksyy kaupanhieronnan tuloksen (mm. Shubik 1991, 337). Liittouma voi hyödyntää neuvotteluvoimaansa tuenhausta sekä pyrkien syrjäyttämään liittouman ulkopuolisia festivaaleja annetun tuen piiristä, että pyrkien kasvattamaan festivaaleille jaettavaa tukikakkua verrattuna muihin tietyn tuenmyöntäjän tukiin, tai edistämään tuensaantia potentiaalisilta tuenmyöntäjiltä.

Jos liittouman muodostamiseen liittyy kustannuksia tai erityisiä syitä, joiden vuoksi jotkut liittoumamahdollisuudet suljetaan pois, niin malliin saattaa olla aihetta liittää institutionaalisia ominaisuuksia (Shubik 1991, 357). Esimerkiksi opetusministeriön tavoitteena voi tuenmyönnössä olla tuensaajafestivaalien vakiinnuttaminen ja nostaminen lakisääteisiä tukia saavien taide- ja kulttuuri-instituutioiden rinnalle. Tuensaajien vakiintumisen vuoksi opetusministeriön tuensaajissa ilmenee liittouman kaltaisia piirteitä, vaikka kaikilla tuensaajilla ei ole keskinäistä koordinoitua yhteyttä (Ks. lukua 4.4). Shubikin (1991, 131)

mukaan liittoumasta sivuun jäävät toimijat eivät vaikuta liittouman toimintaan, vaan ainoastaan ulkopuoliset toimijat voivat uhata liittoumaa. Shubikia soveltaen festivaalijärjestöön kuulumattomien festivaalien ei pitäisi vaikuttaa järjestön toimintaan eikä jäsenten saamaan tukeen, mutta muut toimijat, kuten tukien myöntäjät sen sijaan voisivat vaikuttaa niihin. Yksittäisellä tuenhakijalla ei ole suoraa vaikutusmahdollisuutta muiden hakijoiden tukeen, mutta liittoumien ja hakijoiden voimasuhteissa tapahtuu ajan kuluessa jonkin verran muutosta. Vuosien 1996-2000 kuluessa ja opetusministeriön tuen hakijoiden määrän ja etenkin liittoutumattomien hakijoiden määrän kasvaessa liittoumaan FF kuulumattomien tukiosuus on kuitenkin lievästi kasvanut (Ks. Kukkonen 2000, 18).

Liittouman toiminta perustuu pitkälti sen neuvotteluvoimaan, ja jos jäsenet eivät ole identtisiä, liittouman ratkaisu ei välttämättä ole jokaisen jäsenen etujen mukainen. Diskriminoivat ratkaisut ovat mahdollisia sekä festivaaliryhmiä koskevissa organisoiduissa että käytännöiksi vakiintuneissa tilanteissa; ne saattavat liittyä instituutioiden jäsenyyteen tai niiden kanssa toimimiseen, festivaalien yksittäiseltä taholta saamaan tukeen (Ks. Kuvio 15 s. 121), jäsenyyteen järjestössä ja jäsenehtoihin, ja myös liittoumien ulkopuolisten asemaan ja mahdollisuuksiin muodostaa kilpailevia liittoumia (Ks. lukua 6). Esimerkiksi FF kerää jäseniltään samansuuruisen jäsenmaksun (mm. Finland Festivals ry. Toimintakertomus 1999, 1999) jäsenten satakertaisista skaalaeroista ja joidenkin festivaalien muista markkinointikanavista huolimatta (Kukkonen 2001, 17-24). Jos liittouma päätyy diskriminoivaan ratkaisuun, eikä yksittäinen toimija saa tätä kaadetuksi, niin diskriminoivakin liittouman sisäinen ratkaisu voi säilyä stabiilina (Shubik 1991, 410). Yksittäisten jäsenten ainoaksi vaihtoehdoksi voi jäädä silloin pyrkiä eroamaan liittoumasta. Esimerkiksi elokuvafestivaalit luopuivat FF:n jäsenyydestä vuoden 1997 jälkeen keskittyen tiiviimmin oman taiteenalansa yhteistoimintaan ja edunvalvontaan.

2.2.8 Yhteenveto yhteistoiminnallisuudesta

Yhteistoiminnallisuutta käytetään peliteoriassa viidessä osittain eroavassa merkityksessä: toimijoiden preferenssien yhdensuuntaisuutena, polttopisteeseen konvergoitumisena, johonkin sosiaaliseen oikeudenmukaisuusperiaatteeseen perustuvana ratkaisuun kohdistuvana ulkoisena rajoitteena, mahdollisuutena uskottavaan ja toimijaa sitouttavaan viestintään, ja liittouman muodostamisena.

Yhteistoiminnallisuus edellyttää riittäviä resursseja, pitkän aikavälin hyötyjä huomioivaa rationaalisuuskäsitystä ja vuorovaikutusta myös tulevaisuudessa, koordinoitihaluja, ja

mahdollisuutta koordinointiin esimerkiksi viestinnän avulla. Konfliktin sisältävissä peleissä yhteistoiminnallinen valinta edellyttää, että pelillä on tulevaisuutta ja että toimijat diskonttaavat tulevia hyötyjään riittävän lievästi, jotta yhteistoiminnallinen valinta kannattaa.

Toimijoiden hyödyn oletetaan olevan ainakin osittain samansuuntainen niin, että toimijat suostuvat pelaamaan samaa peliä. Vaikka toimijat eivät voisikaan keskustella, yhteistoiminnalliseen tasapainoon on mahdollista pyrkiä pelin rakenteen ulkopuolisiin sosiaalisiin käytäntöihin nojaavan polttopisteratkaisun tai vastapelaajien käyttäytymisestä oppimisen, sopeutumisen tai arvaamisen avulla. Polttopisteratkaisu saattaa olla toimiva festivaalien tuenhakupelissä, jossa olisi periaatteessa lukuisia mahdollisia tuenjaon tasapainoja, mutta jossa institutionaaliset ja sosiaaliset käytännöt vaikuttavat tasapainon rakentumiseen.

Yhteistoiminnalliseen ratkaisuun kannattaa pyrkiä silloin, jos se tuottaa paremmat hyödyt, vakaamman tai yksiselitteisemmän tasapainon tai lisää halutun pelin jatkuvuutta. Festivaalien yleisesti heikohkon taloudellisen kannattavuuden ja tuenmyöntäjän peliin saamisen vuoksi tuenhakupelien ja etenkin pitkän aikavälin pelien olemassaolo edellyttää muitakin yhteisiä päämääriä kuin mahdollista voiton tavoittelua. Festivaalin hyöty kasvaa tuen määrän kasvaessa ja riskin alentumisen ja tulevien tuenhakujen onnistumisen todennäköisyyden kautta tukijoiden määrän kasvaessa. Jos potentiaalinen tukija saa hyötyä festivaalin toiminnasta, tukijan hyöty kasvaa festivaalin ohjelman ja siihen liittyvien tukijan tavoitteiden onnistuessa, festivaalin eläessä seuraavalle periodille, ja festivaalin kuoleman riskin alentumisen muiden tukien kasvattamisen mahdollisuuden kautta tukijoiden määrän kasvaessa.

Esimerkiksi Pareto-optimalisuus, reiluus, yhdenvertaisuus tai symmetrisyys saattaa muodostaa pelin ratkaisun hyväksymisen ulkoisen rajoitteen. Rajoite pyritään usein rakentamaan pelin sisälle. Tässä työssä vaikeudeksi muodostuvat pelin rakenteen kannalta ulkoiset ja vaikeasti mallinnettavat rajoitteet – tukea hakevan festivaalin reservatiohyöty, sekä opetusministeriön tuenmyönnön kriteerit kuten korkea taiteellinen laatu ja valtakunnallinen merkittävyys.

Yhteistoiminnallisuudella tarkoitetaan myös toimijoiden mahdollisuutta viestiä toimijan tulevat valinnat viestiin sitouttavalla eli uskottavalla tavalla ennen pelisiirtojaan. Festivaalit ja potentiaaliset tuenmyöntäjät voivat useimmiten viestiä keskenään hyvinkin vapaasti. Viestinnän uskottavuus nousee keskeiseksi etenkin lyhyen aikavälin peleissä sekä peleissä,

joissa viestintä vaikuttaa toimijoiden tietoisuuteen mahdollisista, uskottavista tai kannattavista valinnoista. Uskottava viestintä parantaa myös mahdollisuuksia maineenmuodostukseen, pelissä oppimiseen ja edelleen yhteistoiminnalliseen pitkän aikavälin tasapainoon.

Jos toimijat voivat viestiä keskenään ja heillä on yhteisiä päämääriä, osa toimijoista voi muodostaa keskinäisen liittouman. Liittouma saa ylijäämää sisältäessään tietyn toimijan jonkin toisen toimijan sijasta. Liittouma voi pyrkiä vaikuttamaan epäsuorien keinojen – kuten neuvotteluvoiman – avulla tuenmyöntäjän preferensseihin ja saatavilla olevaan tukeen. Liittouma saattaa pystyä neuvotteluvoimansa avulla nostamaan tukeaan tai vakiinnuttamaan tukeaan. Positiivinen ylijäämä muodostaa neuvotteluvoimaa ja alijäämä saattaa muodostaa uhkauksen liittouman muodostamisesta. Liittouman tavoitteista ja pelin mahdollisuuksista riippuu, pyrkiikö liittouma maksimoimaan hyötyään muita vastaan vai kasvattamaan yhteistä jaettavaa. Festivaalit harjoittavat usein keskinäistä yhteistyötä, ja yhteistyö saattaa edistää myös tuensaantia.

Festivaalit eroavat toisistaan spesifimpien tavoitteidensa suhteen. Jos liittoumaan jäsenet eivät ole identtisiä ja jäsenten neuvotteluvoima eroaa, on mahdollista, että liittouma päättyy joidenkin jäsentensä kannalta epäedulliseen ja mahdollisesti myös liittouman kokonaisuuden kannalta epäedulliseen ratkaisuun, mikä saattaa ilmetä esimerkiksi liittoumaan kuuluvien festivaalien vaihtuvuutena. Liittouman toiminta perustuu pitkälti sen neuvotteluvoimaan. Liittouma voi hyödyntää neuvotteluvoimaansa ensinnäkin pyrkien syrjäyttämään liittouman ulkopuolisia festivaaleja annetun tuen piiristä ja toisekseen pyrkien kasvattamaan festivaaleille jaettavaa tukikakkua.

Yhteistoiminnallisuuteen liittyvät institutionaaliset ja sosiaaliset rakenteet - polttopistetasapaino, aksiomaattiset tuenmyönnön perusteet ja liittoumien neuvotteluvoimat - vaikeuttavat tuenhakupelien täsmällistä mallittamista ja ratkaisemista. Yhdessä edellä käsitellyn rationaalisuuden kanssa yhteistoiminnalliset päämäärät ja viestintämahdollisuudet muodostavat keskeisen taustatekijän pitkän aikavälin tuenhakupelien muodostumiseksi ja niihin mukaan pääsemiseksi.

3 MUISTI, MAINE JA PITKÄN AIKAVÄLIN PELIEN MUODOSTUS

3.1 Muisti

3.1.1 Festivaalien määrän kasvu ja festivaalien vakiintuminen

Maineenmuodostus ylläpitää tai lisää siihen osallistuvien festivaalien tuenhaun edellytyksiä ja yleisöä pitkällä aikavälillä. Vakauttaessaan festivaalien toimintaa ja kasvattaessaan kiinnostusta festivaaleihin, maineenmuodostus edistää festivaalien määrän ja koon kasvua.

Suomessa festivaalitiheys onkin suuri etenkin asukaslukuun suhteutettuna (Kukkonen 2000, 34-38, 53). Vuosien 1996-2000 aikana opetusministeriön valtakunnallisille kulttuuritapahtumille suuntamaa tukea haki 245 eri festivaalia, ja festivaalien etu- ja yhteistyöjärjestö FF:iin kuului jakson kuluessa 71 eri festivaalia (Opetusministeriön tuen hakijat ja FF:n jäsenet vuosina 1996-2000). Kokonaisuudessaan festivaalien määrä ei ole tiedossa, koska festivaalin voi perustaa kuka vain ja miltei minne vain, festivaalin ja tapahtuman koon raja on häilyvä, ja esimerkiksi useat rockfestivaalit ovat jääneet tämän tilastoinnin ulkopuolelle jättäessään hakematta opetusministeriön tukea. Tietoon tulleiden festivaalien määrä vaikuttaa kuitenkin kasvaneen Suomessa etenkin 1960-luvun lopulta lähtien, jolloin suomalaisten kesätapahtumien järjestämiseen heräsi laajaa innostusta (Kukkonen 2000, 17). Taidefestivaalien määrä on kasvanut myös Britanniassa loivasti 1960- ja 1970-luvuilla, jolloin useat suuremmista saivat julkista tukea British Arts Councililta, ja voimakkaasti 1980-luvulla (Rolfe 1992, 8). Kansainvälisestikin festivaalien määrä näyttäisi kasvaneen etenkin 1970-luvulta lähtien (Frey 1994; O'Hagan 1998, 217), ja festivaalit ovat esimerkiksi O'Haganin (1998, 218) mukaan kasvaneet suurina yleisöjä tavoittaviksi esittävien taiteiden foorumiksi.

Oeschin tutkimuksessa vuosilta 1990-1997 vaihtoehtoisia kulttuuripalveluja tuottavia järjestöjä on mukana 122 ja ne muodostivat kolmanneksen valtionavustuksia saaneista kulttuuri- ja taidejärjestöistä. Huomattava osa Oeschin vaihtoehtoisia kulttuuripalveluja tuottavista järjestöistä järjestää festivaaleja. (Oesch 2000, 40-41) Järjestöt ovat aloittaneet

usein ensimmäisinä sellaistaakin toimintaa, joka on myöhemmin siirtynyt osaksi julkisen vallan toimintaa (mm. Oesch 2000, 21). Myös festivaaleista suuri osa on syntynyt yksityishenkilöiden, ryhmien tai järjestöjen voimin. Opetusministeriön festivaaleille suuntaaman tuen hakijoiden määrä on kasvanut 1990-luvun loppua kohden vuosi vuodelta, ja useat festivaalit ovat pyrkineet ainakin jossain toimintansa vaiheessa tuen piiriin. Festivaaleilla ei kuitenkaan ole ollut kulttuurilaitosten institutionalisoitumiseen ja julkisesti rahoitetuksi pääsemiseen juurikaan mahdollisuuksia. Kun muu taiteen- ja kulttuurintuotanto on vakiintuessaan ja kasvaessaan siirtynyt usein julkisesti tuetuksi, niin festivaalit ovat päinvastoin usein saaneet alkuvaiheessa kunnallista tukea tai toisinaan olleet kunnan kulttuuritoimen perustamia, mutta kasvaakseen festivaalit ovat usein joutuneet irrottautumaan kunnasta. (Opetusministeriön tuenhakijat tukea hakeneine organisaatioineen 1996-2000; FF:n jäsenistö 1993-2000) Vaikka julkisten tukien osuus tuloista on usein merkittävämpi niitä saaville pienille festivaaleille, niukka pääosa kyselyyn vastanneista FF:n jäsenistä ei ollut julkisesti hallinnoituja enää vuonna 1999 Heiskanen (2000) esittämän 50 %:n rahoitusosuussäännön perusteella (Ks. Kukkonen 2001, 8).

Useat festivaalit syntyvät alkuaan yksityisten ihmisten tai järjestöjen ympärille ja toimesta - useat niistä vakiintuvat tai pyrkivät vakiintumaan vähitellen instituutioiksi. Usein myös yksityiseltä pohjalta aloittaneet kulttuurilaitokset pyrkivät valtionosuusjärjestelmän piiriin (Heiskanen 2000, 57). Festivaaleilla institutionalisoiva kehitys ilmenee siinä, että opetusministeriön tukea maksetaan suunnilleen samansuuruisia summia useille suurille tuensaajille vuosittain (Ks. lukua 1.3.3), ja suurimmat viisi tuensaajaa⁵⁶ käyvät erilliset tulosneuvottelut ministeriön kanssa. Muutama suuria tukia saava festivaali on myös kyennyt hivuttamaan tukeaan ylöspäin jakson kuluessa (Ks. lukua 1.3.3.2).

3.1.2 Pelihistorian muistaminen

Pitkällä aikavälillä avustuksenhakua edistäviä tekijöitä voidaan jossain määrin muuttaa. Toimijat muistavat pitkällä aikavälillä omat ja toistensa valinnat ja voivat rakentaa muistin avulla mainetta. Maineenmuodostuksen avulla toimijat voivat lisätä muiden pelaajien luottamusta valintatapojaan kohtaan (Ks. Dixit & Nalebuff 1993, 144-145).

---

⁵⁶ Maineen vakiinnuttamisesta kertoo myös viiden suurimman opetusministeriön tuensaajan pääsy erillisiin tulosneuvotteluihin ja elokuvafestivaalien tuenmyönnön itsenäistyminen. (Ks. alaviitettä 27). Tulosneuvotteluita käyvistä festivaaleista suurin tuensaaja on myös pystynyt nostamaan tukeaan jakson 1996-2000 kuluessa. (Ks. Kuvio 7 s. 60)

Maineenmuodostusmallit saattavat auttaa saavuttamaan tasapainon ja esimerkiksi entistä mielekkäämmän yhteistoiminnallisen tasapainon silloin, kun peliin sisältyy vajaata tietoa (Vrt. Bicchieri 1997, 218), ja peliä pelataan pitkällä aikavälillä. Käypä maine puolestaan edistää avustusten saantia ja tasapainojen vakautta.

Peliteorian keskeisiin oletuksiin kuuluu, että toimijoiden on tiedettävä mitä peliä kulloinkin pelataan⁵⁷ ja muistettava koko pelihistoria, kuten omansa ja vastapelaajien aiemmat siirrot (mm. Bicchieri 1997, 88; Kreps 1995, 18; Rasmusen 1991, 80). Pelihistorian muistamista nimitetään tässä muistiksi tai täydelliseksi mieleenpalautukseksi (perfect recall). Pelattavan pelin rakenteen tunteminen mahdollistaa strategisen valinnan ja menneiden valintojen tunteminen edistää sitä, vaikkakin toimijat voivat kyetä strategiseen valintaan myös epätäydellisen informaation peleissä. Pelihistorian muistamisen ansiosta toimijat voivat pelata käyttäytymisstrategioiden lisäksi myös strategisia strategioita, myös sekastrategioita (Rasmusen 1991, 69-73, 80). Peliteorian mallit rakentuvat hyvin pitkälti täydellisen mieleenpalautuksen varaan, ja tapa jolla päädytään siihen peliin jota kulloinkin pelataan, onkin yksi Krepsin (mm. 1990, 529-531) esiintuomista peliteorian suurimmista ongelmista. Erilaiset hienostuneet tasapainot ovatkin Bicchierin (1997, 76-77, 167) mukaan ad hoc – sopeutuksia, koska kaikkien toimijoiden pitäisi tunkea ne ja tietää että niitä sovelletaan kulloiseenkin tilanteeseen. Myös Bicchieriä (1997, mm. 253-255) kiinnostaa, miten pelaajat oppivat ja valitsevat tietyt pelitavat esimerkiksi sosiaalisten normien pohjalta ja päätyvät johonkin tasapainoon, ja millaiseksi tämä tasapaino muodostuu. Nämä ovat myös tämän työn olennaisia kysymyksiä. Peliteorian käyttökelpoisuutta voitaisiin lisätä, jos peliteoretikot osallistuvat pelin järjestämiseen, ja reaali maailman toimijat saisivat opastusta peliteoriassa. Esimerkiksi Bierman ja Fernandez (1998, 290-291) kuvaavat, kuinka peliteoretikot lisäävät allokoinnin tehokkuutta huutokaupassa osallistumalla sen järjestämiseen. Festivaalien tuenhan mallittaminen ja toimijoiden suurempi tietoisuus tuenhausassa pelaamisesta auttaa tehokkaampaan tuenhakuun ja edistää myös perustellumpien tukipäätösten tekemistä.

Muistia tai sen vaillinaisuutta voidaan soveltaa suureen joukkoon pelejä. Kun täydellinen mieleenpalautus voi toisaalta edistää pitkän aikavälin yhteistoiminnallisten ratkaisujen syntymistä toimijoiden toimiessa yhteistoiminnallisesti, se myös sanktioi yhteistyöstä

---

⁵⁷ Jos pelin rakenteeseen tai tulemiin liittyy epävarmuutta, kyseessä on epätäyden (incomplete) informaation peli. Epätäyden informaation peli voidaan muuntaa epätäydellisen (imperfect) mutta täyden (complete) informaation peliksi Harsanyin muunnoksen avulla, jossa asetetaan ensimmäiseksi pelaajaksi luonto (nature), joka valitsee toimijoiden tuntemaan todennäköisyyden mukaan, mitä peliä pelataan. (mm. Bicchieri 1997, 166; Gibbons 1992, 174)

poikkeamisesta pitkään ja saattaa äärimmillään jopa estää pelaajia pelaamasta uudelleen samaa tuenhakupeliä. Kaikki peliasetelmassa pelipuusta esiin tuotava tieto on silloin täydelliseen mieleenpalautukseen perustuen kunkin toimijan tiedossa ja he myös käyttävät kaikkea tätä tietoa valinnoissaan (Ks. Kuvio 17 s. 130). Rajallinen muisti ja informaation vaillinainen saatavuus soveltuvat mallitukseen, joissa ainoastaan lähimenneisyyden valinnat kiinnostavat omaa valintaansa tekevää pelaajaa.

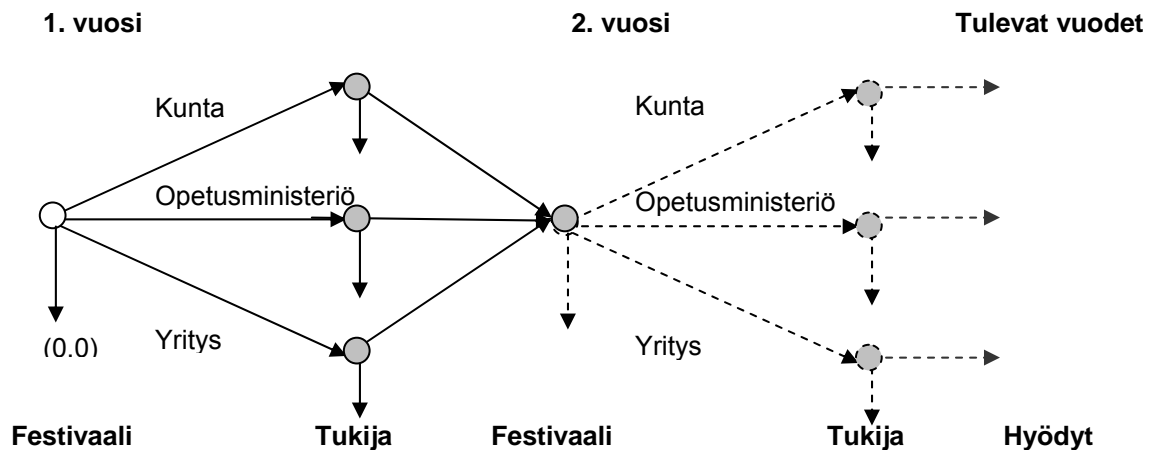
3.1.3 Peli muistista tuenhausassa

Muistin avulla voidaan mallittaa etenkin yhteistoiminnallisia ja maineenmuodostusta sisältäviä pelejä, sekä festivaalien kasvua. Esimerkissä festivaali lähettää hakemuksen potentiaaliselle tuenmyöntäjälle. Jotta tuenhaku voidaan mallittaa strategiseksi valinnaksi, kunkin valintakohdan on oltava yksikäsitteinen. Jos pelissä olisi luuppi (Ks. lukua 3.3) tai verkkoa⁵⁸, niin kaksi erillistä valintaa voisivat johtaa samaan solmukohtaan, ja strategisessa valinnassa ei olisi mieltä (Vrt. Bierman & Fernandez 1998, 125-126; Kuvio 13). Tämän vuoksi pelissä voidaan huomioda kerrallaan strategisena pelaajana festivaalin lisäksi ainoastaan yksi tuenmyöntäjä, ja eri potentiaalisille tukijoille kohdistetut tuenhaut on mallitettava (alla olevasta pelipuuna väärin piirretystä kuvioista poiketen) erillisiksi peleiksi tai erillisiksi yksikäsitteisestä solmusta lähteviksi luupittomiksi pelipuun haaroiksi. Luupikaskin rakenne saatetaan toisinaan pystyä hajottamaan erillisiksi pelipuun haaroiksi (Vrt. Shubik 1991, 48-49)

---

⁵⁸ Peliteoriasta poiketen kulttuurin toimijoiden vuorovaikutusta voidaan kuvata esimerkiksi verkostoitumisen avulla. Silloin tutkitaan yhteyksien ja vaikutusten moninaisuutta, tiheyttä ja ristikkäisyyttä sen sijaan, että tutkittaisiin strategista päämääräntavoittelua.

KUVIO 13 Verkottuminen strategisen valinnan esteenä

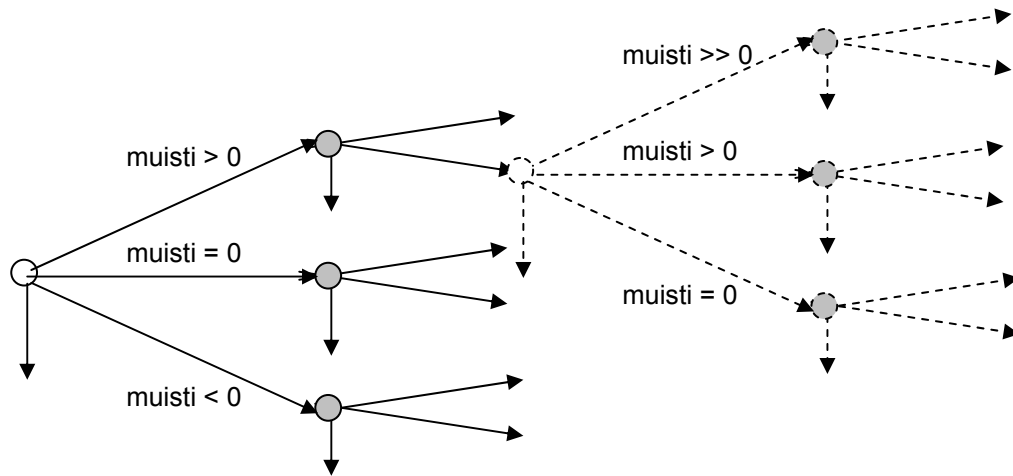
Tuntemattoman festivaalin hakemukseen ei tuenmyöntäjän mielessä liity mielikuvaa. Tässä esimerkissä muisti saa arvon nolla, jos tuenmyöntäjän muistikuva festivaalista on neutraali, tai jos festivaali on entuudestaan tuntematon, vaikkapa vastaperustettu. Tuenmyöntäjä muistaa entuudestaan tutun festivaaliin positiivisessa tai negatiivisessa mielessä. Positiivinen muisti muodostuu, jos festivaali toteutti aiemman ohjelmansa hyvin, ja negatiivinen, jos festivaali toteutui heikosti. Positiivinen muisti kasvattaa festivaalin mahdollisuuksia saada tukea ja negatiivinen muistikuva heikentää mahdollisuuksia. Muisti kohdentuu tukea hakeneisiin henkilöihin, järjestöihin ja muihin toimijoihin. Muisti ilmenee sekä festivaalista saatavissa olevan tiedon runsaudessa että tuenmyöntäjän määrittämässä a priori -todennäköisyyksissä (valintaa koskevaa tietoa edeltävissä todennäköisyyksissä) sille, hakemus kertoisi todenmukaisesti festivaalin luonteesta. Tuenmyöntäjän muistin vaikutus festivaalin tuenhakuun esitetään kuviossa (Kuvio 14) dynaamisena täydellisen tietämyksen pelinä. Pelissä sekä festivaali että tuenmyöntäjä tuntevat pelin ja kutakin valintasolmua edeltävät pelivalinnat. Kuvion vasemman reunan valkoisesta alkusolmusta lähtevä ensimmäinen pelikierros on esitetty kokonaisuudessaan yhtenäisin nuolin. Ensiksi festivaali päättää itseensä liittyvän muistin tuntien, hakeeko tukea vai ei. Jos festivaali ei hae tukea, peli päättyy, ja hyödyt (0,0) realisoituvat. Jos festivaali hakee tukea, tukihakemus ilmaisee festivaaliin liittyvän muistin $(<0, 0, >0)$, minkä sekä festivaali että potentiaalinen tuenmyöntäjä havaitsevat. Tuenmyöntäjä tekee muistin perusteella tukipäätöksen (ei tukea (nuoli alas), pieni

tuki (nuoli alaviistoon oikealle), suuri tuki (nuoli yläviistoon oikealle), ja kierros päättyy, jolloin periodin hyödyt realisoituvat.

Seuraavana vuonna peliä toistetaan, ja festivaali päättää jälleen, hakeeko tukea edellisen kierroksen päätösolmusta lähtien. Kuviossa (Kuvio 14) on esitetty katkoviivoin toisen kierroksen kuudesta vaihtoehtoisesta pelistä yksi, jossa festivaaliin on liittynyt ensimmäisellä kierroksella positiivinen muisti, ja se on saanut ensimmäisellä kierroksella pienen tuen. Muisti ilmenee ensinnäkin myöhempien periodien alussa tuenmyöntäjän festivaalia koskevissa etukäteistodennäköisyyksissä, joissa festivaalin vakiintuessa todennäköisyys sen ohjelman ja rahoituksen onnistumisesta ja toiminnan jatkumisesta vähitellen kasvaa jotakin rajaa kohti ja toisekseen festivaalin kustannusfunktiossa, jossa tukijoiden vakiintuessa tuenhaun kustannukset vähitellen alenevat jotakin rajaa kohti. Muut pelipuun haarat voitaisiin esittää vastaavasti.

Yksittäinenkin tukija saattaa olla festivaalin eloonjäämisen kannalta ratkaiseva pienelle organisaatiolle, josta tukijat eivät ole vielä ehtineet muodostaa positiivista tai ainakaan paljon nollan ylittävää muistia. Mm Stolper ja Hopkins (1989, 63) kuvaavat yksittäisen mesenaatin suurta merkitystä pienelle kulttuuriorganisaatiolle. Jos festivaali ei saa riittävästi tuloja jollain periodilla kattaakseen toimintansa, peli päättyy festivaalin kuolemaan ja hyödyt realisoituvat. Ennen ohjelman valmistumista tapahtuvaa pelin päättymistä kuvataan kuviossa (Kuvio 14) alaspäin osoittavalla hyötyihin päättyvällä nuolella. Tällöin järjestäjä voi päättää, että festivaalia ei järjestetä, koska avustusten hakeminen ja festivaalin suunnittelu aiheuttaa festivaalille kustannuksia. Festivaali voi myös ajautua maksuvaikeuksiin jäätyään ilman tukea tai kuolla lisäavustusten puutteeseen ennen seuraavaa periodia. Muistin sovelluksia ovat esimerkiksi pelit, joissa määritellään pelin jatkuminen seuraavalle periodille (Ks. mm. Bierman & Fernandez 1995, 423), sekä mm. Milnoriin ja Shapleyhyn pohjautuvat eloonjäämispelit (games of economic or social survival), jossa lasketaan toimijan tulevien hyötyjen nykyarvoa eloonjäämisen todennäköisyys huomioiden (Shubik 1991, 295-298).

KUVIO 14 Festivaalin tuenhaku ja festivaaliin liittyvä muisti

Kun muistin suuruudeksi määritellään kullakin periodilla vakio esimerkiksi väliltä $]-1,1[$, niin muistin kasaantuva vaikutus ja muistin nykyarvo voidaan laskea geometrisen sarjan summan avulla. Peliin voidaan myös lisätä kullekin periodille tuenmyönnön jälkeinen siirto, jolla festivaali toteuttaa ohjelman. Seuraavan kierroksen muisti voi liittyä siihen, miten hyvin festivaali toteutti ohjelmansa, ja ovatko festivaalin tuenhakijoina ja ohjelman suunnittelijoina edelleen samat ihmiset, kuin edellisellä periodillakin. Festivaalien tuenhausta voidaan rakentaa esimerkiksi sovelluksia, joissa todennäköisyys saada tukea kasvaa tai todennäköisyys saada suurempaa tukea kasvaa, jos festivaalin edellisen periodin ohjelma tai taloudenpito onnistui hyvin.

Maineen muodostuessa tukien saaminen saattaa vakiintua. Uuden avustuksen hakeminen tai tuntemattoman festivaalin avustustenhaku saattaa aiheuttaa enemmän kustannuksia kuin hakeminen aiemmalta tukijalta tai vakiintuneen festivaalin tuenhaku. Elinkaarensa alkuvaiheessa festivaali hakee tukea eri tahoilta, ja erilaisin strategioin, kuin jo kasvamaan päässyt festivaali. Kerran tukea saaneen on helpompi saada tukea uudelleenkin, vaikka tukea olisi haettava uudelleen määräajoin. (Stolper & Hopkins 1989, 49; Ks. lukuja 1.3.2, 1.3.3, 3.3,

5.1.3 ja 6; Ks. Kuvio 15 s. 121)⁵⁹ Muisti ja festivaalin kasvaminen ja vakiintuminen saattavat näkyä myös lippuhinnoissa festivaalille vuosittain palaavan yleisön kasvaessa, festivaalin muodostuessa polttopisteeksi ja festivaalin kohtaaman kysynnän joustavuuden mahdollisesti vähentyessä.

Osa festivaaleista pyrkii kasvamaan: laajentamaan toimintaansa, hankkimaan lisärahoitusta, kasvattamaan yleisöään, tai nostamaan taiteellista tasoaan. Edellisillä kierroksilla onnistunut tuenhaku nostaa ensinnäkin festivaalin resursseja toteuttaa ohjelma onnistuneesti. Toisekseen se nostaa potentiaalisen tuenmyöntäjän luottamusta festivaaleihin, koska potentiaalinen tuenmyöntäjä muistaa festivaalin aiemmat hakemukset, tuet ja ohjelman onnistumisen. Suurten avustusten kasaantuminen osalle festivaaleista ilmenee tilastoissa (Kukkonen 2000, 11-17, 2001, 22-26, 30, liite ii; luku 1.3.3). Myös Stolperin ja Hopkinsin (1989, 63) mukaan suurimmat organisaatiot saavat helpommin avustuksia ja myös suurimmat lahjoitukset. Festivaalin koon, vakiintumisen ja maineen lisäksi kuitenkin myös noususuhdanne helpottaa festivaalin rahoituksen hankkimista ja auttaa festivaalia yltämään suurempaan tappiottomaan tuotantotasoon⁶⁰. Taloussuhdanteen ja festivaalien maineenmuodostuksen vaikutusta festivaalien kasvuun on vaikea erottaa, mutta suuret erot festivaalien kasvussa ja erojen kasvu eivät selity suoraan yleisen talouskehityksen kautta, vaan osan festivaaleista muodostaessa tulojen saantia edistävää mainetta ja markkinoistuessa. FF:n jäsenten tulojen ja kustannusten erotuksen voimakkaan positiivinen keskiarvo johtui pitkälti yksittäisten festivaalien hyvästä tuloksesta. (Kukkonen 2001, 63) Myös taide- ja kulttuuriyhdistyksistä valtaosan 1990-luvulla muodostaneiden säveltaiteen yhdistysten tuloista pääosa keskittyi Oeschin (2000, 153) mukaan joidenkin kookkaimpien musiikkitapahtumien ja festivaalien taustajärjestöille. Festivaalien skaalaerot tulevat esiin myös kansainvälisessä festivaalitutkimuksessa.

---

⁵⁹ Suurimmat opetusministeriön avustukset kasaantuvat muutamalle festivaalille (Kukkonen 2000, 11-13), ja myös yksityiset tuet kasautuvat osalle festivaaleista (Kukkonen 2001, 24-30, liitteet ii-iii). Tässä aineistossa pienimpien FF:n jäsenten tulot ja menot muodostavat enintään sadasosan suurimpien koosta vuosina 1993-1999. Vastaajien kokonaistulot vaihtelivat 450 000:sta yli 30 miljoonaan markkaan vuonna 1999. Skaalaerot ilmenevät myös sekä festivaalejakin järjestävien taide- ja kulttuuriyhdistysten koossa että eurooppalaisissa festivaalitutkimuksissa (Kukkonen 2001, 17-18), ja myös erot yleisömäärissä olivat suuria (Ks. Kukkonen 2000, 41-46).

⁶⁰ Noususuhdanne auttoi parantamaan festivaalien taloutta ja laajentamaan tuotantoa 1990-luvulla. Kun vuonna 1993 yksikään FF:n jäsenvastaajista ei saanut yli 200 000 markan ylijäämää, vuonna 1994 lähtien suurin ylijäämä nousi moninkertaisena ylöspäin ja nousi sen jälkeen yhtäjaksoisesti mutta lievemmin vuoteen 1999. Festivaalit kasvattivat keskimäärin ohjelmistokustannuksiaan tulojen kasvun verran vuodesta 1993 vuoteen 1994 ja hieman lievemmin vuoteen 1996. Festivaalien tulojen ja kustannusten erot ovat kasvaneet keskimäärin huomattavasti vuodesta 1993 vuosiin 1996 ja 1999. Vuonna 1999 avustukset sisältävät tulot ylittivät kustannukset keskimäärin 431 000 markalla, ja mediaanitulot ylittivät mediaanikustannukset 76 000 markalla, mutta useiden festivaalien tulos kääntyi lievästi tappiolliseksi varausten ja tulonsiirtojen jälkeen. (Kukkonen 2001, 61-64; Kyselyt FF:n jäsenille)

O'Haganin (1998, 218) mukaan länsieurooppalaiset festivaalit eroavat huomattavasti skaalaltaan, tavoitteiltaan, rahoitusrakenteeltaan, kestoaltaan ja yleisöltään. Rolfen (1992, 1-3) mukaan brittifestivaalit eroavat toisistaan huomattavasti kooltaan, sijaintialueiltaan ja suhteeltaan alueen väestömäärään, sisällöltään ja edustamiltaan taiteenaloiltaan, ammatillisuudeltaan, festivaaliajan kestoaltaan ja yleisömäärältään.

Festivaalit voivat useimmiten keskustella tuenmyöntäjän kanssa ja myös avustuksen saamisen jälkeen festivaali voi rakentaa muistia kertomalla projektin edistymisestä (Vrt. Stolper & Hopkins 1989, 61-65). Samalla, jos festivaaliin liittyvä positiivinen muisti voimistuu kierros kierrokselta, niin festivaali kykenee vakiinnuttamaan toimintaansa ja sen tuenhaku helpottuu tämän tuenmyöntäjän suunnalla, ja toimintamahdollisuudet kasvavat. Stolper ja Hopkins nimittävät prosessia koko organisaation eliniän jatkuvaksi instituution rakentamiseksi (institution building):

Institution building is an organic process whereby organizations evolve from newly formed entities into mature organizations. The use of the word *institution* is not meant to apply only to 100-year-old museums and well-endowed symphony orchestras. All types of arts and cultural organizations, large and small, experimental and traditional, can establish themselves as institutions. The further along the organization is in the institution-building process, the greater its fundraising capability will be. (Stolper & Hopkins 1989, 1) [Kursiivi lähteen]

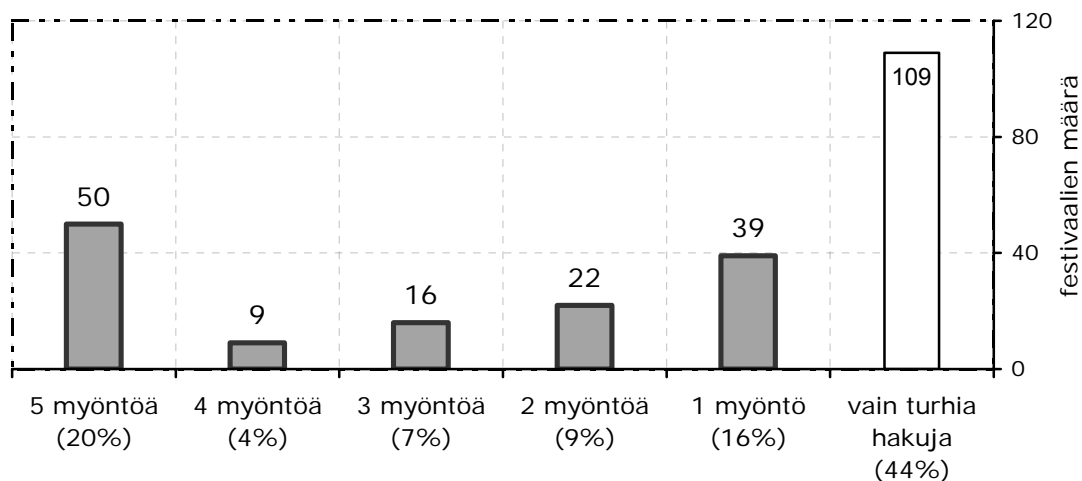
Instituution rakentaminen ja festivaalin vakiinnuttaminen toimii tuenhaun välineenä ja muodostaa myös yhden tuenhaun päämääristä. Stolper ja Hopkins (1989) määrittelevät instituution auktoriteetin avulla perustetuksi ja pysyväksi tarkoitetuksi organisaatioksi. Kulttuuri-instituutiot ovat näistä keskeisiä. Kulttuuri-instituutioiden pyrkimys pysyvyyteen, toiminnan ylläpitoon ja laajentamiseen johtaa tarpeeseen hankkia avustuksia. Säännöllistä valtiontukea saavien taide- ja kulttuuriyhdistysten muita taide- ja kulttuuriyhdistyksiä vakaampi tulotaso ilmenee festivaalejakin järjestävien yhdistysten tavoitteissa. Oeschin (2000, 154) mukaan julkista tukea säännöllisesti saavat yhdistykset pyrkivät tuen avulla säilyttämään yhdistysten toimintaa ylläpitäviä rakenteita, mutta säännöllisen tuen ulkopuolelle jääneet kulttuuri- ja taideyhdistykset pyrkivät varmistamaan ensisijaisesti toiminnan jatkuvuuden vähentämällä tarvittaessa henkilöstö- ja toimistokustannuksia. Stolperin ja Hopkinsin (1989) mukaan:

The word *institution* has been defined as an establishment “founded with authority and intended to be permanent.” This definition applies to a cultural organization that is established with a clear artistic or programmatic purpose and with the goal of becoming a permanent part of the community in which it is located. Raising funds is essential to fulfil this purpose and meet this goal. Because fundraising requires a certain level of

organizational development, an arts or cultural organization must make a commitment to the process of institution building in order to be successful at raising funds. (Stolper & Hopkins 1989, 1) [Kursiivi lähteen]

Vaikka festivaali ei saisikaan tukea, tuenantajien muisti festivaalista voi kasvaa, jos festivaali järjestää ohjelmaa ja hakee tukea toistuvasti. Esimerkiksi opetusministeriön valtakunnallisille kulttuuritapahtumille suuntaaman tuen hakijoihin sisältyi jakson 1996-2000 aikana useita festivaaleja, jotka hakivat tukea aiemmista kielteisistä päätöksistä huolimatta. Kuviosta (Kuvio 15) ilmenee, että kyllin sinnikäs tuen hakeminen johti useissa tapauksissa tuen saamiseen jollakin hakukertoista. Tukea viiden vuoden aikana hakeneista festivaaleista 109 (44 %) haki tukea vain turhaan. Turhaan hakeneista 75 haki kerran, 20 kahdesti, 6 kolmesti ja 8 neljästi. Jokaisena jakson vuosista tukea hakeneet festivaalit saivat tukea vähintään kerran, mutta pienen tuen kerran saatuaan festivaali ei päässyt suoraan tuensaajaksi myöhempinä vuosina. Tarkastelujakso on kuitenkin liian lyhyt sen havainnoimiseen, kuinka uudet festivaalit pääsevät vuosittaisiksi tuensaajiksi.

KUVIO 15 Opetusministeriön tuen myöntön toistuvuus vuosina 1996-2000

3.2 Rajoitettu ja rajoittamaton muisti ja festivaalin kaupallistuminen

Rajoitetun muistin (limited memory) mallit soveltuvat festivaalien tuenhakuun informaation hankintakustannusten ja vaillinaisen saatavuuden vuoksi, koska tuenhakuprosessiin

osallistuvat eivät yleensä ole peliteoreetikkoja, ja heidän laskukykynsä tai siihen käytettävä aika saattaa olla puutteellinen (Ks. lukuja 1.2.1 ja 2.1.1), ja koska festivaalien toimintaedellytyksiä ja pysyvyyttä kyetään turvaamaan paremmin silloin, jos yhteistoiminnalliseen tasapainoon voidaan palata kohtuullisen sanktion jälkeen anteeksiannon avulla.

Esimerkiksi tuenhausta voidaan rakentaa peli, jossa tuenmyöntäjän muistia rajoitetaan tietoisesti niin, että potentiaalien tukija muistaa vain muutaman edellisen periodin, jolloin esimerkiksi uudempien tai yhden heikon vuoden kohdanneiden festivaalien mahdollisuus saada tukea saattaa jatkossa helpottua. Useinkaan tuenhakijaa ei olisi mielekästä sanktioida useammilla hakukierroksilla yhden epäonnistuneen ohjelman tai tuloksen jälkeen, koska festivaalin heikko menestys saattaa yksittäisenä vuonna johtua myös epäsuotuisasta maailmantilasta. Jos toimijat eivät käytännössä aina jaksa muistaa kovin pitkiä pelistrategioita tai jos heidän laskukyvyssään on ongelmia, niin voidaan päätyä Shubikin (1991, 290-294) kuvaamiin rajoitetun muistin (limited memory) malleihin, joissa toimijat huomioivat vain melko yksinkertaiset pelitilanteet, pelaavat melko yksinkertaisten strategioiden mukaan, hyödyntävät käyttäytymisstrategioita, ja hankkivat rajoitetusti informaatiota. Tiedon rajoittuneisuudella on vaikutusta peliin etenkin, jos toimijat pyrkivät uskottaviin uhkiin tai lupauksiin (Ks. Bicchieri 1997, 178) ja esimerkiksi viestinnän mahdollistuminen voi muuttaa pelin informaatiojoukkoja ja pelin luonnetta (Bicchieri 1997, 165-166). Rajoitetun muistin mallissa toimija muistaa esimerkiksi toistetusta pelistä vain esimerkiksi juuri edeltäneen periodin. (Shubik 1991, 290-294) Rajoitetun muistin malleihin sisältyy esimerkiksi Anatol Rapoportin toistetussa vangin dilemmassa erilaisia strategioita vastaan voitokkaasti pelannut tit for tat –strategia (Ks. Axelrod 1984, mm. 192-196), jossa toimija toimii yhteistyössä niin kauan kuin vastapelaaja harjoittaa yhteistyötä, mutta sanktioi yhden periodin pituisella yhteistyöstä lipeämisellä kunkin vastapuolen yhteistyöstä poikkeamisen jälkeen. Tit for tat –strategian lailla rajoitetun muistin malleihin saattaa liittyä samankaltaisia piirteitä, kuin anteeksiannon malleihin (Axelrod 1984, passim; Ks. myös Bicchieri 1997, 243). Axelrod esittää tit for tat –strategian juuri yhteistoimintaan kannustavana strategiana sen aloittaessa aina yhteistoiminnalla rajoittaessa sanktion yhteen periodiin vastapelaajan ei-yhteistoiminnallisen valinnan jälkeen. Sen sijaan useat Axelrodin järjestämän toistetun vangin dilemman kilpailuun osallistuneet strategiat pyrkivät maksimoimaan hyötyään poikkeamalla itse ensin yhteistoiminnasta, eivät usein onnistuneet palaamaan yhteistoimintaan, ja jäivät kokonaisuudessaan matalammalle hyötytasolle (Axelrod 1984, passim). Anteeksiantavampi

strategia kuten tit for two tat saattaa edistää yhteistoimintaa ja kasvattaa pelaajien hyötyjä vielä voimakkaammin (Axelrod 1984, 37). Pelin hyötyeroista, pituudesta ja pelaajien tavoitteista kuitenkin riippuu, onnistuuko anteeksiantava strategia houkuttelemaan vastapelaajan yhteistoimintaan pelin hyötyjen avulla. Esimerkiksi vangin dilemmassa (Taulukko 16 s. 70) rivinvalitsijan tit for two tat - strategia tuottaa itsekkäälle sarakkeenvalitsijalle kolmen kierroksen diskonttaamattomassa pelissä hyödyn ($4+4+2=10$) ja yhteistoimintaa tai yhteistoiminnalla alkavaa jotain tit for tat –kerrannaisstrategiaa harjoittavalle sarakkeenvalitsijalle pienemmän hyödyn ($3+3+3=9$), ja muut jommankumman toimijan poikkeamisen sisältävät strategiat tuottavat sarakkeenvalitsijalle enintään hyödyn (8). Tässä pelissä hyötyään maksimoivan sarakkeenvalitsijan kannattaa poiketa jokaisella periodilla yhteistoiminnasta, jos tämä vain tietää rivinvalitsijan harjoittavan tit for two tat –strategiaa. Esimerkki tuo esiin Axelrodin (1984, passim) näkemyksen, että vangin dilemmassa yhteistoiminnalla ei ole mahdollisuutta, jos pelillä ei ole tulevaisuutta, ja Bicchierin (1997, 203) huomion, että yhteistoimintaa ei kannata harjoittaa automaatin tavoin.

Kaikki tit for tat –sovellukset eivät kuitenkaan pohjaudu rajoitettuun muistiin puutteellisen laskukyvyn mielessä. Dixit ja Nalebuff (1993, 113-114) esittävät sovelluksen, jossa toimija suhtautuu kohtuullisen ajan kärsivällisesti vastapelaajan poikkeamiseen, mutta siirtyy poikkeamien jatkuessa tit for tat –strategiaan. Kertaluonteisella sanktiolla on vastineensa myös folk-teoreeman äärettömissä sovelluksissa (Ks. lukua 5), jossa vastapelaajat sanktioivat optimaalisesta tasapainostrategiasta poikennutta toimijaa valiten strategiat, joiden seurauksena poikennut joutuu maksimoimaan hyötyään epäedullisimmassa valintasuorituksessaan (minimaksutulemassaan) kyllin monella periodilla, jotta poikennut menettää poikkeamisestaan saamansa hyödyn (Fudenberg & Maskin 1986, 538).

Esimerkiksi opetusministeriö saattaa pelata tit for tat -strategiaa tukien festivaalia muutoin, paitsi jos festivaalin ohjelma epäonnistui edellisellä periodilla. Tuloksena voi olla yksinkertaisimmillaan vangin dilemman muunnelmä, jossa tukija pelaa tit for tat –strategiaa pienellä todennäköisyydellä, ja festivaali päättää strategiastaan (yhteistoiminta, ei yhteistoiminta). Festivaalin yhteistoiminta -valinta voi esimerkiksi tarkoittaa taiteellisen ja ei-kaupallisen ohjelman tekemistä ja ei-yhteistoiminta kaupallisen ohjelman tekemistä tukijan tahdon vastaisesti. Esimerkissä (Kuvio 16) festivaalin opetusministeriöltä saama tuki ja sen myötä festivaalin tulot kokonaisuudessaan vähenevät tilapäisesti, jos festivaalin edellisen periodin ohjelma oli tukijan mielestä liian kaupallinen. Sen jälkeen festivaali päättää, pyrkiikö palaamaan takaisin julkisen tuen piiriin, vai suuntaako festivaalin kokonaan kaupalliselle

alueelle. Jos festivaali pyrkii takaisin julkisen tuen piiriin, seuraavan periodin hyöty alenee festivaalin joutuessa luopumaan kaupallisista hyödyistä mutta pääsemättä vielä takaisin julkisen tuen piiriin.⁶¹ Kuviossa (Kuvio 16) festivaali aloittaa pelin valitsemalla, järjestetäänkö festivaali. Jos festivaali päätetään alkuunsa jättää järjestämättä, molemmat pelaajat jäävät hyödyttä. Hyödyt ilmoitetaan sulkeissa niin, että ensiksi siirtävän eli tässä festivaalin hyöty ilmoitetaan ensin. Eri peleissä toimijoiden hyödyt voivat olla festivaalien tuenhakusuunnista ja tulonlähteiden vakiintuneisuudesta riippuen erilaisia ja toisinaan myös tästä pelistä poikkeavia. Tässä tuenhakupelissä (Kuvio 17) hyötyjä realisoituu kulloisellakin periodilla, koska festivaalit toimivat vuosittaisten budjettien avulla ja festivaali, yleisö ja sidosryhmät hyötyvät festivaalista pitkälti ohjelman järjestämisen aikaan. Festivaalien tuenhakupeleihin voitaisiin tämän vuoksi soveltaa Shubikin (1991, 50-52) esittämiä pistemaksuja (spot payments), jolloin pelaajat saavat periodin päätyttyä hyötyjä, mutta jatkavat edelleen peliä ja saavat myöhemmin lisää hyötyjä. Jos festivaali lopettaa tässä pelissä toimintansa ennen uuden vuoden ohjelman suunnittelua, pelaajat päätyvät nollahyötyihin, mutta jos festivaali lopettaa suunnittelukustannusten jälkeen, festivaali kantaa suunnittelukustannuksen (-1) ja potentiaalinen tukija saa hyödyn (0). Kuviossa julkinen tukija saa suurimman hyödyn (2) tukiessaan ei-kaupallista festivaalia, pienemmän hyödyn (1) tukiessaan puolikaupallista festivaalia, ja kokee haitan (-1) tuetun festivaalin osoittautuessa kaupalliseksi tai festivaalin lopettaessa toimintansa festivaalia järjestämättä saatuaan ensin tuen. Jos opetusministeriö havaitsee päätyneensä tukemaan kaupallista festivaalia, tuenmyöntäjän optimaalinen strategia on kaikissa tapauksissa lopettaa tappiollinen tukeminen ja päästä nollahyötyyn, jolloin peli päättyy hyötyihin (-1,0) eli festivaalin tappioon.

Festivaalin kaupallisuus saattaa johtaa viipeellä julkisen tuen alenemiseen, koska ensinnäkin voidaan katsoa, että kaupallisesti menestyvä tuottaja ei tarvitse julkista tukea, ja toisekseen opetusministeriön ja taiteen keskustoimikunnan taidetuista päättävät ovat etenkin aiemmin pitäneet kaupallisuutta ja korkeaa taiteellista laatua pitkälti toisiansa poissulkevinä. Taiteellisen arvon ja kaupallisuuden poissulkevuus esiintyy mm. Bourdieulla (1996, 81-85,

---

⁶¹ Kaupallistuvan festivaalin peli muodostaa tit for tat –strategian (Ks. Axelrod 1984) laajennuksen kolmiportaiseksi, mutta sillä on yhtymäkohtia myös Rasmusenin (1991, 95-99) esittämään peliin, jossa yritykset valitsevat laadun {korkea, matala} ja kuluttajat päättävät tuotteen ostamisesta {ostavat, eivät osta} edellisiä periodeja koskevan muistin tai maineen eli edellisten periodien tuotteiden laadun perusteella. Rasmusenin pelissä tuottaja saa lyhyellä aikavälillä suuremman voiton tuottaessaan matalaa laatua, koska matalan laadun tuotantokustannukset ovat alhaisemmat ja tuotteen laatu selviää kuluttajalle vasta ostopäätöksen jälkeen. Koska samat kuluttajat ostavat tuotteita peräkkäisillä periodeilla, tuottaja saa pitkällä aikavälillä suuremman hyödyn tuottamalla korkeaa laatua. Jos tuottaja romuttaa maineensa tuottamalla yhdellä periodilla heikkoa laatua, niin

216), jonka mukaan taloudelliseen maailman tuottavuuden vaatimukseen nähden nurinkääntynyt symbolinen arvo vallitsee autonomiseksi eriytyneessä taidemaailmassa. Bourdieun analysoimalla 1800-luvun ranskalaisen kirjallisuuden kentällä eniten symbolista valtaa omasivat taidekentän keskuksessa toimivat ja samaten heikoiten kaupallisesti menestyvää taidetta tuottavat toimijat, kun taas taloudellisesti parhaiten menestyvä tuotanto tapahtui taidekentän reunoilla, ja se myös määriteltiin taidekentältä käsin taiteellisesti vähempiarvoiseksi.⁶² Ehkä myös festivaalien useita muita kulttuuri-instituutioita alhaisempi julkisen tuen taso heijastaa määrittelyjä, joiden mukaan festivaalit toimivat hallinnollisen taidekentän reuna-alueilla.⁶³

Jälkimmäisestä on alkanut esiintyä eriäviäkin mielipiteitä, ja viime aikoina myös useat valtiontukien varassa olevat kulttuuri- ja taidelaitokset ovat pyrkineet etsimään yksityistä rahoitusta ja entistä suurempia myyntituloja. Opetusministeriö on myös julkaissut selvityksiä ja ohjeita kulttuurin sponsoroinnista ja julkisesti hallinnoitujen laitosten sponsorirahan hankinnasta (Mm. Ruohonen 2002), mutta esimerkiksi kaupalliselta pohjalta aloittaneen festivaalin näyttää yhä olevan miltei mahdotonta päästä opetusministeriön tuen piiriin⁶⁴.

Festivaalin toiminta voi päättyä esimerkiksi yritykseen saada kaupallistuvan festivaalin hyötyä (3), jos julkinen tukija luopuu itselleen epäoptimaaliseksi käyneestä tuenmyönnöstä, ja

kuluttajat odottavat mallissa useita periodeja, ennenkö ostavat jälleen hyödykkeitä kyseiseltä tuottajalta. Maineen rakentaminen siis kestää ja aiheuttaa kustannuksia, mutta saattaa kannattaa pidemmällä aikavälillä.

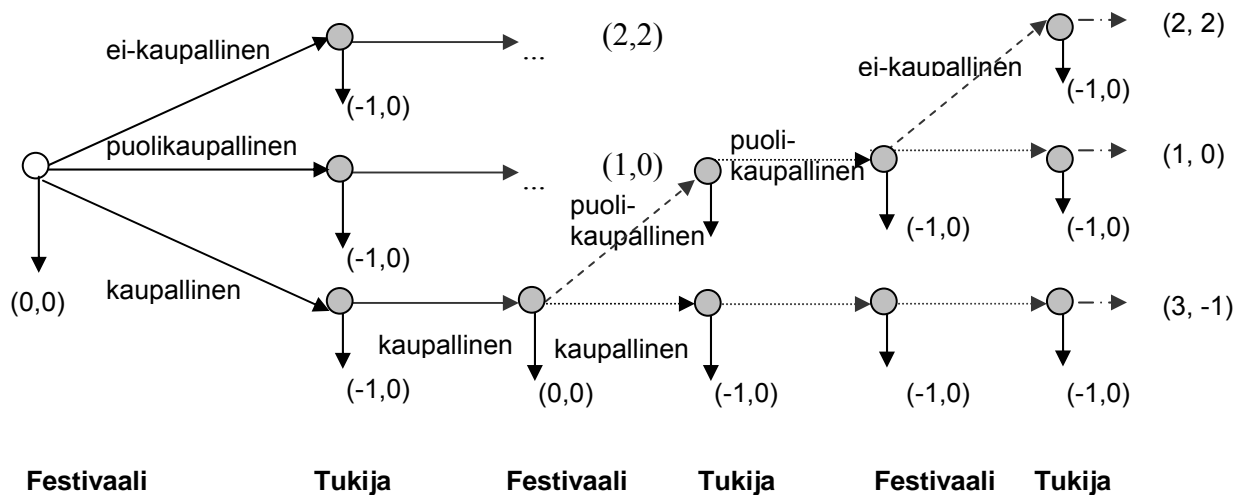
⁶² Taloudellinen kannattamattomuus on ilmennyt etenkin aiemmin suomalaisessa kulttuurihallinnossa myös ehdottomana taloudellisen kannattamattomuuden vaateena. Kankaan (1999, 163-164) mukaan ”Päästäkseen julkisen tuen kohteeksi jonkin taiteen alueen – vaikkapa ”taidevalokuvan” – täytyi osoittaa olevansa taloudellisesti kannattamatonta (tai kehittyä ilmaisumuotojen valinnan avulla sellaiseksi). Julkinen avustuksen tarve merkitsi alueen legitimointia taiteena.” Esimerkiksi valtion säveltaidoimikunta ehdotti vuonna 1998 jazzfestivaalin tuen poikkeuksellisen suurta alentamista kaupallistumisen vuoksi. Toimikunnan mukaan ”festivaalin painopiste on vuosien mittaan yhä enemmän kallistunut massoja houkuttelevaan kansainvälisen tähtikaartin palkkaamiseen osittain taiteellisesti kunnianhimoisen koti- ja ulkomaisen jazzmusiikin kustannuksella. Toimikunta katsookin että määrärahoja tulee kohdentaa uusille, taiteellisesti kunnianhimoisille ja kiinnostaville jazztapahtumille”. (Valtion säveltaidoimikunta 3.3.1998 nro. 98/611/2. Valtionavustukset valtakunnallisten kulttuuritapahtumien järjestämiseen vuonna 1998; säveltaidoimikunnan määrärahan jakoehdotus.) Tämä festivaali sai kuitenkin aiemman tuen kaltaisen tuen (Opetusministeriön tuen saajat 1996-2000).

⁶³ Festivaalien kannalta mielenkiintoiseksi osoittautuu myös Bourdieun havainto ranskalaisen 1800-luvun kirjallisuuden ja taiteen kentästä. Hallinnollisella taiteen kentällä keskeiseksi arvioidusta poiketen Bourdieun (1996, 216) mukaan talouden logiikka ohjaa riskikkääseen taiteeseen, kuten *avant garde*en. (Ks. lukuja 2.1.3 ja 4.1)

⁶⁴ Opetusministeriön tuen hakijat ja saajat 1996-2000, Vuotta 1999 koskeneeseen kyselyyn vastanneet FF:n jäsenet.

festivaali ei ole ehtinyt saada riittävästi yksityisiä tuloja tuenmenetystä kompensoidakseen.⁶⁵ Jos sen sijaan festivaali onnistuu säilyttämään myös julkisen tukensa kaupallistuessaan tai saa riittävän nopeasti riittävästi yksityisiä tuloja, festivaali saa kuviossa (Kuvio 16) suurimman hyödyn (3). Toiseksi suurimman hyödyn (2) festivaali saa saadessaan ei-kaupallisen vakiintuneena festivaalina suurta julkista tukea, ja pienemmän hyödyn (1) toimiessaan puolikaupallisena. Tässä pelissä festivaali pyrkii jatkamaan toimintaansa, koska se saa positiivisen hyödyn aina jatkaessaan seuraavalle periodille, mutta päättyy tappioon (-1) joutuessaan lopettamaan toimintansa kesken kauden. (Kuvio 16)

KUVIO 16 Festivaalin kaupallistuminen ja julkinen tukija

Kun opetusministeriön tukea pelin lähtötilanteessa saava festivaali hakee tukea opetusministeriöltä, ja järjestää joko ei-kaupallisen eli ei-yhteistoiminnallisen tai kaupallisen eli yhteistoiminnallisen ohjelman, voidaan muodostaa äärettömän horisontin diskontattu peli. Tuenhakupeli on epäsymmetrinen sen vuoksi, että festivaali ei kykene sanktioimaan tuenmyöntäjää ajautumatta itse tuen ulkopuolelle, vaikkakin festivaaleilla tai festivaalien

⁶⁵ Jos kaupallistuva festivaali saisi välittömästi kaupallistuessaan varman tulon (3), kaupallistuminen olisi festivaalin dominoiva strategia. Tukijan ja festivaalin välinen peli muodostaa yhden ulottuvuuden festivaalin rahoituksenhaussa. Vaikka kaupallistuva festivaali ei saa tässä pelissä tai kuvion (Kuvio 17) pelissä varmuudella julkista tukea, osa kaupallistuvista festivaaleista pystyy ajan myötä hankkimaan riittävää rahoitusta yksityiseltä sektorilta, mikä jää tämän pelin ulkopuolelle. Opetusministeriö voi alentaa kaupallisen festivaalin hyötyjä negatiiviseksi ministeriön ja festivaalin välisessä pelissä, mutta kaupallinen festivaali voi siitä huolimatta elää seuraaville periodeille, jos se saa rinnakkaisessa pelissä jostain muualta riittävästi tuloja. Julkinen tukija ei

ryhmillä saattaa olla neuvotteluvoiman kautta jonkinlaisia epäsuoria painostuskeinoja (Ks. lukua 6). Jos festivaali järjestää tuenmyöntäjän toiveista poikkeavaa ohjelmaa tai jättää festivaalin järjestämättä, tuenmyöntäjä sanktioi jatkossa festivaalia ja festivaali joutuu tuen ulkopuolelle. Jos festivaali ei ole kovin altis kaupallistumaan ja festivaalilla on muita vankkoja ei-kaupallista ohjelmaa suosivia tukijoita tai taloudellisesti elinkelpoinen taustaorganisaatio, niin tuenmyöntäjä voi sanktioida festivaalia ilman, että kovin suurta vaaraa ei-kaupallisen festivaalin menettämistä syntyy. Toimijan sanktioidessa yhteistoiminnasta poikkeavaa pelaajaa, poikkeaja saa yhdellä periodilla suuremman hyödyn ja seuraavilla periodeilla sanktiohyödyn, minkä jälkeen ehkä palataan viipeellä takaisin tasapainoon. Sanktiointi saattaa kannustaa yhteistoimintaan, kun pelissä ei ole liikaa hälyä (Kreps 1990, 515-523) ja toimija kykenee tunnistamaan vastapelaajan poikkeamisen yhteistoiminnasta (Axelrod 1984, 140). Sanktiolla pyritään palauttamaan poikennut toimija pitkällä aikavälillä molempien osapuolten hyötyä parantavaan vastavuoroisuuteen ja yhteistoimintaan (mm. Axelrod 1984, 112, 121, 182). Festivaalin ohjelman laadukkuuteen sovellettuna tämä tarkoittaisi, että heikkolaatuisesta ohjelmasta seuraisi tuenmenetystä tai -alentumaa, ja ajan kuluessa festivaali pääsisi ehkä palaamaan aiemman tuen tasolle. Festivaalin kaupallistumiseen sovellettuna tämä tarkoittaisi, että kaupallistuva festivaali menettäisi julkista tukeansa ainakin joiksikin periodeiksi kaupallistumisen jälkeen. Festivaalien tuenhakupeleissä jo melko pienet sanktiot saattavat palauttaa poikenneen yhteistoiminnalliseen strategiaansa, ja yhteistoiminnan jatkamista tavoittelevien toimijoiden kannattaa varoa liian suuria sanktioita, jotta festivaali ei joudu suuntaamaan pakosta toimintaansa toisin tai päättämään toimintaansa. Festivaalit ovat riippuvaisia kassarajoitteestaan ja tarvitsevat riittävät resurssit jatkaakseen toimintaansa seuraavalle periodille.

Kun muistin rajoitukset poistetaan, siirrytään samalla anteeksiantavasta sanktiosta ikuiseen koston⁶⁶ (Taulukko 25; Kuvio 17). Mm. Bicchieri (1997, 188) esittää pelin, jossa vastapelaajan liian voimakas sanktiointi estää tulevan yhteistyön muodostuen sen vuoksi myös sanktioijalle epäedulliseksi. Myös Fudenberg ja Maskin hyödyntävät pelissään kohtalokkaasti sanktioivaa irrationaalisuuden muotoa, jossa toimija pelaa loppupelin

---

suoranaisesti voi pakottaa kaupallista festivaalia lopettamaan toimintaansa, mutta voi estää julkisen tukijan ja festivaalin välisen tuenhakupelin jatkumisen.

⁶⁶ Myös muistamaan kykenevä toimija voi omasta halustaan teeskennellä suurempia hyötyjä tavoitellessaan heikkomuistista ja valita esimerkiksi tit for tat –strategian.

minimaks-strategiaa eli vangin dilemman Nash-tasapainoa sen jälkeen, kun vastapelaaja oli poikennut Pareto-optimaalisesta ratkaisusta (Fudenberg & Maskin 1986, 535).

Seuraavan (Taulukko 25; Kuvio 17) pelin julkinen tukija saa edellisen muunnelman (Ks. Kuvio 16 s. 126) tavoin hyödyn (2) ei-kaupallisen festivaalin tukemisesta, mutta edellisestä esimerkistä poiketen julkinen tukija ei saa hyötyä puolikaupallisen festivaalin tukemisesta, ja kokee haittaa kaupallisen festivaalin tukemisesta. Tästä seuraa, että puolikaupalliseksi kaupallistuvan festivaalin ensimmäisen periodin hyöty nousee korkeaksi (4), mutta laskee julkisen tuen pienentyessä tai päättyessä myöhemmillä periodeilla (1):een. Jos festivaali on aikapreferenssiltään kärsimätön tai pyrkii kaupallistumaan täysin, niin se altistuu julkista tukea hakiessaan moral hazardille, koska tukipäätöksen jälkeen festivaali voi toteuttaa kaupallisenkin ohjelman ilman, että jo myönnettyä julkista tukea ryhdyttäisiin juurikaan perimään takaisin. Tähän peliin sisältyy epävarmuutta ja moral hazardia, koska tukija havaitsee festivaalin aiempien ohjelmien kaupallisuuden, mutta päättää tuesta ennen kuin tuettava ohjelma toteutetaan, jolloin tukijan viimeisimmän valintakohdan päätösolmut yhdistetään samaksi informaatiojoukoksi kuviossa kaarevana katkoviivana näkyvällä sidoksella (tie). Jos julkisen tuen myöntäjä muistaa kaikki menneet periodit pitäen niitä samanarvoisina tai diskontaten hyötyjään riittävän lievästi, niin kerran kaupallistuva festivaali ei kykene enää palaamaan julkisen tuen piiriin. Tällöin edelliseen kuvioon (Kuvio 16) nähden festivaalin valintamahdollisuuksista poistetaan takaisin ylös ei-kaupallisuutta kohden nousevat nuolet, ja festivaali tekee kaupallistuessaan strategisen siirron tuhoten aiemman ei-kaupallisuuden avulla julkista tukea tavoitelleen mainensa. Julkisen tuen piiriin kuuluneen festivaalin kaupallistuessa sen hyödyt julkisesta tuesta alenevat pelissä viipeellä, kun taas festivaali saa hyödyt kaupallistumisesta jo samalla periodilla.

Festivaali siirtää ensiksi kuvion (Kuvio 17) vahvennettujen nuolien näyttämällä nykyisellä periodilla. Julkisen tuen piiriin jo aiemmin päässyt festivaali valitsee nykyisellä kierroksella kolmesta vaihtoehdosta, joissa ensimmäinen luku kertoo festivaalin hyödyn ja toinen luku tukijan hyödyn: yhteistoiminnan julkisen tukijan kanssa (2,2), kaupallistumisen (4,-1) tai festivaalin lopettamisen (-1,0). Tämä festivaalin valintajoukko toistuu jokaisella kierroksella niin pitkään, kun festivaali on valinnut menneillä kierroksilla yhteistoiminnallisen (2,2), koska julkinen tukija harjoittaa silloin vakaata ja Axelrodin (1984) hengessä kilttiä (nice) strategiaa, eikä poikkea ensimmäisenä tästä tasapainosta. Vaihtoehtoinen selitys julkisen tukijan valinnalle muodostuu, kun tukija havaitsee ainoastaan festivaalin aiemmat valinnat, eikä tiedä kuviossa olevan sidoksen vuoksi varmuudella tiedä, kummassa pelipuun haarassa

pelaa, mutta uskoo suurella todennäköisyydellä pelaavansa samassa kuin edelliselläkin periodilla. (Vrt. lukuun 4.2.2, Ks. Kuvio 20 s. 160)

Festivaali voi yhteistoiminnasta poiketen nostaa yhden kierroksen hyötyään (4,-1):een, mutta joutuu näin tehdessään sen jälkeen pelaamaan julkisen tukijan sanktiostrategian vuoksi kaupallistuneessa valinnassa (1,0) ilman paluun mahdollisuutta. Seuraavilla kierroksilla tukija reagoi valintaan, ja jos festivaali on kaupallistunut, se voi tulevilla kierroksilla valita vaihtoehtoista: kaupallistuneen festivaalin saama sanktiotuki (1,0) ja festivaalin tuenhakupelin lopettaminen (-1,0). Tässä pelissä tuen loppuminen johtaa tuenhakupelin päättymiseen⁶⁷. Festivaali voi kasvattaa tietynlaista luottamusta ohjelmaansa ja sitoutumista tietynlaisiin tukijoihin myös rajoittaen perääntymisen mahdollisuuksia ja äärimmillään polttamalla sillat takanaan (Vrt. Dixit & Nalebuff 1993, 144-145). Näin saattaa tapahtua esimerkiksi kunnan hallinnoiman festivaalin irtaantuessa kunnasta ja tavoitellessa yksityisiä tukia. Tällöin paluun kustannukset saattaisivat julkisesta tukijasta riippuen muodostua jopa ylittämättömän korkeiksi, ja festivaali ei pyrikään palaamaan kaupallisesta julkisen tuen piiriin vaan jää pelaamaan tässä pelissä kuvion alimmalle riville kompensoiden tässä pelissä aiheutuvaa tulonmenetystään pelaamalla samanaikaisesti muissa festivaalille suotuisimmissa peleissä. (Taulukko 25; Kuvio 17)

---

⁶⁷ Julkinen tukija ei voi hallinnollisesti lopettaa festivaalin toimintaa, mutta voi tuen lopettaessaan estää tuenhakupelin jatkumisen. Tämä saattaa johtaa myös festivaalin koko toiminnan päättymiseen. Jos festivaali kuitenkin saa riittävästi tuloja muista lähteistä, festivaali voi silti jatkaa toimintaansa rahoituksenhankinnan peleissä muiden toimijoiden kanssa.

TAULUKKO 25 Festivaalin kaupallistuminen ja moral hazard

(Ks. Kuvio 17 alla)

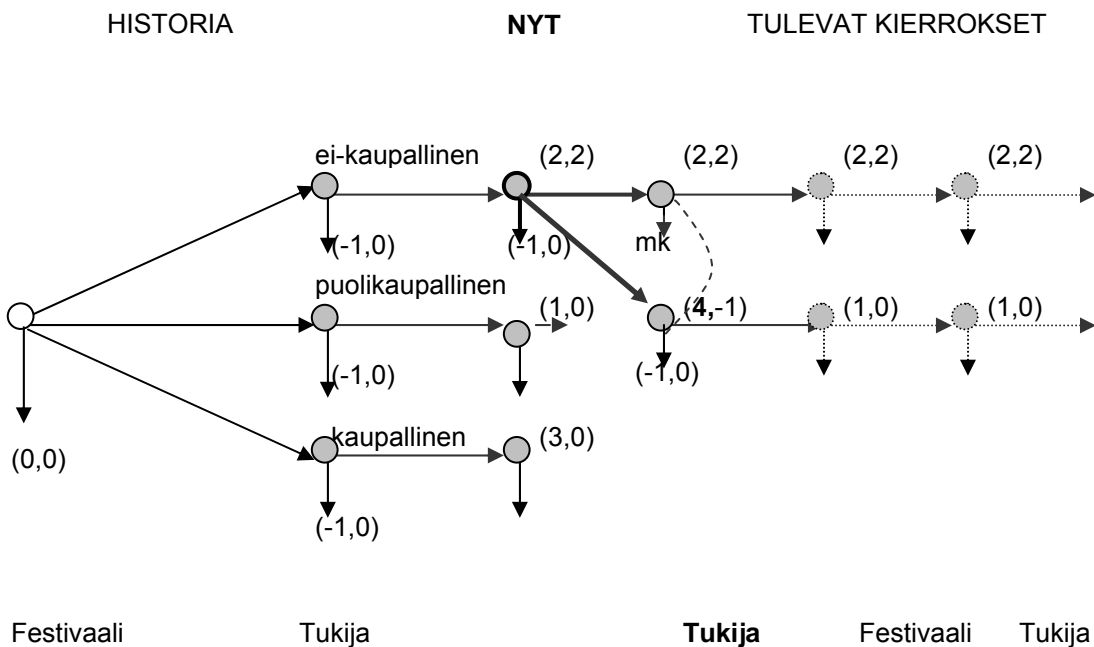
		NYT	
		POTENTIAALINEN TUKIJA Yhteis- toimintaa	Ei yhteistoimin- taa
FESTIVAALI	Yhteistoimintaa	(2,2)	-
	Ei yhteistoimintaa (kaupallistuminen)	(4,-1)	(1,0)
	Festivaali loppuu	(-1,0)	(-1,0)

TULEVAT KIERROKSET

- Niin pitkään, kun festivaali ei ole poikennut edellä yhteistoiminnasta julkisen tukijan kanssa, pelaajat toistavat 1. kierroksen pelimatriisia, jolloin yhteistoiminnallinen tasapaino on (2,2) ja poikkeamisesta seuraava yhden kierroksen hyöty on (4,-1).
- Jos festivaali poikkesi yhteistoiminnasta julkisen tukijan kanssa, pelin hyödyt ovat tulevaisuudessa joka kierroksella ja jokaisessa pelimatriisin ruudussa (1,0).
- Jos festivaali lopettaa itse toimintansa tai jää tässä pelissä tuen ulkopuolelle, hyödyt ovat (-1,0).

KUVIO 17 Festivaalin kaupallistuminen ja moral hazard

(Ks. Taulukko 25 yllä)

Koska tässäkin äärettömän horisontin pelissä diskonttotekijä (tässä q) sijoittuu välille $[0,1[$, pelin hyödyt muodostuvat geometrisen sarjan summana riippuen festivaalin

strategianvalinnasta ja opetusministeriön mahdollisesta sanktioreaktiosta. Festivaalin harjoittaessa yhteistoimintaa opetusministeriön kanssa ja säilyessä ikuisesti ei-kaupallisena sen hyödyksi tulisi geometrisen sarjan summana mm. Krepsin (1990, 511-512) ja Axelrodin (1984, 13, 216) hieman mukauttaen seuraten yhtälöt (2-6):

$$(2) \quad U(2+2q+2q^2+2q^3+\dots+2q^n) = U[2+2q/(1-q)], \text{ kun } n \rightarrow \infty$$

Festivaalin vähentäessä yhteistoimintaa opetusministeriön kanssa ja päättyessä puolikaupalliseksi, sen hyödyksi tulee vastaavasti

$$(3) \quad U(4+1q+1q^2+1q^3+\dots+1q^n) = U[4+q/(1-q)], \text{ kun } n \rightarrow \infty$$

Festivaalin on edullisempaa harjoittaa yhteistoimintaa ja pysyä kaupallisena, jos se huomioi riittävän kärsivällisesti tulevien periodien hyötyjä, eli jos

$$(4) \quad U[2 + 2q/(1-q)] \geq U[4+q/(1-q)]$$

Koska tukija saa puolikaupallisesta festivaalista nollahyödyn, sen on kaupallistumisperiodin jälkeen indifferentti festivaalin olemassaolon ja festivaalin toiminnan päättymisen välillä. Jos tukija luopuu jossain vaiheessa pelistä, festivaalin hyöty poikkeamasta jää pienemmäksi kuin $U(4+q/(1-q))$.

Kun festivaalin hyötyfunktion oletetaan olevan ordinaalinen, jatkuva, derivoituva ja aidosti kasvava mahdollisten tukien suhteen, suuruusjärjestyksen selvittämiseksi riittää, että hyötyfunktion sisältöjen suuruusjärjestyttä verrataan toisiinsa. Tällöin saadaan epäyhtälö (5). Vastaavaan epäyhtälöön olisi päädytty suoraan, jos festivaalin hyötyjen sijaan käsiteltävinä olisivat olleet rahamääräiset tulemat.

$$(5) \quad 2 + 2q/(1-q) \geq 4+q/(1-q)$$

Ratkaisuksi saadaan, että festivaalin kannattaa näillä tulemillä säilyttää täysi yhteistoiminta ja pysyä ei-kaupallisena, jos diskonttotehtävä $q \geq 2/3$. Koska lisäksi alakertaan jäävän $(1-q)$:n

täytyy poiketa nolasta ja diskonttotekijä ei voi olla 1, festivaali harjoittaa yhteistoimintaa, kun q sisältyy välille $[2/3, 1[$.⁶⁸

Pelissä festivaalin mahdollisuus moral hazardiin syntyy siitä, että tukija ei voi havaita etukäteen festivaalin kärsivällisyyttä tulevien hyötyjen suhteen. Koska tukija saa tässä pelissä positiivista hyötyä ainoastaan, jos pelaajat pelaavat yhteistoiminnallisia strategioita eli festivaali järjestäessä ei-kaupallisen ohjelman ja tukija tukiessa, niin pelin tulemillla tukijan kannattaa tukea festivaalia aina, kun festivaali pysyy yhteistoiminnallisessa ratkaisussaan, riippumatta tukijan diskonttotekijästä.

$$(6) \quad U[2 + 2q/(1-q)] \geq U(-1+0^2+\dots+0^n) \iff q \geq -3 \text{ ja } q \neq 1, \text{ eli } q \in [0,1[$$

Tässä pelissä festivaali ja opetusministeriö pysyvät yhteistoiminnassa, jos festivaalin diskonttotekijä on vähintään $2/3$. Jos festivaalin diskonttotekijä alittaa tämän, festivaalin kannattaa valita ei-yhteistoiminnallinen ratkaisu, minkä jälkeen peli jatkuu tukijan kostaessa pysyvästi ei-yhteistoiminnallisena. Jos pelin rakenne ja tulemat tunnetaan, voidaan näin määrittää diskonttotekijä, jonka ylittäessään toimija on konfliktin sisältävässä pelissä riittävän kärsivällinen pyrkiäkseen yhteistoiminnalliseen ratkaisuun.

Jos festivaali valitsee ei-yhteistoiminnallisen strategian suhteessa esimerkiksi yhteen julkisen tuen myöntäjään, opetusministeriöön, niin festivaali voi silti pyrkiä rakentamaan muuta yhteistoiminnallista peliä muiden tukijoiden ja yhteistyökumppaneiden, esim. kuntien ja yritysten kanssa, koska erityyppisten tuenmyöntäjien tavoitteet festivaalien suhteen eroavat (Ks. lukua 1.2). Kaupallistuvat festivaalit pärjäävät usein taloudellisesti ainakin nousukautena julkiseen tukeen pitkälti nojautuvia festivaaleja paremmin (Kukkonen 2001, passim). (Vrt. Kuvio 17 ja Taulukko 25 s. 130)

---

⁶⁸ Diskonttotekijän epäjatkuvuus yhden kohdalla muodostaa tässä ongelman. Diskonttotekijän epäjatkuvuuden ongelmasta yhden kohdalla pitkissä diskontatuissa peleissä on kirjoitettu runsaasti folk-teoreeman yhteydessä (mm. Fudenberg & Maskin 1986, 533). Alle yhden jäävä, mutta vähintään jonkin rajan suuruinen diskonttotekijä muodostuu ongelmalliseksi myös, jos kyse on varmuuden maailman ordinaalisista hyödyistä, joiden kohdalla ainoastaan suuruusjärjestys merkitsee, koska silloin on vaikeampaa määrittää, milloin diskonttotekijä on riittävän lähellä yhtä ja pelaajat ovat riittävän kärsivällisiä, jotta esimerkiksi folk-teoreeman (Ks. lukua 5) mukaiset pitkän aikavälin tasapainot tulevat mahdollisiksi. Ongelma voidaan sivuuttaa lisäämällä peliin epävarmuutta. Tuenhaussa opetusministeriöltä epävarmuutta tulee peliin festivaalin kuoleman mahdollisuuden kautta, tai koska festivaali ei tukea hakiessaan tiedä varmuudella jaettavaa tukipottia. Ongelma voidaan sivuuttaa myös käsittelemällä rahamääräisinä välimatka-asteikkollisia tulemia hyötyjen sijaan.

3.3 Tuenmyönnön sulkeutuminen lähes luupiksi

3.3.1 Luuppi

Opetusministeriön tuenmyöntöön vaikuttaisi muodostuneen melko pitkälle autonominen luuppi tuenmyöntöprosessissa esiintyvien hierarkkisten, institutionalisoivien ja autonomisten rakenteiden ja tavoitteiden vuoksi (Ks. lukua 1.1.3). Luupin muodostumista edistää, että valtion taidetoimikuntajärjestelmä määrittää tuen myöntöperusteita, osallistuu tuenjakoön, ja legitimoii toteutunutta tuenjakoä taiteen asiantuntijoiden vertaisarviointiin perustuvan asiantuntemuksensa ja institutionaalisen asemansa avulla. Valtion taidetoimikuntajärjestelmän tukipäätöksistä ei myös voi valittaa (Asetus taiteen edistämisen järjestelyistä 1105/91, 21 §, 1998). Kun taiteen arvon määrittely tukipäätöksiä varten ja määrittelyn ja määrittelijäorganisaation legitimointi muodostuu luupiksi, siitä tulee itseään vahvistava ja itseriittoinen ilmiö. Esimerkiksi 1800-luvun alun ranskalaisesta kirjallisuuden kentästä kirjoittaneen Bourdieun (1996, 167) mukaan legitimoitkamppailu voimistaa edelleen sekä legitimoititavan että legitimoijan asemaa ”The struggle for the monopoly of legitimacy helps to reinforce the legitimacy in the name of which it is waged” Sosiaalisen logiikan luonne voi Bourdieun (1996, 172) mukaan institutionalisoitua ”institute” kenttien muodostuessa niin, että aiempien keksintöjen institutionalisoitumisen aikainen autonomisaatioprosessi tuottaa edetessään aseman aiemmille keksinnöille. Kentälle ilmaantuu autonomisaatiota voimistavia ja jopa kulttia muodostavia tulokkaita, jotka keskittyvät muodostuneen instituution keskeisimpiin arvoihin. (Bourdieu 1996, 257) Eri kentille ominaista pääomaa voidaan Bourdieun mukaan vaihtaa toisen kentän pääomaksi erilaisten ajassa mukautuvien vaihtosuhteiden mukaan. Autonomisemmalle kentälle ulkoa tuleva aines tarvitsee enemmän muunnosta kentälle käydäkseen. Kentän autonomian astetta mitataan Bourdieun mukaan muunnossuhteen lisäksi sillä, miten voimakkaasti kentän pääomasta poikkeavia sanktioidaan (banish, sanction, discredit, excommunicate).(Bourdieu 1996, 220, 312)

Valtion taidetoimikuntien tehtävänä on pyrkiä edistämään taidetta: taiteen korkeatasoisuutta ja taloudellisia edellytyksiä, taiteen julkaisutoimintaa, suomalaisen taiteen asemaa ulkomailla sekä taiteen harrastustoimintaa (<http://www.taiteenkeskustoimikunta.fi/vttk.html> 29.6.2002). Luuppi muodostuu, kun tuenmyönnöltä puuttuu tuenmyöntöjärjestelmään nähden ulkoinen tavoite: kun tuenmyöntö perustuu ensisijassa korkeaan taiteelliseen laatuun, tuenmyöntöön osallistuvat määrittelevät taiteellista laatua mm. tukipäätöstensä avulla, ja laadun määrittelijät

edustavat taiteen asiantuntijoina ja toimijoina samaa kenttää, kuin jolle tukia myönnetään. Taidekentän hierarkkinen ja institutionalisoitunut korostaminen ilmenee esimerkiksi valtion taidetoimikunnassa toimineen Sepänmaan kuvatessa taidemaailmaa keskukseen kiinnittyvien taiteenaloittaisten osamaailmojen ja niihin hierarkkisesti kiinnittyvien taiteen osamaailmojen avulla (Sepänmaa 1994, 36; Ks. lukua 1.3.2.2). Kehää kiertävä valinta ei ole strategisesti ulkoiseen päämäärään suuntautuvaa valintaa (Ks. lukua 3.1.3). Luuppi saattaa kuitenkin säilyä itseään ylläpitävänä ja toistavana rakenteena jopa äärettömästi (Vrt. Shubik 1991, 48-54), ja myös luuppia voidaan analysoida peliteorian avulla (Ks. Fudenberg & Levine 1998, mm. 3, 89).

Tukijakauma määräytyy pitkälti tuenmyöntäjän preferensseistä käsin (Ks. lukuja 1.2.2 ja 1.3.3.2). Tuenmyönnön keskittyminen saattaa johtaa siihen, että tuen myöntö toimii etäämmällä festivaalien toiminnasta ja institutionalisoituu pidemmälle tuenmyöntäjän sisäiseksi käytännöksi. Tähän viittaisi se, että opetusministeriön tukia on jaettu hyvin samanlaisina eri festivaaleille jakson 1996-2000 kuluessa, ja esimerkiksi vuosien 1999 ja 2000 tuet korreloivat miltei täysin (Ks. lukua 1.3.3). Luuppia ylläpitää se, että kun myöntökriteeriä laatua määrittelevät taiteen laadun korkeimmiksi asiantuntijoiksi nimetyt ammattilaiset, mitä tahansa tukipäätöstä voidaan perustella tautologisesti sillä, että se perustuu korkeimpaan taiteen asiantuntemukseen. (Ks. Liite 1) Taiteen asiantuntijoiden ja valtion kulttuurihallinnon kanssa yhteistyössä kirjoitetussa kansainvälisen tutkijaryhmän kirjassa ”Suomen kulttuuripolitiikka 1996” festivaaleja tarkastellaan taidehallinnon kannalta marginaalisina ja vakiintuneiden taide- ja kulttuuri-instituutioiden kautta, ei niinkään itsensä vuoksi. Kirjassa katsotaan, että ”Kulttuuritapahtumilla on keskeinen tehtävä suomalaisessa kulttuurielämässä”, mutta tuodaan esiin myös festivaalien saamien julkisten tukien vähäisyys ja yksityisen rahoituksen suurempi merkitys kulttuurilaitoksiin verrattuna. (Suomen kulttuuripolitiikka 1996, 105). Festivaalit tuodaan esiin vakituisten kulttuuriorganisaatioiden ja taiteilijoiden saamien esiintymismahdollisuuksien avulla ”Kulttuurilaitoksille ja erilaisille taiteilijaryhmille ne tarjoavat tilaisuuden esitellä taiteellisen työn tuloksia.”, ja sen kautta, että festivaaleja on jäsenenä institutionalisoituneessa ja taidehallinnon laadukkaana pitämässä kattojärjestössä ”Festivaalit ovat myös järjestäytyneet katto-organisaation (Finland Festivals) alle (Suomen kulttuuripolitiikka 1996, 105). Myös festivaalijärjestön nimittäminen kattojärjestöksi rakentaa institutionalisoivaa mielikuvaa etenkin, kun jäsenyys ei ole edellytys festivaalin järjestämiselle, eikä suoraan liity festivaalien laadukkuuteen hyödykkeiden ominaisuuksina, jos laadukkuudella tarkoitetaan ohjelmiston taiteellisia ominaisuuksia.

Esimerkiksi Dickie (1990, passim) vastustaa käsitystä, jonka mukaan esteettistä arvoa voitaisiin määritellä kattavasti hyödykkeen ominaisuuksiin perustuen ilman sosiaalisia käytäntöjä ja Bourdieu (1996, mm. 127, 136, 223-225) liittää taiteen arvottamisen taiteen kentän sisällä ja sen suhteessa ulkopuoliseen yhteiskuntaan käytäviin valtakamppailuihin. Mutta jos laadukkuudella tarkoitetaankin tuotettujen hyödykkeiden Kelvin Lancasterin (1991) ominaisuusvektoreiksi mallitettavien ominaisuuksien sijaan tuenmyöntöjärjestelmässä ilmenevää vallankäyttöä (Vrt. Bourdieu 1996) ja neuvotteluvoimaa (Ks. lukua 6), jäsenyys saattaa edistää laadukkaaksi määrittelyä ja tuensaantia.

Myönnettyjen tukien vakauden perusteella tuenmyönnön luuppiin on muodostunut tasapaino. Luuppi ja siihen liittyvä maineenmuodostus lisäävät vakauttavat myönnettyjä tukia opetusministeriön tuenmyönnön tapauksessa, koska hyötyjä realisoituu vain lupin yhdessä kohdassa. Sen sijaan tasapainoon ei olisi mahdollista konvergoitua edes pelin kulusta oppimalla, jos hyötyjä realisoituisi kehän varrella (Ks. Fudenberg & Levine 1998, 3), tai jos kehä muodostaisi paikallaan heittelehtivän sikasyklin.

Pitkälti autonomisen ja tasapainon muodostaneen lupin ylläpito taidehallinnossa on taidehallinnon vallan säilyttämisen ja tuensaajiksi päässeiden festivaalien etujen näkökulmasta strategista toimintaa, koska se säilyttää valta-asemia. Syntyneet valta-asetat voivat vahvistua Bourdieun mukaisen legitimointikamppailun voimistaessa legitimointitavan ja legitimoijan asemaa (Bourdieu 1996, 267) sekä puolustaessaan rajojen määrittelyä ja vallitsevaa käytäntöä (Bourdieu 1996, 225). Taide- ja kulttuuriorganisaatiot tavoittelevat usein institutionalisoitumista ja sen avulla saavutettavia varmempia toimintamahdollisuuksia (Vrt. Hopkins ja Stolper 1989) ja toisinaan myös itseohjautuvuuden vahvistumista (Vrt. lukuun 1.3.2). Myös Frey & Pommerehne kiinnittävät huomiota taiteen, hallinnon ja julkisen tuen yhteenkietoutumiseen (Frey & Pommerehne 1989; Khakee 1999, 96 mukaan). Jos luuppi purettaisiin, jouduttaisiin tukien ja mahdollisesti myös vallan uudelleenneuvottelutilanteeseen, josta saattaisi seurata sekä tuen ja toiminnan muutoksia että transaktiokustannuksia (Ks. lukua 6).

Luuppi pohjautuu maineenmuodostuksen avulla vakiintuneeseen tasapainoon sekä toimijoiden muistiin tuenmyöntöjärjestelmästä ja menneistä valinnoista. Jos tuenhakijoiden tuenhakustrategiat ovat tasapainossakin laveita, tukipäätökset saattavat riippua pitkälti tuenmyöntäjän preferensseistä (Ks. lukuja 1.2.2 ja 1.3.2). Jos tuenmyöntäjän preferenssit ovat johdonmukaiset ja ratkaisevaa uutta informaatiota tuenhakijoista ei juuri tule, tuenmyöntäjä saattaa toistaa pitkälti aiempia tukipäätöksiään. Tuenmyöntäjän tuottajia koskevien

laatupreferenssien muodostuminen saattaa olla sidoksissa informaation saatavuuteen ja toimijoiden neuvotteluvoimaan (Ks. lukuja 1.2.1 ja 6).

Vaikka miltei kaikki tuki menee vuosittain samoille festivaaleille, opetusministeriön tuenmyönnessä syntyvä luuppi ei ole täysin suljettu, vaan tuenmyöntöön osallistuvissa tapahtuu muutoksia, joitakin uusia tuensaajia pääsee vuosittain mukaan (Ks. Kuvio 15 s. 121), jotkut tuet saattavat muuttua (Ks. Kuvio 7 s. 60), ja joitakin tuensaajia poistuu joukosta. Vähäistä tuen vaihtelua muodostuu myös, koska joitakin vakiintuneita tuensaajafestivaaleja järjestetään osana vuosista (Opetusministeriön tuen hakijat vuosina 1996-2000). Vaikka tuenjako näyttää säilyvän vuositasolla hyvin samanlaisena, pidemmällä aikavälillä tuensaajien joukossa saattaa vähitellen ilmetä myös selkeitä muutoksia.⁶⁹ Tuenhakijoiden joukko sen sijaan on avoin myös lyhyellä aikavälillä, ja siinä tapahtuu vuosittain huomattavia muutoksia. (Taulukko 26)

---

⁶⁹ Vaikuttaa, että 1990-luvun laman aikaan opetusministeriön tuen hakijoissa ja saajissa tapahtui merkittävää poistumaa verrattuna tasaisemmin kehittyneeseen 1990-luvun loppupuoliskoon. Esimerkiksi vuosina 1993-1994 opetusministeriön tuensaajiin sisältyi kahdeksan festivaalia, jotka eivät saaneet lainkaan tukea 1990-luvun loppupuoliskolla, ja 66 jälkipuoliskolla tukea saanutta festivaalia. Samalla tuensaajien määrän noustessa viiden vuoden kuluessa tukea sai 70 uutta festivaalia. (Opetusministeriön tuen hakijat ja saajat vuosina 1991-2000. Päätösluettelot 1991-1995 ja Harava-tietokanta 1996-2000)

TAULUKKO 26 Luuppi ja opetusministeriön tuenjako

LUUPIN SYNTYÄ EDISTÄVÄT	ULKOISEEN PÄÄMÄÄRÄÄN SUUNTAUTUMISTA EDISTÄVÄT
<p>Tuenmyöntöjärjestelmän autonomisuus, hierarkkisuus ja korporatiivisuus edistävät itseriittoista päätöksentekoa.</p> <ul style="list-style-type: none"> ○ Opetusministeriö nimeää taiteen alan järjestöt ja instituutiot, jotka saavat ehdottaa jäseniä valtion taidetoimikuntiin ja valtioneuvosto nimittää jäsenet näistä. ○ Taiteen keskustoimikunta määrittää myöntökriteerejä kuten korkeaa taiteellista laatua, ehdottaa tukea, ja legitimoit taiteen asiantuntemuksensa avulla myönnettyjä tukia. <p>Vaikeasti mitattavat ja tuenmyöntöön osallistuvan tahon arvioimat myöntökriteerit vaikeuttavat strategista valintaa, jolloin institutionaalisista ja sosiaalisista tekijöistä riippuu, mikä vakiintuu ratkaisuksi:</p> <ul style="list-style-type: none"> ○ Korkea taiteellinen laatu myöntökriteerinä. ○ Valtakunnallinen merkitys myöntökriteerinä. ○ Tuen vakauttaminen ja toimijoiden institutionalisointi tuenmyönnön tavoitteina. <p>Luupin syntymistä edistää, jos tuenmyöntäjien sidokset ja informaation saanti rajoittuu osaan tuenhakijoista.</p> <ul style="list-style-type: none"> ○ Tuensaajien tunnettuus, joidenkin hakijoiden tunnettuus ja tuenmyöntäjien ammatilliset sidokset kulttuurin tuotantokentälle. ○ Taiteenaloittaisten etupiirijakojen mahdollisuus tuenmyönnössä. <p>Lavea tuenhakustrategian tasapaino ja ratkaisun riippuminen pitkälti tuenmyöntäjän preferensseistä edistää luupin syntymistä.</p> <ul style="list-style-type: none"> ○ Tasapainon horjuttamiseen tarvittava suuri neuvotteluvoima. ○ Tasapainon rikkoontumisesta aiheutuvat korkeat uudelleenneuvottelukustannukset ja vaikeudet ennustaa uusia tulemia. ○ Tasapainoa vakauttava toiminnan suunnittelun kannalta tiuhaan toistuva tuenjako. 	<ul style="list-style-type: none"> ○ Ulkoiseen päämäärään suuntautuvat strategiat ehkäisevät luuppeja. ○ Vuorovaikutus ja järjestelmään pääsyn avoimuuden lisääminen. ○ Tuenmyöntöön osallistuvien vaihtuvuus. ○ Hajautettu päätöksenteko. Myöntökriteerien, tuenmyönnön ja toimeenpanon hajauttaminen. ○ Mitattavissa olevien myöntökriteerien kuten laadun- ja tehokkuuden määrittelyn kehittäminen. ○ Innovatiivisuus ja tehokkuus tuenmyönnön tavoitteina. <p>Tuen piiriin pääsyn helpottumista edistävät:</p> <ul style="list-style-type: none"> ○ Tuenhakijoiden määrän kasvu. ○ Tuenmyöntäjien vaihdokset ○ Tuen ulkopuolisista festivaaleista kertovan informaation kasvattaminen. ○ Halukkuus uudelleenarviointiin, uudelleenneuvotteluun ja päätöksentekoon uudelta pohjalta.

3.3.2 Tuen piiriin pääsyn esteet

Opetusministeriön tukea valtakunnallisille kulttuuritapahtumille on jaettu festivaaleille hyvin vakaalla tavalla (Luku 1.3.3 ja Kuvio 7 s. 60), vaikka myös muunlaiset tukijakaumat olisivat mahdollisia (Ks. lukuja 1.3.2, 2.2.3, 5 ja 6). Vakiintunut tuenjako ja siihen liittyvät käytännöt muodostavat tuen piiriin pääsyn esteitä uusille hakijoille. Kentälle pyrkijät pelaavat Bourdieun (1996, 289) käsittein keskenään yhteiskunnallista (social) peliä. Tuenmyöntöjärjestelmän kehityttyä pitkälti autonomiseksi kentäksensä omine arvotuskriteereineen uusilta hakijoilta odotetaan ja vaaditaan kentän kategorioihin sopivia ominaisuuksia (Vrt. Bourdieu 1996, 256; Ks. lukua 1.3.2 ja alaviitettä 17 s. 40 ja lukua 3.3.1), joita vertaiset arvioivat taiteen kentällä (Bourdieu 1996, 114-115) kentän sisällä oleville itsestään selviksi muodostunein kriteerein. Kentän toimintatavat sisäistäneet kokevat taiteen

arvoa ja sen määrittelytapoja tietyllä, ja heille helposti itsestään selvällä tavalla, mutta ulkopuoliset saattavat kokea kentällä ilmenevät arvotuskriteerit kuitenkin satunnaisiksi tai mielivaltaisesti valituiksi. (Bourdieu 1996, 289-230)

Opetusministeriön tukea hakevat uudet tai aiemmin tuen ulkopuolelle jääneet festivaalit kohtaavat voimakkaita tuen piiriin pääsyn esteitä. Esteet muodostuvat siitä, että uuden hakijan täytyisi ensinnäkin pystyä saamaan itsensä hyväksytyksi tuen piiriin taiteellisesti korkeatasoiseksi ja valtakunnallisesti merkittäväksi tunnustettuna. Jos myönnettävä tuki ei nouse, tulokkaan täytyisi myös saada itselleen tukea, jota on vakiintuneen tavan mukaan myönnetty aiemmille tuensaajille. Kun tuenjaossa on jo täyttä, Pareto-parannus ei ole mahdollinen, jos jaettava tuki ei kasva. Jos tuenjako perustuu tuenmyöntäjän harkittuihin ja mahdollisesti joidenkin aiempien tuensaajien suhteen altruistisiin preferensseihin (Ks. lukuja 1.3.2, 1.3.3 ja 3.3.1), tuensaajien taiteellisen korkeatasoisuuden määrittelyyn, ja käytettävissä olevaan informaatioon ja neuvotteluvoimaan, niin uuden hakijan olisi vallitsevaa tasapainoa horjuttaakseen ja tuen piiriin päästäkseen kyettävä muodostamaan erityisen voimakasta mainetta toiminnastaan ja taiteellisesta laadustaan, tuottamaan informaatiota ja saavuttamaan neuvotteluvoimaa. Tuenjaon uudelleenneuvotteluun liittyy transaktiokustannuksia, ja uudelleenneuvottelua seuraavat tulemat eivät välttämättä ole etukäteen hyvin ennustettavissa (Ks. lukuja 2.2.3, 5 ja 6).

Kysyttäessä opetusministeriön tukea hakemattomilta FF:n jäseniltä syytä avustusten hakemattomuuteen viisi festivaalia kertoi hakeneensa turhaan aiempina vuosina yhden kertoessa, ettei usko saavansa tukea toisen festivaalin tuensaannin vuoksi.⁷⁰ Vastaajat kertoivat hakeneensa turhaan kerrasta kolmeen kertaan tai useana vuonna. Opetusministeriön tuen ulkopuolelle jäädessäänkin festivaalit saattavat kasvaa. Kysyttäessä tilanteen muutosta verrattuna vuosiin, jolloin tukea ei haettu, neljä vastaajaa kertoi laajentuneensa, tilanteensa parantuneen tai saaneen kunnalta tappiotakuun. Yksi kertoi saaneensa opetusministeriön tukea varmempia tuloja ja pienentäneensä samalla tapahtuman budjettia. (Kukkonen 2001, 17)

Tuntemattomimmat ja etenkin uudenlaiset tuen piiriin pyrkijät kohtaavat huomattavia tuen piiriin pääsyn esteitä. Sen sijaan valmiille yleisölle tehdyt teokset sijoittuvat helpommin jo valmiille kentälle (vrt. Bourdieu 1996, 218). Sen sijaan, jos valmista yleisöä ei ole, teosten täytyisi synnyttää oma yleisönsä (Bourdieu 1996, 218). Innovatiivisimmat teokset tuottavat

---

⁷⁰ Vuoden 1999 tilannetta koskeneen kyselyn tähän kysymykseen vastanneista 11 festivaalista 8 ei saanut tuolloin tukea opetusministeriöltä.

usein (tend to produce) oman yleisönsä ajan myötä (Bourdieu 1996, 253), mutta sekä yleisön, että tukijoiden saaminen sisältää epävarmuutta ja saattaa vaatia vuosien työtä. Osa festivaaleista kuitenkin pääsee tuen piiriin, lähinnä saamaan ainakin aluksi pienehköjä tukia. Yksi vastaajista kertoi luopuneensa tuen hakemisesta saatuaan pienen usean turhan haun jälkeen (Kukkonen 2001, 17), mikä kertoo festivaalin reservatiohyödyn nousseen tukea korkeammaksi tai maineenmuodostuksen kustannusten nousseen liian korkeiksi.

Kentät kehittyvät muun yhteiskunnan kehityksen myötä. Kentän sisäisten taistelujen lisäksi kenttä on kosketuksissa myös ulkopuoliseen maailmaan ja voi kohdata ulkoisia sanktioita (vrt. Bourdieu 1996, 252) Ulkoiset muutokset vaikuttavat kenttään tuottajien määrän kasvun kautta. Tulokkaat kehittävät innovaatioita, uudenlaisia tuotteita ja tuotantotapoja ja pyrkivät kentälle, syntyä uusia arviointitapoja (Bourdieu 1996, 225). Kentän ulkopuolelle jääminen saattaa synnyttää myös vaihtoehtoisia toimintoja, esimerkiksi Bourdieun (1996, 258) kuvaamia anti-institutionaalisia instituutioita. Festivaalien tuenmyöntöjärjestelmän kannalta omia ulkopuolisia ryhmittymiään muodostavat mm. tuenmyöntöjärjestelmässä ei-taiteellisiksi tai kaupallisiksi arvioidut toimijat, kuten rock- ja viihdefestivaalit. Myös pysyvä vallankumous saattaa institutionalisoitua legitimoiduksi transformaatioksi kulttuurin kentällä (Bourdieu 1996, 219).

3.4 Maineen muodostus

Staattisten pelien lisäksi myös lyhyen aikavälin peleissä aikapreferensseillä ei ole juurikaan merkitystä, ja lyhyen aikavälin vangin dilemma –tyyppisessä pelissä on erittäin vaikeaa tai jopa mahdotonta päästä Nash-tasapainosta poikkeavaan yhteistoiminnalliseen tasapainoon (Ks. myös Axelrod 1984, passim). Maineenmuodostus tarjoaa tavan rajoittaa mahdollisten tai uskottavien tasapainostrategioiden määrää, ja kasvattaa mahdollisuuksia päästä toivottuun tasapainoon ja pitää tasapainoa yllä.

Yhteistoiminnalliseen tasapainoon voidaan pyrkiä viestinnän avulla. Pelkkä ilmoitus on viestintäkeinona edullinen ja nopea, mutta myös epäuskottavampi, kun taas toteutukseltaan hitaampi ja kalliimpi teko signaloi uskottavammin (Heil, Day & Reibsten 1997, 285). Kun uskottavan informaation lähettäminen on lyhyellä aikavälillä kallista ja vaikeaa, pitkällä aikavälillä maine ja tasapainon vakiintuminen voi alentaa tuenhaun kustannuksia. Festivaali voi pyrkiä jonkin signaaliarvoa sisältävän tuen piiriin tai sieltä pois vaihtoehtoisten rahoituskanavien piiriin, hankkimaan useampia tukijoita tai erityyppisiä tukijoita, järjestön

jäsenyyteen tai sieltä pois, tai festivaali voi palkata henkilöstä kuten taiteellisen johtajan tai toiminnanjohtajan, hankkia vapaaehtoisia, pyrkiä kasvattamaan kasvattaa yleisöään ja hankkimaan tunnettuja tai kiinnostavia taiteilijoita ja ohjelmaa. Koska uskottavaan signaaliin täytyy liittyä tyypit erotteleva kustannus, festivaalin olisi luontevaa pyrkiä signaloimaan kustannustasonsa avulla. Maineenmuodostus on usein kallista ja aikaa vievää (Ks. esim. Kuvio 16 s. 126), ja Krepsin mukaan niukasta maineesta kilpaillaan esimerkiksi kaupanhieronnassa (Bicchieri 1997, 191-192; ks. lukua 6). Informaation epätäydellisyyksistä ja toivottujen tekijöiden erisuuntaisista kustannusvaikutuksista johtuen kustannustason avulla signalointi onnistuu yksiselitteisesti vain joissain tilanteissa (Ks. lukuja 1.2.3 ja 2.1.2.2). Festivaali voi signaloida kustannuksiin sitoutumisensa avulla sitoutumalla pitkäaikaisiin ja toimintaa sitoviin päätöksiin ja lähentyä näin maineenmuodostusta. Pitkän aikavälin vangin dilemma-tyyppisessä pelissä toimijat saattavat päästä myös Pareto-optimaaliseen tasapainoon, jos toimijat ovat riittävän kärsivällisiä, ja pyrkivät yhteistoiminnalliseen tasapainoon. Jos peliin sisältyy useita mahdollisia tasapainoja, toimijat voivat Benoîtin ja Krishnan mukaan pyrkiä tasapainoon jonkin yhteistoiminnallisen tavan, kuten maineenmuodostuksen avulla (Ks. Kreps 1990, 536). Festivaali voi esimerkiksi rakentaa omaan käyttöönsä soveltuvan rakennuksen, jota olisi hankalampi hyödyntää vaihtoehtoisessa käytössä. Käyttöarvon lisäksi rakentamishanke ja -kustannus toimivat uskottavina signaaleina siitä, että festivaali aiotaan järjestää ensinnäkin vakavissaan ja toisekseen myös tulevina vuosina. Nämä signaalit auttavat festivaalia kasvattamaan mainetta. Toisaalta rakennushanke eriyttää pääomaa, pienentää sen likvidiyyttä, ja kasvattaa festivaalin riskiä ja kustannuksia siinä tapauksessa, että valittu skenaario ei onnistuisi. Yhteistyön epäonnistumisesta seuraavat tappiot nousevat suuremmiksi silloin, kun varallisuus on kasaantunutta ja ominaisuuksiltaan erikoistunutta (Kreps 1990, 764).

Vaikka tarkastelujakso rajoittuu tässä työssä vuosiin 1993-1999 ja 1996-2000, festivaalien todellisuudessa pelaamat pelit ovat jatkuvia, toistuvia, ja jopa äärettömiä. Ilman rajua rahoituskriisiä festivaali näyttäisi harvoin lopettavan toimintaansa. Jos peli jatkuu äärettömiin, toimijat eivät voi tehdä päätöstä takaperaisen induktion avulla (Ks. lukuja 4.2 ja 4.3). Maineenmuodostuksesta ja tästä seuraa, että yhteistoiminnalliset ja Pareto-optimaaliset ratkaisut saattavat toteutua helpommin äärettömän horisontin peleissä kuin äärellisen periodimäärän peleissä. Vaikka maineenmuodostus nojaa teoreettisesti äärettömään horisonttiin, maineenmuodostuksen on havaittu toimivan empiirisesti myös äärellisen horisontin peleissä (Selten & Stoecker 1986; Kreps 1995, 78 mukaan).

Festivaalien tuenhakupelit jatkuvat niin kauan, kuin festivaali elää. Pelit ovat siten äärettömän horisontin pelejä ja ne saattavat sisältää mahdollisesti joitain festivaalin kasvuun liittyviä evolutionaarisia piirteitä. Festivaalien eläessä pitkään osa festivaaleista kykeneekin kasvattamaan kokoaan. Jos festivaali onnistuu elämään seuraavalle periodille ilman edelliseltä periodilta periytyvää suurta velkataakkaa, se on hieman entistä tunnetumpi, on ehkä saanut yleisöä, esiintyjä ja kontakteja laajemmalta alueelta, sen asema on hieman vakiintuneempi, ja sen on hieman helpompi hankkia rahoitusta festivaaliin. Festivaali voi näin muistuttaa kehittyvää organismia, mutta toistettu tuenhakupeli eronnee evoluutiopieleistä siinä, että festivaalit eivät välttämättä lisäänty geneettisen kaltaisesti niin, että menestyvien festivaalien ominaisuudet periytyisivät jälkeläisille ja syrjäyttäisivät vähemmän menestyviä festivaalityyppejä (Vrt. Bierman & Fernandez 1998, 19-21)⁷¹. Vaikka uusi festivaali voi kasvaa aiemman juuressa ja hakea itsenäisenä tukea, sen on erottauduttava aiemmasta festivaalista (Ks. alaviitettä 50 s. 85).

Maineen muodostus kertoo toimijoiden oppivan toistensa käyttäytymisestä ja sopeuttavan strategianvalinnan oppimaansa. Bicchierin (1997, 28) mukaan uskomukset eivät voisi olla tasapainossa silloin, kun oppimista voi tapahtua. Bicchieristä poiketen kuitenkin myös oppimista edeltävät uskomukset näyttävät voivan olla tasapainossa myös ennen oppimista, mutta tasapaino saattaa olla esimerkiksi jaksoittaiseen rationaalisuuteen pohjautuva vangen dilemman ei-yhteistoiminnallinen tasapaino, kun pelaajilla on oppimisen ja sopeutumisen avulla ehkä mahdollisuus päätyä kaikille parempaan mutta yksipuolisella siirrolla saavuttamattomaan yhteistoiminnalliseen tasapainoon. Silloin, kun oppimista ja sopeutumista voi tapahtua, alkuperäiset uskomukset eivät ole voineet olla lopullisessa peliin muotoutuvassa tasapainossa.⁷²

---

⁷¹ Evoluutiopelit ovat käyttäytymispelejä, ja ne eivät edellytä strategista rationaalisuutta, eivätkä aiempien siirtojen muistamista (Rasmusen 1991, 80). Behavioristisissa peleissä paremmin menestyvä ominaisuus tai laji valtaa tilaa heikommin menestyvältä, ja valloittaa lopulta vakaan osuuden populaatiosta tai koko populaation. (Ks. mm. Bierman & Fernandez 1998, 19-21). Axelrod (1984, 95) painottaa Hamilton kumppaninaan, että evoluutiossa menestyvän strategian on oltava päättäväinen ja lujatekoinen (robust) niin, että se pärjää hyvin monia muita strategioita vastaan. Leviämään päästäkseen sen on oltava alkuaan kannattava (viable), ja vakaa (stable) niin, uudet strategiat eivät kykene syrjäyttämään sitä.

⁷² Esimerkiksi Bicchieri (1997, 20) huomioi toimijoiden adaptiiviset odotukset ja sopeutumisen tasapainoa kohden, ja Rasmusen (1991, 104-105) mainitsee maineenmuodostussovelluksia. Maineenmuodostusta käsittelevät monipuolisesti Fudenberg ja Tirole (1998), ja oppimista käsittelevät Fudenberg ja Levine (1998). Oppiessaan toimijat sopeuttavat omaa käyttäytymistään huomioimaan pelin historian kuluessa kertyvää tietoa uskottavista valinnoista. Toimijat voivat pyrkiä pelissä oppimisen avulla ratkaisemaan, mitä tasapainoa vaihtoehtoisia mahdollisista tasapainoista he tavoittelisivat ja kasvattaa ylipäätään tasapainoon konvergoitumisen mahdollisuuksiaan (Fudenberg & Levine 1998, 1-4).

Maine voi kehittyä myös ilman viestintämahdollisuutta, jos toimija käyttäytyy ajan kuluessa johdonmukaisesti pelin tasapainoon vaikuttavalla tavalla, ja vastapelaajat havaitsevat tämän. Toimija saattaa esimerkiksi saada vastapelaajan havaitsemaan tit for tat -strategian ja pelaamaan yhteistoiminnallisesti ainakin osana pelikierroksista (Ks. Bicchieri 1997, 225-226). Jos pelaajilla on mahdollisuus viestiä, maineen muodostus pohjautuu yhden näkemyksen mukaan joko uskottaviin lupauksiin eli yhteistoimintaan rasmusenilaisen tulkinnan mukaan, tai käänteisesti uskottaviin uhkiin eli rangaistuksiin (Bicchieri 1997, 177; Rasmusen 1991, 94), tai uskomukseen, että tietyllä tavalla toimimalla voidaan saada aikaiseksi uskottavia lupauksia tai uhkia. Toisen näkemyksen mukaan (Axelrod 1984, passim) yhteistoiminnallisuuden kehittyminen pohjautuu odotuksiin tiheästä, toistuvasta ja jatkuvasta kanssakäymisestä. Vastapelaajalle riskiä kasaavan osapuolen on Krepsin (1990, 761-762) mukaan oltava merkittävästi ja julkisesti mukana jokaisessa transaktiossa, jotta yhteistoiminnallisuus voi kehittyä. Festivaalien yhteydessä toimivien sosiaalisten organisaatioiden aikahorisontit ja toiminnan julkisuus eroavat. Kun opetusministeriön julkisuutta lisäävät mm. veronmaksajien ja hallinnon kohteeksi joutuvien intressit valvoa etujaan ja julkisuuslainsäädäntö, niin festivaalien etu- ja yhteistyöjärjestön toiminnasta suurempi osa on julkisuudelta rajatumpaa ja liittouman sisäiseksi suunnattua.

Maineen muodostus johtaa siihen, että peli kehittyy aikaisista periodeista kohden viimeistä periodia, tai että toimijat toimivat yhteistyössä viimeisellä periodilla (Rasmusen 1991, 94). Maineen muodostus (reputation) – mallit ovat pitkän ja usein äärettömän horisontin malleja (Ks. esim. lukuja 4.3 ja 5.1). Äärettömissä peleissä tulevien periodien painoarvo on niin suuri, että yhteistoiminnallisuutta edistävät rangaistukset ei-yhteistoiminnallisesta valinnasta tulevat mahdollisiksi, vaikka ne eivät olisikaan äärellisessä pelissä jaksoittain rationaalisia (Rasmusen 1991, 104; Ks. Kreps 1990, 427-432, 744-747). Maineen säilyminen edellyttää, että toimijat pitävät mainettaan yllä (Dixit & Nalebuff 1993, 145-146). Maineen ylläpito pohjautuu sekä toimijoiden keskinäiseen keskusteluun että johdonmukaisesti mainetta tukeviin strategisiin valintoihin. Festivaali voi pyrkiä rakentamaan mainetta hakemalla samanaikaisesti tukea eri tukijoilta tai peräkkäisesti tukea samalta tukijalta (Vrt. Dixit & Nalebuff 1993, 145). Jos festivaali yrittää strategista siirtoa, ja joutuu perääntymään, se saattaa menettää maineensa ja joutua kärsimään siitä alenevana hyötynä toistuvissa peleissä. Festivaalin strateginen siirto voi olla linjanmuutos, tukijaprofilin muutos, organisaatiomuodon muutos tai pyrkimys kasvamiseen. Esimerkiksi kunnan täyttä, mutta ehkä pientä tukea saava festivaali voi irrottautua kunnasta omaksi organisaatiokseen. Kunnasta irtautuva festivaali voi hakea tukia

laajemmista ja mahdollisesti tuottoisemmista suunnista, mutta tuhoaa samalla hyvin luultavasti kunnan myöntämät tappiontakuut ja toiminnan taloudellisen turvallisuuden.

Jos ylpeys lupauksen pitämisestä tai pelko seuraamuksesta lupausta rikkomisesta on riittävän suuri, maineesta voi muodostua itseään toteuttava, vaikka mainetta ei silloin ehkä rakennetakaan strategisista syistä, vaan maine saatetaan sisäistää sosiaalisen sääntelyn ja oppimisen myötä (Dixit & Nalebuff 1993, 148). Festivaalien tapauksessa yhteistoiminnallisuustavoitteita on sisäistetty sosiaalis-hallinnollisesta ympäristöstä, johon sisältyvät mm. opetusministeriön alainen taiteen kentältä valikoitunut asiantuntijajärjestelmä ja festivaaleja järjestävät ja yhteistyöelimiin osallistuvat taiteen ja kulttuurin ammattilaiset (Ks. lukuja 1.3.2 ja 3.3). Festivaalien tuenhaun tasapainosta on saattanut muodostua itseään toteuttava. Festivaalin tuenhaku opetusministeriöltä on hierarkkinen lakiin, auktoriteettiin ja vakiintuneisiin tapoihin tukeutuva transaktio, jossa opetusministeriö määrää tuenhaun ehdot (Vrt. Kreps 1990, 751). Korporatiivinen taiteen asiantuntijajärjestelmä muodostaa julkisen vallan ikuisuuteen pyrkivän toimintahorisontin (Ks. lukua 5.2.1) lisäksi perusteen sille, että myös julkinen valta pitää yllä mainetta.

Koska strategisen siirron epäonnistumisesta seuraa kustannuksia, ja myös tuhotun maineen uudelleenrakentaminen saattaa kestää pitkään ja se voi käydä kalliiksi, maineen muodostus ehkäisee moral hazardin ilmenemistä festivaalien avustustenhakupeleissä. Jos festivaalin avustuksenhaussa ilmeni vakavahko moral hazard, niin festivaalin tuenhaku äärettömänä pelinä päättyisi tuen väärinkäytön aikaiseen periodiin. Kun festivaalit pyrkivät elämään myös tulevaisuudessa, myös budjetin tiukkuus ehkäisee väärinkäyttöihin liittyvää moral hazardia, koska tuen väärinkäytös altistaisi festivaaliohjelman epäonnistumiselle tai tappiollisuudelle, ja heikentäisi festivaalin jatkomahdollisuuksia. Festivaalien tilanne poikenneekin pitkälti Rasmusenin (1991, 147-151) esittämästä pelistä (broadway game), jossa epävarmuus toteutuvasta maailmantilasta hämärtää investoijaa näkemästä, käyttääkö speaktaakkelin järjestäjä sijoitusta väärin, vai järjestääkö hän sijoituksen avulla ohjelmaa. Festivaaleilla järjestäjän moral hazard saattaa liittyä lähinnä siihen, että myönnettyt avustukset käytetään loppuun silloinkin, kun niitä jäisi yli, jotta ei menetetä seuraavien vuosien tukea. Verrattuna tulojen ja menojen erotukseen FF:n jäsenten vuoden 1999 kumulatiivinen tulos oli useilla tukia saavilla festivaaleilla lähempänä nollatulosta ja myös varainsiirrot tasoittivat ja kohensivat jonkin verran festivaalien tuloksia. (Kukkonen 2001, 64-69) Myös varma tappiontakuu saattaa altistaa joissain tapauksissa moral hazardille.

3.5 Yhteenveto muistista ja maineen muodostuksesta

Pitkän aikavälin peleissä toimijat muistavat pelihistoriaa ja voivat vaikuttaa yhtä useampiin tuenhaun tekijöihin. Toimijoiden suurempi tietoisuus tuenhaussa pelaamiensa pelien rakenteesta ja historiasta alentaa tuenhaun kustannuksia, auttaa tehokkaampaan tuenhakuun ja edistää myös perustellumpien tukipäätösten tekemistä. Kun toimijat muistavat pelihistorian, festivaalit voivat pyrkiä aktiivisesti kehittämään tuensaannin mahdollisuuksiaan muuttaen jossain määrin tuenhaun tekijöitään mainetta muodostamalla. Festivaali voi esimerkiksi rakentaa muistia potentiaalisen tuenmyöntäjän mielessä kertomalla ohjelmistonsa suunnittelun edistymisestä, järjestämällä toistuvasti ohjelmaa ja hakemalla toistuvasti tukea. Uuden avustuksen hakeminen tai tuntemattoman festivaalin avustustenhaku saattaa aiheuttaa enemmän kustannuksia kuin hakeminen aiemmalta tukijalta tai vakiintuneen festivaalin tuenhaku. Festivaalien tuenhausta voidaan rakentaa esimerkiksi sovelluksia, joissa todennäköisyys saada tukea kasvaa tai todennäköisyys saada suurempaa tukea kasvaa, jos festivaalin edellisen periodin ohjelma tai taloudenpito onnistui hyvin.

Muisti vähentää informaation hankintakustannuksia, auttaa ennakoimaan toimijoiden toimintaa ja vähentää näin pelin epävarmuutta. Mainetta muodostaessaan toimijat sitouttavat toimintaansa tietynlaisiin käytäntöihin ja rajaavat toisia toimintatapoja pois tai vastapelaajan uskomusjoukossa epätodennäköisemmiksi. Muistin vuoksi toimijat voivat hyötyä siitä, että he valitsevat systemaattisesti tietyn tyyppisiä strategioita, oppivat toistensa käyttäytymisestä ja sopeuttavat valintojaan. Mainetta muodostaneen toimijan todennäköisyys poiketa tasapainosta pienenee, mikä vakauttaa tasapainoa.

Lyhyellä aikavälillä uskottavan informaation lähettäminen saattaa olla kallista ja jopa mahdotonta, mutta pitkällä aikavälillä lähetettävä informaatio saa luotettavuutta lähettäjän aiempaa käyttäytymistä koskevista havainnoista. Maineen muodostaneet toimijat voivat päästä pitkällä tähtäimellä sellaisiin ratkaisuihin, jotka olisivat ehkä lyhyen tähtäimen pelissä opportunistisen optimoinnin vuoksi epäuskottavia. Toimijat voivat yhteistoiminnallisen maineen avulla pyrkiä esimerkiksi toistetussa vangin dilemmassa pitkän aikavälin yhteistoiminnalliseen ratkaisuun.

Koska toimija voi pyrkiä mainetta rakentaen vakiinnuttamaan muutoin epäuskottavan strategian, maineen muodostuksesta aiheutuu kustannuksia. Maineen rakentamisen ja ylläpidon kustannukset realisoituvat usein maineen tuottamia hyötyjä aiemmin. Esimerkiksi useissa laadun tuottamiseen liittyvissä peleissä korkealaatuisuuden maineen ylläpitäminen

vaatii jatkuvaa maineen mukaista käyttäytymistä, ja poikkeaminen saattaa romuttaa maineen yhdelläkin siirrolla.

Jos pelaajat muistavat ja huomioivat omassa valinnassaan koko pelihistorian, maineen romuttava siirto saattaa siirtää toistetussa vangin dilemmassa toimijat pysyvästi ei-yhteistoiminnalliseen tasapainoon. Jos toimijat muistavat rajoitetun määrän pelisiirtoja, yhteistoiminnalliseen tasapainoon saatetaan pystyä palaaman anteeksiannon avulla. Rajoitetun muistin mallit soveltuvat festivaalien tuenhakupeleihin, koska tukijoita kiinnostaa usein vain lähimenneisyys, toimijat eivät ole peliteoreetikkoja ja haluavat usein käyttää yksinkertaisia strategioita, ja festivaalien jatkuvuutta kyetään turvaamaan paremmin silloin, kun kohtuullisen sanktion jälkeen voidaan palata yhteistoiminnalliseen tasapainoon.

Silloin, kun pelin rakenne jättää runsaasti mahdollisia ratkaisuja, maine saattaa osaltaan auttaa myös ratkaisun koordinoinnissa ja polttopisteratkaisun muodostamisessa. Maineenmuodostus lisää ennustettavuutta ja kaventaa todennäköisten ja pitkällä aikavälillä optimaalisten tasapainojen määrää, sekä vakauttaa useissa peleissä tasapainoja, joihin on päädytty. Maineen muodostus vaatii usein tiheää vuorovaikutusta ja odotuksia tulevista kohtaamisista. Jos pelin tasapaino rakentuu maineen varaan esimerkiksi tue piiriin pääsemisen esteiden muodostumisen kautta, tasapainon horjuttaminen saattaa vaatia suuria transaktiokustannuksia ja neuvottelua. Tuen piiriin päässyt festivaali saattaa saavuttaa tukijoiden mielessä aseman, jossa tilapäisen kokeiluun myönnetyn tuen sijaan halutaankin turvata toiminnan jatkuvuutta.

Maineenmuodostus vakauttaa mitä tahansa tasapainoa karsiessaan toimijoiden uskottavia strategioita. Maineen avulla vakiintuvasta tasapainosta saattaa muodostua erittäin vakaa, ja tasapaino saattaa jopa sisältää markkinoilletulon esteitä ja tukeutua vaikeasti murrettaviin uskomuksiin. Erityisen voimakkaasti maineenmuodostus vakauttaa itseriittoista, luuppimaista tasapainoa, joka saattaa toistua jopa äärettömiin. Opetusministeriön ja taiteen keskustoimikunnan hierarkkiset, institutionalisoivat ja autonomiset rakenteet ja tavoitteet näyttäisivät synnyttävän festivaaleille myönnettävään tukeen lupin. Lupin muodostumista edistää, että valtion taidetoimikuntajärjestelmä määrittää tuen myöntöperusteita, osallistuu tuenjakoon, ja legitimoit toteutunutta tuenjakoa taiteen asiantuntemuksensa ja institutionaalisen asemansa avulla. Kehää kiertävä valinta ei ole strategista, ulkoiseen päämäärään suuntautuvaa valintaa.

Strategioiden muistaminen ja maineenmuodostus luovat toimintaedellytyksiä festivaalien pyrkiessä pitkän aikavälin yhteistoiminnallisiin peleihin, mutta muodostavat uusille

tulokkaille tuen piiriin pääsyn esteitä. Maineenmuodostus saattaa saada tasapainon vakautumaan polttopisteen kaltaiseksi opetusministeriön tuenhakupelissä, jossa pelin rakenteesta käsin ei ole yksiselitteistä ratkaisua, sosiaaliset ja institutionaaliset tekijät vaikuttavat tuen hakemiseen ja –myöntöön, ja tuenmyöntökriteerit – valtakunnallinen merkittävyys ja korkea taiteellinen laatu – korostavat maineen merkitystä.

4 TAKAPEROINEN INDUKTIO VARMUUDELLA PÄÄTTYVISSÄ PELEISSÄ

4.1 Jaksoittainen rationaalisuus ja takaperoinen induktio

Kunkin toimijan valitessa itselleen parhaan tuleman tuottavan strategian ehdollisena muiden toimijoiden parhaat hyödyt tuottaville vastinstrategioille, toimijat päätyvät Nash-tasapainoon, josta lähtien yksikään toimija ei voi yksipuolisesti poiketessaan parantaa hyötyään (Ks. lukuja 1.1.3 ja 2.1.1). Nash-tasapaino karsii pois pelistä epäuskottavina sellaiset strategiat, jotka eivät olisi jonkun toimijan parhaita vastinstrategioita. Jokaisella täydellisen tietämyksen äärellisellä pelillä on H. Kuhnin 1950-luvun alussa todistaman mukaan tasapaino puhtaissa strategioissa (Bicchieri 1997, 131, Ks. myös Rasmusen 1991, 126). Nash-tasapaino saattaa sijaita pelkästään myös sekastrategioissa, jos pelissä on epävarmuutta. Jokaisessa puhtaiden strategioiden määrältään äärellisessä pelissä sijaitseekin vähintään yksi Nash-tasapaino joko puhtaissa tai sekastrategioissa (mm. Rasmusen 1991, 124).

Takaperoisessa induktiossa (takeneva induktio, backwards induction) pelin tasapaino ratkaistaan lopun tulemista alkaen poistamalla kultakin periodilta siirtovuorossa olevan toimijan epäuskottavat vastinstrategiat⁷³. Poistettavat vastinstrategiat eivät ole siirtävän toimijan parhaita vastinstrategioita, eivätkä siten siirtävän toimijan rationaalisia valintoja kyseisellä periodilla. Täydellisen mieleenpalautuksen pelin takaperoisella induktiolla saavutettava epäuskottavat uhat poistava tasapaino on Seltenin vuonna 1975 todistaman mukaan osapelitäydellinen tasapaino (Selten 1990 b; Ks. mm. Bierman & Fernandez 1998, 133). Lopusta alkuun etenevänä menetelmänä takaperoinen induktio muistuttaa esim. Krepsin (1990, 791-813) esittelemää dynaamista ohjelmointia⁷⁴. Takaperoinen induktio perustuukin hyödyn maksimointiin ja jaksoittaiseen lyhyen aikavälin opportunistiseen rationaalisuuteen (myopic, sequential rationality, Ks. Kreps 1990, 494 ja 743-770).

---

⁷³ Epäuskottavat uhat ja lupaukset poistava takaperoinen induktio pohjautuu Krepsin (1995, 89) mukaan alkuaan Zermeloon vuosisadan alussa ja formaalimmin Selteniin 1960-luvun puolivälistä alkaen.

Yksikäsitteinen osapeli (aito alipeli, proper subgame) alkaa jostakin pelin aloitussolmua myöhemmästä yksikäsitteisestä valintasolmusta, ja kestää pelin päättyessä realisoituihin hyötyihin saakka (Ks. esim. Bierman & Fernandez 1998, 133-135). Takaperoisen induktion avulla saavutettava tasapaino koostuu toimijoiden parhaista vastinstrategioista kussakin osapelissä ja Seltenin vuonna 1975 todistaman mukaan osapelitäydellinen tasapaino (alipelitäydellinen tasapaino, subgame perfect equilibrium, perfect equilibrium)(Selten 1990 b; Ks. Bierman & Fernandez 1995, 144; Vrt. Rasmusen 1991, 87). Muut kuin takaperoisen induktion avulla saavutettavat mahdolliset Nash-tasapainot jäävät kokonaistilanteessa joko tulemiltaan tätä huonommiksi, tai jaksottainen rationaalisuus estää niiden saavuttamisen sen vuoksi, että ne perustuvat epäuskottaviin uhkiin tai lupauksiin. Takaperoisen induktion esimerkkipelit rakennetaan usein vangin dilemma-tyyppisen konfliktiasetelman pohjalta. Esimerkiksi yhteistoiminnallinen ratkaisu on mahdollinen toistetussa vangin dilemmassa, mutta epäuskottaviin lupauksiin perustuvana se ei ole Nash-tasapaino eikä siten myös osapelitäydellinen tasapaino, ja pelin ainoa osapelitäydellinen Nash-tasapaino muodostuu toistetuista ei-yhteistoiminnallisista Nash-tasapainoista. Toimijan poiketessa yhteistoiminnasta vangin dilemmassa myös vastapelaajan kannattaa jaksottaisen rationaalisuuden perusteella poiketa yhteistoiminnasta ikuisesti (Ks. Kreps 1990, 506; Ks. esimerkkiä luvussa 3.2 s. 121), jolloin festivaalien tuenhaun ja yhteistoiminnallisuuden mahdollistamiseksi tarvitaan jokin luottamusta lisäävä ja takaperoisen induktion ehdottomuutta heikentävä tekijä.

Varmuuden maailmaan kuuluvien pelien lisäksi takaperoisen induktion avulla voidaan ratkaista myös sellaisia epävarmuutta sisältäviä pelejä, joiden päättymisperiodin hyödyt ovat tiedossa, joissa toimijoiden epävarmuutta koskevat uskomukset vastaavat toisiaan, toimijat tuntevat toistensa riskipreferenssit, ja joiden epävarmuus jää kyllin pieneksi niin, että kaikki toimijat pystyvät sulkemaan epävarmuudesta huolimatta vaiheittain muut strategiat pois epäuskottavina ja päätyvät yksiselitteiseen optimaaliseen strategiaan. Seuraavassa esimerkissä (Kuvio 18) takaperoisen induktion avulla ratkaistaan epävarmuutta sisältävän säätilapelin osapelitäydellinen Nash-tasapaino.

---

⁷⁴ Takaperoisen induktion mukaisissa parhaissa vastinstrategioissa on analogiaa Krepsin (1990, 798) esittämään diskreetin maksimin periaatteeseen eli Bellmannin optimaalisuuden periaatteeseen (discrete maximum principle, Bellmann's principle of optimality), jonka mukaan strategia on optimaalinen, jos se on optimaalinen kunakin ajankohtana silloisen ajankohdan mukaan, ja jos optimaalista strategiaa käytetään siitä lähtien. Molemmissa menetelmissä vaiheittain optimaalinen strategia ratkaistaan viimeiseltä periodilta ensimmäistä kohden.

Pitkän aikavälin tasapainoon pääsemiseen liittyy esimerkiksi se, diskonttaavatko pelaajat tulevia hyötyjä, ja käytetäänkö tulemina hyötyjen sijasta esimerkiksi voittoja. Jos pelaajat diskonttaavat tulevia hyötyjä, niin kysymykseksi tulee, onko pelissä epävarmuutta, jolloin hyödyt ovat kardinaalisia eli välimatka-asteikollisia, ja riittävän lähellä ykköstä oleva diskonttotekijä riittää folk-teoreeman mukaiseen tasapainoon (Ks. lukuja 3.2 ja 5.2.2). Mm. Rasmusen (1991, 81) huomioi epävarmuutta sisältävien sekastrategioiden vaativan ordinaalisten sijaan kardinaalisia hyötyjä, ja Axelrod (1984, 17, 216) toteaa hyötyjen lineaarikombinaation käyvän välimatka-asteikon vuoksi, jolloin hyötyarvojen absoluuttisuutta ei vaadittaisi. Varmuuden pitkän aikavälin peleissä ongelmaksi muodostuu kuitenkin se, että pelaajien diskontatessa ordinaalisia hyötyjään ei hyötyjen välimatkalla ole merkitystä. Tästä seuraa vaikeuksia määrittellä folk-teoreeman mukaista ”riittävän lähellä” yhtä olevaa diskonttotekijää, koska ykköseen verrattuna yhtäläillä sekä hivenen ykköstä pienempi että lähellä nollaa oleva diskonttotekijä aiheuttavat sen, että hyöty jää suuruusjärjestykseltään matalammaksi. Tässä työssä ongelma ratkeaa tarkastelemalla hyötyjen sijasta tulemia, esimerkiksi opetusministeriön pitkällä aikavälillä festivaaleille maksamia rahamääräisiä tukia tai huomioiden pelin sisältävän epävarmuutta. (Ks. lukuja 3.2 ja 5.2.2) Myös teoreettisesti tuenhaku opetusministeriöltä on kuitenkin epävarmuuden peli, koska jaettava tukikakku ei ole täsmällisesti festivaalin tiedossa hakemuksen jättöaikaan. Käytännössä festivaalit voivat pelihistorian perusteella muodostaa uskomuksia odotettavissa olevasta tuesta.

Festivaalin on suunniteltava ohjelmistonsa ennen tukipäätöstä ja esityksen aikaisten olosuhteiden toteutumista - myös festivaalin tukipäätös joudutaan tekemään ennen ohjelman toteutusta. Päätökset tehdään epävarmuuden vallitessa, koska esimerkiksi huonon sään sattuessa festivaali ei ole toistettavissa samanlaisena, eikä varastoitavissa myöhemmäksi. Myös onnistunutta festivaalia ei voida uusintaa täysin samanlaisena. (Kukkonen 2000, 2; Ks. Kuvio 11 s. 86) Ohjelmiston ja toteutuksen lisäksi festivaalin onnistumiseen vaikuttaa se, mikä maailmantiloista toteutuu, esimerkiksi sataako festivaalipäivänä tai peruuko pääesiintyjä esiintymisensä. Festivaalin järjestämisvaihtoehtojen kannattavuutta voidaan pyrkiä arvioimaan etukäteen, vaikka lopputulos ei ole usein yhtä varmasti ja tarkasti ennakoitavissa kuin seuraavassa esimerkissä (Kuvio 18). Maailmantilaa koskeva epävarmuus mallitetaan peliin asettamalla viimeiseksi pelaajaksi luonto (nature), joka valitsee, tuleeko festivaalille hyvä vai huono vuosi. Strategisista toimijoista poiketen luonto ei saa pelissä hyötyjä. Luonnon valintaan pohjautuen peliin asetetaan toimijoiden tuntema todennäköisyys eri vaihtoehtojen toteutumiselle.

Tämän esimerkin dynaamisessa epätäydellisen informaation pelissä festivaali päättää järjestää sisä- tai ulkoilmakonsertin, ja luonto päättää vasta konserttipäivänä, sataako vai paistaako aurinko. Sateinen sää vähentää ja aurinkoinen sää lisää ulkoilmakonsertin yleisöä, mutta pelissä oletetaan yksinkertaistaen, että säätila ei vaikuta sisäkonsertin yleisöön. Opetusministeriö päättää, tukeeko festivaalia. Tällainen tilanne voi syntyä vaikkapa, jos festivaali saa lahjoituksena käyttöönsä vaihtoehtoisesti pienemmät sisätilat tai suurelle yleisölle riittävän ulkotilan, ja tilaratkaisu joudutaan huomioimaan etukäteen sekä ohjelman suunnittelussa ja tiedotuksessa, että tukipäätöksessä⁷⁵.

Sääriski ilmaistaan todennäköisyyden, p = todennäköisyys, että sataa, $(1-p)$ = todennäköisyys, että ei sada, avulla. Toimijat voivat tässä pelissä määrittää sateen todennäköisyyden yleisesti tunnettujen ja tilastoitujen empiiristen havaintojen avulla, minkä vuoksi heidän uskomuksensa sateen todennäköisyydestä ovat samat ja objektiiviset. Tilastojen avulla kesäfestivaalin sateen todennäköisyydeksi on saatu 53 %.⁷⁶ Bicchierin (1997, 82) esittämästä yleisten etukäteisuskomusten oletuksessa (common priors assumption) toimijoiden rationaalisuudesta ja samasta tiedosta seuraa, että heidän etukäteisuskomuksensa ja muodostamansa todennäköisyydet ovat samat. Objektiiviset uskomukset jakautuvat rationaalisten odotusten hypoteesin mukaan jonkin tunnetun vaihtoehtoisten maailmantilojen toteutumista koskevan todennäköisyysjakauman mukaan (Ks. Bicchieri 1997, 22), ja poikkeavat sen vuoksi Bayesin säännön avulla laskettavista ja toimijakohtaisesti usein eroavista subjektiivisista todennäköisyyksistä (Ks. mm. Bicchieri, 79-84; Rasmusen 1991, 56-60).

Tämän esimerkin peliin sisältyy yksi aito osapeli, joka alkaa yksikäsitteisestä valintasolmusta, jossa opetusministeriö päättää, myöntääkö tukea sen jälkeen, kun festivaali on päättänyt järjestää ulkokonsertin ja kestää pelin päättymiseen saakka. Osapelin ainoa strateginen toimija

---

⁷⁵ Festivaalit saavat usein lahjoitettuja tiloja tai tila-alennuksia (Kukkonen 2001, 36, 55-57). Suuret tapahtumat vaativat usein juuri festivaalia varten rakennettuja tiloja, tai ne järjestetään ulkona. Etenkin ilmaistapahtumia ja hyvin suuren yleisön tapahtumia järjestetään usein ulkotiloissa. (Vuotta 1999 koskenut kysely FF:n jäsenille). FF:n jäsenet järjestivät vuosina 1996-1999 lähes kolmanneksen tapahtumistaan ilmaistilaisuuksina, ja jakson aikainen yleisömäärien voimakas kasvu johtui lähinnä muutaman festivaalin suuresta ilmaisyleisön kasvusta. (Ks. Kukkonen 2000, 41-47).

⁷⁶ Sadepäivien todennäköisyys on laskettu pitkän aikavälin kesä-elokuun sadepäivien keskiarvosta 1960-1991, eli samasta keskiarvosta, jota myös ilmatieteen laitos käyttää vuosittaisten 1990-luvun sadepäivien vertailutietonaan. Vaikka tarkat vuoden 1999 arvot ovat jälkikäteen tiedossa, niiden sijaan on käytetty pitkän aikavälin keskiarvoa, koska tässä halutaan mallittaa festivaalin valintatilannetta ennen tietoa suunnitteilla olevan festivaalin aikaisesta säästä. Mittaukset on tehty päivittäin neljältä mittausasemalta (Helsingin Kruunuhaka, Vantaa Lentoasema, Jyväskylä ja Sodankylä), ja sadepäiviksi on luokiteltu ilmatieteen laitosta seuraten päivät, jolloin vettä sataa vähintään yksi millimetri. (www.ilmatieteenlaitos.fi/tilastot_16.html 29.6.2002; Ilmatieteen laitoksen vuoden 1999 sadepäiviä koskevat tilastot). Kyselyvastauksissa useat FF:n jäsenet ilmoittivat sadekesän pienentäneen yleisöä ja aiheuttaneen tappiota (Vuotta 1999 koskenut kysely FF:n jäsenille).

on tukija - tässä opetusministeriö. Vuonna 1999 opetusministeriön festivaaleille suuntaamaa tukea sai 74 % hakijoista, kun seuraavana vuonna opetusministeriön tukea sai hakijamäärän kasvaessa enää 60 % (Kukkonen 2000, 18). Toisena pelaajana on luonto, joka päättää festivaalipäivänä sääoloista objektiivisen todennäköisyyden pohjalta riippumatta strategisten pelaajien valinnoista. Potentiaalinen tukija on tässä vaiheessa jo tehnyt päätelmänsä festivaalin ominaisuuksista ja tekee tukipäätöksensä säätilaodotusten perusteella. Festivaali saa hyötyä sekä tuesta että yleisöstä. Tässä säätila määrää, miten paljon yleisöä ulkokonserttiin saapuu, ja sisätilan pienuus määrittää, miten paljon yleisöä sinne mahtuu. Tukija puolestaan saa hyötyä festivaalin ohjelman onnistumisesta ja yleisön saapumisesta, jos on tukenut kyseistä festivaalia, ja lievää hyötyä festivaalin positiivisista ulkoisvaikutuksista, vaikka ei tukisikaan festivaalia. (Ks. Taulukko 1 s. 9) Peli ratkaistaan takaperoisen induktion perusteella lopusta alkuun sulkien pois kunkin periodin epäuskottavat vastinstrategiat. Valintojaan suunnitellessaan toimijat ennakoivat sekä maailmantilan toteutumista että vastapelaajan optimaalisia valintoja. Festivaali huomioi konserttipaikkaa valitessaan sisä- ja ulkokonserttien saaman odotetun tuen ja tuenmyöntäjä tietää festivaalin huomioivan tämän.

- Ylemmässä haarassa viimeiseltä periodilta aloitettaessa tukijan kannattaa tukea sisäkonserttia, koska tukijan hyöty sisäkonsertista (3) ylittää tukematta jättämisestä saatavan hyödyn (1), ja festivaalin kannattaa järjestää sisäkonsertti, koska festivaalin siitä saama hyöty on positiivinen (5). Pelistä poistetaan tuenmyöntäjän epäuskottava vastinstrategia, jossa sisäkonsertti ei saisi tukea.

- Alemmassa haarassa luonto valitsee säätilan satunnaisesti strategisten toimijoiden tunteman objektiivisen todennäköisyyden (sateen todennäköisyys $p=53\%$) mukaan. Yleensä toimijoiden oletetaan olevan riskineutraaleja ja valitsevan suurimman odotetun hyödyn tuottavan vaihtoehdon. Tässä tapauksessa ulkokonsertin tukeminen ei muodostu tukijalle tappiolliseksi sateellakaan, mutta riskineutraalin tukijan kannattaa jättää tukematta ulkokonserttia, koska potentiaalinen tukija saa festivaalia tukiessaan odotetun hyödyn $0,53 * (-7) + 0,47 * 8 = 0,05$, ja tukematta jättäessään festivaalin suotuisten ulkoisvaikutusten vuoksi hieman suuremman odotetun hyödyn $0,53 * 1 + 0,47 * 0 = 0,53$. Ainoastaan riittävästi riskiä hakevan tukijan kannattaa tukea tässä pelissä ulkokonserttia, jos tukija tietää festivaalin järjestävän ulkokonsertin.

- Tukijan riskipreferensseistä siis riippuu, suosiiko tukija sisä- vai ulkokonserttia. Riskineutraali tai riskiä kaihtava tukija tukee tässä pelissä sisäkonserttia koska tukijan varma hyöty sisäkonsertista (3) ylittää odotetun hyödyn ulkokonsertista (0,5), ja festivaali tietää

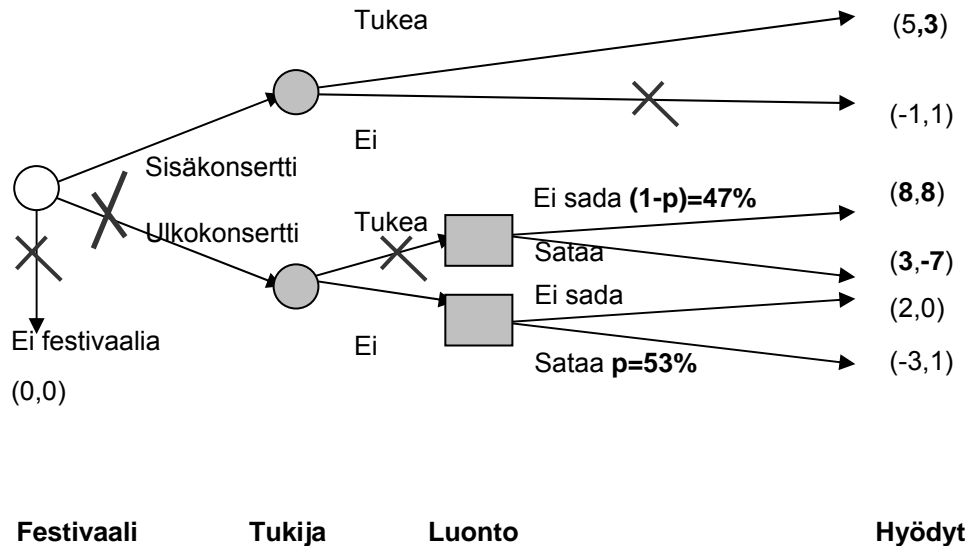
tämän. Voimakkaasti riskiä hakeva tukija tukisi poutasään toivossa ulkokonserttia, mutta koska festivaali tietää opetusministeriön tuen menneen aiempina vuosina hyvin vakaana samoille festivaaleille (Ks. lukua 1.3.3) ja tuntee opetusministeriön tuenmyöntöjärjestelmän luuppeineen (Ks. lukuja 1.3.2 ja 3.3), festivaali muodostaa subjektiivisen etukäteisuskomuksen, että opetusministeriö kaihtaa riskiä eikä tue ulkokonserttia. Koska festivaalin odotettu hyöty ulkokonsertista ilman tukea = $0,53*2+0,47*(-3) = (-0,35)$ jää negatiiviseksi ja alittaa varman tulon (5) tuetusta sisäkonsertista, festivaali järjestää sisäkonsertin. Festivaalin muodostamista subjektiivisesta uskuksesta tulee tässä pelissä poikkeuksellisesti toimijoiden yleistä tietoa. Koska festivaali kertoo tukihakemuksessaan järjestävänsä sisäkonsertin, molemmat toimijat tietävät festivaalin järjestävän sisäkonsertin, ja festivaali saa varmana tulona hyödyn (5) tukijan saadessa varmana tulona hyödyn (3). Tästä muodostuu pelin ainoa Nash-tasapaino, kun toimijoiden uskomusjoukko säilyy yllä esitettyinä. Kuvioista (Kuvio 18) poistetaan takaperoisen induktion perusteella ruksilla epäuskottavat strategiat, joissa opetusministeriö tukisi ulkokonserttia, tai festivaali ei järjestäisi konserttia tai järjestäisi ulkokonsertin. Ratkaisu vastaa havaintoja opetusministeriön tuen jaosta, koska huomattava määrä opetusministeriön tuesta ohjautuu festivaaleille, jotka järjestävät myös sisäkonsertteja ja jotka eivät ohjelmistonsa luonteen vuoksi ehkä voisikaan järjestää konserttia ulkona sadesäällä. Myös useat suuria konsertteja järjestävät festivaalit pyrkivät hankkimaan ainakin osittaisen sisätilan festivaalia varten, ja esimerkiksi pitkälti ulkokonsertteja järjestävät rock-festivaalit toimivat opetusministeriön tuen ulkopuolella, eivätkä usein edes hae opetusministeriön tukea⁷⁷.

---

⁷⁷ Esimerkiksi rock- ja viihdefestivaalit eivät juurikaan hae opetusministeriön tukea. (Opetusministeriön tuenhakijat 1996-2000). Jotkut FF:n jäsenvastaajat ilmoittivat, että festivaalilla ei juurikaan ole sisätiloja eikä lahjoituksina saatuja tiloja, ja samat vastaajat ilmoittivat toisinaan myös, että eivät hae opetusministeriön tukea tai ovat luopuneet sen turhasta hakemisesta. (FF:n jäsenille suunnattu vuotta 1999 koskenut kysely).

KUVIO 18 Takaperoinen induktio ja festivaalin järjestäminen

Kuviossa kulloisenkin toimijan epäuskottavat strategiat on poistettu rukein lopusta alkaen

4.2 Takaperoinen induktion ehdottomuus

Takaperoinen induktio estää täydellisen informaation äärellisissä peleissä ehdottomuudessaan myös sellaiset Pareto-parannuksen tuovat ratkaisut, jotka eivät toteuta osapelitäydellisyyttä eivätkä ole sen vuoksi pelin Nash-tasapainoja. Esimerkkejä peleistä, joissa Nash-tasapaino tai useaperiodisissa peleissä osapelitäydellinen Nash-tasapaino eivät ole Pareto-optimaalisia, ovat vangin dilemman (Taulukko 16 s. 70) lisäksi tässä luvussa esiteltävät Rosenthalin tuhatjalkaispeli (centipede game), jossa peli päättyy heti kun jokin toimijoista valitsee lyhytnäköisen ratkaisun, sekä Seltenin ketjuliikeparadoksi (chain store paradox), jossa sama toimija pelaa yksitellen äärellistä pelaajamäärää vastaan.⁷⁸ Näissä kaikissa Nash-tasapaino

⁷⁸ Rosenthalin (1981) tuhatjalkaisen esittelyn pohjana ovat tässä työssä (Rosenthal 1990/1981; Kreps 1990, 536-538) ja Seltenin (1978) ketjuliikeparadoksin esittelyn pohjana ovat (Selten 1990/1978; Kreps 1990, 538-543; Rasmusen 1991, 88-89, 94-101).

poikkeaa joko Pareto-optimista tai pelaajalle edullisimmasta, mutta epäuskottavana vaikeasti saavutettavasta strategiasta. Näissä peleissä jaksoittain rationaaliset hyödyn optimoijat eivät voi saavuttaa pelin Pareto-optimaalista ratkaisua, ellei peliin lisätä jotain jaksoittaista rationaalisuutta lieventävää tekijää.

Takaperoisen induktion ehdottomuutta tuo esiin ketjuliikeparadoksi, jossa useilla alueilla tai periodeilla toimiva ketjuliike tekee kullakin alueella tai periodilla päätöksen siitä, taistellako markkinoille tulijaa vastaan vai sopeutuako. Markkinoille tulijat ovat jokaisella alueella eri toimijoita. Yksittäisten markkinoiden puolustamisen kustannukset ovat korkeat niillä markkinoilla toimivalle ketjuliikkeelle, mutta pienet verrattuna koko ketjuliikkeen kokoon. Yksittäisillä markkinoilla ketjuliikkeen hyödyt taistelusta alittavat sopeutumisesta saatavat hyödyt, mutta ketjuliikkeen sopeutuessa kaikille markkinoilleen sen hyödyt jäävät alhaisemmiksi, kuin jos markkinoille tulijoita ei olisi tai jos ketjuliike ei kertaakaan sopeutuisi. Ketjuliikeparadoksissa ketjuliike uhkaa epäuskottavasti taistelevansa markkinoille tuloa vastaan, mutta jos markkinoille tulee kilpailija, tätä yhtä markkina-alueetta ajatellen ketjuliikkeen kuitenkin kannattaa sopeutua. Kuitenkin, kun ketjuliike on sopeutunut yhdellä alueella, takaperoisen induktion perusteella sen on edullisempaa sopeutua ja sen myös odotetaan sopeutuvan myös seuraavalla alueella, ja edelleen yksi kerrallaan jokaisella markkina-alueellaan. Takaperoinen induktio johtaa pelissä ainoaan osapelitäydelliseen ratkaisuun, jossa ketjuliikkeen kannattaa sopeutua jo ensimmäisellä markkinoille tulon kohteeksi joutuvalla alueellaan, ja markkinoille aikovat tulevat markkinoille tämän tietäessään. Rasmusenin (1991, 88) huomioidessa ketjuliikeparadoksissa varteenotettavana ratkaisuna ainoastaan osapelitäydellisen ratkaisun, Kreps antaa enemmän painoa myös ei-osapelitäydelliselle Nash-tasapainolle, jossa kilpailijaa ei koskaan tule markkinoille niin kauan, kun ketjuliike ei ole vielä kertaakaan sopeutunut (Kreps 1990, 537).

4.2.1 Ketjuliikeparadoksi ja ei-yhteistoiminnallinen ratkaisu

Periodeittain realisoituvien hyötyjen (Ks. Kuvio 17 s. 130) ja tuenhaun epätasaisuudessa ilmenevän konfliktin vuoksi festivaalien tuenhakupelit muistuttavat varioituen toistuessaan toistettua vangin dilemmaa tai ketjuliikeparadoksia (Ks. lukua 4.2.1). Ketjuliikeparadoksin (Kuvio 19, Taulukko 27) hyödyt on muodostettu mukauttaen Krepsin (1990, 536) esittämää ketjuliikeparadoksia niin, että ketjuliikkeen tilalle on sijoitettu festivaaleja tukeva opetusministeriö, markkinoille pyrkivän kilpailijan tilalle on sijoitettu festivaali, jonka valinta kaupallistua vastaa ketjuliikeparadoksin tulokkaan valintaa tulla markkinoille. Hyödyt on

tässä esimerkissä muodostettu Krepsin ketjuliikeparadoksin esityksestä poiketen niin, että opetusministeriö saa suurimman hyödyn (4) harjoittaessaan yhteistoimintaa ei-kaupallisen festivaalin kanssa, ja pienemmän hyödyn (2) sopeutuessaan yksittäisen tuen piiriin kuuluvan festivaalin kaupallistumiseen. Opetusministeriö kokee haitan (-1) ryhtyessään taistelemaan yksittäisen festivaalin kaupallistumista vastaan ja menettäessään täysin vaikutusvaltansa festivaaliin. Ei-kaupallistuva festivaali saa puolestaan hyödyn (1). Kaupallistuva festivaali saa hyödyn (1) jos opetusministeriö luopuu sen tukemisesta ja hyödyn (2), jos opetusministeriö sopeutuu festivaalin kaupallistumiseen tukien edelleen festivaalia. Koska festivaalin hyötytaso voi tässä ketjuliikeparadoksissa ainoastaan säilyä ennallaan tai nousta festivaali kaupallistuessa, kunkin festivaalin kannattaa kaupallistua riippumatta festivaalin muodostamista subjektiivisista todennäköisyyksistä opetusministeriön strategiavalinnasta. 1990-luvun kuluessa kulttuurintuotanto ja festivaalit ovat useissa tapauksissa kaupallistuneet (Kukkonen 2001, i, vi-vii, ix). Ketjuliikeparadoksin hyödyt kuvaavat opetusministeriön kannalta lyhyen aikavälin tilannetta ja yksittäistä tuettavaa festivaalia koskevaa valintaa. Yksittäistä festivaalia koskevien lyhyen aikavälin hyötyjen perusteella opetusministeriön kannattaa tukea myös kaupallistuvaa festivaalia, mutta jos yksikin festivaali kaupallistuu, ja opetusministeriö sopeutuu siihen, muiden festivaalien kannattaa takaperoisen induktion perusteella myös kaupallistua, ja opetusministeriön kannattaa sopeutua jaksottain rationaalisesti yksi kerrallaan kunkin kaupallistumiseen. Opetusministeriö vaikuttaa korkean taiteellisen laadun vaatimuksistaan huolimatta jossain määrin sopeutuneen festivaalien kaupallistumiseen, koska useat huomattavaa tukea saavat festivaalit ovat onnistuneet kasvattamaan huomattavasti yksityisiä tulojaan menettämättä ainakaan pysyväisluontoisesti opetusministeriön tukea (Kukkonen 2000, 14-16 ja 2001, 19-28) Tässä ketjuliikeparadoksin sovelluksessa lopputulos on teorian mukaan opetusministeriön kannalta epäoptimaalinen, koska opetusministeriön kustakin festivaalista sopeutumisen jälkeen saama hyöty (2) alittaa hyödyn (4), jonka opetusministeriö olisi saanut, jos olisi pystynyt ehkäisemään festivaalien kaupallistumisen. Lopputulos on myös reaali maailmassa ketjuliikeparadoksin mukaisesti opetusministeriölle epäoptimaalinen, jos kaupallistuminen heikentää festivaalin ohjelmaa⁷⁹ ja opetusministeriö säilyttää tavoitteenaan taiteen korkeatasoisuuden. (Kuvio 19, Taulukko 27)

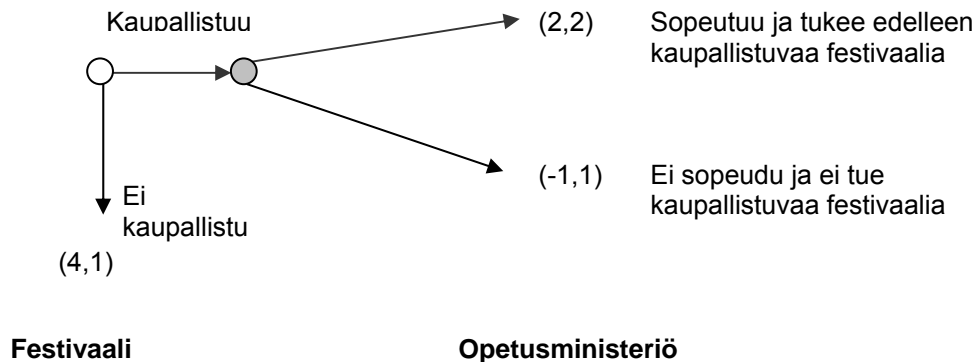
⁷⁹ Kaupallistuminen ei välttämättä heikennä festivaalin ohjelmaa muutoin kuin lisääntyneen mainonnan näkyneen vuoksi. Kaupallistuminen altistaa kuitenkin festivaalin tavoittelemaan enemmän taloudellista voittoa ja esittämään ohjelmaa, jonka festivaali uskoo houkuttelevan suurta ja ostovoimaista yleisöä, ja saattaa myös karsia festivaalin halukkuutta tuottaa ensiesityksiä.

TAULUKKO 27 Ketjuliikeparadoksi ja ei-kaupallinen ja kaupallistuva tuensaaja

		FESTIVAALI	
		Ei kaupallistu	Kaupallistuu
OPM	Sopeutuu kaupallistumiseen	(4,1)	(2,2)
	Ei sopeudu kaupallistumiseen ja luopuu tukemisesta ja vaikutusvallasta festivaaliin	(4,1)	(-1,1)

KUVIO 19 Ketjuliikeparadoksi ja ei-kaupallinen ja kaupallistuva tuensaaja

Taulukko (Taulukko 27) ja kuvio (Kuvio 19) on mukautettu Rosenthalin (1990; 93, 98) ja Krepsin (1990, 536) pohjalta

Festivaalien markkinoistuminen on lisääntynyt 1990-luvun kuluessa, ja myös osa suuriin opetusministeriön tuensaajiin kuuluvista festivaaleista kasvattanut kaupallisia tulojaan. Asenneilmaston muuttuessa sallivammaksi kulttuurin yksityistä rahoitusta kohtaan yksityistä rahoitusta ei enää usein mielletä automaattisesti täysin korkean laadun poissulkevaksi. Myös julkisen tuen myöntäjät myöntävät nykyisin melko usein, että taide- ja kulttuuri kaipaavat enemmän rahoitusta, kuin mihin on julkisen tuen varassa mahdollisuutta. Vaikka kaupallisen festivaalin on ollut käytännössä mahdotonta päästä opetusministeriön tuen piiriin (Opetusministeriön tuensaajat vuosina 1996-2000; Vuotta 1999 koskeneen FF:n jäsenten kyselyn vastaukset), ainakaan vakiintuneesti tukea saaneet festivaalit eivät ole tippuneet kokonaan pois tuen piiristä kaupallisten tulojen lisääntyessä, vaikka tukea on saatettu erittäin harvoin tilapäisesti alentaa (Opetusministeriön tuensaajat vuosina 1996-2000). Festivaalien markkinoistumisessa ilmenee ketjuliikeparadoksin kaltaisia piirteitä, mutta lievemmin ja vähemmän ehdottomasti, kuin mihin ketjuliikeparadoksi teorian mukaan johtaa. Yksityisten

tulojen suuret heilahtelut taloussuhdanteiden myötä (Kukkonen 2001, 71-76, liite i) ja julkisen rahoituksen saajan jo hankitut erilliset neuvotteluyhteydet useiden julkisten rahoittajien kassa tukien sirpaleisuuden vuoksi (Kukkonen 2001, 29-30) edistävät osaltaan sitä, että festivaali ei mielellään pura neuvotteluyhteyksiään julkisiin tukijoihin etenkään, kun myös purkaminen vaatisi useita pieniä askeleita (Vrt. Dixit & Nalebuff 1993, 144-145). Tämä ehkäisee kaupallistumispyrkimyksiä myös silloin, kun kaupallistuminen saattaisi ehkäistä julkisen tuen saantia. Festivaaleja järjestetään edelleen myös julkisen tuen varassa ja ei-kaupallisin tavoittein, etenkin pienempiin festivaaleihin sisältyy myös valtaosin julkisen tuen varassa toimivia festivaaleja, ja festivaalien tulokset ovat usein lähellä nollatulosta (Kukkonen 2001, 7-10, 66-70). Tämä antaa yhden syyn tutkia yhteistoiminnallisten ratkaisujen muodostumista festivaalien tuenhakupeleissä. Myös useimpien festivaalien pyrkimys hajauttaa tulonhankintaansa hakemalla tukia ja rahoitusta erilaisilta julkisilta ja yksityisiltä rahoittajilta (Kukkonen 2001, 29-30, 36) lieventää festivaalien kaupallistumispyrkimyksiä.

4.2.2 Neuvottelu pienin askelin tuhatjalkaispelissä

Rosenthalin vuonna 1981 esittämän tuhatjalkaispelin (centipede game) avulla selvennetään usein takaperoisen induktion ehdottomuutta ja sen tuottamia ongelmia (Ks. Rosenthal 1990; Ks. myös esim. Bicchieri 1997, 91-98; Kreps 1990, 401, 537-541; ja 1995, 77-82). Tuhatjalkaispeliä kuvataan tässä (Kuvio 20):n avulla. Seuraavan kuvion tuhatjalkaispelin tavanomainen ylin haara on esitetty Krepsin (1990, 401) mukaan, ja se kuvaa takaperoisesta induktiosta ja jaksoittain rationaalisesta hyödyn optimoinnista seuraavia kokonaisuuden kannalta molemmille pelaajille epäoptimaalisia tulemia, koska takaperoinen induktio johtaa pelin epäoptimaalisen varhaiseen päättymiseen tuhatjalkaispelissä. Kuvion toimijat päättävät vuoroillaan, lopettavatko pelin jaksoittain rationaalisella valinnalla ja ei-yhteistoiminnallisella E, vai antavatko toisen toimijan siirtää yhteistoiminnallisella valinnalla Y. Toimijoiden hyödyt realisoituvat heti jommankumman toimijan lopettaessa pelin. Tuhatjalkaispelin hyödyt kasvavat pelaajien edetessä vuoroittaisin pienin askelin ensimmäisen kierroksen hyödyistä viimeisen periodin hyötyjä kohti, mutta kuitenkin niin, että kuitenkin jokaisessa valintakohdassa pelin lopettava valinta on kulloinkin valitsevalle pelaajalle edullisempi verrattuna vastapelaajan seuraavaan siirtoon, jos vastapelaaja päättäisi lopettaa pelin heti saatuaan siihen mahdollisuuden. Tämän vuoksi yhteistoiminnallisuuden saavuttaminen on tuhatjalkaisessa poikkeuksellisen vaikeaa. Tuhatjalkaispeli toteuttaakin pienten toistuvien askelin etenevien valintojensa vuoksi vastaavan yhteistoiminnallisuuden, vastavuoroisuuden

ja neuvottelujen toistuvuuden, kuin mitä vangin dilemman tit for tat –strategiaa analysoineen Axelrodin (1984, mm. 131-132) mukaan yhteistoiminnalliseen pitkän aikavälin peliin pyrkiviltä toimijoilta edellytetään. Tuhajalkaispelin yhteistoiminnallinen valinta kertoo vastavuoroisuudesta ja edelleen toimijan odotuksista, että peli jatkuu ja vastapelaajakin toimisi vastavuoroisesti. Yhteistoiminnallinen valinta on tuhatjalkaispelissä myös välttämätön edellytys pelin jatkumiselle. Takaperoisen induktion toteutuminen ilmenee tämän kuvion pelipuun ylimmässä, perusmuotoisessa haarassa. Viimeisellä kierroksella toimijan 2 valitessa ”yhteistoiminnallisen” (Y), hyödyt ovat (100, 100) ja ”ei-yhteistoiminnallisen” (E) hyödyt ovat (98, 101). Tästä seuraa, että takaperoisen induktion perusteella jaksoittain rationaalisesti hyötyään maksimoivan toimijan 2 kannattaa valita viimeisellä kierroksella E, mutta tämän tietäessään toimijan 1 kannattaa valita jo viimeistä edellisellä kierroksella E, ... ja näin jo ensimmäisellä kierroksella takaperoisten induktion huomioivan jaksoittain rationaalisen omaa hyötyänsä maksimoivan ensimmäiseksi siirtävän toimijan kannattaa lopettaa peli ei-yhteistoiminnalliseen E:hen. Tuhajalkaispelin osapelitäydellinen ratkaisu päättyy ennakoinnin vuoksi ensimmäisellä kierroksella molemmille pelaajille kokonaisuuden kannalta huonompaan valintaan E (mm. Kreps, 400-401). Kreps nimittää kapeasti vain juuri meneillään olevan hetken hyötyjä katsovaa valitsijaa naiivin rationaaliseksi tai rajoittuneen rationaaliseksi⁸⁰, jollainen Krepsin mukaan olettaa tuhatjalkaispeliä pelatessaan vastapelaajan aivan varmasti valitsevan ei-yhteistoiminnallisen ratkaisun (Kreps 1990, 488-489). Kuitenkaan ensiksi siirtävän valinta E ensimmäisellä kierroksella ei ole Krepsin esittämän mukaan rationaalinen siinä mielessä, että jos hän antaisi toiseksi siirtävän valita, tämän ei kannattaisi valita E, koska E ei olisi toiseksi siirtävän jaksoittain rationaalinen eikä osapelitäydellinen valinta (Kreps 1995, 80).

Festivaalien tuenhakupelit muistuttavat tuhatjalkaispeliä ensiksikin siinä, että pitkän aikavälin tuenhakupeliä toistetaan vuosi vuodelta pienin askelin ja vähän kerrallaan varioiden, ja toisekseen tuenhakupeli saattaa päättyä pelin päättymiseen ja mahdollisesti myös festivaalin kuolemaan kullakin periodilla, jos jompikumpi toimijoista valitsee ei-yhteistoiminnallisen ratkaisun. Tuhajalkaispeliä voivat pelata esimerkiksi hitaasti kierros kierrokselta kasvamaan pyrkivä festivaali ja opetusministeriön kaltainen pitkäaikainen ja vakaa tuenmyöntäjä, joka kuitenkin kokee epävarmuutta siitä, onko juuri tuetulla festivaalilla mahdollisuuksia elää

---

⁸⁰ Kreps käyttää tässä yhteydessä rajoittunutta rationaalisuutta osittain eri merkityksessä kuin esimerkiksi Shubik (1991, 302). Jälkimmäinen nimittää kyvyiltään rajoittuneeksi rajoitetun rationaaliseksi henkilöä, jonka muisti tai laskukyky ei riitä vaativampiin ratkaisuihin (Ks. lukua 2.1.1)

seuraaville periodeille ja kannattaako juuri tämän festivaalin tukemista jatkaa. Pelin päättymisen uhka ja pitkään peliin pääsemiseksi tarvittava tahdon voimakkuus korostuvat tuhatjalkaispelissä. Vaikka tuhatjalkaispeli on äärellinen, se voi muodostua hyvinkin pitkäksi, ja soveltuu sen vuoksi festivaaleihin. Koska tuhatjalkaispelissä tuenhakupelin vaara päättyä kullakin periodilla - festivaalien toiminnan jatkuminen seuraavalle periodille - saa korostunutta huomiota, tuhatjalkaispeli soveltuu etenkin vaikeisiin taloudellisiin suhdanteisiin ja festivaaleihin, joiden tuensaanti ei ole vielä vakiintunut. Jos opetusministeriö kokee epävarmuutta festivaalin kaupallistumisesta tai taiteellisen laadun heikkoudesta, niin peli ohjautuu ei-yhteistoiminnalliseen ratkaisuun E, jolloin festivaali ei saa juurikaan tukea ja peli päättyy. Vastaavasti, jos festivaali kokee odottamaansa tukeen nähden liian korkean reservaatiohyödyn, eikä sen vuoksi hae tukea, peli päättyy ei-yhteistoiminnalliseen ratkaisuun.

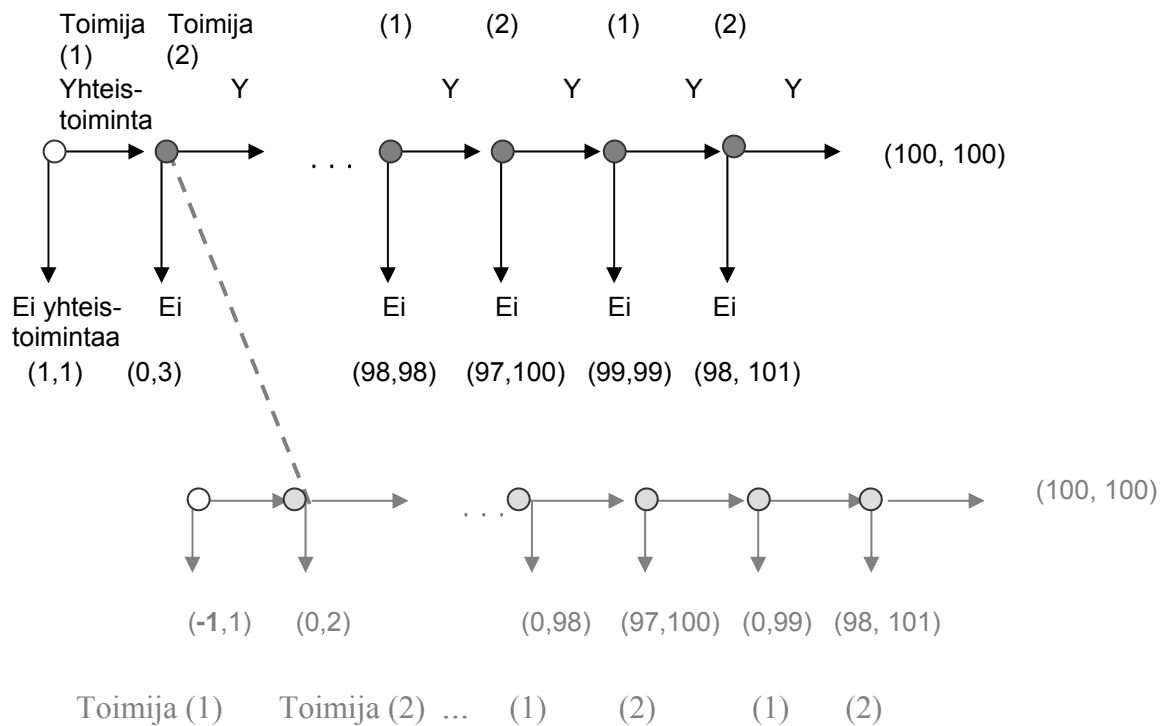
Dixit ja Nalebuff (1993, 144-145) esittävät yhtenä luottamuksen rakentamisen tapana suuren sopimuksen hajottamisen useiksi pieniksi niin, että toimijat joutuvat siirtymään pienin askelin, ja myös sopimuksen purkaminenkin on työlästä. Heidän esittämäänsä tilanteeseen voitaisiin päätyä myös mukauttamalla hyötyrakennetta tuhatjalkaispelistä poiketen johdonmukaisesti kasvavaksi ja ketjuttamalla mukaan useita toistensa kanssa vuorovaikutuksessa olevia tukijoita. Sen sijaan tuhatjalkaispelin hyötyrakenteesta johtuu, että siinä sopimuksen hajottaminen pieniksi askeliksi kasaa toistuvia vaikeuksia yhteistoimintaan pääsemiseksi, koska valintaa tekevän toimijan olisi toistuvasti lyhyellä aikavälillä edullisempaa valita ei-yhteistoiminnallinen ratkaisu, ja sopimuksen hajottaminen voi tuhatjalkaispelissä vaikeuttaa luottamuksen rakentamista. (Kuvio 20)

Alemman harmaalla piirretyn haaran hyödyt lisäävät Krepsin (1990, 538) seuraten peliin toimijan 2 kokemaa epävarmuutta siitä, että toimijan 1 hyödyt poikkeaisivatkin ylemmästä haarasta, ja toimija 1 saisi huomattavaa hyötyä vain yhteistoiminnallisesta valinnasta. Alemman haaran esitys tekee Krepsin tavoin yhteistoiminnan edullisemmaksi sitä haaraa pelaavalle toimijalle 1:lle, mutta poikkeaa Krepsin esityksestä numeerisesti ja tekee sen vuoksi toimija 1:n yksiselitteisen optimistrategian vuoksi strategian valinnasta pääosin toimija 2:n ongelman. (Kuvio 20)

KUVIO 20 Tuhattajalkaispeli epävarmuus pelaajan lievistä irrationaalisuudesta

Rosenthalin (1981) centipede game, Krepsin (1990, 538) pohjalta mukautettuna

Krepsistä (1990) poiketen tämän kuvion alimman haarauman hyödyt esitetään toispuoleisempina ja haaraumaa seuraavia valintasolmuja ei yhdistetä sidoksilla.

4.3 Takaperoisen induktion estyminen ja yhteistoiminnallisuus

Takaperoisen induktion tuhatjalkaispelissä kohtalokkaana ilmenevä mekanismi kertoo siitä, että kukin toimija toimii kussakin yksittäisessä valintatilanteessa oman etunsa kannalta parhaalla tavalla ja jaksoittain rationaalisesti, mutta kokonaisuudessaan ratkaisu ei ole yhdenkään toimijan edun mukainen eikä myös Pareto-optimaalinen. Toimijat voisivat paremmin, jos jaksoittainen rationaalisuus ei estäisi yhteistoimintaa. (mm. Bicchieri 1997, 177; Ks. lukua 2.1.1).

Toinen takaperoisen induktion ongelma muodostuu siitä, että teoria ja havainnot eivät täysin tue toisiaan silloin, kun pelin Nash-tasapaino ei ole Pareto-optimaalinen. Peliteorian kokeissa on havaittu, että toimijat valitsevat esimerkiksi toistetussa vangin dilemmassa yhteistoiminnan melko usein, vaikka jaksottaisen rationaalisuuden perusteella yhteistoimintaa ei pitäisi teorian mukaan esiintyä (Ks. esim. Bierman & Fernandez 1998, 15-19). Mm. Bicchieri (1997, 216) esittelee *tit for tat* -strategian vangin dilemman irrationaalisena strategiana. Toisaalta havaintojen perusteella pelaajat eivät myös valitse toistetussa vangin dilemmassa poikkeuksetta yhteistoimintaa silloinkaan, kun heitä opastetaan siihen. Esimerkiksi Axelrodin (1984) kaksivaiheisen toistetun vangin dilemman strategiakilpailun varsinaiseen peliin osallistui useita ei-yhteistoiminnallisia strategioita, vaikka osallistujat tiesivät yhteistoiminnalla aloittaneen ja vasta toisena poikkeavan *tit for tat* -strategian voittaneen esipelin. Myös toistetun vangin dilemman strategiakilpailuun osallistuneista peliteoreetikoista suuri osa valitsi pitkälti ei-yhteistoiminnallisiin hyötyihin pyrkivän strategian. (Axelrod 1984, *passim*). Empiiriset havainnot toimijoiden käyttäytymisestä eivät useinkaan tue jaksoittaista rationaalisuutta myös tuhatjalkaispelissä (McKelvey & Palfrey 1990; Kreps 1995, 78 mukaan). Teorian ja käytännön ristiriitaa voidaan pyrkiä ratkaisemaan joko opettamalla pelaajille peliteoriaa, tai pyrkimällä kehittämään peliteoriaa paremmin käytäntöä vastaavaksi. Pelaaminen saattaa edellyttää informaation saatavuutta ja peliteorian tuntemusta. Konvergoituminen tasapainoon on mahdollista paremmin, jos pelaajat saavat neuvoja peliteoriasta ja pelin sääntöjen osaaminen on yleistä tietoa (Vrt. Bicchieri 1997, 64). Jos pelissä esiintyy useita tasapainoja, tarvitaan koordinaation onnistumiseksi yksikäsitteinen suositus pelaamistavasta. Toinen tapa olisi kehittää pelejä, jotta toimijat voisivat toimia mielekkäämmin sellaisissa tilanteissa, joissa peliteoria näyttää johtavan intuition vastaisiin seurauksiin (Bicchieri 1997, 177).

Jos tuenhakupelin Nash-tasapaino ei ole Pareto-optimaalinen, niin toimijat voivat pyrkiä murtamaan jaksoittaisen rationaalisuuden epäedulliseen Nash-tasapainoon johtavan takaperoisen induktion toistuvan keskustelun ja maineenmuodostuksen, tai lievän irrationaalisuuden avulla. Vakiintuneen käytännön mukaan kussakin valintatilanteessa vain välittömän hyödyn kannalta parasta mahdollista käyttäytymistä nimitetään tuhatjalkaispelissä jaksottain rationaaliseksi, ja yleisemmin rationaaliseksi. Irrationaaliseksi (epärationaaliseksi) nimitetään käyttäytymistä, jossa toimija toimii vastoin parasta etuaan, esimerkiksi vastoin jaksottaiseen rationaalisuuteen pohjautuvia uskomuksia toisen toimijan tulevasta valinnoista,

tai esimerkiksi tietyllä behavioristisella tavalla riippumatta siitä, mitä toisten toimijoiden kannattaa valita (Ks. lukua 2.1.1).

Esimerkiksi vangin dilemmassa ja tuhatjalkaispelissä ratkaisu saattaa muodostua kaikille osapuolille paremmaksi, jos toimijat kykenevät luomaan edellytykset yhteistoimintaan. Toimijat voivat päästä yhteistoiminnalliseen ratkaisuun millä tahansa tavalla, jolla he kykenevät ylittämään jaksoittaisen rationaalisuuden joissakin peleissä tuottaman ei-yhteistoiminnallisen ratkaisun. Yksi tapa tähän on maineen rakentaminen (luku 3). Maine saattaa pohjautua myös irrationaalisen käytöksen teeskentelyyn (Ks. esim. Kreps 1990, 480-482, Ks. alemmaa haaraa Kuvio 20 s. 160), jos toimija voi muuttaa sen avulla pelin rakennetta. Tuhatjalkaispelissä toimija saattaa pystyä rikkomaan takaperoisen induktion ja päästä mahdollisesti pelin myöhäisille periodeille saakka kestävään yhteistoiminnalliseen ratkaisuun, jos hän saa vastapelaajan uskomaan, että toimija ei toimi täysin varmasti rationaalisesti. Irrationaalisuuden teeskentely synnyttää muissa pelaajissa epävarmuutta mahdollisesti irrationaalisen vastapelaajan hyödyistä (Kreps 1990, 480-482), ja tietämättömyys vastapelaajan rationaalisuudesta saattaa lisätä toimijoiden yhteistoimintaa vangin dilemmassa (Bicchieri 1997, 200). Pelissä ei ehkä ole osapelitäydellistä ratkaisua eikä Nash-tasapainoa, jos toimija muodostaa pienenkin etukäteistodennäköisyyden siitä, että vastapelaajan tulemat saattaisivat poiketa luulluista ja vastapelaaja saattaisi pelata muuta peliä, tai että vastapelaaja ei olisi rationaalinen. (Kreps 1990, 480-489, 495-496) Pelissä ei ole tasapainoa edes pidemmällä aikavälillä, elleivät toimijoiden uskomukset tarkennu samoiksi, kuten esim. Bicchieri (1997, 120-122) esittää. Mitä suurempi takaperoisella induktiolla saavutettavan tasapainon ja Pareto-optimaalisen tasapainon välinen tulemien erotus on, sitä pienempi todennäköisyys vastapelaajan irrationaalisuudesta tai yhteistoimintahalukkuudesta saattaa voida saada toimijan kokeilemaan takaperoisen induktion rikkomista.

Alemmalla harmaalla kuviolla täydennyssä tuhatjalkaispelissä (Ks. Kuvio 20 s. 160) esitetään vaihtoehto, jossa toisena siirtävä toimija asettaa pienen todennäköisyyden, että vastapelaajan hyödyt vastaavatkin alemmaa kuviota, jos hän ylipäättään saa siirtovuoron. Jos toisena siirtävä toimija saa pelissä ylipäättään siirtovuoron, hän joutuu tekemään tulkinnan siitä, poikkeavatko vastapelaajan hyödyt ehkä tuhatjalkaispelin hyödyistä, jolloin vastapelaaja voi toimia kuvan alaosan hyötyjen mukaan yhteistoiminnallisesti, vai onko ensimmäisen toimijan ensisiirto vain satunnainen virhe (mm. Kreps 1990, 491, Ks. lukua 4.4), jolloin vastapelaaja ei seuraavalla periodilla jatkaisikaan yhteistoimintaa. Pelin päättymisen ehdottomuuden vuoksi tuhatjalkaispelin ratkaisut ovat hyvin alttiita poikkeamille. Nash-

tasapainon hyvyyden yksi kriteeri muodostuu siitä, miten altis se on poikkeamille, jotka saattavat olla virheitä, mutta myös toimijan tarkoituksella lähettämiä signaaleja (Bicchieri 1997, 119-126). Tuhattajalkaispelissä virhettä ei voida tulkita signaaliksi, koska peli päättyy välittömästi mahdolliseen ei-yhteistoiminnalliseen valintaan, eikä signaloija voisi saavuttaa signaalinsa avulla mitään.

Epätäydellinen informaatio toimijoiden tulemista tai valintamahdollisuuksista saattaa estää takaperoisen induktion toteutumisen. Jos toimijat ovat epävarmoja toistensa tulemista tai mahdollisista valinnoista, äärellinenkin määrä toistoja saattaa mahdollistaa yhteistyön vängin dilemma -tyyppisissä peleissä. Kun tulemat tai valinnat eivät ole varmuudella tiedossa, toimija voi uhata uskottavasti tekevänsä epäoptimaalisen – irrationaalisen - siirron, eikä vastapelaaja voi tietää varmuudella, onko tämä uhkaajalle rationaalista. Jos uhkauksen mukainen siirto on toimijan rationaalinen valinta, se on myös optimaalinen, ja toimija toteuttaa sen (Ks. Fudenberg & Maskin 1986, 534-535). Jos taas uhkaus on irrationaalinen, uhkaaja joko teeskentelee tietoisesti irrationaalisuutta päästäkseen pitkän aikavälin yhteistoiminnalliseen ratkaisuun (Ks. Kreps 1990, 480-482), tai toimija saattaa rakentaa strategisesti irrationaalista mainetta (mm. Dixit & Nalebuff 1993, 148), tai jos toimija todellakin on itsessään irrationaalinen ja esimerkiksi strategialtaan behavioristinen (Ks. Taulukko 18 s. 74), hän saattaa valita irrationaalisesti mitä vain.

Tuhattajalkaispelin yhteistoiminnalliseen muunnelmaan voidaan Krepsin seuraten päätyä, jos oikealle siirtänyt toimija pyrkii rakentamaan mainetta. Jos toinen toimija asettaa pienenkin positiivisen todennäköisyyden tälle käyttäytymiselitykselle, toimijat voivat päätyä tuhattajalkaispelin alempaan haaraan ja yhteistoimintaa edistävä maine saattaa päästä rakentumaan. Jos Krepsin (1990, 538) esittämää haarautuvaa tuhattajalkaispeliä mukautetaan hyötymuunnoksen lisäksi niin, että vain haaraumien alkupään valintasolmut yhdistetään sidoksella (Kuvio 20), niin kuvio kertoo myös maineen muodostumisesta, ja toimijat tuntevat sijaintinsa pelatessaan haaraumaa seuraavissa valintasolmuissa. Toimijan saattaakin kannattaa jäljitellä hivenen irrationaalista toimijaa ja rakentaa mainetta, jos hän hyötyisi siitä pitkällä aikavälillä enemmän verrattuna lyhytnäköisesti rationaaliseen valintaan (Bicchieri 1997, 216-217; Kreps 1990, 537-541). Maineenmuodostuspeleissä voidaan hyödyntää erilaisia irrationaalisuuden muotoja, joista seuraa erilaisia tasapainomahdollisuuksia. Maineenmuodostus myös karsii tasapainoja verrattuna äärettömän horisontin peleihin. (Fudenberg & Maskin 1986, 535) Maineenmuodostuksen myötä käyttöön tulevien tasapainojen väheneminen ilmenee myös opetusministeriön tuenjaon vakiintumisena luvussa

(Luku 1.3.3). Kun mukana on vähäistäkin epätäydellistä informaatiota, maineenmuodostuspelit tuottavat pitkälti samoja tulemia kuin äärettömän horisontin folkteoreema (Ks. lukua 5). Myös äärettömän horisontin diskontatut pelit ovat tuloksiltaan Fudenbergin ja Maskinin mukaan samoja kun äärelliset pelit, koska ensinnäkin toimija voi poiketa tasapainosta valitsemaansa satunnaisen pientä irrationaalisuutta noudattaen, ja toisekseen poikkeajaa ei voida sanktioida satunnaisen vakavasti. (Fudenberg & Maskin 1986, 535). Äärettömän horisontin diskonttaamattomassa pelissä poikkeajaa voidaan sanktioida satunnaisen vakavasti, koska se ei kuitenkaan näy muiden toimijoiden äärettömiin kasvavissa hyödyissä. Äärettömän horisontin diskonttaamaton peli poikkeakin vakavalla sanktiointimahdollisuudellaan äärellisistä ja äärettömän horisontin diskontatuista peleistä. (Fudenberg & Maskin 1986). Ero tulee selvästi esiin verrattaessa äärettömän horisontin diskonttaamatonta peliä tuhatjalkaispeleihin, jossa sanktio johtaa koko pelin päättymiseen. Yhteistoiminnallisiin tuenhakupeleihin pyrkivien toimijoiden pelit muistuttavat sanktioiden suhteen pikemminkin diskontattua peliä, koska kovin vakava sanktio saattaisi johtaa festivaalin kuolemaan, ja alentaa myös tuenmyöntäjän hyötyä (Ks. Taulukko 1 s. 9).

4.4 Jaksottaisesta tasapainosta poikkeamisen selityksiä

Irrationaaliselta vaikuttava käytös voi perustua virheeseen. Esimerkiksi festivaalien tuenhakupeleissä useimmat hakijat eivät voi keskustella suoraan tulemistä tuenmyöntäjän kanssa ennen tukipäätöstä joutuen arvaamaan vastapelaajan strategian ja hyödyt havaittujen pelisiirtojen perusteella (Vrt. Bicchieri 1997, mm. 221). Toimijan havaitessa vain vastapelaajan tulemat strategioiden sijasta tämä saattaa pyrkiä nimeämään rationaalisesta strategiasta poikkeavan vastapelaajan siirron virheeksi sen sijaan, että se nimettäisiin irrationaaliseksi (Bicchieri 1997, 135). Pienet poikkeamat halutaan usein selittää virheiksi esimerkiksi Seltenin vuonna 1975 esittämää vapisevan käden tasapainoa (trembling hand equilibrium) käyttäen (Selten 1990 b; Kreps 1990, 437, 491).

Poikkeama on kuitenkin Bicchierin (1997, 136) mukaan tulkittava irrationaaliseksi silloin, kun rationaalisuus on yleistä tietoa. Koska rationaalinen toimija ei voi määritelmällisesti tehdä systemaattisia virheitä, suurikin virhemäärä saatetaan pyrkiä tulkitsemaan Bicchierin (1997, 122) mukaan mm. Kohlbergin ja Mertensin esittämän tavoin satunnaiseksi. Bicchieri (1997, 122) kysyykin, kuinka paljon toimija voi tehdä virheitä, jotta rationaalinen mutta virheitä sisältävä strategia vielä pystytään erottamaan mistä tahansa muusta käyttäytymisestä. Kuinka

toimijat siis tuntevat pelin rakenteen ja voivat pelata samaa peliä, jos he hyödyntävät erilaisia hienostuneita strategia- ja tasapainokäsitteitä, mutta voivat myös sortua virheisiin, ja saattavat myös pyrkiä hämäämään muita pelaajia uskomaan, että ovat tulemiltaan tai optimaalisilta strategioiltaan jotain muuta, kuin ovatkaan.

Seltenin vapiseva käsi –tyyppisessä pelissä oletetaan, että virhesiirron ilmeneminen ei lisää todennäköisyyttä, että tehtäisiin uusia virheitä (Kreps 1990, 491). Vapisevan käden tasapainossa Myersonin käyppyyuskriteerin (Myerson's properness criterion) mukaan ensinäkin tasapainon ulkopuoliset siirrot ovat virheitä, ja toisekseen vakavia virheitä tehdään harmittomampia virheitä harvemmin. Myersonin mukaan pienet virheet ovat asymptoottisesti äärettömästi todennäköisempiä kuin suuret virheet. (Kreps 1990, 491; Vrt. Rasmusen 1991, 115) Esimerkiksi jos tuen myöntäminen tai myöntämättä jättäminen olisi virhe, niin virheellisiä tukipäätöksiä pitäisi Myersonin käyppyyuskriteeriin perustuen kohdistua erilaisiin festivaaleihin kuten pieniin ja suuriin, kaupallisiin ja ei-kaupallisiin, kaupungissa ja maalla sijaitseviin ja eri taiteenalojen festivaaleihin yhtäläisesti suhteessa näiden yleisyyteen tuenhakijapopulaatiossa.

Seltenin vapisevan käden tasapaino voidaan määrittellä Rasmusenia (1991, 109) seuraten:

Strategiajoukko s^* muodostaa vapisevan käden täydellisen (perfect) tasapainon, jos millä tahansa pienellä luvulla ε on olemassa positiivisista numeroista koostuva vektori $(\delta_1, \dots, \delta_n)$, ja täysistä (completely) sekastrategioista koostuva vektori $(\sigma_1, \dots, \sigma_n)$ niin, että levoton peli, jossa jokainen strategia korvataan $(1 - \delta_i)s_i + \delta_i\sigma_i$ llä muodostaa Nash-tasapainon, jossa kukin strategia sijaitsee etäisyydellä ε täydellisestä tasapainosta s^*

Vapisevan käden tasapainon avulla voidaan kuvata pienen vaihteluvälin sisällä vakaana säilyvää tasapainoa. Pieni vapina sallien voidaan myös hienostaa useita muita tasapainoja, joissa tasapainostrategian on säilyttävä vapinasta huolimatta parhaana reaktiona (Rasmusen 1991, 108). Opetusministeriön tuenmyöntö näyttäisi muodostavan hyvin kestävän vapisevan käden tasapainon. Kunkin useina vuosina jaksolla 1996-2000 opetusministeriön tukea saaneen festivaalin eri vuosien tuet ovat erittäin lähellä toisiaan, mutta eivät aina aivan täsmälleen samoja (Ks. Kuvio 7 s. 60). Tuensaajiin sisältyy hieman vaihtuvuutta myös, koska osaa festivaaleista ei järjestetä jokaisena vuotena. Pääosa tuenjaosta säilyy kuitenkin vuodesta toiseen erittäin samanlaisena. Esimerkiksi vuosina 1999 ja 2000 tukea sai molempina 95 festivaalia, ja tuet korreloivat lähes täysin (Ks. lukua 1.3.3). Tuenhakijan optimistrategian laveudesta johtuen opetusministeriön tuenmyönnössä ilmenevää vapinaa ei ehkä tarvitse nimittää virheeksi, koska riittävän pienet poikkeamat aiemmasta tasapainosta eivät yllä

poikkeamaan tasapainon vaihteluväliltä. Tasapaino olisi myös osapelitäydellinen tasapaino, jos yhden periodin tasapaino osoittautuisi täydelliseksi Nash-tasapainoksi.

Strategioiden epäjatkuvuuden ja pelin suuren päättymistodennäköisyyden vuoksi tasapainon hienostaminen pienen vapinan sallivaksi ei onnistu tuhatjalkaispelissä. Pelisiirron perusteella tehtävät strategiatulkinnat voivat johtaa täysin erilaisiin optimaalisiin vastinstrategioihin. Jos vastapelaajan valinta perustuu virheeseen, niin toimija ei ehkä jatkossa jatkakaan jaksottaisesta tasapainosta poikkeamista, ja toimijan ei ehkä kannata pyrkiä yhteistoiminnalliseen peliin. Tuhatjalkaispelissä virheellinen päätelmä vastapelaajan pelisiirrosta johtaa toimijan päättelemään vastapelaajan pelaavan ei-yhteistoiminnallista peliä, jolloin toimijan on jaksoittain rationaalista päättää peli välittömästi, ja peli päättyy kokonaisuuden kannalta epäoptimaalisen varhain. Festivaalin tuenhaun kohdalla epäoptimaalisen varhainen pelin päättyminen tarkoittaa, että kyseisen festivaalin tuensaanti päättyy, ja mahdollisesti festivaali lopettaa toimintansa. Vaikka festivaalien tuet opetusministeriöltä ovat hyvin vakaita, festivaalien tuenhakupelit eivät ole globaalisti stabiileja, koska pienen vapinan ylittävän poikkeaman jälkeen samaan tasapainoon tuskin palataan, vaan tuki jakautuu uudelleen neuvottelun kautta (Ks. lukua 6). Festivaalien tuenhakupeli opetusministeriöltä näyttäisi sallivan hyvin pienen vapinan, mutta ei pysty palautumaan samaan tasapainoon suuremmista poikkeamista: Joensuun Laulujuhlien kaatuminen vuonna 1997 ja samanaikainen tuen lievä kasvu muuttivat lievästi tasapainoa. Jaettavan samalla noustessa lievästi vapautunutta tukea jaettiin suurimmalle tuensaajalle ja kahdelle itäsuomalaiselle festivaalille (Savonlinnaan ja Rääkkylään), elokuvafestivaaleille, ja pienimpinä tukina joillekin uusille tuensaajille. (Ks. lukuja 1.3.21.3.33.3)

Jos takaperoisella induktiolla saavutettava ratkaisu ei ole kaikille pelaajille pelin paras mahdollinen, toimijat saattavat koetella ratkaisua. Kreps (1991, 490-491) Yksi mahdollisuus on selittää vastapelaajan ensimmäistä tai satunnaista poikkeamaa tasapainosta vapisevan käden tuottaman virheen avulla, mutta toistuvia poikkeamia sillä, että toimijan hyötyjen täytyy poiketa luullusta ja toimija pelaakin muuta peliä, jolloin hänen hyötynsä poikkeavat tai häntä voi pitää eri yhteiskunnasta olevana (mm. Kreps 1990, 491). Eri taiteenalojen festivaalien toimintakulttuuri saattaa joskus olla hyvin eriytynyttä (Ks. myös Sepänmaa 1994, 7-8, 29). Myös erityyppiset potentiaaliset tuenmyöntäjät, kuten valtio, kunnat, säätiöt, EU, ja yritykset, saattavat käyttäytyä niin eri tavoin, että niiden strategioita on ehkä mielekästä mallittaa eri yhteiskunnista peräisin olevina. Samasta yhteiskunnasta tulevat saattavat käyttäytyä enemmän samalla tavalla myös irrationaalisuuden tavoissaan (Kreps 1990, 490-

494). Pelin ratkaisuihin vaikuttaa, jos toimijat tietävät pelaajien olevan eri yhteiskunnista. Festivaalien avustushakupelissä kulttuuritapahtuman järjestämiseen liittyvät osittain yhteiset tavoitteet ja mahdollinen tahdon voimakkuus saattavat olla tekijöitä, jotka vaikuttavat toimijoiden tietoon muiden toimijoiden pelitavoista, ja saattavat edistää yhteistoiminnallisia ratkaisuja silloinkin, kun lyhyen aikavälin hyödyt ei-yhteistoiminnasta olisivat suurimmat. Jos tuenhakupelien toimijat ovatkin tahdon voimakkuuden ja kulttuurin tuottamista itseisarvona pitävien päämäärien vuoksi ensisijassa yhteistoiminnallisesti toimivasta ”yhteisöstä”, niin toimijoiden hyödyt ja odotukset saattavat johtaa siihen, että Nash-tasapainossa toimijat pelaisivat yhteistoiminnallista pitkän aikavälin peliä. Tällöin yhteistoiminnasta poikkeaminen olisikin tulkittava tilapäiseksi ja satunnaiseksi virheeksi.

Toimijat saattavat myös testata tasapainojen pitävyyttä etenkin, jos toimija toivoo parantavansa tilannettaan tasapainon murtuessa (Kreps 1990, 489-491). Festivaalien tuenhausta tasapainon murtuminen saattaa myös heikentää festivaalin asemaa, jos festivaali on kuulunut tasapainossa vakiintuneisiin suurehkon tuen saajiin (Ks. lukuja 1.3.2, 1.3.3 ja 3.3). Jos tasapaino kuitenkin pitää, ja festivaali koettelee sitä esimerkiksi järjestämällä aiemmasta tukemisen perinteestä radikaalisti poikkeavan ohjelman, festivaali voi jäädä ilman tukea tai vähemmälle yleisölle, ja saattaa pahimmassa tapauksessa joutua päättämään toimintansa (Vrt. Kuvio 17 s. 130). Erittäin erikoiset festivaalit saattavat herkemmin jäädä tuetta, koska ensinnäkään niiden toiminta ei vastaa muiden tahojen intressejä ja toisekseen niistä ei välttämättä ole saatavilla riittävästi informaatiota. Hyödyiltään toisenlaisissa peleissä tasapainon koetteleminen ei olisi yhtä kohtalokasta: jos puhtaasti kaupallinen festivaali hakee tukea opetusministeriöltä ohjelmistoaan muuttamatta tietäen, että ei voisi vakiintuneen tasapainon perusteella saada tukea, festivaalin toimintaa muuttamaton tuen hakeminen halvan puheen (cheap talk) avulla aiheuttaa festivaalille vain hakemuksen kirjoittamisesta aiheutuneen pienen reservatiohyödyn menetyksen. Jos festivaali toimii opportunistisesti ja maksimoi hyötyään etenkin lyhyellä aikavälillä, yhteistoimintaan pääsemiseen tarvitaan kustannuksettoman puheen lisäksi yleensä jokin festivaalia yhteistoiminnalliseen ja pitkäjänteiseen strategiaan sitouttava keino.

Tuenmyöntäjainstituutio tai yhteistyöjärjestö saattaa rakentaa välittäjän tai valtuutetun neuvottelu- tai sopimusagentin tapaan toimijoiden välille ulkopuolelta valvotun ja luotettavamman sopimismekanismiin, jonka avulla toimijat pääsevät muutoin epäuskottavana pitämäänsä yhteistoimintaan (Ks. Dixit & Nalebuff 1993, 144-150; Vrt. Kreps 1990, 744; Ks. lukua 2.2.7). Tukien jakaminen festivaaleille luonnistuu keskitetysti huomattavasti

pienemmin neuvottelukustannuksin, kuin jos tukipotti jätettäisiin hakijafestivaalien keskinäisiin neuvotteluihin jaettavaksi (Ks. lukua 6). Vaikka kukin festivaali hakee tukea itsenäisin hakemuksin, koordinoinnin tuloksena opetusministeriön tuensaajille saattaa muodostua yhteistä mainetta, ja tietoisuus muista tuensaajista saattaa tarjota festivaaleille kontakteja esimerkiksi verkostoitumiseen. Koordinaatio saattaa helpottaa festivaalien keskinäistä yhteistoimintaa myös järjestöissä. Ulkopuolinen osapuoli saattaa alentaa toimijoiden kustannuksia myös informaatiota koordinoidessaan (mm. Kreps 1990, 762), mutta festivaalit joutuvat huomioimaan sen, että tuenmyöntäjällä ja festivaalijärjestöllä on kummallakin omat preferenssinsä, ja ne eivät ole mm. Dixitin ja Nalebuffin (1993, 150) kuvaamia neutraaleja koordinoijia.

Toimijoiden aikapreferenssi voi olla kärsivällinen, ja pelin yhteistoiminnallisen ratkaisun tuomat hyödyt saattavat ylittää lyhyen aikavälin ei-yhteistoiminnalliset hyödyt. Jos pelissä esiintyy Pareto-optimaalisia, mutta osapelitäydellisyyden vaatimusta täyttämättömiä ja siis Nash-tasapainojen ulkopuolelle jääviä ratkaisuja, niihin voitaisiin päästä, jos useampi toimija poikkeaisi samanaikaisesti Nash-tasapainostrategiastaan. Tämä ei jaksoittaisen rationaalisuuden perusteella luonnistu. Samanaikainen Nash-tasapainostrategiasta poikkeaminen edellyttää yhteistoiminnallisuutta, mikä voi toteutua jos pelaajilla on osittainkin samansuuntaisia tavoitteita, keskustelumahdollisuus, tietoa muiden toimijoiden aiemmista valinnoista ja sopivia uskomuksia heidän optimaalisista strategioistaan ja hyödyistään, tai jos peli on ääretön ja tulevien periodien hyödyt saavat pelissä suuren painoarvon.

Joissain peleissä (Vrt. Kreps 1990, 480-494) pieni määrä irrationaalisuutta toimijan käyttäytymisessä tai toisten toimijoiden uskomuksissa pelaajasta voi mahdollistaa yhteistoiminnallisen, ja ehkä Pareto-optimaalisen, strategian silloin, kun muutoin se ei onnistuisi. Tällöin irrationaalisuus voi perustua toimijan teeskentelyyn ja uskomukseen, että hän pääsee näin parempaan tulemaan, jos pelissä on sellainen (Kreps 1990, 541-543). Tahdon voimakkuus (Luku 2.1.2) saattaa mahdollistaa festivaalin tuottamisen silloinkin, kun se ei olisi taloudellisessa mielessä kannattavaa vaihtoehtoiset tuotantokohteet ja festivaaliin liittyvän riskin huomioiden. Tahdon voimakkuus saattaa olla lievää irrationaalisuutta, tai se saattaa edistää festivaalin halukkuutta näytellä lievää irrationaalisuutta, jos se edistää tuenhakua. Koska irrationaalisuus määritellään perinteisesti lyhytnäköisestä rationaalisuudesta poikkeamiseksi (Ks. lukua 2.1.2), tahdon voimakkuuden tulkinnasta seuraa festivaalien tuenhauille myös käsitteellistä ristiriitaa: Samalla kun festivaalit pyrkivät vakuuttamaan tukijansa ammattimaisuudestaan, luotettavuudestaan ja toimintansa jatkuvuudesta eli

pikemminkin rationaaliseen ja päämäärähakuiseen käyttäytymiseen liittyvistä ominaisuuksista, ne käyttävät tuotannontekijänään irrationaalisuudeksi luokiteltavaa tahdon voimakkuutta (Ks. lukua 2.1.2.2).

Yhteistoimintaa saattaa joissain tilanteissa edistää jo se, että toimijat voivat keskustella, vaikka eivät voisikaan muodostaa sitovia sopimuksia (Vrt. Salanié 1997, 95-101; Vrt. lukuun 2.2.5). Muunmuassa Farrellin (1995, 186-190) mukaan toimijat toteuttavat myös ei-sitovia sopimuksia niin usein, että niitä estämään tarvitaan esimerkiksi kartellien vastaista lainsäädäntöä. Strateginen irrationaalisuus saattaa mahdollistaa onnistuneet uhkaukset myös silloin, kun ne eivät muutoin olisi uskottavia, ja auttaa toimijaa pääsemään päämääräänsä epäsuotuisassa viestintätilanteessa (Dixit & Nalebuff 1993, 148). Toimijat voivat uhata sanktiolla (mm. Dixit ja Nalebuff 1993, 156) - kuten esimerkiksi tuen menetyksellä, tai joukkopaineella - kuten järjestön neuvotteluvoiman käytöllä tai liittouman enemmistön tai tuenmyöntäjän hallinnollisella päätöksellä. Festivaalien tuenhakupeleissä uhkauksilla on merkitystä, jos toinen toimija on toisesta riippuvainen. Tässä mielessä tukijan uhkaukset ovat kriittisempiä verrattuna festivaalin uhkauksiin lukuun ottamatta tilanteita, joissa tukija on esimerkiksi suuren paikkakunnalle festivaalin vuoksi tehdyn investoinnin johdosta sitoutunut juuri kyseiseen festivaaliin⁸¹. Uhkaukset eivät kuitenkaan tue yhteistoiminnallisuutta ja tavoitteita tuottaa yhteistä hyvää, ja peliä ei ehkä haluta jatkaa uhkailevan ja pelottavan toimijan kanssa, etenkin jos uhkaus perustuu irrationaalisuudesta rakennettuun maineeseen. Uhkaus soveltuu kriittiseen ja tilapäiseen tilanteeseen. Esimerkiksi opetusministeriö saattaa uhata festivaalia tuen alentamisella, jos festivaalin kaupallistuminen jatkuu tai kuntaa sillä, että opetusministeriö ei myönnä korvaavaa tukea, jos kunta alentaa tukeaan festivaalille. Kunta puolestaan saattaa uhata festivaalia tukemisen lopettamisella, jos festivaalin tappiollisuus jatkuu. (Ks. myös Kuvio 16 s. 126 ja Kuvio 17 s. 130).

Kreps (1990, mm. 536-543) ja Bicchieri (1997, 177-206) pitävät paradoksaalisena ja valitettavana sitä, että osapelitäydellisen rationaalisuuden ja lyhytnäköisen hyödyn maksimoinnin vuoksi pelaajat eivät yllä toistetuissakaan vangin dilemma –tyyppisissä tilanteissa teorian mukaan Pareto-optimiin, jos pelaajille ei oleteta esimerkiksi jonkinasteista irrationaalisuutta. Heidän mukaansa pelaajien uskomukset pitäisi saada takaperoisen induktion käytön vuoksi epäsuotuisissa peleissä takaperoisen induktion murtaviksi, mutta

---

⁸¹ Investointikaan ei välttämättä sitouta tukijaa festivaaliin. Esimerkiksi Joensuuhun oli rakennettu laululava pitkälti festivaalin käyttöön, mutta Joensuun Laulujuhlat kaatuivat vuonna 1997 tappioon, jota myös mikään tukijoista ei halunnut maksaa lisätukena.

siihen ei löydy osapelitäydellisen tasapainon perusteella mahdollisuutta. Ehkä käyvän peliteorian, tai pelaajille edullisten uskomusten opettaminen auttaisi pääsemään ongelmasta. Jos toimijat lukisivat Axelrodin (1984) kirjan toistetun vangin dilemman strategiakisasta, niin he oppisivat, että parhaiten erilaisten vastapelaajien kanssa pelatuissa toistetuissa vangin dilemmoissa menestyivät kivat (nice) strategiat, jotka aloittivat yhteistoiminnalla ja jotka eivät poikenneet ensimmäisenä yhteistoiminnasta (Axelrod 1984, 33), vaikka takaperoisen induktion ja osapelitäydellisyyden perusteella määrätyllä kierroksella päättyvään vangin dilemmaan pitäisi soveltaa strategiaa, jossa toimijat valitsevat ei-yhteistoiminnallisesti ensi kierrokselta lähtien pelin loppuun (mm. Bicchieri 1997, 192-197). Jos pelaajat pystyisivät muodostamaan molemminpuolisen ja yleistä tietoa olevan uskomuksen, että kyse on yhteisen jaettavan kasvattamisesta ja toisen pelaajan hyötytasosta riippumattoman oman hyödyn maksimoinnista, eikä nollasummapelin kaltaisesta kilpailusta (Axelrod 1984, 123), niin takaperoisen induktion tuottamat ongelmat poistuisivat.

Axelrodin (1984, passim) pelaajille antamien ohjeiden mukaan toimijoiden ei tulisi poiketa ensimmäisenä yhteistoiminnasta, tulisi noudattaa vastavuoroisuutta sekä yhteistoiminnassa että ei-yhteistoiminnassa, ja tulisi antaa vastavuoroisen siirron jälkeen anteeksi. Ne muodostuvat keskeisiksi teoreettisiksi perusteiksi takaperoisen induktion ehdottomuuden rikkomisessa ja pitkän aikavälin yhteistoiminnallisuuteen pyrkivissä peleissä, jos Axelrodin esittämä uskomus riittävän usean toimijan vastavuoroisesta yhteistoiminnasta toteutuu. Kun useat muut (mm. Kreps 1990, Bicchieri 1997, Rasmusen 1991) peliteoreetikot korostavat takaperoisen induktion ehdottomuutta joidenkin heistä (Bicchieri 1997, Kreps 1990, 1995) pyrkiessä murtamaan tätä esimerkiksi lievän irrationaalisuuden tai epävarmuuden avulla, Axelrod (1984, passim) uskoo useista muista peliteoreetikoista poiketen, että suuri osa toimijoista toimii vastavuoroisen yhteistoiminnallisesti. Axelrod näyttääkin esittävän vaihtoehdoisen teorian, jossa toistetun ja varmuudella päättyvän vangin dilemman relevantti ja pelaajille opetettava uskomusjoukko ei olisikaan osapelitäydellisyys, vaan pitkän aikavälin vuorovaikutuksen avulla saavutettava kakun laajentaminen. Ongelman muodostaa, että tuottaakseen suotuisia tulemia yhteistoiminnalliset uskomukset edellyttävät vastavuoroisuutta, eikä ole sitovaa keinoa, jonka avulla vangin dilemmassa yhteistoiminnallisuuteen kannustavan uskomusjoukon vastavuoroisuudesta voitaisiin varmistua.

4.5 Yhteenveto takaperoisesta induktiosta

Peli voidaan ratkaista takaperoisen induktion avulla silloin, kun pelin viimeisen periodin hyödyt tunnetaan ja valintastrategiat ovat yksiselitteisiä ja täsmennettyjä. Takaperoisessa induktiossa pelin tasapaino ratkaistaan lopun tulemista alkaen poistamalla kultakin periodilta siirtovuorossa olevan toimijan epäuskottavat vastinstrategiat, jotka eivät voi sisältyä osapelitäydelliseen Nash-tasapainoon. Takaperoisen induktion sovellusalueella epäuskottavat uhkaukset ja lupaukset eivät vaikuta vastapelaajien optimaalisiin strategioihin eivätkä pelin tulemiin. Takaperoinen induktio perustuu jaksottaiseen rationaalisuuteen, ja toimii sen perusteella ehdottomana, koska yhdenkään toimijan ei kannata yksipuolisesti poiketa Nash-tasapainosta. Takaperoinen induktio lukeutuu tehokkaimpiin välineisiin, joiden avulla pyritään täsmentämään yksiselitteisiä tasapainoja ja ratkaisemaan pelejä, niin kuin peliteoriassa on usein tavoitteena. Takaperoisen induktion logiikka toimii myös erittäin pitkissä varmuudella etukäteen tunnetulla periodilla päättyvissä peleissä. Silloin, kun esimerkiksi yksittäistä festivaalia koskevan tuenhakupelin rakenne pystytään täsmentämään aiempien vuosien tietojen, skenaarioiden ja yleisten tilastojen perusteella, optimaaliset strategiat pystytään ratkaisemaan etukäteen takaperoisen induktion avulla.

Poistaessaan epäuskottavat lupaukset takaperoinen induktio johtaa epäsuotuisiin hyötyihin peleissä, joiden Nash-tasapaino poikkeaa Pareto-optimista: esimerkiksi toistetussa vangin dilemmassa, tuhatjalkaispelissä ja ketjuliikeparadoksissa. Peli päättyy kokonaisuuden kannalta epäoptimaalisen varhain esimerkiksi, jos toimijan päättelee tuhatjalkaispelissä takaperoisen induktion perusteella vastapelaajan pelaavan ei-yhteistoiminnallista peliä ja päättää sen vuoksi itse pelin. Festivaalin tuenhan kohdalla epäoptimaalisen varhainen pelin päättyminen tarkoittaa, että kyseisen festivaalin tuensaanti päättyy, ja lisätappiolle herkkä festivaali mahdollisesti lopettaa toimintansa.

Jos pelin tulemat ovat sellaiset, että osapelitäydellinen Nash-tasapaino ei ole Pareto-optimi, niin takaperoinen induktio estää pelaajia saavuttamasta parasta tulosta. Näin tapahtuu esimerkiksi määräkerrat toistetussa vangin dilemmassa. Osapelitäydellisestä tasapainosta poikkeaminen vaarantaa ensiksi poikkeavan hyödyt ja on uskaliasta, koska ainoastaan vastapelaajan samanaikainen poikkeaminen tekee sen kannattavaksi.

Jos vastapelaaja ei näytä noudattavan takaperoisen induktion mukaista strategiaa, toimijan on tulkittava, johtuuko poikkeama tarkoituksella lähetetystä signaalista vai virheestä. Jos osapelitäydellisestä tasapainosta poikkeaminen perustuu virheeseen, virhe tuskin suoranaisesti

synnyttää yhteistyötä. Koska irrationaaliselta vaikuttava käytös voi perustua virheeseen, osapelitäydellisestä mutta epäoptimaalisesta tasapainosta poikkeavan vastapelaaja ottaa riskin, jos hän pelaa poikkeajan valinnan jälkeen yhteistoiminnallista strategiaa. Jos valinta perustuu virheeseen ja toimijat eivät tee systemaattisia virheitä, virheen tehnyt korjaa valintansa seuraavalla periodilla. Jos irrationaaliselta ja yhteistoiminnalliselta vaikuttanut valinta perustuikin virheeseen takaperoisen induktion tekemisessä, virhe saattaa pelin rakenteesta riippuen heilauttaa pelin pois osapelitäydellisestä tasapainosta, mutta ei suoranaisesti synnytä yhteistyötä, jos tilanteessa ei tapahdu molemminpuolista oppimista.

Tasapainon vakaus kasvaa, jos pienet poikkeamat tasapainosta sallitaan ilman, että pelistrategiaa sen vuoksi muutettaisiin. Vapisevan käden tasapainon avulla voidaan kuvata pienen vaihteluvälin sisällä vakaana säilyvää tasapainoa. Festivaalien tuenhakupeli opetusministeriöltä näyttäisi säilyvän ajassa hyvin vakaana, kun hyvin pieni vapina sallitaan. Opetusministeriön tuenmyöntö ei kuitenkaan pysty palautumaan samaan tasapainoon suuremmista poikkeamista, eikä tasapaino ole sen vuoksi globaalisti stabiili. Strategioiden epäjatkuvuuden ja pelin suuren päättymistodennäköisyyden tasapainon hienostaminen pienin vapinan sallivaksi ei onnistu useissa takaperoiselle induktiolle alttiissa peleissä, esimerkiksi tuhatjalkaispelissä, vaan suuremman poikkeaman jälkeen tukea jaetaan uudelleen neuvottelun avulla.

Takaperoisen induktion logiikka perustuu hyötyrakenteeltaan toistetun vangin dilemman kaltaisessa pelissä uskomukseen osapelitäydellisestä tasapainosta ja siitä, että ei-yhteistoiminnallinen valinta olisi optimaalista pelkästään omaa hyötyään maksimoivalle toimijalle. Jos uskomusjoukko poikkeaisikin tästä niin, että toimija luottaa vastapelaajan harjoittavan vastavuoroista yhteistoimintaa, niin ei-yhteistoimintaan perustuva takaperoisen induktio ei johtaisikaan enää uskottavaan tasapainoon.

Jos takaperoisen induktion johtaessa epäoptimaalisiin tulemiin löytyy tapa, jolla toimijat voivat murtaa mekanismin ehdottomuuden ja toimia yhteistyössä, niin pelissä saatetaan yltää parempaan ratkaisuun. Samanaikainen poikkeaminen edellyttää yhteistoiminnallisuutta, mihin saatetaan ehkä yltää, jos pelaajilla on osittain samansuuntaisia tavoitteita, keskustelumahdollisuus, soveltuva irrationaalisuutta kuten tahdon voimakkuutta, tietoa muiden toimijoiden aiemmista valinnoista, sopivia uskomuksia heidän optimaalisista strategioistaan ja hyödyistään ja peliin sisältyy jokin takaperoisen induktion rikkova mekanismi, tai jos peli on hyvin pitkä epävarmuudella päättyvä tai ääretön. Takaperoisen induktion ehdottomuus saattaa rikkoontua myös, jos toimija uskoo toisen toimijan olevan

pienellä todennäköisyydellä irrationaalinen, uskoo vastapelaajan hyötyjen poikkeavan pienellä todennäköisyydellä luulluista, tai teeskentelee itse irrationaalista. Tällöin irrationaalisesti valinnut on jo poikennut Nash-tasapainosta, ja vastapelaajan poikkeama saattaa riittää siirtämään pelin Pareto-optimaaliseen tasapainoon. Irrationaalisuuden teeskentely voi perustua siihen, että toimijan aikapreferenssi on lievä, ja toimija uskoo näin olevan myös vastapelaajalla, ja pyrkii tasapainoa kokeilemalla parantamaan hyötyään. Esimerkiksi festivaalin perustajalta saatetaan tarvita soveltuvaa irrationaalisuutta – tahdon voimakkuutta – jonka avulla vastapelaajat saadaan uskomaan yhteistoiminnallisen pelin tavoitteisiin. Jos toimijat ovat riittävän kärsivällisiä, ja pitkän aikavälin hyödyt yhteistoiminnasta ylittävät lyhyen aikavälin hyödyt aikapreferenssit huomioiden, niin toimijat saattavat pyrkiä kehittämään yhteistoiminnallista mainetta: jos pelin päätyminen ei-yhteistoiminnalliseen valintaan pelin alkuvaiheessa onnistutaan estämään, takaperoisen induktion rikkovasta – alkuaan epäuskottavasta – strategiasta saattaakin vakiintua maineen vuoksi uskottava ja melko kestävä. Pitkissä ja kärsivällisten toimijoiden peleissä takaperoisen induktion murtaminen saattaa onnistua vähäisemmin uskomusten muutoksin. Jos opetusministeriön hyötyfunktioon sisältyy altruistisuutta joidenkin tuensaajien suhteen, opetusministeriön kannattaa säilyttää preferoimansa festivaalin tuki, koska jos tuenmyöntäjä poikkeaa tasapainosta, ja myöntää jollekin toimijalle ilman relevanttia sanktiointisyitä huomattavasti aiempaa vähemmän tukea, festivaali ei ehkä saa korvattua rahoitusvajetta, ja saattaa pahimmillaan karsia ohjelmastaan ja menettää korkealaatuisuuden maineensa, tai joutua rahoituskriisiin ja pahimmillaan kuolla. Kärsimättömämpi aikapreferenssi, tulevan kanssakäymisen puute ja lyhyempi pelin pituus tekevät takaperoisen induktion murtamisen vaikeaksi.

5 FOLK-TEOREEMA JA TUENHAKU KÄRSIVÄLLISTEN TOIMIJOIDEN ÄÄRETTÖMISSÄ JA EPÄVARMUUDELLA PÄÄTTYVISSÄ PELEISSÄ

5.1 Folk- teoreeman tasapainoja

5.1.1 Mahdollisten tasapainojen runsaus

Folk-teoreeman mukaan äärettömästi toistettavassa tai äärellisessä riittävän lievästi diskontatussa tai epävarmuudella päättyvässä pelissä osapelitäydelliseksi tasapainoksi voi muodostua mikä tahansa toimijoiden saavutettavissa ja kunkin yksittäisen toimijan kannalta rationaalinen eli staattisen pelin minimaks-tulemaa Pareto-dominoiva tulemavektori (mm. Fudenberg & Maskin 1986, 533; Fudenberg, Levine, Maskin 1994, 997; Kreps 1990, 505-506)⁸²

Folk-teoreeman määrittely tapahtuu yksittäisen rationaalisen toimijan hyväksymän hyödyn, hyödyn saavutettavuuden, pelin aikahorisontin ja pelaajien kärsivällisyyden avulla. Folk-teoreema määrittelee mahdollisten tasapainojen runsauden, ja sen, että tulemat muodostavat hyvin vakaan tasapainon. Folk-teoreeman sovellusalueen peleillä on lukemattomia erilaisia mahdollisia ratkaisuja, jotka ovat muodostuttuaan teoreeman mukaan hyvin kestäviä. Seuraavassa etsitään opetusministeriön tuenjakoon soveltuvia folk-teoreeman variaatioita ja pyritään soveltamaan niitä. Opetusministeriön tuenmyönnön vakiintunut ja alkujakaumaltaan neuvotteluvoimaan perustuva tilanne näyttäisi olevan yksi folk-teoreeman mukainen ratkaisu. Folk-teoreema voi mahdollistaa opetusministeriön havaitun tukijakauman ja toimia yhtenä myös perusteluna sille, miksi opetusministeriön tuki on jakautunut festivaaleille vuosittain hyvin samanlaisena ja vakaana. Folk-teoreeman soveltamista opetusministeriöön tukee myös se, että uusien tuenhakijoiden on erittäin vaikea päästä opetusministeriön tuen piiriin etenkin satunnaisia tai aivan pienimpiä tukia lukuun ottamatta (Ks. Lukuja 1.3 ja 3.3). Krepsin (1995,

---

⁸² Perusmuodossaan folk-teoreema edellyttää lisäksi, että toimijat havaitsevat toistensa hyötyjen lisäksi myös toistensa strategiat, ja peliin joko osallistuu kaksi toimijaa tai toimijoiden hyödyt ovat erisuuruisia (full dimensionality condition). Tällöin mistä tahansa pelin tulemavektorista voi muodostua äärettömästi toistetun pelin tasapaino. (Fudenberg & Maskin 1986, 533) Näistä ehdoista useita voidaan lieventää soveltuvissa tilanteissa.

76) mukaan folk-teoreema soveltuukin parhaiten silloin, kun merkittäviä markkinoillepääsyn esteitä ilmenee.

Folk-teoreeman avulla ei voida ennustaa etukäteen, millaiseksi ratkaisu muodostuu, eikä sen avulla voida perustella sitä, miten lukuisista mahdollisista tasapainoista (Ks. lukua 2.2.3) on päädytty juuri havaittuun tukijakaumaan, vaan tukijakaumaan päätyminen riippuu toimijoiden intresseistä ja neuvotteluvoimasta (Ks. lukua 6), ja mahdollisesti myös toimijoiden ominaisuuksista (Ks. mm. lukua 2). Vaikka folk-teoreema ei erottele tasapainoksi vakiintuneita ratkaisuja niiden hyvyden mukaan, teoretikot ovat pyrkineet löytämään keinoja, joilla pienin mahdollinen teoreeman mukainen toimijoiden saama hyöty saataisiin maksimoitua (Ks. esim. Wen 1994; Ks. lukua 5.1.2).

Folk-teoreeman mukaisia tasapainoja on lukemattomia äärettömässä ja diskonttaamattomassa pelissä. Folk-teoreemaa tarkentavien ja teoreeman sovellusaluetta laajentavien lisäehtojen avulla voidaan laajentaa folk-teoreeman sovellusaluetta. Äärettömien pelien lisäksi folk-teoreema voi päteä myös äärellisessä pelissä, kun peli kestää riittävän pitkään tai pelin päättymisperiodi ei ole varmuudella tiedossa, ja näiden lisäksi toimijat huomioivat kylliksi tulevien periodien hyötyjä.

Folk-teoreema kertoo, että äärettömän horisontin diskonttaamattomissa peleissä voi esiintyä lukemattomia erilaisia kestäviä Nash-tasapainotiloja⁸³, joita kaikkia tai edes niiden määrää on mahdotonta esittää tyhjentävästi, ja joista ei teorian perusteella pystytä erottamaan käyttöön valikoituvaa tasapainoa. (mm. Kreps 1990, 513)⁸⁴ Folk-teoreeman mahdollisten tasapainojen suuri lukumäärä perustuu ensinäkin siihen, että ääretöntä, kyllin lievästi diskontattua, tai pelin päättymisperiodiltaan epävarmaa peliä ei voida ratkaista takaperoisella induktiolla, jonka

---

⁸³ Folk-teoreeman nimi viittaa sanaan ”kansaa”, ”väki” ja se saattaa kuvata ratkaisujen moninaisuutta. Mm. Bierman & Fernandez (1995, 429) ja Kreps (1995, 75) esittävät kuitenkin tulkinnan, että folk kertoisi teoreeman keksijöiden moninaisuudesta tai intuitiivisesti yleistiedon avulla ymmärrettävästä luonteesta.

⁸⁴ Myös dynaamisessa ohjelmoinnissa äärettömän horisontin vallitessa ei ole täysin varmaa menetelmää optimaalisen strategian löytämiseksi. Tässä tilanne poikkeaa äärellisen horisontin peleistä. (Ks. lukua 4.1) Äärettömän horisontin optimistategiaa voidaan etsiä arvaamalla ensin kandidaattistrategia, jossa tulevien periodien hyötyjä diskonttataan, minkä jälkeen lasketaan kandidaattistrategian odotettu diskontattu hyöty. Kandidaattistrategian odotettua diskontattua hyötyä verrataan sen jälkeen strategiaan, jonka ensimmäinen periodin valinta arvotaan, mutta jonka myöhemmät periodit ovat samat kuin kandidaattistrategiassa. Äärettömän horisontin rajoitetun palkitsemisen (bounded reward) diskontatussa dynaamisen ohjelmoinnin ongelmassa etsitään sellainen kandidaattistrategia, jota ei voida parantaa (Kreps 1990, 812). Kandidaattistrategia on optimaalinen (unimprovable), jos sitä ei ole mahdollista parantaa yksittäisellä askeleella (unimprovable in a single step) (Kreps 1990, 805), jolloin annetulla diskonttotekijän arvolla minkään toimijan ei kannata poiketa kyseisestä strategiasta, ja kyseessä on osapelitäydellinen ratkaisu. (Kreps 1990, 512) Toistetussa vangin dilemmassa yhteistoiminnasta muodostuu Nash-tasapaino (paras vastinestrategia). Yhteistoiminnallisuus voidaan osoittaa myös hyödyiltään vangin dilemman kaltaisessa äärettömästi jatkuvassa pelissä osoittamalla, että kukin strategia on sellainen, että sitä ei voida parantaa (unimprovable). (Kreps 1990, 506, 805-813)

käyttö karsisi pois muut kuin osapelitäydelliset tasapainot (Luku 4). Pelin riittävän lievä diskonttaaminen takaa, että toimijat huomioivat valinnoissaan riittävästi myös tulevien periodien hyötyjä ja ovat halukkaita valitsemaan yhteistoiminnallisen ratkaisun, jolloin peli voi helpommin jatkua, ja pelin mahdollisia tasapainoja on useampia kuin, jos toimijat valitsisivat yhden periodin ei-yhteistoiminnallisen ratkaisun.

Peliteoriassa pyritään usein täsmentämään pelin rakenne ja ratkaisut mahdollisimman yksiselitteisiksi ja vähälukuisiksi. Krepsin (1995, 102) mukaan olisi hyvä, jos peliteoria edes määrittelisi kaikki mahdolliset ratkaisut sellaisessa tilanteessa, jossa peliteoria ei kerro, mihin ratkaisuun päädytään. Bierman ja Fernandez (1995, 428-429) esittelevät folk-teoreeman ”huonona uutisena”, koska sen mukaan äärettömän pelin tasapainot eivät ole yksikäsitteisiä, eikä edes niiden lukumäärä ole teorian perusteella löydettävissä. Peliteorian ratkaisuntavoittelun kannalta uutinen onkin huono. Kuitenkin festivaalien tuenhaun kannalta ja toiminnan rahoituksen vakiintumisen kannalta takaperoisen induktion ehdottomuuden rikkoontumisen ja yhteistoiminnallisen pelaamisen mahdollistajana uutinen on festivaaleja haluaville hyvä.

Historian kulku ja jopa yksittäiset tapahtumat saattavat vaikuttaa siihen, mikä mahdollisista kehityskuluista valitaan ja mikä muodostuu tasapainoksi (Dixit & Nalebuff 1993, 231-238). Tasapainon muodostumiseen voi olla osuutta myös sosiaalisilla käytännöillä, mahdollisten polttopisteratkaisujen esiintymisellä (Ks. lukua 2.2.3), sekä neuvotteluvoimalla (Ks. lukua 6). Folk-teoreema saattaa toisaalta kertoa myös siitä, että alkuaan ei ole ollut selvää polttopistettä (Ks. Kreps 1990, 512), mutta kun jokin ratkaisusta on päässyt vakiintumaan, niin siitä on voinut muodostua polttopiste. Esimerkiksi festivaalin synnylle ei välttämättä ole alkuaan muuta syytä, kuin yksittäisten ihmisten halukkuus ja toimeliaisuus järjestää kulttuuritarjontaa, mutta festivaali voi kasvaa kulttuurintuottajien, tukijoiden ja yleisön polttopisteeksi. Myös festivaalien tuenjaon tasapaino voi muodostua itseään ylläpitäväksi, kun sen taakse pääsee muodostumaan kriittinen massa (Vrt. Dixit & Nalebuff 1993, 254). Tuen piiriin päässyt festivaali saattaa saavuttaa tukijoiden mielessä sellaisen aseman, että sen tilapäisen kokeiluun myönnetyn tuen sijaan halutaankin turvata toiminnan jatkuvuutta, ja useiden festivaalien saama tuki voi vakiintua opetusministeriön tuen tapaan vuosittain lähes samansuuruisina samoille festivaaleille jaettavaksi tueksi (Ks. lukua 1.3.3).

5.1.2 Tasapainohyötyjen alarajat ja minimaks-tulemat

Folk-teoreeman sovellusalueella toimijat ovat halukkaita hyväksymään tasapainoksi minkä tahansa itselleen vähintään minimaks-tuleman suuruisen periodikohtaisen tuleman (mm. mm. Fudenberg & Maskin 1986, 535). Minimaks-tulema (minimax-, minmax) tarkoittaa pienimmistä arvoista valittua suurinta arvoa, ja se sisältyy folk-teoreeman keskeisimpiin käsitteisiin.(mm. Fudenberg & Maskin 1986, 536)⁸⁵ Toimija päätyy minimaks-tulemaansa maksimoidessaan omaa hyötyään kulloisessakin valintajoukossaan, kun vastapelaajat liittoutuvat toimijaa vastaan niin, että toimija joutuu itselleen epäedullisimpaan valintasolmuun (Ks. esim. Wen 1994, 950). Folk-teoreeman mukaan toimija päätyy minimaks-tulemaansa muiden pelaajien valitessa tarkoituksellisesti toimijaa sanktioivan strategian. Samalla sanktioijan täytyy saada sanktioinnista korkeampi hyöty kuin sanktioimatta jättämisestä, eli sanktioijan on sanktioitava sen uhalla, että häntä itseään muutoin sanktioidaan. (mm. Fudenberg & Maskin 1986, 535)

Erilaisia tasapainoja voidaan pitää yllä uhaten hyvin erilaisilla sanktioilla (Kreps 1995, 78). Bicchieri (1997, 190) edellyttää yleisemmässä yhteydessä pelotteena toimivalta sanktiolta odotetun haitan tuottamista. Folk-teoreema ja minimaks-strategia kuitenkin sallivat myös positiivisia minimaks-hyödyn suuruisia sanktiohyötyjä. Kun muut tekijät säilyvät annettuina, festivaalin tuenhakupelissä sanktiohyöty saa painaa sanktioitavan enintään reservaatiohyödyn tasolle, jotta sanktioitavaa festivaalia tai potentiaalista tuenmyöntäjää ei painostettaisi luopumaan pelistä seuraavilla kierroksilla. Toimijat voivat käyttää sanktiointia pyrkiessään pakottamaan vastapelaajaa takaisin pelin yhteistoiminnalliseen tasapainoon. Pelin rakenteeseen sisäistettynä tämä sanktiointi yhteistoimintaan pakottamiseksi poikkeaa luvussa (Luku 2.2.3) esitetystä yhteistoiminnallisuudesta ulkoisena rajoitteena, jossa pelin päätyttyä päätetään pelin rakenteeseen nähden ulkopuolisen kriteerin avulla.

Toimijat pitävät folk-teoreemassa tasapainon vakautta yllä uhkaamalla, että tasapainosta poikkeavaa toimijaa sanktioidaan alemmilla hyödyillä tulevilla periodeilla (Kreps 1995, 75). Jotta sanktio voisi vaikuttaa, toimijoiden hyödyt eivät voi olla samansuuruiset (Ks. Taulukko 28 s. 196). Koska aikahorisontti on pitkä, ja toimijat ovat kärsivällisiä, sanktiolla uhkaaminen

---

⁸⁵ Vastakkainen käsite maksimin –tulema tarkoittaa John Rawlsin kuvaamaa kuvitteellista tilannetta, jossa toimijat valitsevat elinolosuhteiden ja tulojen jakaumat tietämättömyyden verhon takaa niin, että valitsijat eivät tiedä omaa tulevaa sijoittumistaan. Rawlsin mukaan tietämättömyyden verhon takana valitsevat omaksuvat maksimin-strategian, jossa maksimaalisten tulemien minimi on suurin, ja ihmisten elinotot jakautuvat tasavertaisesti myös ajassa. (Rawls 1988, 106, 171)

on tehokasta (mm. Kreps 1990, 509-510). Hyötyjen erisuuruuden vaatimuksen ja tasapainosta poikkeavan rankaisemisen vuoksi peliin vaikuttaa, kuinka monta tukipäättökseen kokoon vaikuttavaa toimijaa osallistuu peliin (Ks. lukua 5.3). Jos peliin osallistuu yli kaksi strategista toimijaa, näiden hyötyjen on poikettava toisistaan, koska muutoin toimijat eivät voisi alentaa liittoutumalla ulkopuolisen toimijan hyötyjä (Fudenberg & Maskin 1986, 543).

Weniä (1994, 950) seuraten toimijan i minimaks-hyöty $u_i(m^i)$ strategiastaan a_i ehdollisena muiden toimijoiden i strategioille a_{-i} määritellään yhtälön (7) mukaan.

$$(7) \quad \text{Minimaks} = \text{minimi maksimeista } u_i(m^i) = u_i(a) = \min_{a_{-i}} \max_{a_i} u_i(a_i, a_{-i})$$

Toimijakohtaisesti rationaalinen hyötynsä maksimoija hyväksyy pelissä jatkaakseen minkä tahansa minimaks-tuleman aidosti ylittävän keskimääräisen tasapainotuleman (mm. Fudenberg & Maskin 1986, 533). Festivaalien tuenhakupelien yhteydessä minimaks-tuleman ylittävän tuleman tulee olla keskimäärin positiivinen ja tuenhakukustannukset aidosti ylittävä (Vrt. Fudenberg & Maskin 1986), jotta tuenhakijat pysyisivät pelissä myös seuraavilla periodeilla. Toimijan kannattaa jatkaa pelissä, kun toimijan keskimäärin periodia kohti saama tulema ylittää minimaks-tuleman (Fudenberg & Maskin 1986, 533-554). Minimaks-tuleman ylittävien hyötyjen muodostuminen ja mahdollisten ratkaisujen ääretön määrä edellyttää, että osa pelaajista valitsee usean kierroksen vangin dilemmassa yhteistoiminnallisen ratkaisun ainakin osalla pelikierroksista usean pelaajan vangin dilemmassa, ja toimijat hyväksyvät peliä jatkaakseen kaikki riittävän hyvät eli minimaks-tuleman ylittävät ratkaisut.

Pelin täydelliseksi tasapainoksi voi Milton Friedmanin mukaan muodostua mikä tahansa yhden vaiheen pelin Nash-tasapainoa Pareto-dominoiva tulemavektori (Fudenberg & Maskin 1986, 534). Folk-teoreema ei kerro, mihin minimaks-tulemaa Pareto-dominoivista tasapainoista toimijat päätyvät. Jos toimijat voivat kasvattaa hyötyään yhteistoiminnallisesti, heillä on mahdollisuus saavuttaa folk-teoreeman alueelle kuuluvassa yhteistoiminnallisessa pitkässä pelissä aidosti minimaks-tulemavektoria Pareto-dominoiva tulemavektori, jolloin ainakin jonkun toimijan tulema ylittää hänen minimaks-tulemansa. Opetusministeriön tuensaaja ylittää minimaks-tulemaansa parempaan ratkaisuun silloin, kun tuki ylittää tuenhaun reservaatiohyödyn tai ainakin sen reservaatiohyödyn, joka hakijalla oli tuensaannin alkaessa.

Opetusministeriön valtakunnallisille kulttuuritapahtumille myöntämien tukien kohdalla minimaks-tuleman on oltava positiivinen ja reservaatiohyödyn suuruinen, mutta koska festivaalien hakemus määrittää ainoastaan tuen ylärajan, minimaks-tukea ei voida rajata täsmällisesti tuntematta yksittäisen hakijan reservaatiohyötyä. Festivaalin minimaks-tuleman

ylittäväksi pienimmäksi tulemaksi tulee pienin mahdollinen myönnettävä tuki, jonka festivaali hyväksyy jatkaakseen pelissä (Ks. lukua 1.2.2).

Folk-teoreeman mukaista tuenjaon ja peliin osallistumisen vakautta tukee aineistossa se, että opetusministeriön tukea vuosittain saaneissa ei ole juuri lainkaan vaihtuvuutta, ja opetusministeriön tukea vähintään osana hakukerroista saaneiden festivaalien tuenhausassa ei ole juurikaan vaihtuvuutta. Näiden festivaalien saama tuki ylittää tuenhausta aiheutuvat transaktiokustannukset.

Hakijoiden tuenhakukustannuksia ilmentää myös se, että turhaan hakeneissa festivaaleissa esiintyy runsaasti vaihtuvuutta (Opetusministeriön tuenhakijat vuosina 1996-2000; Ks. Taulukko 4 s. 31 ja Taulukko 5 s. 31). Tuenhakukustannusten vuoksi minimaks-tuleman on oltava positiivinen. Tuenhakukustannukset alittavaa tukea tai kokonaan vaille tukea jääneet festivaalit eivät ole usein halukkaita jatkamaan tuen hakemista (Vuoden 1999 FF:n jäsenille suunnatun kyselyn vastaukset; Opetusministeriön tuenhakijat 1996-2000), vaikka jotkut sinnikkäästi turhaan hakevat festivaalit pystyvät toistuvan hakemisen avulla kasvattamaan mainettaan niin, että saattavat myöhemmin päästä tuen piiriin (Ks. lukua 3). Tarkastelemalla pienimpiä myönnettyjä tukia ja tuenhausta pysyvyyttä koskevia kyselyvastauksia voidaan päätyä arvioon, että aivan pienen ja ehkä satunnaisen tuen saaminen ei tyydytä kaikki tuenhakijoita.⁸⁶

Opetusministeriön tukien säilyessä vuodesta toiseen hyvin vakaina, niitä voidaan jaotella tuen määrän ja vakiintumisen suhteen kokoluokittain, vaikka kokoluokkia ei ole hallinnollisesti rajattu (Ks. Kukkonen 2000, 12). Tukea hakeva festivaali voi muodostaa etukäteisuskomuksen siitä, että saa tukea kustakin kokoluokasta, ja tehdäkseen uskottavan hakemuksen, tukea hakeva festivaali kirjoittaa haetun tuen määrän enintään hieman yli uskomustensa mukaisen kokoluokan ylärajan.

Silloin, kun toimijoiden hyödyt ovat samansuuntaiset (Ks. lukua 2.2.2) ja toimijat pelaavat esimerkiksi pelin koordinaation peliä (Wen 1994, 949), toimijat voivat ylittää Wenin (1994)

kehittämän efektiivisen minimaks-tuleman avulla minimaks-tulemaa korkeampaan pienimpään tulemaan. Hyötyään maksimoiva toimija joutui minimaks-hyötyynsä, kun kaikki muut toimijat pelasivat häntä vastaan. Kun jokin toimijoista pelaa toimijan minimaks-tilanteesta poiketen toimijan parasta vastinstrategiaa, toimija saa vähintään yhtä suuren hyödyn kuin minimaks-tilanteessa. Wen (1994) nimittää omaa hyötyään optimoivan toimijan tässä tilanteessa saamaa pienintä mahdollista hyötyä efektiiviseksi minimaks-tulemaksi. Efektiivinen minimaks-tulema ylittää toimijan minimaks-tuleman silloin, kun toinen pelaaja pelaa pelin hyötyrakenteen salliessa toimijan kannalta aidosti parasta vastinstrategiaa. Kun pelaajista muodostunut osajoukko I_s on sellainen, että sen jäsenten valinta vaikuttaa aidosti toimijan i tulemaan, niin joukkoon I kuuluva toimija i saa korkeimman tulemansa annetuista pelin tulemistä jonkun osajoukkoon I_s kuuluvan pelaajan pelatessa toimijan parasta vastinstrategiaa. Minimi näistä korkeimmista tulemistä muodostaa toimijan efektiivisen minimaks-tuleman $u_i(w^i)$, missä w^i muodostaa toimijan strategian. (Wen 1994, 950) (Yhtälö 8)

$$(8) \quad \text{Efektiivinen minimaks-tulema } u_i(w^i) = \min_a \max_{j \in I_s} \max_{a_j} u_i(a_i, a_{-j})$$

(Wen 1994, 950)

Fudenberg ja Maskin (1986, 536) eivät käsittele korreloivia strategioita folk-teoreeman yhteydessä, mutta huomauttavat, että kaksi korreloivien strategioidensa avulla kolmatta vastaan liittoutuvaa toimijaa voisi alentaa kolmannen hyödyn jopa minimaks-hyödyn alittavaksi, jos kolmas ei voi havaita korreloinnin tapaa (Ks. lukuja 2.2.7, 5.3.3 ja 6). Toisaalta toimijat voivat pelata toistensa parasta vastinstrategiaa esimerkiksi pelkän koordinaation peleissä (Wen 1994, 949), jolloin pelaajaa vastaan ei voida liittoutua - mutta liittoutumiseen ei myös ole tarvetta - jos pelaaja ei rationaalisena hyötynsä maksimoijana poikkeaa parhaasta vastinstrategiastaan. Vaikuttaakin, että Fudenbergin ja Maskinin useiden muiden folk-teoreemojen esikuvana toiminut hyötyjen erisuuruuden vaativa sanktioimisen mahdollistava ehto ei ole suoraan yhteensopiva Wenin (1994) esittämän efektiivisen minimaks-tuleman

---

⁸⁶ Kysyttäessä vuonna 1999 opetusministeriön tukea hakemattomilta FF:n jäseniltä syytä avustusten hakemattomuuteen viisi festivaalia kertoi hakeneensa turhaan aiempina vuosina yhden kertoessa, ettei usko saavansa tukea samankaltaisen festivaalin tuensaannin vuoksi. Näihin kysymyksiin vastanneista 11 festivaalista 8 ei saanut opetusministeriön tukea vuonna 1999. Vastajaat kertoivat hakeneensa turhaan vähintään kerrasta kolmeen kertaan. Yksi vastaajista kertoi luopuneensa tuen hakemisesta saatuaan liian pienenä pitämänsä tuen usean turhan haun jälkeen. Festivaalien hyväksymän tuen alaraja eroaa festivaalikohtaisesti. Osa festivaaleista saattaa jatkaa tuen hakemista, vaikka olisi saanut budjettiinsa verrattuna vähäistä tukea (Kukkonen 2001, 16-17; Vuotta 1999 koskenut kysely FF:n jäsenille; Opetusministeriön tuen hakijat ja saajat 1996-2000), koska festivaali saattaa käyttää tukea signaalina taiteellisesta laadusta tai luottamuksesta festivaalin toimintaan pyrkiessään hakemaan muita tukia.

kanssa, koska efektiivinen minimaks-tulema sallii pelkän koordinaation pelit ja samansuuruiset hyötyjärjestykset. Pelaajien hyötyjärjestysten ollessa samoja muut pelaajat kärsivät tästä hyödyissään, jos jokin pelaaja poikkeaa parhaasta vastinstrategiastaan esimerkiksi irrationaalisuuden vuoksi. Sanktiot eivät kuitenkaan voi auttaa palauttamaan toimijaa parhaaseen vastinstrategiaan, koska sanktion toimiminen vaatii erilaisen hyötyjärjestyksen, ja sanktio ei auta, jos pelaaja ei irrationaalisuutensa vuoksi välitä hyödystään. Toisaalta, jos pelaajien hyödyt ovat samoja, rationaalisella pelaajalla ei ole syytä poiketa parhaasta vastinstrategiastaan, eikä myös sanktiointiin ole silloin aihetta. Korreloivien strategioiden pelissä ainoastaan koordinaation epäonnistuminen esimerkiksi virheen tai viestinnän puutteen ja tasaväkisten tasapainojen vuoksi saattaisi edellyttää jotain sanktiointia vastaavaa keinoa johonkin tasapainoon pääsemiseksi.

5.1.3 Tasapainoksi vakiintuminen ja osapelitäydellisyys

Koska toimijat ovat folk-teoreeman pätiessä kärsivällisiä ja saavat positiivista hyötyä, he ovat halukkaita hyväksymään tasapainoksi minkä tahansa minimaks-tuleman ylittävän ratkaisun, johon on päädytty. Krepsin (1991, 507-509) mukaan mikä tahansa vähintään minimaks-tuleman tuova strategia voi olla Nash-tasapainostrategia myös olematta osapelitäydellinen tasapaino. Toimija ei voi parantaa hyötyään poikkeamalla Nash-tasapainosta yksipuolisesti. Nash-tasapaino voi siis olla mikä tahansa vakiintunut tasapaino, eikä sen välttämättä tarvitse olla osapelitäydellinen tasapaino. Myös muut kuin osapelitäydelliset tasapainot saattavat säilyä toistetussa pelissä melko vakaina, jos tasapainosta ei kannata poiketa yksipuolisesti (Vrt. Kreps 1990, 506-507). Nash-tasapainoksi riittää esimerkiksi vangin dilemmassa ei-yhteistoiminnallinen ratkaisu, ja myös folk-teoreemassa jonkin vaiheen Nash-tasapainoksi riittää minimaks-tuleman suuruinen hyöty.

Sen sijaan kaikki osapelitäydelliset tasapainot ovat Seltenin todistaman mukaan myös Nash-tasapainoja (Ks. Selten 1990 b; myös mm. Bierman & Fernandez 1998, 133-135; Luku 4.1). Esimerkiksi Smith (1995), Fudenberg, Levine & Maskin (1994) ja Wen (1994) hyödyntävät osapelitäydellisen tasapainon toteuttavaa folk-teoreeman versiota, ja määrittelevät ehdot osapelitäydellisen tasapainon syntymiselle. Jos tasapaino pääsee muodostumaan osapelitäydelliseksi, se vakauttaa pelin ratkaisua. Efektiivistä minimaks-tulemaa dominoivat tulemat muodostavat Wenin (1994, 949) mukaan osapelitäydellisen tasapainon. Hänen mukaansa mikä tahansa riittävän kärsivällisten toimijoiden saavutettavissa oleva staattisen pelin (stage game) tulemavektori muodostaa osapelitäydellisen tasapainotuleman vastaavassa

toistetussa pelissä ainoastaan, jos saavutettavissa oleva tulemavektori dominoi efektiivistä minimaks-tulemavektoria. (Wen 1994, 949) Wen ei myös aseta ehtoja staattiselle pelille, joten hänen folk-teoreema soveltuu kaikkiin toistettuihin peleihin ja kahden tai useamman toimijan kanssa, myös pelkän koordinaation peleihin (Wen 1994, 949). Osapelitäydellinen minimaks-tulemat ylittävä tasapaino on kuitenkin ongelmallinen silloin, kun toimijoilla on vangen dilemman tapaan ainoastaan kaksi valintaa, joista aina osapelitäydellinen tasapaino ei ole Pareto-optimaalinen. Toistetussa vangen dilemmassa tämä tarkoittaisi, että vastapelaaja pelaisi toimijan parasta vastinstrategiaa eli harjoittaisi yhteistoimintaa ja toimija pelaisi omaa parasta vastinstrategiaansa eli harjoittaisi yhteistyötä, vain jos toimijan aikapreferenssi olisi riittävän kärsivällinen. Molempien toimijoiden parhaan vastinstrategian pelaaminen tarkoittaisi kahden pelaajan vangen dilemmassa, että pelaajat toimisivat Pareto-optimisissa, mikä ei ole vangen dilemmassa osapelitäydellinen Nash-tasapaino, jos toimijat eivät ole varmoja toistensa yhteistoiminnasta jostain pelin rakenteeseen nähden ulkoisesta syystä käsin (Ks. lukua 2.2.4). Vangen dilemman kaltaisten konfliktin sisältävien pelien vuoksi ei ole ehkä Wenistä (1994) poiketen aivan selvää, että efektiivisen minimaks-tulemaa parempaa tasapainoa voidaan kaikissa tapauksissa kutsua osapelitäydelliseksi Nash-tasapainoksi, jos toimijat eivät voi käyttää pelin rakenteeseen nähden ulkopuolista informaatiota - kuten vahvaa uskomusta pelaajien riittävän kärsivällisistä aikapreferensseistä. Jos kahden pelaajan vangen dilemmassa vastapelaaja pelaa toimijan parasta vastinstrategiaa eli harjoittaa yksipuolisesti yhteistoimintaa, ja toimija tietää vastapelaajan noudattavan tätä strategiaa myös jatkossa, niin riittävän kärsimätön toimija saa yksipuolisesti poiketessaan suurimman hyödyn. Jos vastapelaaja kuitenkin maksimoi omaa hyötyään, hänen ei kannata harjoittaa pitkään yksipuolista yhteistoimintaa, vaan hän sanktioi, eikä edellinen tilanne voi säilyä osapelitäydellisenä tasapainona.

Efektiivistä minimaks-tulemaa dominoivien tulemien täytyy olla sellaisia, että vähintään kaksi pelin toimijaa pelaa toistensa parasta vastinstrategiaa, jolloin nämä toimijat päätyvät tilanteeseen, josta kummankaan ei kannata muiden tekijöiden säilyessä ennallaan poiketa yksipuolisesti, ja toimijat ovat Nash-tasapainossa. Wenin efektiivinen minimaks-tulema näyttäisi voivan toteutua ja muodostua osapelitäydelliseksi tasapainoksi hyötyrakenteeltaan vangen dilemman tyyppisissä peleissä vain, jos folk-teoreeman edellyttämän toimijoiden kärsivällisyyden ja pelin pituuden lisäksi molempien toimijoiden uskomukset ovat pikemminkin Axelrodin (1984, passim) esittämän kaltaiset (toimijat aloittavat

yhteistoiminnalla, eivätkä poikkeaa siitä ensiksi), eivätkä osapelitäydellisyyden perusteella vangin dilemmaan liitetyt.

Toimijan efektiivinen minimaks-hyöty muodostuu tämän staattisen pelin reservaatiohyödystä, ja jos toimijan hyöty on erisuuri verrattuna muiden toimijoiden hyötyyn, staattisen pelin reservaatiohyöty muodostaa myös toimijan minimaks-hyödyn. Silloin, kun opetusministeriö myöntää yksittäiselle festivaalille tämän reservaatiohyötyä suuremman tuen eli tuenhakustrategian alueelle kuuluvan tuen ja pelaa samalla tuenhakijan kannalta parasta vastinstrategiaa, tuenmyöntöön voidaan soveltaa Wenin (1994) efektiivistä minimaks-tulemaa. Festivaalien tuenhakupeleissä yhteistoiminnalliseen osapelitäydelliseen tasapainoon riittää tukijan hakustrategia $]0+\text{reservaatiohyöty tai } 0+\text{tuenhakukustannukset, haettu tukisumma}]$, ja tuenmyöntäjä myöntää tuen tältä väliltä (Ks. lukua 1.2.2), jolloin tuenhakijan strategia ei rajaa osapelitäydellistä tasapainoa täsmällisesti, mutta mahdollistaa pelin jatkumisen osapelitäydellisenä. Milloin Nash-tasapainoon on päädytty, se on usein hyvin kestävä, koska yhdenkään toimijan ei kannata jaksottaisen rationaalisuuden perusteella poiketa siitä yksipuolisesti.

5.2 Folk-teoreema ja aikahorisontti

5.2.1 Äärettömien pelien minimaks-hyödyt ja tasapainot

Äärettömästi toistetusta tai etenevästä pelistä puuttuu viimeinen periodi, josta lähtien takaperoisen induktion tulemia voitaisiin laskea kohti ensimmäistä periodia. Tämän vuoksi äärettömän pelin tasapainoja ei voida ennustaa, toisin kuin useissa rajatun periodimäärän kestävässä peleissä. Jos pelissä ei diskontata lainkaan, minkä tahansa periodin hyöty on yhtä arvokas, ja mikä tahansa positiivisen hyödyn tuova valinta kasvaa äärettömässä pelissä äärettömiin. Äärettömässä horisontissa myös periodittaisesta optimista poikkeaminen ei juuri vähennä koko pelistä kertyviä hyötyjä, ja myös sanktiointistrategian valitseminen poikkeajaa vastaan ei juuri vähennä sanktioijan itsensä käänsä koko pelistä saamaa periodittaista keskiarvohyötyä (mm. Fudenberg & Maskin 1986, 533-554). Tällä perustellaan Pareto-optimaalisten tasapainojen kestävyyttä äärettömissä peleissä silloinkin, kun ne ovat muodostuneet toistamalla ei-yhteistoiminnallisia pelejä.

Fudenberg & Maskin (1986, 533-554) pitävät folk-teoreemaa sovelluksena juuri toistetusta pelistä, jossa toimijat joutuvat yhden kierroksen optimaalisen vastinstrategian lisäksi

huomioimaan koston mahdollisuuden. Folk-teoreeman äärettömän diskonttaamattoman horisontin ominaisuutena pidetään usein sitä, että toimija voi sanktioida tasapainosta poikennutta vastapelaajaa kärsimättä itse hyödyissään sanktiointistrategiasta (Ks. mm. Fudenberg, Kreps & Maskin 1990, 557). Folk-teoreeman lukuisat tasapainotulemat voivat olla keskimääräisiä tulemia eri periodeilta (Fudenberg & Maskin 1986, 533-554). Folk-teoreeman ehtojen pätiessä mikä tahansa saavutettavissa oleva ja toimijakohtaisesti rationaalinen staattisen pelin tulema on keskimääräinen tasapainotulema vastaavassa toistetussa pelissä (Wen 1994, 949). Jos diskonttausta ei ole, niin pitkän aikavälin toimija painottaa kaikkia periodeja samanarvoisena. Pitkän aikavälin diskonttaamaton toimija voi mm. Fudenbergin, Krepsin & Maskinin (1990, 557) mukaan periodikohtaisten tulemiensa keskiarvoa maksimoidessaan saada täyden kompensaation myös lyhyellä aikavälillä epäedulliseksi jäävistä satunnaistamisstrategioista.

Äärettömän horisontin diskonttaamaton peli asettaa folk-teoreeman toteutumiselle vähiten ehtoja. Äärettömän horisontin diskonttaamattomassa pelissä mikä tahansa saavutettavissa oleva ja pelaajille positiiviset hyödyt tuottama tulema voi vakiintua tasapainoratkaisuksi, kunhan toimijan odotettavissa oleva hyöty on vähintään niin suuri kuin, mitä hän voisi odottaa, jos kaikki muut toimijat liittoutuisivat häntä vastaan. (Kreps 1990, 507-508) Jos toimija voi luopua tukea hakevien festivaalien tavoin pelistä, toimijan hyödyn on lisäksi ylitettävä hänen reservatiohyötynsä tai transaktiokustannuksensa. Lievä irrationaalisuus tai uskomus vastapelaajan mahdollisesta irrationaalisuudesta riittää Krepsin, Wilsonin, Milgromin ja Robertsin mukaan takaperoisen induktion murtamiseen (Ks. myös lukuja 4.3-4.4), ja mahdollistaa myös sen, että kärsivällisten pelaajien pelissä mallittaja voi mieleisensä lievän irrationaalisuuden valitsemalla saada tulokseksi mitä tahansa toivottua minimaks-tulemaa lähellä olevan ratkaisun (Fudenberg & Maskin 1986, 534-535). Usein tutkija mallittaa pelin rakenteen ja edellytetyt minimaks-tulemat, ja pohjana käytetään usein toistettavaa vangin dilemmaa. Kuitenkin festivaalien hakiessa tukea opetusministeriöltä tuenmyöntäjä käytännössä mallittaa tuenmyöntöjärjestelmänsä avulla peliin sisälle päässeille (Ks. lukuja 1.3.2, 1.3.3 ja 3.3) edellytetyt vähintään minimaks-tulemat saavuttavat tulemat.

Missä tahansa kahden toimijan toistetussa diskonttaamattomassa pelissä mallittaja voi valita sellaisen irrationaalisuuden muodon, että valitaanpa mikä tahansa pieni positiivinen todennäköisyys $\varepsilon > 0$, löytyy jokin äärellinen määrä toistoja niin, että suurella todennäköisyydellä $(1-\varepsilon)$ toimija on rationaalinen ja keskimääräiset tulemat jostakin jaksottaisesta tasapainosta ovat lähempänä kuin ε :n etäisyydellä mitä tahansa minimaks-

tuleman ylittävää toivottua tulemaa. (mm. Fudenberg & Maskin 1986, 538, 541, 546-547; Rasmusen 1991, 119)

Äärettömän horisontin diskonttaamattoman pelin folk-teoreeman optimaalisia strategioita voidaan niiden moninaisuudessa verrata äärettömän horisontin dynaamisen optimoinnin optimaalisiin strategioihin. Krepsin (1990, 512) mukaan mikä tahansa dynaamisen optimoinnin strategia, jota ei voida parantaa (unimprovable) muodostuu optimaaliseksi strategiaksi rajallisten hyötyjen äärettömän horisontin pelissä, eikä toimijan kannata sen vuoksi poiketa tästä strategiasta. Ääretön diskonttaamaton peli, jossa toimija siis preferoi kaikkia periodeja yhtä paljon, muodostaisi runsaudentilan, jossa strategian valinnasta riippumatta hyödyt kasvaisivat äärettömiin, eikä strategian valinnalla lopultakaan olisi merkitystä niin pitkään, kun periodikohtaiset hyödyt olisivat positiivisia. Äärettömän horisontin diskonttaamattomassa pelissä on vaikea perustella sitä, miksi ylipäätään jonkun toimijan kannattaisi sanktoida periodikohtaisesta yhteistoiminnallisesta tasapainosta poikkeajaa palauttaakseen poikkeajan tasapainoon, jos vain poikkeamastakin seuranneet hyödyt ovat positiivisia, ja hyödyt joka tapauksessa lähestyvät periodien kuluessa ääretöntä, koska diskonttauksen puuttuessa hyötyjen kertymänopeudella ei ole merkitystä.⁸⁷

Opetusministeriön tuen hakupeli saattaisi muodostaa äärettömän horisontin diskonttaamattoman tai lievästi diskontatun pelin, koska sekä julkinen valta että festivaalit pyrkivät elämään hamaan tulevaisuuteen. Festivaalit perustetaan äärettömäksi ajaksi ja ne pyrkivät elämään aina uudelle periodille. Tukijat saavat hyötyä myös festivaalien toiminnan toistuvuudesta, koska festivaalit voivat muodostua sosiaalisiksi polttopisteiksi. Niin pitkään, kun toiminta onnistuu riittävän hyvin ja festivaali saa tukea ja yleisöä, festivaali elää seuraavalle periodille (Ks. lukuja 3 ja 4). Jos festivaali sen sijaan perustettaisiin äärelliseksi ajaksi, festivaalin tuensaanti saattaisi vaikeutua takaperoisen induktion perusteella, koska tukipäätökset tehdään ylimääräisiä tappioihin tarkoitettuja tukia lukuun ottamatta osittain seuraavaa ohjelmaa varten ja osittain festivaalin toiminnan jatkuvuuden turvaamiseksi (Ks. lukua 1.1.3). Myös, jos opetusministeriöllä ei olisi intertemporaalisia tavoitteita, eikä tukija saisi hyötyä festivaalien toiminnan jatkuvuudesta, ministeriön yhden periodin optimaaliseen strategiaan saattaisi sisältyä nykyistä vähemmän tuenmyöntöä, ja äärimmillään lyhytnäköisen

---

⁸⁷ Rawls (1988, 171) tosin esittää, että koko yksilön eliniän arvostaminen ja yksilöiden välinen tasa-arvoisuus edellyttäisivät diskonttaamattomuutta, vaikka hän kuvaakin pääosin äärellisen ajan elävien yksilöiden valintamenetelmiä. Koska Rawlsin maailmassa hyötyjä ei näytetä voitavan summata ajassa, diskonttaamattomuudesta ei hänellä muodostu runsaudentilaa, vaan Rawls päätyy maksimintulonjakoperiaatteeseensa niukkuudesta käsin halutessaan ehkäistä heikoimpia elinoloja.

hyödyn maksimoinnin näkökulmasta tukea ei myönnettäisi lainkaan. Koska festivaalin kuolema tapahtuu viipeellä, festivaali luultavasti pystyisi vaille yksittäistä tukea jäädessäänkin tuottamaan jo pitkälle järjestellyn festivaalin, ja tappiot realisoituisivat pelin päätyttyä jonkun muun maksettaviksi.⁸⁸ Tämä opetusministeriön ja festivaalin tuenhakupelin ei-yhteistoiminnallinen ratkaisu vastaisi ei-yhteistoiminnallista tasapainoa Rasmusenin (1991, 97-99) esittämässä yrityksen ja kuluttajien välisessä maineenmuodostuspelissä, jossa yritys tuottaa joko heikkoa tai korkeaa laatua, ja jos yritys tuottaa yhden periodin heikkoa laatua, niin kuluttajat eivät sen jälkeen osta. Opetusministeriön ja festivaalien välisen pelin toisen tasapainon muodostaa äärettömän horisontin yhteistoiminnallinen tasapaino, jossa opetusministeriö on kiinnostunut festivaalien jatkuvuudesta ja tukee festivaaleja vuosittain, ja festivaaleja tuotetaan vuosittain. Sen vastine Rasmusenin pelissä muodostuu, kun yritys tuottaa korkeaa laatua, ja kuluttajat ostavat yrityksen tuotteita, koska he ovat havainneet yrityksen tuottaneen aiemmillä periodeilla korkeaa laatua. (Vrt. lukuun 3)

Opetusministeriön tavoitteena voi olla melko tasainen eri periodien välinen kulutus ja kulttuurituotanto, ja julkisen vallan ei sen vuoksi olisi mielekästäkään diskontata tulevia veikkausvoittovaroja, joista tuki festivaaleille maksetaan. Veikkausvoittovaroja ei myös voi diskontata sen vuoksi, että tulevia veikkausvoittovaroja ei ole vielä olemassa, ja niiden tuleva kertyminen ja käyttötarkoitukset ovat epävarmoja. Veikkausvoittovarojen diskonttaus siis pitkälti estyy silloinkin, vaikka toimija haluaisi diskontata. Festivaalien tuen uhkana on, että veikkaajat saattavat siirtyä muihin peleihin ja veikkausvoittovarot voidaan budjetoida muihin kohteisiin. Veikkausvoittovarojen käytöstä poiketen esimerkiksi investointipäätöstä tehtäessä investoijan omistamat varat ovat jo olemassa joko tuottajalla tai rahoittajilla, ja niitä on luontevaa diskontata, koska ne voitaisiin investoinnin sijaan sijoittaa vaihtoehtoisesti esimerkiksi kasvamaan korkoa. Koska julkinen valta saa kulttuurin jatkuvuudesta olemassaoloarvoa, opetusministeriön tuenhakupelissä diskonttaus ei ole kovin keskeistä. Tämä on poikkeuksellista talouteen liittyvien pelien keskuudessa (Vrt. esim. Fudenberg & Maskin 1986, 533).

Festivaalit elävät kulloisenkin periodin kassarajoitteen vuoksi niukkuuden maailmassa, mistä saattaisi ensituntumalta seurata festivaalien runsaan järjestämisen (Ks. Kukkonen 2000, 61-70) ja tahdon voimakkuuden (Ks. lukua 2.1.2) kanssa ristiriitaisesti, että festivaalit olisivat kärsimättömiä diskonttaamaan tulevia hyötyjä. Kuitenkin, koska festivaali ei voi saada

---

⁸⁸ Festivaalit maksavat usein itse myöhempiä vuosina aiempia tappioitaan, mutta saavat myös tappioavustuksia

kuolemansa jälkeen tukia tai muutakaan hyötyä, festivaali ei kykene investoijista poiketen käytännössä diskonttaamaan, mistä seuraten festivaalin aikapreferenssi muodostuu seuraaville periodeille elämisen todennäköisyydestä⁸⁹. Koska opetusministeriön tuen vakiintuneiden saajien kuoleman todennäköisyys on ollut ainakin 1990-luvun loppupuolen noususuhdanteen aikana erittäin pieni yhden vakiintuneen tuensaajan päättäessä toimintansa, vastaavan vaikutuksen pelihorisonttiin aiheuttava diskonttotekijä on lähellä yhtä, ja tuenhakupelistä muodostuu pitkän aikavälin kärsivällisten toimijoiden peli. Pidemmän tarkastelujakson aikana ja laskusuhdanteessa myös vakiintuneiden tuensaajien kuoleman todennäköisyys luultavasti hieman kasvaa.

5.2.2 Äärellisten folk-pelien ehdot

Äärellisessä pelissä folk-teoreeman toteutuminen edellyttää kärsivällistä aikapreferenssiä sekä epävarmaa päättymisperiodia tai riittävän lievää diskonttausta. Diskonttotekijä ja pelin päättymistodennäköisyys vastaavat toiminnallisesti toisiaan (mm. Shubik 1991, 289), ja molemmat vaihtoehdot voivat päteä festivaalin hakiessa tukea opetusministeriöltä. Takaperoinen induktio ei toteudu myös äärellisissä peleissä, joissa pelin päättymisperiodi on epävarma, koska toimijat eivät voi varmuudella poistaa epäoptimaalisia vastinstrategioita mistään tietystä viimeisestä periodista lähtien (Vrt. lukuun 4). Folk-teoreema pätee myös äärellisiin toistettuihin tai pitkiin peleihin ensinnäkin, jos toimijat huomioivat riittävän kärsivällisesti myös tulevien periodien hyötyjä, eli periodikohtainen aikapreferenssi on nolla tai lievän positiivinen, ja vastaavasti diskonttotekijä on riittävän lähellä ykköstä (Fudenberg & Maskin 1986; mm. Rasmusen 1991, 92-93). Toisekseen folk-teoreema pätee äärellisiin peleihin, jos pelin päättymisen todennäköisyys on kulloisellakin periodilla pieni (mm. Kreps 1990, 536; Rasmusen 1991, 93), koska silloin ei löydy täsmällistä kohtaa, josta takaperoinen induktio voisi alkaa. Nuoren tai yhdestä tukijasta riippuvaisen festivaalin todennäköisyys kuolla on suurempi verrattuna jo toimintansa vakiinnuttaneeseen ja useita

---

useimmin kunnilta, mutta harvemmin opetusministeriöltä tai esimerkiksi kirkolta (Kukkonen 2001, 66-67).

⁸⁹ Seuraavalle periodille elämisen aiheuttamaa ongelmaa käsitellään takaperoiseen induktioon liittyvän alituisen pelin päättymisvaaran avulla luvussa 4. Seuraavalle periodille eläminen muodostaa festivaalin suurimman ongelman, ja festivaali ei ole halukas vaihtamaan nykyisen periodinsa hyötyjä seuraavien periodien hyötyihin. Tästä ei kuitenkaan seuraa, että festivaali diskonttaisi voimakkaasti, koska festivaalilla ei ole käytännössä mahdollisuutta diskontata sellaisia hyötyjä, joiden saamista ei voi siirtää tulevaisuudesta nykypäivään. Festivaali voi saada tulevia hyötyjä ainoastaan elämällä seuraaville periodeille. Lisäksi osa tuista perustuu välittömän toiminnan tukemisen ohella kulttuurin olemassaolon tukemiseen. Festivaali voi saada kulttuurin olemassaoloarvon perusteella myönnettäviä tukia ainoastaan, jos tuenmyöntäjä uskoo festivaalin haluavan elää pitkälle tulevaisuuteen.

tukia saavaan festivaaliin (Vrt. luvut 3.1.1 ja 3.4). Mahdollisia tasapainoratkaisuja on runsaasti, vaikkakin vähemmän kuin äärettömän horisontin peleissä, koska jos festivaalin kuoleman todennäköisyys ylittää nollan, peli päättyy viimeistään periodikohtaisten pelin päättymisen todennäköisyyksien summautuessa yhteen. Koska festivaaleja halutaan järjestää pitkällä aikavälillä, myös festivaalien kuolemat tulevat aina yllätyksinä, ja ovat aineiston valtakunnallisen kokoluokan festivaalien keskuudessa erittäin harvinaisia⁹⁰.

Koska festivaalin järjestämiseen sisältyy julkishyödykkeeseen ja yhteistoiminnallisuuteen liittyviä tavoitteita, ja koska festivaalien järjestämiseen halukkaita kiehtovat ensi sijassa muut asiat kuin välitön taloudellinen voitto, on luontevaa olettaa järjestäjien ja valtiiovallan kaltaisen pitkäaikaisen tukijan olevan aikapreferenssiltään kärsivällisiä. Tuenhakupeli saattaa olla festivaalin kassarajoitteen rajoissa lähellä diskonttaamatonta peliä tai jopa diskonttaamaton peli (Ks. alaviitettä 89 s. 187), koska festivaalit käyttävät yleensä kullakin kaikki periodilla saamansa tuet, ja festivaalin tavoitteena on elää aina seuraavalle periodille ja mieluummin kasvaa ja vakiintua merkittäväksi ja säännölliseksi kulttuurin tarjoajaksi ja rakentaa mainetta siitä, että se eläisi hyvissä voimin myös tulevaisuudessa, ja festivaalien olisi myös käytännössä mahdotonta diskontata tulevia tukia ja omaa tulonhankintaa ennen uuden festivaalin järjestämistä. Jos festivaalin kaikki kulloisenkin periodin tulot huomioiva minimaks-tulema riittää festivaalin elämiseen seuraavalle periodille, niin festivaali voi pelata diskonttaamatontakin peliä. Mutta jos eri tulonlähteistä saatavien minimaks-tulemien summa alittaa festivaalin välttämättä sillä periodilla tarvitsevan kassan, festivaali ei olisi valmis vaihtamaan kyseisen periodin tulemasta vähääkään myöhempien periodien tulemaan.

Diskonttauksen käyttö on mm. Fudenbergin & Maskinin (1986) mukaan hyvin yleistä taloutta kuvaavissa peleissä. Erilaisten tukijoiden diskonttausaste saattaa erota. Esimerkiksi kunta saattaa arvioida festivaalin tuottamia tulevia hyötyjä diskontaten samoin kuin muitakin investointeja arvioidessaan päättäessään, kannattaako paikallisen festivaalin tilojen rakentamista tukea. Vaikka opetusministeriö ei intertemporaalisten tavoitteiden ja varanhankintatapansa vuoksi diskonttaisikaan tulevia hyötyjä, opetusministeriön tuen hakupelit muistuttavat diskontattua peliä siinä, että tasapainostrategiasta poikkeamisesta

---

⁹⁰ Vuosittain myös jokin kookas festivaali kärsii suuren tappion, mutta useimmiten festivaalin toiminnan jatkamiseksi löydetään keinoja: festivaali saattaa saada tappiontukia (Vuotta 1999 koskeneeseen kyselyyn vastanneet FF:n jäsenet), velkojat tai tukijat saattavat tulla vastaan (Opetusministeriön tuensaajat vuosina 1996-2000; Vuotta 1999 koskeneeseen kyselyyn vastanneet FF:n jäsenet), tai festivaalin järjestäjän joutuessa selvitystilaan festivaalille etsitään uusi järjestäjä (Opetusministeriön tuenhakijat vuosina 1996-2000). Tiukempina vuosina 1993-1994 (FF:n jäsenten kyselyt 1993-1994 ja 1999) eroja festivaaleissa on ehkä hivenen enemmän.

voidaan sanktioida hyvin rajallisesti, jos pelin halutaan jatkuvan tietyn festivaalin kanssa. Festivaalin sanktioinnista seuraa festivaalin kuoleman tai kaupallistumisen uhka (Ks. Kuvio 16 s. 126 ja Kuvio 17 s. 130).

5.2.3 Pitkän ja lyhyen aikavälin toimijat samassa pelissä

Folk-teoreemaa voidaan soveltaa myös peleihin, joissa toimijoiden aikapreferenssi ja pelistä poistumisen todennäköisyydet eroavat (Fudenberg, Kreps & Maskin 1990, passim). Esimerkiksi opetusministeriön ja tuenhakijan aikapreferenssi tai elämän pituus voivat erota festivaalin suuremman kuoleman todennäköisyyden vuoksi. Opetusministeriö näyttäisi pelaavan ääretöntä ja mahdollisesti diskonttaamatonta peliä (Ks. alaviitettä 89 s. 187), jossa se välittää festivaalien saamasta tuesta ja festivaalien elämisestä seuraavalle periodille. Opetusministeriön tuen lakkaamiseen tarvittaisiin suuri institutionaalinen muutos, jossa joko opetusministeriön asema valtakunnallisten kulttuuritapahtumien tuen myöntäjänä päättyisi, tai festivaalien tukemiseen käytettyä osaa veikkausvoittovaroista siirrettäisiin muuhun tarkoitukseen (Vrt. lukuihin 1.3.2 ja 3.3). Festivaalien kannalta uhan muodostaa se, että festivaalien tukemisen vakiintuneisuudesta huolimatta opetusministeriönkään tuet festivaaleille eivät sisälly lakisääteisiin tukiin vaan veikkausvoittovaroihin (Ks. lukua 1.3.2; Ks. alaviitettä 15 s. 35). Opetusministeriöön verrattuna festivaali saattaa olla kassarajoitteen vuoksi kärsimättömämpi välittömien tulemien suhteen, mutta diskontata sen jälkeisiä periodeja vain lievästi subjektiivisesta kuoleman todennäköisyydestään riippuen.

Fudenberg, Kreps ja Maskin (1990, passim) soveltavat folk-teoreemaa toistettuun ja lievästi diskontattuun peliin, jossa pitkän aikavälin toimijaa vastaan pelaa lyhyen aikavälin peräkkäisiä pelaajia. Tätä peliä voidaan soveltaa hieman muunneltuna ensinnäkin pitkän aikavälin toimijan opetusministeriön ja siihen verrattuna lyhyemmän aikavälin toimijan festivaalin väliseen peliin, ja suurempaan pitkällä aikavälillä pelaavan vakiintuneen festivaalin ja lyhyellä aikavälillä pelaavan speaktaakkelin, messun tai stadionkonsertin väliseen peliin. Fudenbergin, Krepsin ja Maskinin (1990) pelissä lyhyen aikavälin toimija maksimoi tämän periodin tulemiaan, ja pitkän aikavälin toimija maksimoi yksittäisten periodien diskontattua tulemiensa summaa $(1-q)\sum_{i=0}^t q_i g_i(a^i)$, missä a^i muodostaa pitkän aikavälin pelaajan aikana t pelaaman valintaprofiilin (Fudenberg, Kreps & Maskin 1990, 559), ja diskonttotekijää merkitään kirjoittajista poiketen tässä yhdenmukaisuuden vuoksi q :lla. Pelin lyhyen aikavälin hyötyään optimoivat toimijat pelaavat aina parasta lyhyen aikavälin vastinstrategiaansa, jolloin tasapainoratkaisujen täytyy sijaita lyhyen aikavälin toimijoiden

staatillisella reaktiokäyrällä (best response). Tämä vaikuttaa saavutettavissa oleviin hyötyihin ja toimijoiden minimaks-tulemiin esimerkiksi niin, että toimijoiden siirtojärjestys vaikuttaa pelin ratkaisuihin. (Fudenberg, Kreps & Maskin 1990) Myös esimerkiksi heidän käyttämässään vangin dilemmassa lyhyen aikavälin toimijan optimaalinen strategia on usein ei-yhteistoiminnallinen ja aiheuttaa tehottomuutta, koska se ei ole pelin Pareto-optimaalinen strategia. Jos lyhyen aikavälin pelaajalla ei ole tietoa pitkän aikavälin toimijan valinnoista, lyhyen aikavälin pelaaja valitsee vangin dilemmassa ei-yhteistoiminnallisen strategian (Ks. Fudenberg, Kreps & Maskin 1990, 556).

Toimijoiden siirtojärjestys vaikuttaa ratkaisevasti tulemiin silloin, kun toimijoiden aikapreferenssit eroavat ja pelissä esiintyy konfliktin mahdollisuus. Jos lyhyen aikavälin toimija siirtää kullakin kierroksella ensin, pitkän aikavälin toimija voi reagoida siirtoon samalla kierroksella, ja lyhyen aikavälin toimija tietää tämän. Tällöin yksi tasapaino on, että lyhyen aikaväli toimija harjoittaa yhteistoimintaa tietäessään pitkän aikavälin toimijan vastaavan tähän, ja pitkän aikavälin toimija valitsee yhteistoiminnallisesti pitkän aikavälin etujensa mukaisesti. Jos taas lyhyen aikavälin hyötyään maksimoiva toimija siirtää toisena, niin hän valitsee ei-yhteistoiminnan, ja tämän tietäessään myös pitkän aikavälin toimijan optimaalinen välitön reaktio on ei-yhteistoiminta. (Fudenberg, Kreps & Maskin 1990, 555) Myös Kreps (1990, 534) esittää markkinoille pyrkivän lyhyen aikavälin pelaajan, jota vain lyhyen aikavälin hyöty kiinnostaa, ja jota vastaan pitkän aikavälin toimijan korkean laadun tuottaminen ei auta (Vrt. lukuun 3.2). Lyhyen ja pitkän aikavälin toimijoiden välisen hyötyhorisontin ero tulee esiin uuden festivaalin pyrkiessä opetusministeriön tuen piiriin. Lyhyellä aikavälillä festivaali ei voi odottaa saavansa enempää kuin satunnaisen pienen tuen, jonka riittämättömyyden vuoksi festivaalin kannattaa ehkä tyytyä ei-yhteistoiminnalliseen ratkaisuun. Opetusministeriön kannalta festivaalin valinta on ei-yhteistoiminnallinen. Pitkällä aikavälillä toistuva tuen hakeminen ja yksipuolinen yhteistyöstrategia saattaisi kuitenkin ehkä johtaa tilanteeseen, jossa festivaali pääsee opetusministeriön tuen piiriin, ja saa sen jälkeen lisäksi myöhemmin hankittua myös yksityistä rahoitusta. Tuottaessaan ohjelmaa yksityisen rahoituksen avulla festivaali samalla luultavasti estyy jatkossakin pääsemästä opetusministeriön tuen piiriin. (Ks. lukua 3)

Jos peliin osallistuu yhden periodin tuenhakija, se voi äärimmillään hakea tukea ja jättää tuen saatuaan festivaalin järjestämättä, saaden näin suurimmat lyhyen aikavälin hyödyt. (Vrt. Fudenberg, Kreps & Maskin 1990; Taulukko 16 s. 70 ja Kuvio 17 s. 130) Tällöin tuenhakukierros voidaan mallittaa kolmen siirron avulla: ensiksi festivaali hakee tukea,

toiseksi opetusministeriö päättää tuesta, ja kolmanneksi festivaali päättää järjestääkö ohjelman. Jos festivaali ei järjestä ohjelmaa, peli päättyy, ja festivaalin järjestäessä ohjelmaa peliä voidaan toistaa uusilla kierroksilla (Ks. myös lukuja 6.1 ja 6.2). Vaihtoehto, jossa festivaali ei järjestäisi ohjelmaa, on opetusministeriön valtakunnallisille kulttuuritapahtumille suuntaaman tuen hakijoiden joukossa epätodennäköinen, koska tukea hakevat festivaalit ovat jo eläneet useita periodeja, ja niille on ehtinyt muodostua pitkän tähtäimen tavoitteita, hyötyjä ja mainetta. Myös tuenmyöntäjä voi neuvoa yhden periodin hakijalta vaikuttavaa tai tuntematonta hakijaa hakemaan ensin valtakunnallisille kulttuuritapahtumille tarkoitettujen tukien sijaan esimerkiksi yksittäisten taidetoimikuntien tukia tai alueellisia tukia.

Festivaalien tuenhausassa pitkän aikavälin pelaajiksi pyrkimisellä, maineenmuodostuksella ja informaation välittämisellä on merkitystä. Opetusministeriön ja tuenhakijoiden pelistä voitaisiin rakentaa muunnelma, jossa tuenhakupeliin osallistuu sekä pitkän aikavälin toimija eli opetusministeriö että lyhyen aikavälin pelaajia eli tuenhakijoita niin, että lyhyen aikavälin toimijat elävät epävarman mutta usein yhtä periodia pidemmän ajan pitkän aikavälin pelaajiksi pyrkien. Ongelma ei ehkä ensisijaisesti ole yhteistoiminnan säilymisessä vaan siinä, miten tuen piiriin pääseminen tai riittävän korkealle tukitasolle pääseminen eli yhteistoiminnan alkaminen ylipäättään onnistuu. (Ks. lukua 3.3.2)

Folk-teoreemaa vastaavat tulokset pätevät myös, kun yksi äärettömän toistuvan pelin toimija saa vastaanansa peräkkäisiä yksittäisen periodin pelaavia eri pelaajia, ja kaikki toimijat havaitsevat koko historian (Fudenberg, Kreps & Maskin 1990, passim). Peli voidaan rakentaa niin, että toimijat havaitsevat toistensa strategiat, tai realistisemmin niin, että toimijat havaitsevat vain tehdyt valinnat eivätkä itse strategiaa. Fudenberg ja Maskin (1986) esittävät folk-pelin, jossa myös sekastrategiat pätevät, ja pelaajilla ei tarvitse olla täyttä tietoa vastapelaajien strategioista, vaan tulemien havaitseminen riittää. Jaksoittaiset tasapainotulemat voivat lähestyä mitä tahansa toimijakohtaisesti rationaalista yhden kierroksen pelin tulemaa pitkässä, mutta äärellisessä epätäyden informaation pelissä, jolloin toimijoiden tulemat ovat miltei varmasti samat kuin yhden kierroksen tulemat (Fudenberg & Maskin 1986). Peli eroaa ketjuliikeparadoksista (Ks. lukua 4.2.1), koska pitkän aikavälin pelaajan viimeinen periodi ei ole tiedossa, jolloin takaperoinen induktio ei voi toteutua. Fudenbergin, Levinen & Maskinin (1994, 997-1039) esittämässä pelissä strategioita itsessään ei havaita, mutta julkisesti havaittavat tulemat toimivat signaalina toimijoiden toiminnasta. Myös tässä työssä tulemat havaitaan julkisesti mutta strategioita ei yleensä havaita. (Ks. lukuja 1.2, 1.3.3 ja 2.1.1)

Jos ainoastaan pitkän aikavälin toimijoita osallistuu peliin, sekastrategioita ei tarvita tasapainopolulla, koska pelaajat tietävät, että tasapainosta poikkeaminen johtaa sanktion uhkaan seuraavilla periodeilla. Lyhyellä aikavälillä tätä uhkaa ei kaikissa olosuhteissa ole, jolloin vähäinenkin diskonttaus alentaa pitkän aikavälin toimijan hyötyä johtaen tehottomuuteen. Strategioiden havaitsemattomuus vähentää siis tasapainoja, jos pelissä on lyhyen aikavälin pelaajia. (Fudenberg, Kreps & Maskin 1990, 556-559)

Vaikka esimerkiksi vangin dilemman tarjoaa yksinkertaisen ja sen vuoksi käytetyn konfliktin ja yhteistoimintamahdollisuuden sisältävän perustan tuenhaun mallittamiselle, tuenhakupelin eri kierrosten ei tarvitse olla kaikissa mallituksissa identtisiä. Havaittavissa määrin hyödynnettävä eri periodeilla toistuva säännönmukaisuus riittää mahdollistamaan osaltaan maineenmuodostuksen ja myös folk-teoreeman toteutumisen. (Vrt. Kreps 1990, 763) Tällainen lievästi varioituen toistuva ääretön ja lievästi diskontattu tai pienen festivaalikohtaisen päättymistodennäköisyyden sisältävä peli näyttäisi osaltaan soveltuvan myös opetusministeriön valtakunnallisille kulttuuritapahtumille myöntämään tukeen sekä sen ratkaisun vakiintuneisuuteen. Tuenhakijat koostuvat tukea vuosittain hakevista vakiintuneista tuensaajista sekä uusiksi tuensaajiksi pyrkivistä, ja epäsäännöllisen pituisen ajan elävistä festivaaleista (Ks. lukua 3).

5.3 Toimijoiden määrä

5.3.1 Yksi ratkaiseva toimija – kaksi toimijaa

Folk-teoreeman mukaisesti pelissä on lukuisia mahdollisia tasapainoja, joista ei voida erottaa yhtä, etenkin jos mukana on useita pitkän aikavälin pelaajia. Kuitenkin, jos mukana on vain yksi pitkän aikavälin pelaaja, tasapaino saattaa ehkä muodostua pitkän aikavälin toimijan preferoimaan valintaan (Fudenberg, Kreps & Maskin 1990, 571). Festivaalien laveiden tuenhakustrategioiden ja hakijoiden lukuisuuden vuoksi opetusministeriön tuenhakupelissä yksi pelaajista - tuen myöntäjä - on ainakin välitöntä hyötyään ajatellen lähes yksinvaltiaan asemassa. Tämä vakauttaa tukea, jos ratkaiseva toimija käyttäytyy sisäisesti johdonmukaisesti, ja jos tuenhakijoissa ei tapahdu tuenmyöntäjän tietoon tulevia merkittäviä muutoksia. Tuenhakupelien neuvottelutilanne on epäsymmetrinen, koska festivaali kertoo hakemuksessaan valmiuksistaan ja tavoitteistaan ohjelman järjestämiseksi ja vain hakemansa tuen ylärajan. Koska festivaalilla ei ole muuta tuenhakustrategiaa, ylisuurta tukea hakeva

festivaali jättää tuen määrän täsmennyksen opetusministeriölle. Festivaalilla ei ole juurikaan keinoja rajoittaa tuenhakustrategiaansa alhaalta millään sellaisella tavalla, että se sitoisi tuenmyöntäjää yhteistoiminnalliseen ratkaisuun (Ks. lukua 1.2.2), mutta festivaali voi pyrkiä vaikuttamaan tuenmyöntäjän preferensseihin kasvattamalla neuvotteluvoimaansa esimerkiksi maineenmuodostuksen avulla (Luvut 3 ja 6). Neuvottelutilanne on epäsymmetrinen myös, koska tuenhakijoita on tuensaajiin verrattuna runsaasti, ja haetut tuet ovat olleet vuosina 1996-2000 miltei aina huomattavasti myönnettyjä suurempia (Ks. luvun 1.2.2 alaviitettä 8) Hakemuksen jälkeen opetusministeriö päättää tuensaajista ja näiden tuista. Päätökseen vaikuttavat ensinnäkin opetusministeriön preferenssit: kuten halu tukea korkeatasoista taidetta ja määrittää korkeatasoiseen taiteeseen kuulumista omien kriteeriensä mukaisesti ja halu turvata festivaalien toiminnan jatkuvuutta. Sen sijaan uuden ja innovatiivisen tukeminen ei ole juurikaan ilmennyt tuenjaossa vuosina 1996-2000 ehkä aivan pienimpiä tukia lukuun ottamatta (Ks. lukua 1.3). Toisekseen opetusministeriön päätökseen vaikuttaa preferenssejä muokkaava festivaaleja koskeva tiedonsaanti hakemuksista, tilastoista, taiteen kentältä ja julkisuudesta. (Ks. lukuja 1.2 ja 1.2.2)

Kun yksittäisen festivaalin mahdollisuus luopua tuenhakemisesta, festivaalin kuoleman riski tai tuenmyöntäjän preferoiman ohjelman tuottamisesta saa riittävästi painoa, saadaan sellainen kahden toimijan tuenhakupeli, jossa molemmat toimijat voivat vaikuttaa huomattavasti pelin kulkuun ja tulemiin. Tässä työssä useimmat pelimuunnelmat on esitetty rajoittuen kahden toimijan välisiin peleihin, koska silloin pelissä huomioidaan aidosti pelin tulemaan vaikuttavia eri toimijoiden strategioita, ja peli säilyy yksinkertaisempaan verrattuna useiden toimijoiden peleihin.

Koska festivaali tai liitto ei voi vaikuttaa tuenhaussa suoraan ulkopuolisten pelaajien saamaan tukeen, välineeksi muodostuu neuvotteluvoiman käyttö (Ks. lukua 6). FF:n jäsenten suuri tukiosuus ja suurimman tuensaajan, sekä elokuvafestivaalien poikkeuksellinen tuen kasvu useimpien muiden tukien pysyessä erittäin vakaana näyttävät kertovan, että neuvotteluvoiman avulla jotkut tuensaajat ovat pystyneet hivuttamaan tukeaan ylöspäin vuosittaisin askelin, vaikka tuenhaussa on täyttä, ja tasapaino muutoin säilyisi erittäin vakaana. Elokuvafestivaalien tuen kasvun vuosina myös niiden tuenmyöntöjärjestelmä itsenäistyi taiteen keskustoimikunnalta ja opetusministeriöltä Suomen elokuvasaatiolle, ja jolloin elokuvafestivaalit erosivat FF:stä. (Ks. lukuja 1.3.2, 1.3.3, 2.2.7 ja 3.3)

5.3.2 Yhteistoiminnallisuusehto vähintään kolmen toimijan pelissä

Vangin dilemman ei-yhteistoiminnallinen Nash-tasapaino on yksi mahdollinen kestävä ratkaisu myös folk-teoreeman piiriin kuuluvissa peleissä. Folk-teoreeman minimaks-tulemat ylittävän ratkaisun toteutuminen vaatii festivaalien tuenhakupeleissä jonkin verran yhteistoimintaa, koska ei-yhteistoiminnallisen ratkaisun valitsevat tuenhakijat tai tuenmyöntäjät voivat äärimmillään poistua pelistä. Jos pelaajilta löytyy pelissä säilymisen verran yhteistoiminnallisuutta, hyötyään maksimoiva toimija päätyy minimaks-hyötyynsä silloin, kun muut toimijat valitsevat yksituumaisesti toimijaa kohtaan sanktiointistrategiat, joiden vuoksi toimija joutuu maksimoimaan kannaltaan huonoimmassa kohdassa.

Kunkin toimijan i paras vastinstrategia muiden toimijoiden sekastrategioihin on strategia s_i , joka tuottaa minimituleman toimijan i maksimihyödyistä ehdollisena muiden toimijoiden ($-i$) sekastrategioille. Näin saadaan toimijan i minimaks-arvo v_{-i} , jota huonompaa tulemaa toimija i ei voi saada Nash-tasapainossa. Toimija päätyy minimaks – arvoon, jos hän poikkeaa yhteistoiminnallisesta tasapainosta, ja kaikki muut liittoutuvat sen vuoksi häntä vastaan. (Ks. mm. Abreu, Dutta & Smith 1994, 940; mm. Kreps 1990, 508).

Folk-teoreema edellyttää toimijan sitoutuvan strategiaansa, koska muut toimijat liittoutuvat poikkeajaa vastaan. Folk-teoreemassa yhteistoiminta muodostuu kestäväksi ratkaisuksi ainoastaan, kun ensinnäkin yhteistoiminnassa pitäytyvät toimijat voivat sanktioida siitä poikkeavaa toimijaa niin, että poikkeajan hyöty laskee, ja toisekseen sanktioivan toimijan täytyy saada suurempi hyöty sanktiointistrategiastaan kuin siitä, että hän jättäisi sanktioimatta poikkeajaa. Ulotteisuus (full dimensionality) -ehto sallii Fudenbergin ja Maskinin (1986, 544) esityksen mukaan poikennutta tietyn periodimäärän sanktioivien saavan hyvityksenä korvaavan vähäisen hyödyn ϵ keskimääräiseen hyötyynsä.

Usean pelaajan ajautuessa sanktiointikierteeseen päädytään esimerkiksi vangin dilemmassa ei-yhteistoiminnalliseen tasapainoon, josta irtautuminen on erittäin vaikeaa. Moninkertainen sanktiointi saattaa johtaa toimijat epäedullisiin tulemiin, mikä on ilmennyt esimerkiksi Axelrodin (1984, passim) järjestämässä vangin dilemman strategiakilpailussa. Sanktioinnin uhasta seuraa, että mikä tahansa vähintään minimaks-tuleman tuova strategia voi olla folk-teoreeman piiriin kuuluvassa pelissä Nash-tasapainostrategia (Kreps 1990, 507-509). Mm. Smithin (1995) versiossa folk-teoreemasta yksittäisen toimijan kannattaa pelata osapelitäydellisestä ja johdonmukaisena pelin loppuun saakka kestävästä (perfect equilibrium) kolmesta vaihtoehtoisesta strategiasta yhteistoiminnallista ja siinä pelissä pitkän aikavälin strategiana parasta tasapainostrategiaa melko myöhäisille pelikiirroksille. Jos kuitenkin joku pelaajista poikkeaa varhain, Smithin (1995) mallissa toimijat pelaavat siitä lähtien pitkällä

aikavälillä kolmanneksi parasta strategiaa; ja jos joku pelaajista poikkeaa myöhäisillä kierroksilla, toimijat pelaavat siitä lähtien pitkällä aikavälillä toiseksi parasta strategiaa.⁹¹ Smithin esimerkin kaltainen sanktioiden ja strategisten valintojen peruuttamattomuus ilmenee myös esimerkissä opetusministeriön tuesta ja moral hazardista (Ks. Kuvio 17 s. 130).

Toimijaa vastaan sanktiointiin liittyy kaksi aikahorisonttiin ja toimijoiden kärsivällisyyteen liittyvää ongelmaa. Ensinnäkään toimijan ei kannata liittoutua toista vastaan edes sanktiointimielessä, jos hän kärsii siitä omissa hyödyissään enemmän, kuin mitä toisen toimijan palauttaminen yhteistoiminnalliseen tasapainoon tuo takaisin. Toimijan ei kannata sanktoida toista pelaajaa, jos heidän hyötynsä ovat identtiset (Ks. Taulukko 28 s. 196; Fudenberg & Maskin 1986, 543; Abreu, Dutta & Smith 1994, 940). Toisekseen liittoutuminen ei lisää hyötyä, jos peli on diskonttaamaton ääretön peli jossa kaikkien valintojen tuottamat hyödyt ovat positiivisia, koska silloin hyödyt joka tapauksessa kasvavat äärettömiin.

Jos pelaajia on vähintään kolme, niin toimijat eivät ehkä voi saattaa yhtä toimijaa minimakshyötyihin, koska eri toimijat saattavat pyrkiä samanaikaisesti saattamaan toisensa minimakshyötyihin ja valita tässä ristikkäin, ja eri toimijoiden hyödyt saattavat olla jossain pelin loppuosolmussa samansuuruisia (Fudenberg & Maskin 1986, 543, ks. Taulukko 28). Tilanne muuttuu, jos toimijat voivat koordinoida valintojaan esimerkiksi keskusagentin avulla (Vrt. lukuun 4.4) tai keskustellen (Ks. lukua 2.2.5) tai muodostaen keskinäisen liittouman (Ks. lukuja 2.2.7 ja 5.3.3). Jotta toimijat voisivat käyttää sanktiostrategiaa poikkeajaa vastaan ja sanktioija voisi saada siitä itselleen hyötyä, toimijoiden hyötyjen on Fudenbergin ja Maskinin (1986) mukaan oltava erisuuret, eli hyötyvaruuteen täytyy sisältyä yhtä monta ulottuvuutta, kuin on pelaajiakin. Fudenberg & Maskin (1986, 543) esittävät tätä vaatimusta korostaakseen pelin (Taulukko 28), jossa toimija 1 valitsee rivin, toimija 2 valitsee sarakkeen ja toimija 3 valitsee matriisin. Tässä matriisissa kaikki kolme toimijaa saavat kussakin pelin ratkaisussa keskenään samat hyödyt. Hyötyvaruuden yksiulotteisuudesta seuraa, että yhden toimijan poiketessa Nash-tasapainosta muut eivät voi kohdistaa häneen minimaks-strategiaa, koska poikkeajan sanktioija ei saisi itse sanktioinnista hyötyä (Fudenberg & Maskin 1986, 542-544).

---

⁹¹ Folk-teoreeman yhteydessä käytetään usein täydellisen (perfect) tasapainon mukaista strategiaa, jossa toimijat aloittavat yhteistoiminnalla, mutta valitsevat yhdenkin poikkeaman jälkeen ei-yhteistoiminnallisesti pelin loppuun saakka. Jos tällaista ikuisen koston strategiaa pidetään todennäköisenä, se voi ehkäistä tehokkaasti pelaajaa poikkeamasta yhteistoiminnallisesta tasapainosta. Kuitenkin ikuisen koston strategia estää toimijoita palaamasta parhaisiin hyötyihinsä sen jälkeen, jos joku toimijoista on poikennut kerran yhteistoiminnasta.

TAULUKKO 28 Minimaks-strategia ja erisuurten hyötyjen vaatimus

(Fudenberg & Maskin 1986, 543)

(1,1,1)	(0,0,0)
(0,0,0)	(0,0,0)

(0,0,0)	(0,0,0)
(0,0,0)	(1,1,1)

Toimijoiden tulemat eriyttävää ehtoa nimitetään ulotteisuus (full dimensionality) –ehdoksi, jolloin vaihtoehtoisesti ratkaisun sisäjoukko ei saa olla tyhjä (nonempty-interior condition) (Fudenberg & Maskin 1986). Rasmusen (1991, 92-93) esittää tämän (dimensionality condition) kolmantena folk-teoreeman ehtona pelin pituuden tai äärettömyyden ja enintään lievän diskonttauksen lisäksi. Ulotteisuusehdon mukaan minimaks-tulemayhdistelmiä aidosti Pareto-dominoivien tulemayhdistelmien joukko on n-ulotteinen yhden periodin sekastrategiat sallivassa laajennuksessa. Ulotteisuusehto tarkoittaa, että kunkin toimijan hyödyn täytyy ylittää tämän minimaks –hyöty, johon tämä päättyisi kaikkien muiden toimijoiden sanktioidessa häntä yksissä tuumin. Samalla toimijan hyödyn täytyy erota muiden toimijoiden hyödyistä. (Rasmusen 1991, 92-93) Abreu, Dutta & Smith (1994, 939) pitävät Fudenbergin ja Maskinin (1986) todistamaa ulotteisuus –ehtoa (full dimensionality) riittävänä. Fudenberg & Maskin (1986) käsittelevät äärettömästi diskontattuja pelejä, mutta ehdon avulla folk-teoreeman on todistettu soveltuvan myös äärellisesti toistettuihin peleihin (Abreu, Dutta & Smith 1994; Wen 1994) sekä peleihin, joihin osallistuu eri sukupolvien pelaajia (Fudenberg, Kreps & Maskin 1990).

Kahden toimijan pelissä ei voi strategisesti samansuuruisista hyödyistä riippumatta muodostua varsinaista liittoumaa yhtä toimijaa kohtaan (Vrt. Wen 1994), koska muut yksittäiset tuenhakijat eivät voi lainkaan suoraan sanktioida yhtä tuenhakijaa. Jos opetusministeriö pelaa yhden festivaalin kanssa kerrallaan, ulotteisuus–ehto on tarpeeton, ja muiden festivaalien saama tuki huomioidaan vain tuenmyöntäjän budjettirajoitteessa. Tuenhaku opetusministeriöltä kahden toimijan välisenä pelinä on mielekäs sen vuoksi, että festivaalit eivät voi vaikuttaa hakemuksillaan suoraan toisten festivaalien saamaan tukeen, vaan vaikutuskanaviksi suhteessa toisten festivaalien tukeen jäävät vain epäsuorat ja vaikeasti mitattavat maineenmuodostus, neuvotteluvoiman kasvattaminen, liittoumat, ja informaation ja yhteyksien lisääminen (Ks. lukuja 1.2.2, 2.2.7, 3 ja 6). Esimerkiksi opetusministeriö päättää ensin suurimmista tuista ja vähentää niihin käytetyn rahan koko tukipotista, ja sen jälkeen muista. Opetusministeriöllä on näyttänyt sekä tilastojen perusteella (Ks. lukua 1.3.3) että

suurimpien toimintamahdollisuuksia varmistavien pidemmän aikavälin tulosneuvottelujen perusteella olleen pyrkimyksiä turvata ensin suurempien tuensaajien tuen jatkuvuutta. (Ks. lukuja 1.3.2, 3.3 ja 4.3) Opetusministeriön tuenhakupelissä molemmat kaksi toimijaa voivat sanktioida toisiaan, tosin epäsymmetrisin seurauksin. Opetusministeriö voi vähentää tai lakkauttaa yksittäisen festivaalin tuen, ja festivaali voi luopua hakemasta tukea siirtäen ohjelmansa kaupalliseksi, jolloin opetusministeriön hyöty laskee, tai päättää toimintansa. Jos opetusministeriö ei välitä sanktioimansa festivaalin uudesta ohjelmistosta, sanktiointi ei alenna sanktioijan hyötyä transaktiokustannuksia ja tuen siirrosta aiheutuvan epävarmuuden kustannuksia lukuun ottamatta. Festivaalin suorittama sanktiointi puolestaan koskisi aina enemmän festivaalia itseään, ja toipuminen siitä saattaisi olla hyvin vaikeaa tai jopa mahdotonta, etenkin kun opetusministeriön tuensaajien joukossa on jo täyttä, ja tuen piiriin pääsyyn liittyy esteitä (Ks. lukua 3.3.2). Tuenmyöntöpelin epäsymmetrisyyden vuoksi tukea toivovat festivaalit pyrkivät miltei aina yhteistoimintaan opetusministeriön kanssa. Yhteistoimintapyrkimysten yleisyyden vuoksi folk-teoreema voi päteä, vaikka festivaalille ei saada usein muodostettua ehtoa, jonka mukaan sen olisi rationaalista ja mahdollista sanktioida mielestään liian pientä tukea myöntävää opetusministeriötä, ja festivaalit voivat usein pyrkiä saavuttamaan vähintään efektiivisen minimaks-tuleman (Ks. lukua 5.1.2). Festivaalin tuenhakustrategian laveudesta johtuen opetusministeriö toimii yhteistoiminnallisesti myöntäessään tukea mistä tahansa tältä väliltä, ja festivaalin ei kannata silloin sanktioida. Jos taas opetusministeriö pelaa ei-yhteistoiminnallisesti eikä myönnä festivaalille tukea, festivaali joutuu ulos pelistä (Vrt. lukuun 4.2.2), eikä festivaalilla ole mahdollisuutta sanktioida. Festivaalilla on intressi ja mahdollisuus sanktioida ainoastaan tilanteessa, jossa opetusministeriö myöntää festivaalin reservatiohyödyn tai tuenhankintakustannukset alittavan tuen joko odottaessaan festivaalin kasvavan korkeamman tuen tasolle myöhemmin tai koska tukibudjetti estää suuremman tuen myöntämisen.

Koska festivaali ei voi juurikaan sanktioida opetusministeriötä ja toipua siitä, folk-teoreeman pätevyyden kysymykseksi nousee, mikä sitoo opetusministeriötä äärettömään tasapainoratkaisuun. Yksittäistä opetusministeriötä tasapainoratkaisuun sitovaa ehdotonta tekijää ei näyttäisi olevan. Kuitenkin tuenmyöntäjän institutionaalinen hierarkia ja sen legitimointi, laadun määrittely, valtion taidetoimikuntien taiteenaloittainen ja taidejärjestöjen pyrkimykset säilyttää asemiaan etupiirijaossa, riskinkaihtaminen, neuvottelukustannukset, informaation parempi saatavuus aiemmista tuensaajista ja vahvat yhteistoiminnalliset tavoitteet niiden toimintaedellytysten turvaamiseksi voivat osaltaan vakauttaa

opetusministeriön tuenmyöntöä (Ks. lukuja 1.2, 1.3 ja 2). Opetusministeriön kannattaa säilyttää tuki, koska jos tuenmyöntäjä poikkeaa tasapainosta, ja myöntää jollekin toimijalle ilman relevanttia sanktiointisyitä huomattavasti aiempaa vähemmän tukea, festivaali ei ehkä saa korvattua rahoitusvajetta, ja saattaa pahimmillaan karsia ohjelmastaan tai peruuttaa festivaalin ja menettää jatkuvuuden (Vuoden 1999 tilanteeseen keskittynyt kysely FF:n jäsenille) tai korkealaatuisuuden mainettaan (Ks. lukua 3.2), joutua rahoituskriisiin ja pahimmillaan kuolla (Opetusministeriön tuen hakijat vuosina 1996-2000).

Kun yli kahden toimijan peliin liittyy epävarmuutta (Ks. lukuja 2.1.3 ja 4.1), ulotteisuusehto ei enää riitä varmistamaan toimijan mahdollisuutta sanktoida poikkeajaa kärsimättä siitä itse yhtä paljon tai sanktioimatta ristiin, vaan tarvitaan ehto, joka varmistaa toimijoiden hyötyjen kardinaalisen erisuuruuden. Kahta useamman toimijan hyötyjen erisuuruutta varmistetaan NEU-ehdon (non equivalent utility) avulla (Abreu, Dutta & Smith 1994, passim; Wen 1994)⁹². NEU-ehto laajentaa ulotteisuusehdon varmuuden maailmasta epävarmuuden maailmaan. Kun full dimensionality –ehto edellyttää yli kahden pelaajan peleissä toimijoiden hyötyjen numeerista erisuuruutta, NEU-ehto edellyttää lisäksi, että toimijoiden hyödyt eroavat toisistaan strategian valintaan vaikuttavalla tavalla, eivätkä ne ole myös toistensa lineaarikombinaatioita (Wen 1994, 950), jolloin myös toimijoiden odotetut hyödyt eli von Neumann-Morgenstern –hyödyt eli preferenssit eri arvontojen suhteen ole samansuuruisia (Abreu, Dutta & Smith 1994, 940). Toimijan i ja jonkun muihin pelaajiin sisältyvän toimijan j hyödyt eivät siis saa olla yhtä suuret epäyhtälön (9) mukaan eli toimijan hyöty ei saa muuttua lineaarisena funktiona toisen pelaajan hyödystä, jotta folk-teoreema voisi pitää paikkaansa epävarmuuden vallitessa. NEU-ehto pätee epäyhtälön (9) pätiessä. (Wen 1994, 950)

$$(9) \quad u_i(a) \neq \alpha_{ij} * u_j(a) + \beta_{ij}, \quad i \neq j$$

Ovatko opetusministeriön ja festivaalin hyödyt samat siinä mielessä, että toisen hyöty muodostuisi kasvavana lineaarisena funktiona toisen hyödyistä? Jos festivaali elää paremmin ja tuottaa opetusministeriön haluamaa ohjelmaa, niin myös opetusministeriö voi paremmin. Koska opetusministeriö saa festivaaleille jaettavat veikkausvoittovarot ulkopuoleltaan, opetusministeriö voi muiden tuenmyönnön tekijöiden pysyessä ennallaan sitä paremmin, mitä enemmän se saa käyttöönsä varoja festivaalien tukemista varten. Jos yksittäinen festivaali saa enemmän tukea opetusministeriön budjettirajoitteen ja muiden tuensaajien tarjoaman

festivaalitoiminnan huomioiden, opetusministeriö voi paremmin. Vaikuttaisi, että opetusministeriön ja sen preferoimien festivaalin hyödyt olisivat kasvavia lineaarisia funktioita toisistaan opetusministeriön tähän tarkoitukseen käytettävissä olevien varojen sallimalla alueella. Jos silloin festivaalin hyöty muodostaa suoraan osan opetusministeriön hyötyfunktioita, niin opetusministeriö saattaisi myös tukea vakiintuneen tuen piiriin päässyttä festivaalia osin altruistisesti, ja tuen myöntöperusteisiin saattaisi sisältyä esimerkiksi institutionaalisia ja sosiaalisia käytäntöjä (Ks. lukuja 1.3.2, 2.2.2, 3.3 ja 6), eikä ainoastaan alussa (luku 2.1.1) oletettua aikapreferenssit huomioivaa ja toimijakohtaisesti itsekkään rationaalista hyödyn maksimointia. Jos toimijoiden hyödyt muodostuvat toistensa lineaarikombinaatioina, niin toimijat voivat pelata peliä, mutta peliä jatkavaa sanktioinnin mahdollisuutta niillä ei ole. Saavutettavissa olevan alueen päättyessä myös lineaarinen yhteys katkeaa, koska sitä suuremmilla tuilla festivaalin hyöty kasvaisi, mutta opetusministeriön hyöty ei enää budjettirajoitteen ja vaihtoehtoiskustannusten vuoksi kasvaisi samaa matkaa. Opetusministeriön ja yksittäisen tuenhakijan pelissä hyötyjen lineaarikombinaatiosta seuraa ainoastaan, että opetusministeriön preferenssijärjestys eri festivaalien suhteen ja budjettirajoite ratkaisevat yksittäisen hakijan saaman tuen.

Abreu, Dutta & Smith (1994, 940) esittelevät NEU-ehdon usein välttämättömänä, mutta myös riittävänä ehtona Folk-teoreeman toteutumiseen. NEU-ehto poikkeaa ulotteisuus-ehdosta edelleen salliessaan yksilön sanktioivan kaikkia pelaajia samanaikaisesti (Wen 1994, 951). Eri festivaalien hyödyt sen sijaan tuskin ovat toistensa lineaarikombinaatioita, millä ei ole merkitystä, jos festivaalit pelaavat tuenhakupelissä vain kahden kesken opetusministeriön kanssa. Sen sijaan liittoumaan kuuluvien festivaalien hyödyissä täytyy olla samankaltaisuutta, vaikka niiden hyötyfunktiot eivät olisikaan esimerkiksi Marshalin ja Radnerin esittämän liittouman jäsenten tapaan identtiset (Ks. Kreps 1990, 745-746) (Ks. myös lukuja 2.1.2.2 ja 2.2.7). Kysymykseksi nouseekin, voivatko liittouman muodostavat festivaalit nostaa jäsentensä tukiosuutta opetusministeriön tuesta, ja jos niin tapahtuu, miten ilmiötä voitaisiin mallittaa peliteorian avulla. Hakiessaan tukea toimijat tekevät erilliset hakemukset, eivätkä voi hakusummillaan tai –strategioillaan vaikuttaa välittömästi muiden tukea hakevien toimijoiden hyötyihin. Tuenhakijat vaikuttavat muiden hakijoiden hyötyihin ainoastaan niin, että yhdelle myönnetty tuki on opetusministeriön budjettirajoitteen vuoksi poissa lopuille

---

⁹² NEU-ehto on syntynyt niin, 1990-luvun alussa että Abreu & Dutta ja erikseen Smith ovat yksinkertaistaneet full-dimensionaalisuusehtoa kahdeksi yhtäpitäväksi ehdoksi, jotka Abreu, Dutta ja Smith (1994) ovat edelleen yksinkertaistaneet NEU-ehdoksi. (Wen 1994, 949-950)

myönnettävästä tuesta. Jos opetusministeriöltä tukea hakevat festivaalit eivät voi keskinäisistä liittoumistaan huolimatta nostaa liittouman jäsenten tukiosuutta, niin opetusministeriön tuenhakua voidaan tarkastella huolehtimatta siitä, saavatko jotkut tuenhakijoista samansuuruisia tukia. Kun pelaajina ovat opetusministeriö ja keskenään samanaikaisesti tukea hakevat festivaalit, nonempty interior -ehto kuuluu täyttää, ja ehdon mukaan festivaalien saamien tukien täytyy olla keskenään erisuuria (Vrt. Fudenberg & Maskin 1986, 543; Ks. myös Abreu, Dutta & Smith 1994; Ks. Fudenberg, Levine ja Maskin 1994, 997). Tukien erisuuruus on pätenyt vuonna 2000 suurimman tuen saajasta lähtien vain seitsemänneksi suurinta tukea saavaan festivaaliin saakka. (Opetusministeriön tuensaajat vuonna 2000), mutta siitä ei voida päätellä, ovatko festivaalien tuistaan kokemat hyödyt olleet erisuuruisia.

5.3.3 Liittoutuminen pitkässä tai äärettömässä pelissä

Jos muodostetaan vähintään kolmen toimijan peli, jossa pelaajina on yksi festivaali ja kaksi tuenmyöntäjää, tuenmyöntäjät voivat liittoutua keskenään festivaalia vastaan, ja hyötyjen mahdollisesti muodostamalla lineaarikombinaatiolla on merkitystä. Korreloivia strategioita hyödyntäessään liittoutujat voivat painaa festivaalin hyödyn jopa minimaks-tason alapuolelle (Fudenberg & Maskin 1986, 536), jolloin festivaali hyvin luultavasti lopettaa toimintansa, ellei saa korvaavia tukijoita. Tukijat saattavat esimerkiksi pyrkiä keskittämään tukeansa jollekin festivaalille muiden festivaalien sijaan, jotta edes tämä tuettava festivaali pärjäisi kohtuullisesti. Liittoutuessaan festivaalia tukemaan tuenmyöntäjät voivat puolestaan korreloivien strategioiden avulla nostaa festivaalin hyötyä, kasvattaa sen toimintavarmuutta ja pienentää festivaalista kokemaansa riskiä.

Jos useita festivaaleja hakee tukea samalta tuenmyöntäjältä, osa festivaaleista voi liittoutua yhteen ja ehkä nostaa liittouman avulla tukeaan (Ks. Kuvio 7 s. 60). Liittoutuvat voivat pyrkiä toimimaan neuvotteluvoimansa avulla esimerkiksi vangin dilemman oligopolin tavoin, jolloin ne saattavat onnistuessaan saada keskenään optimaalisen mutta laajemmin festivaalien tuottamista ajatellen kilpailuväärityksen vuoksi epäoptimaalisen suuren osuuden tuesta. Toimijat voivat pyrkiä nostamaan tukeaan neuvotteluvoiman ja painostusvoiman (Luku 6), maineen ja historiansa esittämisen (Luku 3) ja informaation kokoamisen ja välittämisen avulla (Ks. lukuja 1.2 ja 2.1.1). Esimerkiksi etu- ja yhteistyöjärjestöön FF ja elokuvafestivaalien taiteenaloittainen yhteistoiminta muodostavat liittoumia. Järjestöön liittyminen saattaa signaloida festivaalin kuulumisesta vakiintuneiden festivaalien tai suurien festivaalien joukkoon, ja lisätä tuensaannin mahdollisuuksia. Festivaali saattaa pyrkiä esimerkiksi

järjestykseen tai opetusministeriön tuen piiriin siitä aiheutuvista kustannuksista huolimatta muodostaakseen mainetta tulevia pelejä varten. Liittoumiin kuuluvista festivaaleista useat FF:n jäsenet ja elokuvafestivaalit ovat saaneet huomattavasti suurempia tukia silloin, kun ne kuuluvat ylipäätään tuensaajien joukkoon (Kukkonen 2000, 17-20, 55), mutta syyt suurempiin tukiin voivat olla myös jossain liittoutumisesta riippumattomassa yhteisessä tekijässä. Tämän työn aineiston ajanjakso ei auta määrittämään, missä määrin liittouman suuri tukiosuus liittyy siihen, että suuria tukia saavia festivaaleja tai suuriksi kasvaneita festivaaleja kuuluu keskinäiseen liittoumaan, ja missä määrin liittouman suuri tukiosuus on seurausta liittoutumisen avulla kasvaneista voimasuhteista tai kohentuneista festivaalien ominaisuuksista. Suuria ja menestyviä festivaaleja toimii myös liittoumien ulkopuolella.

Koska tuenhakijoiden strategiat määrittävät selkeästi ainoastaan tuen ylärajan, ja tuenmyöntäjä päättää, keille hakijoista se ylipäätään myöntää tukea, useamman tuenhakijan ja yhden tuenmyöntäjän välisessä pelissä toimijat eivät voi liittoutua suoraan toisiaan vastaan sellaisella tavalla, että se aiheuttaisi itsestään selvästi jollekin pelaajalle minimaks-tuen. Liittouma voi pyrkiä kasvattamaan neuvotteluvoimaansa, ja siten ensinnäkin suhteellisesti heikentämään liittoumaan kuulumattomien festivaalien mahdollisuutta saada tukea, mutta liittouma ei voi tehdä näin sanktioidakseen ulkopuolisia festivaaleja tasapainosta poikkeamisesta. Fudenbergin & Maskinin (1986, 536) mainitseman mukaan vähintään kahden toimijan pelatessa korreloivia strategioita liittouman ulkopuolisen toimijan hyöty saattaa alentua jopa minimaks-tulemaa heikommaksi, jos ulkopuolinen ei kykene ennustamaan strategioiden korrelointitapaa. Jos tuenhakijoihin kuuluvat liittouman jäsenet voisivat pelata tällaisia Fudenbergin ja Maskinin (1986) mainitsemia korreloivia strategioita muita tuenhakijoita vastaan, niin muut tuenhakijat saattaisivat ehkä vähitellen jopa ajautua tuen ulkopuolelle. Tuen kertymisestä liittoumien jäsenille kertoo esimerkiksi, että vuosina 1996-2000 FF:n jäsenet saivat yhteensä 89 % opetusministeriön tuesta valtakunnallisille kulttuuritapahtumille. Jakson kuluessa kuitenkin ulkopuolisten tuensaajien osuus kasvoi lievästi samalla, kun myös hakijamäärät kasvoivat (Ks. Kukkonen 2000, 17-18; Ks. lukua 2.2.7), eikä liittoumaan kuulumattomien ajautuminen tuen ulkopuolelle näyttänyt jatkuvan. Liittouma voi pyrkiä myös laajentamaan koko toimialan hyötyä, jolloin liittouman ulkopuolisetkin festivaalit hyötyvät. Liittouma voi pyrkiä kasvattamaan festivaalien tunnettuutta ja tuensaantia verrattuna muihin kulttuurintuottajiin kuten taide- ja kulttuurilaitoksiin. Koska opetusministeriön tuki kulttuurille ja taiteelle riippuu pitkälti veikkausvoittovaroista ja ei näytä juuri kasvavan, keskeiseksi festivaalien tuenhaussa

opetusministeriöltä muodostuu festivaalien saaman tuen kasvattaminen ja aseman vakauttaminen suhteessa muihin taide- ja kulttuuri-instituutioihin. Festivaalien ja muiden kulttuurintuottajien välille tuenhausta saattaa näin muodostua ei-yhteistoiminnallinen nollasummapeleli, mutta toisaalta nämä instituutiot voivat harjoittaa myös esimerkiksi ohjelmallista yhteistyötä. Myös opetusministeriö näyttää tuen avulla pyrkivän vakauttamaan tuen piiriin päässeitä festivaaleja muiden kulttuuri-instituutioiden rinnalla (Ks. lukuja 1.3.2, 1.3.3 ja 3.3).

Kolmanneksi koko toimialan hyödyn kasvattaminen saattaa onnistua muissa kuin nollasummapeleissä - myös vangin dilemmassa - kun toimijat pyrkivät maksimoimaan omaa hyötyään verraten sitä omaan aiempaan hyötyynsä ja pyrkien yhteistoimintaan sen sijaan, että pyrkisivät välittömästi kilpailemaan vastapelaajan hyötyjen kanssa (Axelrod 1984, passim). Tämä onnistuu parhaiten festivaalien hakiessa tukia avoimelta kentältä, esimerkiksi yrityksiltä ja uusilta yleisöiltä, joiden tukikiintiö ei ole rajattu veikkausvoittovarojen tapaan tulonmuodostuksen ja hallinnon käytäntöjen kautta.

Kun pelataan toistetun pelin myöhäisillä jaksoilla ja toimijoiden Nash-tulemat eroavat, kenen tahansa toimijan valinta voi saada Smithin (1995) mukaan vipuvaikutusta tämän uhatessa pelata kiinteän periodimäärän omien parhaimpien strategioidensa sijaan valiten jollekin pelaajalle huonoimmat Nash-tulemat tuottavista strategioista. Äärettömässä horisontissa käytetyt sanktiot toimivat Smithin mukaan hyvin, jos pelin loppu on vielä kaukana. Smithin (1995) mallissa yhteen hyödyiltään äärimmäiseen pelaajaan kohdistuu vipuvaikutus, kun muu toimija voi uhata tätä ja saada tämän pelaamaan jotain tiettyä muille edullisempaa valintaa pelin myöhäisille periodeille saakka. Näin uhkaaja kykenee rajaamaan muiden pelaajien peliä ja vaikuttamaan heidän Nash-tulemiinsa. Edelleen vipuvaikutusta voidaan käyttää iteroiden niin, että saadaan seuraavaksi äärimmäisiä valintahyötyjä saava pelaaja valitsemaan tietyllä tavalla myöhäisille periodeille saakka. Smithin mukaan täydellistä (perfect) folk-teoreemaa voitaisiinkin käyttää, vaikka osa toimijoista saisi keskenään samanlaisia hyötyjä, kun vain hyödyt saadaan vipuvaikutuksen avulla rekursiivisesti erilaisiksi. (Smith 1995, 426) Vipuvaikutus saattaisi toimia esimerkiksi niin, että järjestön ulkopuoliset tuenhakijat kokevat painostusta liittyä järjestöön, ja tuenmyöntäjä kokee painostusta nostaa suurimpien tuensaajien tukea.

Tuenhakijoihin kohdistuva vipuvaikutus saattaisi tarkoittaa, että yksittäistä tuenhakijaa pyrittäisiin painostamaan hakemaan huomattavasti aiempaa pienempää tukea, mutta muut tuenhakijat eivät pysty havaitsemaan toisten hakemuksia eivätkä vaikuttamaan suoraan

hakemusten sisältöön. Ainakaan suurimpia opetusministeriön tukia saaneisiin festivaaleihin tämä ei näytä pätevän, päinvastoin suurin tuensaaja ja elokuvafestivaalit ovat kyenneet kasvattamaan tukeaan vuosien 1996-2000 kuluessa. Koska festivaaleista suuri osa toimii lähellä nollatulosta ja tuenmenetys saattaisi vaarantaa festivaalin jatkumisen, ja koska festivaalit eivät pelaa suoraan toisiaan vastaan tukea hakiessaan, niin kaikkia festivaaleja ei ehkä voida painostaa Smithin esittämällä tavalla vipuvaikutuksen avulla pienempiin tulemiin. Smithin (1995, 426) mukaan toimijalla on yksiselitteinen tasapainotulema jokaiselle pitkän pelin kierrokselle, jos toimijan valintoja ei voida vivuta. Jos tämä toteutuu opetusministeriöltä tukea saavien festivaalien joukossa, niin se selittäisi myös osaltaan tuenjaon vakaata jakaumaa.

(Smith 1995, 426) edellyttää kuitenkin, että kaikkien toimijoiden hyödyt olisi saatava vivuttua rekursiivisesti erilaisiksi, jotta folk-teoreema pätsisi. Tämä muodostaa festivaalien tuenmyönnön tarkastelun kannalta ongelman. Vakiintuneiden tuensaajien saamat tuet ovat olleet pitkälti erisuuruisia, ja koska erilaisia hyötytasoja on äärettömän paljon, on luultavaa, että myös tuensaajien hyödyt ovat erisuuruisia. Ehdottomasti tätä on kuitenkin mahdotonta määrittellä, mikä muodostuu ongelmaksi siinä tapauksessa, että tuenhakijoiden keskinäistä neuvotteluvoimaa ja liittoutumista pyritään huomioimaan tuenhausta. Jos sen sijaan festivaalien keskinäisten strategioiden sallitaan korreloivan niin, että tuenhakijat voivat pelata keskenään yhteistoiminnallista tuenhakupeliä esimerkiksi liittouman tai yhteisen tukihakemuksen muodossa⁹³, vipuvaikutuksenkaan kaltaista sanktioinnin mahdollisuutta ei tarvita. Tällöin tuensaajat saavat vähintään Wenin (1994) esittämän efektiivisen minimaksutuleman, jos pääsevät opetusministeriön kanssa yhteistoiminnalliseen tasapainoon.

Kun toimijat voivat keskustella tai pyrkiä vaikuttamaan vastapelaajan hyötyfunktioon, kaupanhieronta ja neuvotteluvoima voivat vaikuttaa siihen, mikä useista Nash-tasapainoihin verrattuna Pareto-dominoivista yhden periodin ratkaisuisista voisi vakiintua folk-teoreemaa sovellettaessa tasapainoiksi (Vrt. Kreps 1990, 512) (Ks. lukua 6).

---

⁹³ Pitkälle menevää yhteistoimintaa harjoittavien festivaalien tuenhakustrategioissa saattaa esiintyä samansuuntaisuutta. Ensinnäkin useat organisaatiot ovat hakeneet tukea samalle festivaalille yhdessä tai peräkkäisinä vuosina. Toisekseen sama yhdistys tai säätiö on järjestänyt useaa festivaalia ja hakenut näille tukea opetusministeriöltä. Näitä ovat esimerkiksi Alvar Aalto – museo ja –säätiö, Jyväskylän festivaaliyhdistys ry., Helsinki-viikon säätiö ja Turun Musiikkijuhlasäätiö. Myös kunnista ja niiden kulttuuritoimista esimerkiksi Jyväskylä, Järvenpää, Kajaani, Kotka, Posio ja Tampere ovat osallistuneet useiden festivaalien järjestämiseen ja tuen hakemiseen. (Opetusministeriön tuen hakijat ja saajat 1996-2000) Ilmiötä voidaan tarkastella paitsi liittoutumana, myös verkkona (Ks. alaviitettä 58 s. 115) Sekä liittoumat että verkottuminen vaikeuttavat strategisen valinnan tarkastelua, mutta luovat samalla edellytyksiä pitkän aikavälin yhteistoiminnallisille peleille.

5.4 Yhteenveto folk-teoreemasta

Kun pelin viimeistä periodia ei tunneta, peliä ei voida ratkaista takaperoisen induktion avulla, eikä myös mahdollisia tasapainoratkaisuja pystytä karsimaan. Hyötyään maksimoivien toimijoiden ratkaisuvaihtoehdoksi jää tällöin etsiä kandidaattistrategioita, jotka alkavat optimaalisella valinnalla ja etenevät sen jälkeen tavalla, josta niiden tuottamia hyötyjä ei voida parantaa. Tällaisia ratkaisuja voi esiintyä lukemattomia etenkin, jos peli muodostaa äärettömänä ja diskonttaamattomana runsaudentilan.

Folk-teoreema kertoo, että mikä tahansa kunkin yksittäisen toimijan kannalta rationaalinen tulema voi syntyä osapelitäydellisenä tasapainona toistuvassa äärettömässä diskonttaamattomassa pelissä sekä pitkässä pelissä, jossa diskonttataan riittävän lievästi tai jonka päättymisperiodia ei tunneta varmuudella. Folk-teoreeman avulla kyetä luettelemaan mahdollisia tasapainoja eikä ennustamaan etukäteen, millaiseksi ratkaisu muodostuu tai miten esimerkiksi festivaalien hakiessa tukea opetusministeriöltä on lukuisista mahdollisista tasapainoista päädytty juuri havaittuun tukijakaumaan. Folk-teoreema kertoo saavutetun Nash-tasapainon tai osapelitäydellisen Nash-tasapainon olevan hyvin kestävä.

Festivaalien tuenhaku muodostaa folk-teoreeman piiriin kuuluvan äärettömän ja enintään lievästi diskontatun tai pienellä todennäköisyydellä päättyvän pelin. Folk-teoreeman mukaista tuenjaon ja peliin osallistumisen vakautta tukee aineistossa se, että tuenopetusministeriön tukea vuosittain saaneissa ei ole juuri lainkaan vaihtuvuutta, ja opetusministeriön tukea vähintään osana hakukerroista saaneiden festivaalien tuenhausassa on hyvin vähän vaihtuvuutta.

Peliteorian kannalta keskeisen ongelman muodostaa se, että folk-teoreeman sovellusalueella ei kyetä ennustamaan, miten ratkaisu valikoituu tasapainoksi. Kuitenkin folk-teoreema lisää festivaalien toimintamahdollisuuksia mahdollistaessaan myös esimerkiksi ei-yhteistoiminnallisista lähtökohdista käsin sellaisia yhteistoiminnallisia tasapainoratkaisuja, joita toimijat eivät olisi voineet saavuttaa takaperoisen induktion estäessä. Historian kulku ja jopa yksittäiset sattumat saattavat vaikuttaa siihen, mikä mahdollisista kehityskuluista valitaan ja mikä muodostuu tasapainoksi. Tasapainon täsmentymiseen voi olla osuutta myös sosiaalisilla käytännöillä, mahdollisten polttopisteratkaisujen esiintymisellä, sekä neuvotteluvoimalla. Folk-teoreema saattaa toisaalta kertoa myös siitä, että alkuaan ei ole ollut selvää polttopistettä, mutta kun jokin ratkaisu on päässyt vakiintumaan folk-teoreeman mukaiseksi tasapainoksi, niin sosiaaliset ja institutionaaliset tekijät ovat voineet mukautua siihen niin, että tasapainosta on voinut muodostua myös polttopiste. Folk-teoreema tukee

muodostuneen tasapainon vakautta ja vaikeuttaa samalla uusien tuenhakijoiden pääsyä tuensaajiksi.

Folk-teoreeman tasapainossa toimija saa minimaks-tulemansa silloin, kun hän maksimoi omaa hyötyään kulloisessakin valintajoukossa, mutta vastapelaajat liittoutuvat toimijaa vastaan niin, että toimija joutuu itselleen epäedullisimpaan valintasolmuun. Mistä tahansa minimaks-tuleman ylittävästä ratkaisusta voi muodostua tasapaino. Folk-teoreema edellyttää toimijoiden hyötyjen olevan erisuuruisia, jotta tasapainoa voidaan ylläpitää uhaten poikkeajaa minimaks –hyödyn tasolle sanktioinnilla. Sanktiointi muodostaa poikkeaman optimistrategiauralta ja alentaa myös sanktioijan hyötyä verrattuna siihen, että tarvetta sanktiointiin ei olisi ilmennyt. Moninkertaiseen sanktiointiin joutuessaan pelaajat ajautuvat epäedulliseen tasapainoon, josta saattaa olla vaikea palata suotuisammalle uralle.

Folk-teoreemaa voidaan soveltaa vakiintuneiden tuensaajien ja opetusministeriön kaltaisten pitkän aikavälin kärsivällisten toimijoiden peliin. Folk-teoreema soveltuu myös äärettömän tai erittäin pienen päättymistodennäköisyyden peliä pelaavan opetusministeriön ja peräkkäisten siihen verrattuna lyhyemmän aikaa elävien tuenhakijoiden peliin, tai pitkällä aikavälillä pelaavan vakiintuneen festivaalin ja lyhyellä aikavälillä pelaavan speaktaakkelin, messun tai stadionkonsertin väliseen peliin silloin, kun lyhyen aikavälin pelaajat siirtävät ensin. Sovellus edellyttää, lyhyen aikavälin pelaajien tietävän pitkän aikavälin pelaaja reagoivan välittömästi yhteistoiminnallisella valinnalla vain, jos lyhyen aikavälin pelaaja on valinnut yhteistoiminnan.

Neuvotteluvoiman suhteet ja festivaalien keskinäiset liittoumat vaikeuttavat merkittävästi opetusministeriön tuenhakupelien tasapainon määräytymisen analysointia. Liittouman olemassaolo vaikeuttaa sanktioinnin mahdollisuuksien tutkimista. Yli kahden toimijan pelissä osa pelaajista saattaa liittoutua keskenään edistääkseen liittouman etua tilanteesta riippuen joko muita vastaan tai koko toimialan hyväksi. Liittouman jäsenet saattavat kyetä joissain tilanteissa painamaan sanktioimansa pelaajan hyödyt myös minimaks-hyötyjen alapuolelle. Toisaalta liittouman jäsenet saattavat myös kyetä nostamaan hyötyjään ja mahdollisesti myös koko toimialan hyötyä. Koska muut tuenhakijat ja esimerkiksi liittouma eivät voi suoraan vaikuttaa toisten pelaajien opetusministeriöltä saamaan tukeen, välineeksi muodostuu neuvotteluvoiman käyttö ja esimerkiksi sitä edistävän informaation tuottaminen.

Jos toimijoiden hyödyt ovat samansuuntaiset, toimijat eivät voi sanktioida toisiaan tasapainosta poikkeamasta, mutta rationaalisella toimijalla ei myös ole intressiä poiketa

tasapainosta. Tällöin peliin voi muodostua pelkän koordinaation ratkaisu, jolloin ratkaisu voi myös säilyä vakaana, mutta todennäköisiä tasapainoja esiintyy vähemmän kuin rajoittamattomassa folk-teoreemassa. Koordinaatoratkaisussa vähintään kaksi toimijaa pelaa toistensa parasta vastinstrategiaa, ja toimijat voivat saavuttaa vähintään efektiivisen minimaks-tuleman. Efektiivinen minimaks-tulema antaa toimijoille useissa peleissä minimaks-tulemaa korkeammat tulemat.

Opetusministeriön valtakunnallisille kulttuuritapahtumille myöntämien tukien kohdalla minimaks-tuleman on oltava positiivinen, mutta koska festivaalien hakemus määrittää ainoastaan tuen ylärajan, minimaks-tukea ei voida rajata täsmällisesti. Tuenhakupelissä tuensaajan ja opetusministeriön tavoitteet ovat osittain yhdensuuntaiset, ja toimijat luultavasti voivat saavuttaa efektiivisen minimaks-tuleman pyrkiessään pelaamaan toistensa parasta vastinstrategiaa. Efektiivinen minimaks-tulema saattaa auttaa rajaamaan tukea hakevien festivaalien tasapainostrategioita alhaalta päin tilanteessa, jossa tuenhakijoiden strategiana on hyväksyä tuki väliltä]0+reservatiohyöty, haettu ylisuuri tuki]. Folk-teoreeman lisäksi tuenjaon vakautta ja tuenjaon muodostumista selittävät osaltaan kaupanhieronta, tuenmyöntöjärjestelmän rakenne ja tuenmyöntäjän varovaisuus tukien muuttamisessa ja se, että festivaalin tuenhakustrategian laveus jättää tukipäätökset pitkälti riippuvaisiksi opetusministeriön johdonmukaisina säilyneistä preferensseistä.

6 KAUPANHIERONTA JA NEUVOTTELUVOIMA

6.1 Ratkaisujen moninaisuus ja kaupanhieronta

Kun peliteoria ei kerro yksiselitteistä ratkaisua eikä tasapainoa, tuenhakupelien tulemat määrittyvät peliteorian ulkopuolisista syistä lähtien. Ratkaisu jäädessä avoimeksi tasapainoon voidaan päätyä sattumien, polttopisteeseen konvergoitumisen, tulonjakoa koskevien oikeudenmukaisuuskäsitysten tai kaupanhieronnan avulla, ja ratkaisu saattaa vakiintua sosiaalisesti tai institutionaaliseksi käytännöksi. Alkutilanteessa polttopisteratkaisuakaan ei ole välttämättä ehtinyt muodostua. Kaupanhieronta saattaa toimia ratkaisun muodostamisen tapana silloin, kun toimijoiden määrä on riittävän pieni yksittäisten pelisiirtojen huomioimiseen ja mahdollisia ratkaisuja esiintyy runsaasti. Kaupanhieronta tekee myös ymmärrettävämmäksi pelissä jo muodostuneita ratkaisuja.

Koska festivaalit eivät tukihakemuksillaan voi pelata suoraan toisiaan vastaan, festivaalit hyödyntävät suoran institutionalisoidun vallankäytön kuten tulosneuvotteluihin osallistumisen ja jäsenyyksien sijaan ja lisäksi epäsuoraa vallankäyttöä: neuvotteluvoimaa. Silloin, kun peliteoria ei auta valitsemaan toteutuvaa tasapainoa, mikä tahansa saavutettava, toimijakohtaisesti rationaalinen (reservaatiohyödyn ylittävä) ja tehokas kaupanhierontaratkaisu voikin mm. Krepsin (1995, 96-97) mukaan muodostua tasapainoksi. Esimerkiksi takaperoisesta induktiosta poiketen kaupanhieronta ei kerro, mihin ratkaisuun päädytään, vaan kaupanhieronnan tulos riippuu neuvotteluvoimaksi muunnettavista ominaisuuksista. Neuvotteluvoiman muutosta ja vaikutuksia tuenmyöntöön (Ks. lukua 5.3.3) on usein hyvin vaikea mallittaa peliaskeliksi, koska pelin rakenteessa täytyisi kyetä huomioimaan myönnettävän tuen budjettirajoitteen lisäksi institutionaalisisissa ja sosiaalisissa tekijöissä tapahtuvat muutokset, kuten mahdollisuus hivuttaa tukea ylöspäin. Askelittain etenevässä pelissä pelaajien väliset neuvotteluvoiman suhteet olisi saatava mallitettua pelin siirtovuoroihin ja tulemiin. Askelittain etenevässä kaupanhierontapelissä tuen jakosuhte riippuu siitä, onko pelin viimeinen periodi ja viimeisenä tarjousvuorossa oleva toimija tiedossa, ja kumpi toimijoista tarjoaa ensin. Varmuudella päättyvässä Ariel Rubinsteinin mallittamassa kaupanhierontapelissä etua saavat ensiksi tarjoava ja viimeisen tarjousvuoron saaja (Ks. Rubinstein 1982; Ks. Bierman & Fernandez 1995, 112).

Vaikka peliteorian soveltaminen kaupanhieronnan lailla peliteorian ulkopuolisiin tilanteisiin saattaa tuottaa vaikeuksia (Ks. esim. Kreps 1995, 94-95), osa kaupanhierontatilanteista on mallitettavissa ei-yhteistoiminnallisen pelin askeleiksi (Nash 1990, 418-419). Esimerkiksi yhden festivaalin tuenhaku voidaan mallittaa kolmen peliaskeleen peliksi. Festivaalin ja tuenmyöntäjän, kuten opetusministeriön ensimmäiseen tuenmyöntötapahtumaan ja tukitason määräytymiseen saattaisi soveltua Rubinsteinin (1982) esittämä vuorottaisten tarjousten (alternate offers) avulla käytävä neuvottelu ylijäämän jaosta. Vuorottaisten tarjousten pelissä kaksi toimijaa ehdottavat vuorotellen ylijäämän jakosuhdetta, kunnes vastapelaaja hyväksyy tarjouksen. Kun pelissä on viimeinen periodi, ja peliä diskontataan neuvottelukustannusten vuoksi, jaettava katoaa tai pienenee etukäteen tunnettuun murto-osaan viimeisellä periodilla. (Bierman & Fernandez 1998, 155; vrt. Bierman & Fernandez 1995, 363-367) Vuorottaiset tarjoukset soveltuvat festivaalien tuenhakuun silloin, kun toimijat voivat keskustella. Toimijoiden vastatarjouksiin käyttämä aika ei ole rajoitettu, mutta diskontattaessa transaktiokustannukset nousevat sitä mukaa kun jako viipyy.

Kolmen tarjouksen tuenhakupelissä festivaali tekee hakemuksellaan ensimmäisen jakosuhteen tarjouksen. Opetusministeriö joko hyväksyy tarjouksen tai myöntää tuen väliltä]0, festivaalin hakema tuki] tai päättyy ei-yhteistoiminnalliseen ratkaisuun, jossa hakija jää ilman tukea. Yhteistoiminnallinen tasapaino voi syntyä, jos opetusministeriön tuki ylittää festivaalin tuenhaun reservaatiohyödyn. Kolmantena siirtona festivaali saa opetusministeriön myöntämän tuen ja samalla päättää jatkaa pelissä seuraavalle kierrokselle tai lopettaa tuenhaun. Kun hakijoita on runsaasti tukeen verrattuna, opetusministeriön tukipäätös on ainakin peliä riittävästi toistettaessa ratkaiseva pelin tasapainon muodostumiselle. Tuen niukkuudesta ja hakijoiden määrästä johtuen festivaalin neuvotteluvoima on harvoin kyllin suuri, jotta tämä voisi peliin lisätyssä hakemuksen ja tukipäätöksen välisessä kommunikaatiossa uhata uskottavasti esimerkiksi toiminnan lopettamisella, ellei saa mielestään riittävän suurta tukea.

Jos taas neuvotteluosapuolet olisivat tasaväkisiä ja pelissä ei diskontattaisi, neuvottelua jatkettaisiin, kunnes Pareto-parannukseen ei olisi mahdollisuutta.

6.2 Neuvotteluvoima - opetusministeriö ja festivaalin laava strategia

Neuvottelussa voidaan pyrkiä konvergoitumaan tasapainoon tai muuttamaan tasapainoa toimijalle edullisemmaksi. Neuvottelu voi tapahtua lupausten, uhkausten, sitoumusten, vuorottaisten tarjousten tai huutokaupan avulla. Neuvottelualueesta ja pelin rakenteesta

riippuen kaupanhieronta saattaa johtaa mahdollisten ratkaisujen moninaisuudessa folk-teoreeman kaltaiseen tulemaan jopa yhdellä periodilla, mutta ratkaisu saattaa päästä vakiintumaan vasta pelin toistuessa riittävän kauan. Ratkaisun vakiintuminen tasapainoksi voi tapahtua esimerkiksi polttopisteeksi muodostumisen kautta. Jos pelaajat päätyvät uskomukseen, jossa jokainen uskoo muiden pelaajien valitsevan tietyn ratkaisun, näihin uskomuksiin nähden optimaalisista strategioista saattaa muodostua Nash-tasapaino. Peliä toistettaessa mukaan voi tulla aikapreferensseistä ja pelaajien strategioista riippuen myös folk-teoreemaan liittyvä sanktioinnin mahdollisuus.

Kun festivaalien optimaaliset tuenhakustrategiat ovat liian laveita rajaamaan tasapainoa, tasapainon muodostuminen jää pitkälti riippuvaiseksi tuenmyöntäjän preferensseistä ja siitä, kuinka tuenhakijat voivat neuvotteluvoimansa avulla pitkällä aikavälillä vaikuttaa tuenmyöntäjän preferenssien muotoutumiseen. Laveasta tuenhakustrategiasta johtuen tuenhakija ei voi samalla tuenhakuperiodilla hylätä tarjottua tukea ja tehdä vastatarjousta, ja tuenhakijan intresseissä on hyväksyä kulloisellakin periodilla mikä tahansa transaktiokustannukset ja reservaatiohyödyn ylittävä tuki jatkaakseen pelissä, ja tuensaajan ja tukijan välinen tasapaino täsmentyy johonkin tulemaan välillä [reservaatiohyöty, haettu tuki] tukijan preferenssien ja niiden muodostumiseen vaikuttavan informaation perusteella budjettirajoitteen rajoissa. Jos tuenhakija pyrkii muodostamaan mainetta tuen piiriin pääsemiseksi, hakija saattaa hyväksyä myös reservaatiohyötyään alemman tuen.

Vaikka hakija ei voi viestiä strategiansa rajaamisesta alhaalta, tuenhakija haluaisi mieluummin suurempaa tukea myös vaihteluvälin sisällä. Jos festivaalilla ei ole neuvotteluvoimaa, suuremman tuen hakeminen ei edistä tuensaantia. Neuvotteluvoimaansa esimerkiksi institutionaalisten muutosten kautta kasvattamaan pystyvä tuenhakija voi sen sijaan pyrkiä vaikuttamaan tukijan preferensseihin ja hivuttamaan tukeaan ylöspäin. (Ks. Kuvio 7 s. 60) Neuvotteluvoima tulee esiin sekä festivaalia koskevan informaation saatavuudessa että sen esiin pääsyssä (Ks. lukua 1.2). Festivaaleista neuvotteluvoimaa käyttävät eniten vakiintuneet ja institutionalisoituneet, sekä järjestäytyneet festivaalit, joilla on myös paljon yhteyksiä muihin vakiintuneisiin kulttuurin toimijoihin, tiedotusvälineisiin, ja jotka saavat äänensä kuuluviin. Neuvotteluvoima parantaa festivaalin mahdollisuuksia tuensaantiin, sen kasvattamiseen ja vakiinnuttamiseen.

Koska festivaalien tuenhaku opetusministeriöltä ei ole joistakin muista kaupanhierontatilanteista poiketen mallitettavissa peliaskeliksi niin pitkälti, että tasapainoa voitaisiin yksiselitteisesti selittää, tasapainon täsmentämiseen tarvitaan aksiomaattisia ehtoja

(Ks. Nash 1990, 418-419), jotka näyttäisivät festivaalien tuenhakupeleissä muodostuvan institutionaalista ja sosiaalisista tekijöistä ja muotoutuvan neuvotteluvoiman avulla. Muodostunut tasapaino tulee ymmärrettäväksi tarkastelemalla tuenmyöntöjärjestelmää ja sen vakiinnuttamistavoitteita (Ks. lukuja 1.3 ja 3.3), sekä pitkän aikavälin pelien rakenteeseen sisältyviä tasapainon vakiintumista edistäviä tekijöitä: toimijoiden aikapreferenssejä, tahdon voimakkuutta (Ks. lukua 2.1.2), yhteistoiminnallisia tavoitteita (Ks. lukua 2.2.2) pelihistorian muistamista ja mainetta (Ks. lukua 3), ja koordinoititapoja, kuten polttopisteeksi konvergoitumista (Ks. lukua 2.2.3). Neuvotteluvoiman käyttöä edistää myös toimijoiden pyrkimys pelata itselleen edullisimmassa pelissä ja muokata pelin rakennetta.

6.3 Neuvotteluvoima - taiteellinen laatu ja valtakunnallinen merkittävyys

Tuenmyöntäjän preferenssien muodostuminen festivaalien suhteen ja tukijakauman muotoutuminen riippuu alkutilanteesta - lähinnä eroista festivaalien neuvotteluvoimassa. Tuenhakupelin neuvotteluvoima on vallankäyttöä taidehallinnon kentällä. Tukijakauman muotoutuminen voisi riippua myös muista festivaalien ominaisuuksista, kuten taiteellisesta korkeatasoisuudesta ja valtakunnallisesta merkityksestä, jotka muodostavat opetusministeriön tuenmyöntökriteerien mukaisina ominaisuuksina neuvotteluvoimaa, jos tuen hakija pystyy kertomaan niistä uskottavasti ja tukijan preferenssien suuntaisesti. Taiteellisen korkeatasoisuuden arvioinnin toteuttavien ominaisuuksien hallinta voidaan tulkita symboliseksi pääomaksi bourdieulaisittain analysoidulla taiteen kentällä valtakunnallisen merkittävyyden kertoessa enemmän myös taloudellisesta pääomasta. Neuvotteluvoiman suhteet voivat poiketa festivaalien muiden ominaisuuksien - kuten tuotettujen hyödykkeiden laadun - suhteista, koska kaikki ominaisuudet eivät ole samassa suhteessa muunnettavissa neuvotteluvoimaksi⁹⁴. Toisella tapaa neuvotteluvoima voidaan nähdä yhdeksi hyödykkeen ominaisuusvektoreista. Jos näkemys hienojakoisemmista ja eritellymmistä piirteistä koostuvasta ominaisuudesta hyväksytään, ominaisuudet kuten hyödykkeen laatu, ovat muunnettavissa neuvotteluvoimaksi siltä osin, kuin niiden vektorit ovat samansuuntaisia neuvotteluvoiman vektorin kanssa. (vrt. lukuun 3.3.1)

---

⁹⁴ Bourdieu (1996, 220, 31) kirjoittaa eri kentille ominaisten pääomien lajien, kuten sosiaalisen ja taloudellisen pääoman ja vallan ajassa muuttuvasta vaihtosuhteesta.

Jos festivaali on vakaaksi tunnettu ja tuenmyöntäjä kaihtaa riskiä, niin festivaali saa tästä neuvotteluvoimaa. Neuvotteluvoima saattaa riippua edellisten vuosien tuesta ensinnäkin, koska aiemmista tuensaajista - ohjelman laadukkuudesta ja valtakunnallisesta merkittävyydestä - on runsaammin tietoa, ja toisekseen, jos tuenmyöntäjä kaihtaa riskiä, niin aiempi tuenmyöntö vahvistaa festivaalin neuvotteluvoimaa muihin hakijoihin verrattuna. Neuvotteluvoima saattaa myös kertoa viipeellä festivaalien ominaisuuksista, jos tuki on alkuaan perustunut ominaisuuksiin.

Tuenhakupeleissä neuvotteluvoima voi jakautua festivaaleille epätasaisesti ja neuvotteluvoima ja sen suhteet voivat muuttua ajan kuluessa. Kerran muodostunut tehokaskaan ratkaisu ei välttämättä säily tehokkaana jatkossa, tuenhakijoiden joukon ja ominaisuuksien muuttuessa myös vuosittain. Kaupanhieronta ei itsestään johda tehokkaaseen ratkaisuun, vaan tasapainona saattaa esimerkiksi liittouman neuvotteluvoiman vuoksi säilyä suurelle osalle toimijoista epäoptimaalinen ratkaisu (Ks. lukua 2.2.7). Jos tasapainoa ei ole ehtinyt muodostua, informaation epäsymmetriasta saattaa seurata kaupanhieronnan pitkittymistä, jolloin jaettavan arvo voi pienentyä diskonttauksen vuoksi.

Opetusministeriö nimeää taidetukiensa ensisijaiseksi ja merkitykselliseksi myöntöperusteeksi korkean taiteellisen laadun, ja valtion taidetoimikunnat arvioivat tukipäätöksensä kautta hakijoiden korkeaa taiteellista laatua. Valtion taidetoimikuntapohjaisessa järjestelmässä taiteen arviointi on taiteen kentältä järjestöjen kautta hallintoon nousevien taiteen ammattilaisten ja taiteilijoiden käsissä. (Ks. alaviitettä 17 s. 40; Ks. myös lukuja 1.3.2 ja 3.3) Koska valtion taidetoimikunnat toimivat tällä taidehallinnon kentällä taiteen portinvartijoina päättäessään toimintaedellytyksiin vaikuttavista avustuksista ja legitimoidessaan mielikuvaa avustusten saajien korkeasta taiteellisesta tasosta ja valtakunnallisesta merkittävyydestä, tuella saattaa olla myös signaali- tai palkintoluonnetta. Tuen saanti voimistaa saajiensa neuvotteluvoimaa paitsi parantaessaan taloudellisia toimintaedellytyksiä, myös voimistaessaan mielikuvaa näiden halutuista ominaisuuksista ja sitä kautta voimistaessaan näiden neuvotteluvoimaa. Toimintansa vakiinnuttamaan pystynyt festivaali kertoo jo hankkimistaan resursseista, ja omaa paremmat resurssit myös neuvottelutilanteessa.

Taiteen ja kulttuurin harjoittaminen on Suomessa periaatteessa vapaata: kuka tahansa saa nimittää itseään taiteilijaksi, eikä muodollisia kentälle pääsyn ehtoja tunneta. Kuka tahansa saa myös järjestää festivaalin ja valtion taidehallinnon taiteelliseen laadunmäärittelyyn nähden millaisen festivaalin tahansa. Taiteellisesti varteenotettavaksi pyrkivä kohtaa kuitenkin institutionaalisia ja sosiaalisia kentälle pääsyn esteitä, kuten vaateita ammatillisuudesta (Ks.

lukuja 2.1.3 ja 3.3.2), hierarkiassa määriteltävästä korkeatasoisuudesta (mm. Bourdieu 1996, 114-115; Ks. lukua 3.3), sekä aiempiin määrittelyihin pohjautuneesta vakiintuneesta tuenmyönnöstä (Ks. lukua 1.3.3). Tuenhakupeliin muodostuu luuppi, kun tuenmyöntäjän mielessä laadukkaaksi mieltäminen saattaa ilmetä tuensaantina, ja laadunmäärittely ilmenee valtana päättää festivaalien toiminnan edellytyksiä edistävien tukien jaosta (Ks. lukua 3.3.1). Tässä tuenhausassa festivaalien mahdollisuudeksi jää käyttää epäsuoraa valtaa – neuvotteluvoimaa – jonka avulla ne voivat pyrkiä muokkaamaan pelin sosiaalisia ja institutionaalisia taustarakenteita. Etenkin Bourdieun analysoima taiteen kenttä vallankäytön kenttänä soveltuu hyvin suomalaiseen korporatiiviseen ja hierarkkiseen taidehallintoon. Esimerkiksi taiteen keskustoimikunnan tutkijat hyödyntävät toistuvasti Bourdieun näkemyksiä teoreettisena taustana taiteilijoiden kenttää ja opetusministeriön taidetukia koskevissa tutkimuksissaan. Myös eurooppalaisessa asiantuntijaraportissa ”Suomen kulttuuripolitiikka”, johon opetusministeriö/taiteen keskustoimikunta osallistui, määritellään festivaalien laadukkuutta niiden taiteen kentän institutionaalisten suhteiden kautta niin, että laadukkuus on ymmärrettävissä pikemminkin neuvotteluvoimaksi kuin suoraan festivaalihyödykkeen ominaisuuksiksi. Asiantuntijaraportin (Suomen kulttuuripolitiikka 1996, 105) mukaan ”Festivaalit ovat myös järjestäytyneet katto-organisaation (Finland Festivals) alle. Siihen kuuluu noin 60 festivaalia, jotka erottuvat muista laadukkuudellaan”. Festivaalien institutionalisoiva mieltäminen tulee myös aineistossa esiin voimakkaimmin vuonna 1996, jolloin tuensaajia oli vähiten. Vuonna 1996 opetusministeriön tuenhakijoista 62 % (43 kpl) toimi FF:ssä, ja järjestön jäsenet käyttivät menestyksekkäästi neuvotteluvoimaansa saaden 91 % tuon vuoden opetusministeriön tuesta. Edelleen kansallisen instituution muodostava ja myös FF:n jäsenistöön sisältyvä oopperajuhla sai yksin viidenneksen tuesta ja opetusministeriön tulosneuvotteluihin osallistuvat viisi suurinta tuensaajaa saivat yhteensä 43 % tuesta. Kuitenkin festivaalien tuottamien hyödykkeiden laatua saattaisi olla mielivaltaista samaistaa suoraan jäsenyyteen tai tuen saantiin. Myös FF:n ulkopuolella toimii runsaasti tasokasta ohjelmaa järjestäviä festivaaleja, ja olisi mielivaltaista väittää esimerkiksi, että elokuvafestivaalien ohjelmisto olisi heikentynyt näiden erotessa FF:stä vuoden 1997 jälkeen. Festivaalien taiteellista korkeatasoisuutta arvioidaan suuremmalla kattavuudella ainoastaan myönnettäessä opetusministeriön tukia, jolloin aiemmin myönnettyt tuet saattavat olla pohjana uusille tukipäätöksille. Tästä seuraavan luupin vuoksi tuet mittaavat pikemminkin hakijoiden neuvotteluvoimaa sen sijaan, että ne mittaisivat suoraan festivaalien tuottamienhyödykkeiden ominaisuuksia. Tuot eivät toimi suoraan korkeatasoisuuden mittareina, jos kaikkia hakijoita ei arvioida joka vuosi perusteellisesti niin että käytäisiin tuenjaon uudelleenneuvottelu, ja koska

tuenjaossa on jo täyttä ja uusien tuenhakijoiden on vaikea mahtua mukaan. Suomen kulttuuripolitiikka –kirjan tarkoittama laatu vaikuttaakin bourdieulaisittain taiteen ja kulttuurin toimintaedellytysten määrittelyyn liittyvältä epäsuoralta vallankäytöltä. Taiteen laadukkuutta näytetään käytettävän käsiteltäessä neuvotteluvoimaa, jonka avulla etujärjestö on saanut näkemyksensä esiin eurooppalaiseen asiantuntijaraporttiin.

6.4 Tasapainon vakaus ja uudelleenneuvottelu

Neuvotteluvoima voi vaikuttaa siihen, millaisiksi tukijan preferenssit muodostuvat tuenjaon alkutilanteessa ja siihen, pyrkivätkö pelaajat tuen uudelleenneuvotteluun. Ensimmäistä tukitasoa päätettäessä diskonttaus on mielekästä, koska jos tuenmyöntöprosessi kestää liian pitkään, neuvottelun transaktiokustannukset nousevat korkeiksi ja festivaalia ei pystytä järjestämään enää sinä vuonna. Festivaalin jättäessä hakematta tukea tuenmyöntäjä saa reservaatiohyödyn ja festivaali nollahyödyn. Jos festivaali hakee tukea ja tuenjakoneuvottelu päättyy tuloksettomana, tukea ei myönnetä ja myös festivaali saatetaan peruuttaa. Tuenmyöntäjä saa silloin reservaatiohyödyn vähennettynä neuvottelukustannuksilla, ja festivaali kokee haittaa tuenhakukustannuksista. Jos neuvottelut ovat kuitenkin kestäneet niin lähelle festivaaliaikaa, että festivaalia ei voida enää peruuttaa, festivaali saattaa toteutua suunniteltua pienempänä tai tappiollisena (Ks. Kuvio 10 s. 75).

Koska tuenjaossa festivaaleille on periaatteessa ääretön määrä mahdollisia tasapainoja (Ks. lukua 5), uudelleenneuvotteluun sisältyy riski, että annettu festivaali menettää tukeaan. Vakiintuneemmat, institutionalisoituneemmat ja ehkä sen vuoksi myös hieman vähemmän riskiä kaihtavammat festivaalit (Ks. lukuja 2.1.2.1 ja 2.1.2.2) saattavat pyrkiä karttamaan uudelleenneuvottelua. Uudelleenneuvottelua saatetaan karttaa myös siitä aiheutuvien suurten transaktiokustannusten vuoksi. Tasapaino voi mukautua vähitellen esimerkiksi joidenkin festivaalien hivuttaessa tukeaan ylöspäin. Suurehkon tuen saajat saattavatkin pyrkiä mahdollisuuksiensa mukaan hivuttamaan tukeaan yksittäisinä tukena ylöspäin (Kuvio 7 s. 60) sen sijaan, että ne pyrkisivät koko tukipotin jaon uudelleenneuvotteluun. Opetusministeriön tuet vakiintuneille tuensaajille ovat olleet erittäin vakaita, ja ainoastaan muutama festivaali on kyennyt nostamaan tukeaan huomattavasti vuosien 1996-2000 kuluessa (Ks. lukuja 1.3.3.2, 2.2.7 ja 5.3.3).

Jakauman vakautta voi selittää osaltaan, että tuen siirtäminen sitä jo saaneelta festivaalilta ei muodosta Pareto-parannusta eikä institutionalisoi annettua tuensaajajoukkoa (Ks. Taulukko 10 s. 42) ja aiheuttaa transaktiokustannuksia, vaikka saattaisikin toisaalta ehkä ohjata tukea tehokkaampaan käyttöön (Ks. Taulukko 9 s. 38). Maineen rakentaminen vaatii toistuvaa ja tiheää vuorovaikutusta (Vrt. Axelrod 1984, passim; Kreps 1990, 762) ja soveltuvaa irrationaalisuutta lyhyen aikavälin hyödyn maksimointiin verrattuna, mutta jo muodostunut maine auttaa tasapainon ylläpitoa ilman uusia suuria sopimiskustannuksia. Pelin rakenteesta riippuu, onko näin syntynyt tasapaino pelin paras. Jos festivaalien ominaisuudet muuttuvat - ja esimerkiksi tuen ulkopuolella syntyy uusia innovatiivisia ja tehokkaita festivaaleja - aiemmin tehokaskin tasapaino saattaa jäädä tehottomaksi, mutta säilyä silti vakaana, ellei myös festivaalien neuvotteluvoima muutu ratkaisevasti uudelleenneuvottelusta johtuen.

Sopimisen kustannukset nousevat sitä suuremmiksi, mitä harvemmin transaktio toteutetaan (Kreps 1990, 762). Festivaalien tuenhakupeliä toistetaan vuosittain. Peliä toistetaan festivaalien toiminnan suunnittelun kannalta hyvin tiuhaan, koska vajaa vuosi tukipäätöksestä festivaalin toteutukseen saattaa olla liian lyhyt aika ohjelman suunnitteluun ja etenkin toimintavalmiuksien rakentamiseen ja kehitystyöhön (Vrt. tanssitaiteen ensembleduun luvussa 1.3.2.3). Koska useat festivaalit ehtivät tässä ajassa melko vähän muuttua ja tiedottaa muutoksistaan, tuen neuvottelukustannukset jäävät tällöin opetusministeriön tuen haun kaltaisessa toistetussa pelissä melko alhaisiksi. Tällöin tuenmyöntäjälle saattaa muodostua mielikuva, että tuenhakupeli muistuttaa pitkälti edellisen vuoden peliä, ja tukipäätökset saatetaan tehdä pitkälti edellisen vuoden kaltaisina.

Jos vakiintuneet tuensaajat eivät halua täyttää uudelleenneuvottelua, kattavampi tasapainon uudelleenneuvottelu edellyttää riittävän suurta muutosta neuvotteluvoiman suhteissa niin, että peliin syntyy epäjatkuvuuskohta. Tällainen tilanne voi syntyä, jos tukea vapautuu jonkun festivaalin kuollessa, valtio päättää myöntää lisää tukea tai jostain suuresta muutoksesta johtuen tuenmyöntäjä päättää muuttaa tuenmyöntöperiaatteitaan ja myöntää tukea useammille uusille festivaaleille, jos hakijoiden määrän kasvun aiheuttama paine kohdistuu yhä voimakkaammin aiempaa tuenjaon tasapainoa vastaan, tai jos jonkin hakijan tai liittouman neuvotteluvoima vahvistuu kylliksi uuden institutionaalisen rakenteen syntyessä - esimerkiksi elokuvafestivaalien tuenmyöntösiirryessä SES:lle.

Jos tukipäätökset tehtäisiin pidemmin välein, tuenhakupelistä tulisi selvemmin diskreetti, ja tuenmyöntäjän olisi arvioitava festivaaleja uudelleen perusteellisemmin. Koska festivaalien tuenhaun pitkissä peleissä on lukuisia mahdollisia tasapainoja, tuen uudelleenjaon

neuvottelukustannukset saattaisivat nousta korkeiksi. Sopimisen kustannukset nousevat suurimmiksi silloin, kun mahdollisia ratkaisuja on runsaasti ja ratkaisujen rajaamisessa ei voida hyödyntää muistia, maineenmuodostusta, tai tietoa aiemmin myönnettyistä tuista.

Tästä muodostuukin tehokkuusmielessä ongelma. Toisaalta tuen jakaminen aina aiemman kaltaisena saattaa johtaa kilpailuvääristymiin ja tehokkuustappioon, jos tukea saavat festivaalit eivät ole ja säily skaalatuotoiltaan tehokkaimpina (Ks. alaviitettä 22 s. 42). Toisaalta toistuva tehokkaaseen jakoon pyrkivä uudelleenneuvottelu saattaa aiheuttaa hyvin raskaita kustannuksia ja vaikeuksia arvioida tuenhakijoiden laatua ja tehokkuutta. Transaktiokustannukset nousevat korkeimmiksi lyhyellä aikavälillä, jolloin muistia vallinneesta tasapainosta ja pelistrategioista tai mainetta ei voida hyödyntää, ja neuvottelussa joudutaan sopimaan joka kerta kaikki alusta. Etenkin, jos pelin rakenne ei kerro yksiselitteistä tasapainoa, lyhyen aikavälin pelissä tasapainoon päätyminen saattaa jäädä hyvin epävarmaksi, jos pelaajat eivät voi viestiä uskottavasti, tai pelin signalointikustannukset voivat nousta korkeiksi, jotta viestinnästä tulisi uskottavaa.

TAULUKKO 29 Tasapainon vakiinnuttamisen ja uudelleenjaon hyödyt ja hyötyjät

	TASAPAINON VAKIINNUTTAMINEN	TUEN UDELLEENJAKO
EDISTÄVÄT TEKIJÄT	<p>Uudelleen neuvottelua ehkäisevät:</p> <ul style="list-style-type: none"> o Sosiaalisten ja institutionaalisten tekijöiden, polttopisteen ja folk-teoreeman perusteella muodostumaan päässyt tasapaino on vakaa. o Institutionalisoitumispyrkimykset. o Informaatiota on vain vanhoista. o Riskin kaihtaminen ja tyytyminen vakaaseen tasapainoon. o Pyrkimys välttää uudelleen neuvottelun transaktiokustannuksia. 	<p>Uudelleen neuvottelua edistävät:</p> <ul style="list-style-type: none"> o Tuenmyöntöön syntyvä epäjatkuvuuskohta. o Tuenmyönnön institutionaalisen rakenteen muutos. o Riittävän suuri määrä uusia tuenhakijoita kyseenalaistaa vakiintuneen tuenmyönnön. o Muutokset neuvotteluvoimassa. o Muutos jaettavan tuen määrässä ja jonkin vakiintuneen tuensaajan poistuminen tuenhausta.
HYÖTYJÄT	<ul style="list-style-type: none"> o Vakiintuneet melko korkean tuen saajat. o Tuenjaon institutionalisoivasta vaikutuksesta hyötyvät tuensaajafestivaalit, itsenäiset preferenssit omaava tuenmyöntäjä ja kulttuuri-instituutiosta hyötyvät kansalaiset. 	<ul style="list-style-type: none"> o Mahdolliset uudet tuensaajat ja ominaisuuksiinsa verrattuna aiemmin liian pientä tukea saaneet festivaalit. o Allokation tehokkuudesta hyötyvät uudet tuensaajat, kansalaiset ylipäätään, ja tuenmyöntäjä silloin, kun sen preferenssit heijastavat kansalaisten preferenssejä.
TEHOKKUUSVAIKUTUKSET	<ul style="list-style-type: none"> o Tuen jakaminen aiempien vuosien tavoin ei aiheuta juurikaan transaktiokustannuksia, joten jakoprosessi on nopea ja tehokas. Jaossa voidaan hyödyntää muistia ja informaatiota aiemmasta tuenmyönnöstä ja tuensaajista, muodostunutta mainetta ja vallinneita neuvotteluvoiman suhteita. Tuen allokointi aina samoille samanlaisena: <ul style="list-style-type: none"> o Synnyttää luopin tuenmyöntöön. o Aiheuttaa kilpailuvääritystä ja tehokkuustappiota. o Saattaa ajan myötä etäännyttää tuenjako festivaalien muista ominaisuuksista neuvotteluvoimaa lukuun ottamatta ja kasvattaa tehokkuustappiota. o Saattaa etäännyttää taidehallintoa yleisöstä ja festivaalien toimintaympäristöstä. 	<ul style="list-style-type: none"> o Tuen täysi uudelleen neuvottelu aiheuttaa suuria transaktiokustannuksia ja on sen vuoksi tehoton. Koska uusi jakosuhte voi olla periaatteessa millainen vain, epävarmuus uudesta ratkaisusta vaikeuttaa toiminnan suunnittelua ja aiheuttaa riskinkaihtajille kustannuksia, uskottava signalointi aiheuttaa kustannuksia ja uudelleen neuvottelut voivat muodostua pitkiksi. o Tehokas tuenjako vaatisi toistuvaa festivaalien laadun ja tehokkuuden arviointia ja uudelleen neuvottelua. Tuen uudelleen neuvottelu muuttaa tukijakaumaa: <ul style="list-style-type: none"> o Tuen uudelleen allokointi perustellulla tavalla antaa mahdollisuuden pyrkiä tehokkuustappion minimointiin. o Jotta tuen uudelleen neuvottelun avulla voitaisiin päästä tehokkaana pysyvään allokointiin, uudelleen neuvottelua on toistettava myöhemminkin.

7 YHTEENVETO

7.1 Strateginen valinta, laeva tuenhakustrategia ja pyrkimys pitkän aikavälin yhteistoiminnallisiin peleihin

Festivaalit syntyvät halusta tuottaa kulttuuria ja avustuksia tavoittelevia festivaaleja ilmaantuukin runsaasti. Festivaalit tavoittelevat avustuksia niukkuuden vuoksi ei-yhteistoiminnallisista lähtökohdista käsin, mutta useimmiten yhteistoiminnalliseen pitkän aikavälin tuenhakupeliin pyrkien. Avustuksenhakua voidaan mallittaa melko pitkälle strategisen valinnan avulla. Laadulliset ja vaillinaisesti mitattavat tekijät vaikeuttavat pelien täsmentämistä, ja peliteoria ei aina kerro yksiselitteistä ratkaisua. Opetusministeriön hierarkkisen ja korporatiivisen tuenmyöntöjärjestelmän kaltaiset institutionaaliset tekijät kuitenkin rajaavat pelien rakennetta ja täsmentävät ratkaisuja, ja peliteoria kertoo, miten muodostumaan päässyt ratkaisu voi säilyä hyvinkin vakaana tasapainona.

Festivaalien pyrkimistä pitkän aikavälin yhteistoiminnallisiin tuenhakupeleihin tarkastellaan esimerkkinä tuenhanke opetusministeriöltä. Opetusministeriö ja valtion taidetoimikunnat jakoivat tarkastelujakson 1996-2000 kuluessa tukea jo tuen piiriin päässeitä festivaaleja vakiinnuttavalla ja institutionalisoivalla tavalla – tarkastelujakson 1996-2000 kuluessa tuenjaossa ei ilmennyt juurikaan pyrkimyksiä innovatiivisuuden tukemiseen, vaikka innovatiivisuutta pidetään myös valtion taidehallinnossa usein festivaaleilla kukoistavana ominaisuutena ja innovatiivisuuden edistämistä pidetään yhtenä keskeisenä perusteluna kulttuurin tukemiselle.

Uudet hakijat kohtaavat merkittäviä esteitä pyrkiessään jo tasapainoksi muodostuneen tuenmyöntöpiiriin, ja jo tuenhakupeliin osallistuminen edellyttää jonkin verran yhteistoiminnallisia tavoitteita. Silloin, kun festivaali ja tuenmyöntäjä päätyvät yhteistoiminnalliseen tasapainoon, molemmat osapuolet hyötyvät. Festivaalit saavat hyötyä festivaalin ja tuen kasvaessa ja vakiintuessa ja saadessaan tukea useilta tukijoilta. Festivaalin hyöty kasvaa resurssien parantuessa ja toiminnan jatkuvuutta koskevan varmuuden lisääntyessä. Festivaalit saavat hyötyä vapaudesta tuottaa haluamansa laista kulttuuria, saadessaan mieleisiään esiintyjä, sekä yleisön, tukijoiden ja sidosryhmien hyötyessä festivaalista. Tuenmyöntäjä saa hyötyä festivaalin järjestäessä tuenmyöntäjän tavoitteiden

mukaista kulttuuritarjontaa, kulttuuritarjonnan kasvaessa, vakiintuessa, muiden tukijoiden tukiessa samoja festivaaleja ja toiminnan jatkuvuutta koskevan varmuuden lisääntyessä. Tukija hyötyy kulttuuritarjonnan synnyttäessä esiintymistilaisuuksia, hyötyä käyttäjilleen ja positiivisia ulkoisvaikutuksia. Opetusministeriö saa festivaaleja tukiessaan pienellä rahalla erittäin suuren määrän kulttuurintuotantoa verrattuna siihen, mitä esimerkiksi lakisääteisiä tukia saavien taide- ja kulttuuri-instituutioiden tukirahoilla saadaan.

Jotta toimijat jatkaisivat pelissä, tuenhakupelin täytyy olla toimijoille kannattava heidän tulemansa, aikapreferenssinsä, uskomuksensa ja rationaalisuuskäsityksensä huomioiden. Tuenhakupelien muotoutumiseen vaikuttavat informaation saatavuus, luonne ja peliin liittyvä epävarmuus, toimijoiden rationaalisuuden luonne ja uskomukset, strategiseen ulkoiseen päämäärään suuntautuminen, toimijoiden aikahorisontti, toimijoiden määrä, toimijoiden hyötyjen yhdensuuntaisuus, neuvotteluvoiman suhteet sekä liittoutumisen mahdollisuudet. Festivaalin ja opetusministeriön välinen tuenhakupeli on epäsymmetrinen. Festivaalit eivät pelaa suoraan toisiaan vastaan, vaan opetusministeriön tuenmyöntöjärjestelmä koordinoi keskusagenttina festivaaleille myöntämäänsä tukea.

Informaation välittämisen vaikeudesta johtuen tuenhakijan optimaalinen hakustrategia jää vaihteluväliseksi [0+reservaatiohyöty, haettu ylisuuri tuki]. Vaikka miltei kaikkien opetusministeriön tuensaajien tuet ovat säilyneet erittäin vakaina, keskimäärin tukea saaneet tuenhakijat ovat hakeneet 2,3 –kertaista tukea ja enimmillään jopa 18-kertaista tukea. Hakijan reservaatiohyöty kertoo millä varoilla hakija saisi festivaalin järjestettyä ja pystyisi jatkamaan tuenhakupelissä. Yksittäisessä tuenhakupelissä jatkaakseen festivaali haluaa yleensä tuenhakukustannukset kompensoivan reservaatiohyödyn. Jos festivaali pyrkii muodostamaan mainetta, festivaali saattaa jatkaa tuenhakua, vaikka tuki alittaisi lyhyellä aikavälillä tuenhakukustannukset. Hakiessaan tukea rinnakkaisissa peleissä festivaali voi jatkaa seuraavalle periodille saadessaan riittävän tulon jostakin pelistä. Reservaatiohyöty on hakijan yksityistä informaatiota, jota hakijan ei juuri kannattaisi kertoa jotta ei menettäisi loppua tukeaan, jos tuenmyöntäjä ei tunne altruistisuutta hakijaa kohtaan. Hakija ei myös pysty kertomaan reservaatiohyötyään tukihakemuksessaan eikä siten rajaamaan tuenhakuväliään alhaalta. Tulemien jättäminen muuttuviksi vaatii tuenhakuun osallistuvilta festivaalilta riittävää luottamusta tuenmyöntäjään ja lisää epäsymmetrisenä toimenakin osaltaan tuen vakautta. Jos hakijalla on neuvotteluvoimaa, hakija voi pyrkiä hivuttamaan tukeaan ylöspäin hakiessaan hieman aiemmin myönnettyä tukea suurempaa tukea - jos neuvotteluvoimaa ei ole,

hyvin moninkertaisen tuen hakeminen ei edistä tuensaantia poiketessaan tuenmyöntäjän festivaalin järjestämismahdollisuuksia koskevista uskomuksista.

Potentiaalinen tuenmyöntäjä havaitsee hakijan strategiaksi välin]0, haettu ylisuuri tuki], ja joko myöntää reservaatiohyödyn ylittävää tukea tältä väliltä tai päättää pelin ei-yhteistoiminnalliseen tasapainoon, jossa tukea ei myönnetä tai jossa sitä myönnetään liian vähän. Hakijan reservaatiohyödyistä tai vaihtoehtokustannuksista riippuu, miten suuren tuen alentuman hakija kestää. Reservaatiohyödyn alittavan tuen myöntö saattaa saada hakijan luopumaan taloudelliselta merkitykseltään vähäisen tuen hakemisesta, ja suuntautumaan vaihtoehtoihin tuenhakupeliin, esimerkiksi hakemaan tukia yrityksiltä, tai lopettamaan toimintansa.

Vaikka hakija saisi lähelle reservaatiohyötyään sijoittuvan tuen, hakijan on halutessaankin erittäin vaikea kertoa reservaatiohyödyistään uskottavasti tuenmyöntäjälle. Lyhyellä aikavälillä sosiaaliset ja institutionaaliset tekijät, laadulliset päätösmuuttajat sekä vaikeudet mitata päätösmuuttajia ja määrittää niiden vaikutussuuntaa vaikeuttavat optimaalisen strategian täsmentämistä. Merkityksellisen informaation uskottava lähettäminen saattaa osoittautua mahdottomaksi esimerkiksi, kun tuenmyöntäjä ei pysty päättämään, onko festivaalin kustannustaso noussut korkean laadun vai tehottomuuden vuoksi. Parhaassakin tapauksessa lyhyellä aikavälillä uskottavan informaation lähettäminen saattaa muodostua kalliiksi vaatien erityistä näyttöä festivaalin kehittämiseen sitoutumisesta ja tahdon voimakkuudesta. Esimerkiksi festivaalitulojen rakentaminen saattaa toimia uskottavana ja voimakkaana signaalina lisäten tuenhausten mahdollisuuksia jo lyhyemmällä aikavälillä. Koska lyhyellä aikavälillä avustuksenhausten tekijät ovat pitkälti kiinteitä, toimijat kykenevät välittämään niukasti uskottavaa informaatiota, informaation välittäminen aiheuttaa kustannuksia, ja tulevaa vuorovaikutusta ei ole odotettavissa, rationaalisesti hyötyään maksimoivat toimijat eivät voi päätyä lyhyellä aikavälillä yhteistoiminnalliseen tasapainoon hyötyrakenteeltaan vangin dilemman tyypisessä pelissä. Tulevan vuorovaikutuksen puuttuessa yhteistoimintaa on vaikeampi saavuttaa lyhyellä aikavälillä.

Jos lyhyen aikavälin pelissä muodostuu ei-yhteistoiminnallinen ratkaisu, festivaali joko luopuu tuen hakemisesta tai pyrkii maineenmuodostuksen – toistuvan signaalointikustannuksen - avulla pääsemään myöhemmin tuen piiriin ja pitkän aikavälin yhteistoiminnalliseen tuenhakupeliin. Festivaalin valinta uudelleen hakemisesta riippuu pitkälti tuenhausten edellytyksiä parantavista tekijöistä kuten hakijan tahdon voimakkuudesta ja tuen piiriin pääsemistä koskevista subjektiivisista uskomuksista. Luotettavan informaation välittämisen

mahdollisuudet kasvavat pitkällä aikavälillä. Pitkällä aikavälillä festivaali voi pyrkiä muuttamaan useampia tuenhaun tekijöitä. Toimijat voivat pitkällä aikavälillä kohdata toisensa toistuvasti ja luoda yhteistoimintaedellytyksiä, muistaa pelihistorian ja muodostaa mainetta, ennakoida vastapelaajan rationaalisuutta ja strategisia valintoja. Rationaalisuus päämäärään pyrkimisenä ja ammatillisesti vakavasti otettavana edistävät yhteistoiminnallisiin tulemiin päätymistä.

Festivaalien järjestäminen ei ole vaihtoehtoiset toiminnot huomioiden eikä rahallisten tulosten perusteella juurikaan taloudellisesti tuottoisaa toimintaa, ja se on harvoin taloudellisesti kannattavaa ilman avustuksia. Festivaalit syntyvätkin halusta tuottaa kulttuuria ja jatkaa kulttuurintuotantoa seuraavilla periodeilla. Koska festivaali ei välttämättä kestä reservaatiohyödyn alittavaa tuenmyöntöä, vaan liian alhainen tuki tai tuetta jääminen saattaa johtaa kyseisen festivaalin tuenhaun ja jopa järjestämisen päättymiseen, on syytä tutkia pitkiä äärellisiä tuenhakupelejä. Äärelliset varmuudella päättyvät ja rakenteeltaan tunnetut rationaalisen hyötynsä optimoijien pelit voidaan ratkaista lopusta alkaen osapelitäydelliseen tasapainoon pohjautuvan takaperoisen induktion avulla. Takaperoisen induktio tuottaa yksiselitteisen tasapainon, joka kuitenkin saattaisi toisinaan johtaa hyötyrakenteeltaan vangin dilemma –tyyppisessä pelissä ei-yhteistoiminnalliseen tasapainoon estäen festivaalin järjestämisen festivaalien taloudellisen kannattamattomuuden vuoksi.

Silloin, kun takaperoisen induktio johtaisi epäedulliseen peliin, toimijat voivat pyrkiä valitsemaan vaihtoehtoisista peleistä itselleen parhaan tai mukauttamaan pelin rakennetta. Pelin rakennetta voidaan pyrkiä mukauttamaan yrittäen vaikuttaa molemminpuolisiin uskomuksiin pelin tulemista. Kun tulemat tunnetaan, voidaan pyrkiä vaikuttamaan uskomuksiin toimijoiden rationaalisuudesta. Jos vastapelaaja saadaan vakuuttuneeksi toimijan soveltuvasta irratiionalisuudesta, pelin tulemat eivät ole enää varmuudella tiedossa, ja pelissä saatetaan yltää osapelitäydellisestä tasapainosta poikkeavaan tulemaan. Festivaalien järjestäjät voivat pyrkiä hyödyntämään soveltuvaa irratiionalisuutta - kuten tahdon voimakkuutta - murtaakseen takaperoisen induktion mekanismin. Takaperoisen induktion murtaminen vaatii sitä suurempaa tahdon voimakkuutta, mitä kärsimättömämpi vastapelaaja on odottamaan festivaalin kehittymistä tulevaisuudessa ja tulevaa yhteistoimintaa. Takaperoisen induktion murtaminen on vaikeaa, koska se edellyttää molemmilta osapuolilta soveltuvaa samanaikaista irratiionalista toimintaa. Koska yksittäinen siirto saattaa perustua myös virheeseen, vastapelaajan irratiionaliselta vaikuttava siirto ei vielä takaa, että vastapelaaja pyrkisi edistämään festivaalia, ja peli saattaa päättyä toimijalle epäedullisesti seuraavassa

vastapelaajan valintakohdassa. Strategioiden epäjatkuvuuden ja pelin suuren päättymistodennäköisyyden tasapainon hienostaminen pienen vapinan sallivaksi ei onnistukaan tuhatjalkaispelin kaltaisissa peleissä. Jos festivaali on lopetusuhan alainen ja pelin hyötyrakenne on esimerkiksi tuhatjalkaispelin kaltainen, yksikin festivaalille epäedullinen siirto saattaa johtaa pelin päättymiseen.

Takaperoisen induktion avulla pystytään selittämään osaltaan, minkä vuoksi osa opetusministeriöltä ja muilta tuenhakijoilta tukea hakevista festivaaleista jää vuosittain ilman hakemaansa tukea, ja miksi tuenhakijoissa on huomattavasti enemmän vaihtuvuutta tuensaajiin verrattuna.

7.2 Tasapainon täsmentyminen, vakiinnuttaminen ja tehottomuus

Festivaali voi pyrkiä maineenmuodostuksen avulla tuen piiriin. Pitkällä aikavälillä maine ja tasapainon vakiintuminen alentavatkin suotuisalle kehitysuralle päässeen festivaalin tuenhakukustannuksia, jolloin toimijat kykenevät täsmentämään strategioitaan ja vakauttamaan ratkaisun kestäväksi tasapainoksi. Yhteistoiminnallisuus yhteisinä päämäärinä ja anteeksianto kohtuullisen sanktion jälkeen edistävät pitkän aikavälin pelien muodostusta ja tasapainon kestävyttä. Tasapainon säilyminen edellyttää kuitenkin, että tuenmyöntäjä hyötyy kyseisestä festivaalista. Tuenmyöntäjä voi pyrkiä vahvistamaan edes joitakin jo tuen piiriin päässeitä festivaaleja, festivaali on saattanut päästä neuvotteluvoimansa ja esimerkiksi laadustaan tuottamansa informaation avulla tuenmyöntäjän hyötyfunktion sisälle, ja tuenmyöntäjä voi pyrkiä välttämään uudelleenneuvottelukustannuksia jakamalla tukea entiseen tapaan.

Jos festivaali on kyennyt vakuuttamaan tuenmyöntäjän riittävästä tahdon voimakkuudesta ja mahtunut opetusministeriön tuen piiriin, tuenhakupeli saattaa takaperoisesta induktiosta huolimatta jatkua pitkäänkin. Kun toimijoiden välille on kehittynyt riittävä luottamus tasapainon säilymisestä, tasapaino kestää myös vähäiset poikkeamat. Vapisevan käden tasapaino soveltuu tilanteisiin, joissa toimijat sallivat pienet satunnaiset poikkeamat tasapainosta muuttamatta omaa strategiaansa. Vapisevan käden tasapaino voi olla paikallisesti vakaa perustuessaan tuenhakijan laveaan tasapainostrategiaan ja tuenmyöntäjän preferensseihin vakiintuneiden tuensaajien suhteen, mutta riittävän suuri tai systemaattinen poikkeama kuitenkin rikkoo tasapainon. Opetusministeriön tuki valtakunnallisille kulttuuritapahtumille vaikuttaa vapisevan käden tasapainon kaltaiselta vakiintuneiden

tuensaajien suhteen. Valtakunnallisille kulttuuritapahtumille myönnettäviä tukia saavat festivaalit ovat jo hyvin vakiintuneita ja niiden kuoleman todennäköisyys on ollut ainakin 1996-2000 noususuhdanteen aikana erittäin pieni. Useimpien festivaalien tuet ovat vaihdelleet erittäin vähän tarkastelujakson 1996-2000 aikana, mutta jotkut erittäin suuret festivaalikohtaiset muutokset ovat johtaneet kyseisen festivaalin tuen uudelleenjakoon. Tasapaino on ollut kuitenkin vakiintuneiden tuensaajien suhteen vakaa niin, että koko tuenmyöntöä ei ole neuvoteltu uudelleen esimerkiksi yksittäisen festivaalin toiminnan päättymisen tai valtion taidetoimikuntien vaihdoksen seurauksena.

Opetusministeriö pelaa ääretöntä tai pitkän aikavälin erittäin lievästi diskontattua yhteistoiminnallista peliä niiden festivaalien kanssa, jotka se on päästänyt tuen piiriin. Pitkän aikavälin yhteistoiminnallisiin peleihin pyrkiminen aiheuttaa festivaalille maineenmuodostuskustannuksia ennen, kuin epävarmat hyödyt - mahdollinen opetusministeriön tuki ja mahdollisesti siitä signaalivaikutuksen avulla seuraavat muut tulot - realisoituvat. Epävarmuutta aiheuttaa etenkin tieto siitä, että tuen piiriin pääsy kohtaa esteitä: Kulttuurille ja taiteelle jaettavat veikkausvoittovarot eivät näytä olevan juuri kasvamaan päin, tuensaajien joukossa on jo täyttä, uusille tuensaajille myönnetään niukasti ja vain pieniä tukia, ja opetusministeriöllä näyttää olevan preferenssejä jo tuen piiriin päässeiden festivaalien tuen vakiinnuttamiseksi ja näiden aseman institutionalisoimiseksi, ja vakiintuneet tuensaajat eivät juuri luovu tuen hakemisesta.

Vakiintuneen tuen saajaksi päässeen festivaalin asema onkin jo parempi. Äärettömissä tai äärellisissä epävarmuudella päättyvissä tai riittävän lievästi diskontatuissa peleissä voi esiintyä folk-teoreeman mukaisesti lukuisia erittäin kestäviä tasapainoja, joista teoria ei auta ennustamaan toteutuvaa tasapainoa. Tuensaajat pyrkivät elämään ja pelaamaan yhteistoiminnalliseen ratkaisuun päätyneessä pelissä myös tulevaisuudessa, ja hyväksyvät minkä tahansa tuenhakukustannukset aidosti ylittävän tasapainotuleman jatkaakseen tuenhakua seuraavilla periodeilla.

Jos tukipäätös sijoittuu välille]0+hakijan reservaatiohyöty (tai vaihtoehtoiskustannus), haettu tuenmyöntäjän uskomusten mukainen tuen yläraja], toimijat päätyvät yhteistoiminnalliseen tasapainoon Nash-tasapainon vaihteluvälillä, josta kummankaan toimijan ei kannata poiketa, ja peliä jatketaan seuraavana vuonna. Etenkin, jos tuenhakijan neuvotteluvoima kasvaa jostain muusta syystä, hakija voi pyrkiä hivuttamaan hakemaansa tukea ylöspäin saadakseen suurempaa tukea. Tuenmyöntäjä voi muuttaa myöntämäänsä tukea Nash-tasapainovaihteluvälin sisällä tasapainon säilyessä silti yhteistoiminnallisena. Folk-teoreeman

perusteella mikä tahansa tämän tasapainovälin ratkaisusta voi säilyä kestävässä tasapainona, kun toimijat ovat riittävän kärsivällisiä yhteistoiminnalliseen peliin ja pelin odotetaan jatkuvan.

Folk-teoreeman edellyttämä tasapainoksi vakiintuminen toteutuu parhaiten silloin, kun tuen piiriin pyrkijä kohtaa esteitä ja peli on rakenteeltaan melko suljettu. Folk-teoreeman toteutuminen edellyttää riittävän kärsivällistä aikahorisonttia, ja jos toimijoiden hyödyt ovat erisuuret, folk-teoreema edellyttää tasapainosta poikkeajaan kohdistuvan sanktioinnin kannattavuutta. Folk-teoreema voi toteutua myös yli kahden festivaalin peleissä, mutta silloin on pyrittävä huomioimaan tuenhakijoiden mahdollisuus liittoutua ja vaikuttaa välillisesti toistensa tukeen neuvotteluvoimaa käyttämällä.

Folk-teoreema selittää osaltaan tasapainon vakautta, mutta tasapainoksi valikoituvan ratkaisun täsmentäminen jää peliteorian riippuvaiseksi pelin rakenteeseen nähden ulkoisista seikoista, kuten institutionaalisista ja sosiaalisista tekijöistä. Festivaalien ja opetusministeriön välisen tuenhakupelin tasapaino määräytyy pitkälti tuenmyöntäjään liittyvistä institutionaalisista tekijöistä ja tuenhakijoiden keskinäisestä tähän tuenhakuun soveltuvan neuvotteluvoiman suhteesta käsin.

Peliteorian tavoitteena on usein rakentaa ilmiötä kuvaavia pelejä ja täsmentää niille mahdollisimman yksiselitteinen ja kestävä ratkaisu. Myös polttopistetasapainoon pyrittäessä tai folk-teoreeman pätiessä tasapainoanalyysia voidaan tehdä ainoastaan, jos tasapainoon liittyvät uskomukset, maailmantilan muutoksen vaikutukset ja uskomusten sopeutuminen näiden suhteen tunnetaan. Peliteorian avulla voidaan selittää, miten tämän työn tuenhakua opetusministeriöltä koskevassa aineistossa ilmenevä tasapaino on mahdollinen, mutta tähän yksittäiseen tasapainoon päätyminen selittämiseksi tarvitaan pelin rakenteeseen ja tulemiin nähden ulkopuolista tietoa. Havaitun vakaan opetusministeriön tuen jakauman lisäksi työssä tarkasteltiin tuenmyöntöprosessia, rationaalisuuskäsityksiä, mahdollisuuksia välittää relevanttia informaatiota, uskomuksia ja perusteluita, jotka tukevat tässä työssä ilmenevän opetusministeriön tuenmyönnön tasapainon syntymistä. Tätä varten tarvitaan myös tuenmyöntöjärjestelmän kuvausta. Tuenmyönnön tasapainon täsmentymistä ja vakautta on selitettävä pitkälti tuenmyöntäjästä lähtien. Polttopisteeksi muodostuminen, neuvotteluvoiman kehitys, festivaalien ja tuenmyönnön sosiaalinen ympäristö ja instituutioiden kehitys voivat selittää yleisluontoisemmin, kuinka on voitu päätyä johonkin vakaaseen tasapainoon. Kuitenkin, koska yksiselitteinen tasapaino ei täsmenny pelin rakenteesta käsin, tarvittaisiin konkreettisempaa ja pidempää aikaväliä empiirisesti käsittelevää historiallista tutkimusta,

jotta selviäisi se, miten juuri havaittuun tasapainoon on päädytty ja miten toimijoiden neuvotteluvoimien suhteet ovat kehittyneet sellaisiksi, että ne tuottavat havaitun tuen.

Peliteorian keskeinen ongelma, että peliteoria ei usein tarjoa keinoa valita useista tasapainoista yksiselitteistä tasapainoa, ilmenee myös tarkasteltaessa festivaalien tuenhakua, jossa tuenhakijan optimaalinen hakustrategia jää laveaksi, eikä tuesta päättävä havaitse sen alarajaa. Festivaalien laveat tuenhakustrategiat eivät anna viitteitä siihen, miksi samat festivaalit saavat erittäin pitkälti aiemmin saamiensa kaltaisia tukia. Kun festivaalin hakemuksen perusteella festivaalille voitaisiin myöntää mikä tahansa enintään haetun tuen suuruinen tuki ja tuensaajien hakemat tuet ylittävät keskimäärin 2,3 kertaa ja enimmillään jopa 18-kertaisesti myönnetyt tuet, vuosittaisista tuensaajista $\frac{3}{4}$:n tuen keskihajonta on ollut enintään 18 000 mk vuosina 1996-2000. Kaikki tukihakemukset - myös turhat - huomioiden $\frac{3}{4}$:n keskihajonta on ollut vain 9 000 mk jakson aikana. Tuen vakaudesta kertoo myös, että kun vuosina 1999 ja 2000 opetusministeriön tukea sai kumpanakin 95 festivaalia, niiden tuet korreloivat lähes täysin (0,9997). Samanaikaisesti kuitenkin muutama suuri tuensaaja kasvatti omaa tukeaan.

Koska itsenäinen hyödyn maksimointi ei selitä täysin opetusministeriön tasapainoa, sen vakautta ja etenkin joidenkin festivaalien erittäin suuria tukia ja edelleen joitakin kasvaneita suurimpiin kuuluneita tukia, joudutaan olettamaan tuenmyöntäjän käyttäytyvän osittain altruistisesti. Altruistisuus voi nousta tuenmyöntäjärjestelmään taiteen ja kulttuurin toimijoiden osallistuessa taidehallintoon ja tukiperusteiden määrittämiseen, tuesta päättämiseen, ja sen legitimointiin. Kulttuurintuotannon kenttä on myös niin pieni ja esiin päässeiden festivaalien ohjelmisto on niin näkyvää, että päätöksiä ei tehdä anonyymien hakemusten, vaan myös mieltymysten ja saatavilla olevan informaation pohjalta. Tuen piiriin päässyt festivaali saattaa joskus saavuttaa tukijoiden mielessä jopa sellaisen aseman, että sen tilapäisen kokeiluun myönnetyn tuen sijaan halutaankin turvata toiminnan jatkuvuutta, ja useiden festivaalien saama tuki voi vakiintua. Esimerkiksi vuonna 2000 suurimman tuen saaja sai viidenneksen ja suurimmat viisi tuensaajaa saivat yhteensä $\frac{2}{5}$ opetusministeriön ja SES:n valtakunnallisille kulttuuritapahtumille myöntämästä tuesta. Vaikuttaakin, että festivaali voi jopa päästä tuenmyöntäjän preferenssien sisälle, jolloin tuenmyöntäjä voi myöntää tukea festivaalille altruistisesti. Altruistisuutta ei voida selittää toimijoiden itsekkästä hyödyn maksimoinnista käsin, vaan asiaa on tarkasteltava institutionaalisista ja sosiaalisista lähtökohdista käsin.

Ei periaatteessa ole sitovaa syytä, minkä vuoksi tuenmyönnössä pitäisi muodostua festivaalikohtainen tasapaino ja miksi sen pitäisi olla tässä vakaa. Opetusministeriön tuki valtakunnallisille kulttuuritapahtumille on harkinnanvarainen tuki ja tuenmyöntäjät ovat tuenjaosta päättäessään vapaita esimerkiksi lainsäädännöllisistä rajoitteista, joita liittyy useiden muiden tukien jakoon.

Verrattaessa tuen jakautumista ja tuenmyöntöjärjestelmää ilmeni, että tuenmyöntöjärjestelmän rakenne näyttää suuntaavan tukipäätösten luonnetta ja tuenhakupelin rakennetta. Tuenmyönnön tavoitteeksi ilmeni tässä työssä tuen piiriin päässeiden vakiinnuttaminen ja institutionalisoiminen, vaikka vaihtoehtoisesti tuenmyönnössä voitaisiin pyrkiä myös tukemaan uutta ja innovatiivisempaa festivaalien tuotantoa. Innovatiivisuuteen kannustava tuenjako voi lisätä tehokkuutta, jos vakiintuneet tuensaajat eivät ole skaalatuotoiltaan riittävästi muita tehokkaampia. Innovatiivisuuden tukeminen olisi perusteltua myös, koska kulttuuritapahtumat ovat kehittyneet pitkälti kansalaistoiminnasta, ja niiden tukemista yleisesti perustellaan usein juuri luovuuden, ulkoisvaikutusten ja ihmisiä lähellä olevan kulttuuritarjonnan avulla. Tuenmyöntäjän institutionaalinen hierarkia ja sen legitimointi, laadun määrittely, valtion taidetoimikuntien taiteenaloittainen ja taidejärjestöjen pyrkimykset säilyttää asemiaan etupiirijaossa, riskinkaihtaminen, neuvottelukustannukset, informaation parempi saatavuus aiemmista tuensaajista ja vahvat yhteistoiminnalliset tavoitteet niiden toimintaedellytysten turvaamiseksi voivat osaltaan vakauttaa opetusministeriön tuenmyöntöä. Nash-tasapaino, osapelitäydellinen tasapaino, polttopistetasapaino ja folk-teoreema puolestaan kertovat, miten syntynyt tasapainovoima säilyy vakaana.

Taiteen keskustoimikunta ja siihen kuuluvat taiteenaloittaiset valtion taidetoimikunnat määrittävät myöntökriteerit ja ehdottavat tukea legitimoiden taiteen asiantuntijuutensa aseman perusteella myönnettyjä tukia. Taiteen keskustoimikunnan asiantuntijuus perustuu taiteen kentältä hierarkkisesti ja korporatiivisesti valikoituneiden taiteen ammattilaisten asiantuntemukseen. Tuenmyöntöjärjestelmää voidaan perustella teoreettisesti ensinnäkin institutionaalisen taideteorian sekä taiteen hierarkkisten kenttien ja taidehallinnon vallaksi käännettävän neuvotteluvoiman avulla. Tämä näkemys näytetään hyväksyvän myös taiteen keskustoimikunnan omissa taiteilijoita koskevissa tutkimuksissa. Toisekseen järjestelmää voidaan perustella myös tuenmyöntäjän itsenäisten preferenssien ja tuntemattoman tukemisessa ilmenevän varovaisuuden avulla. Tuenmyöntäjän varovaisia preferenssejä selittävät tuenmyönnön tavoitteet: korkea taiteellinen laatu ja valtakunnallinen merkittävyys, tuntemattomien festivaalien laatuun ja toiminnan jatkuvuuteen kohdistuva suurempi

epävarmuus, korporatiivis-hallinnollisesta hierarkiasta ja laadullisista tuenmyöntötavoitteista nousevat tuenmyöntäjän itsenäiset preferenssit, aiemmista tuensaajista saatava laajempi tieto ja festivaalien näkyvyyden ja ei-anonyymiyden vaikutus tuenmyöntäjän tiedonsaantiin, taiteenaloittaiset etupiirijaot, päättäjien vähälukuisuuden vaikutus tuenmyöntäjän preferensseihin.

Opetusministeriön toimiessa keskusagenttina ja pitkälti tuenmyöntäjän preferensseistä määräytyvänä tuenmyöntö voi institutionalisoitua tuenmyöntäjän sisäiseksi käytännöksi ja luupiksi, jonka toimintaa ei voida analysoida strategisena ulkoiseen päämäärään suuntautuvana rationaalisena toimintana. Luuppiin sisältyvien toimijoiden autonomisesti strategisena tavoitteena saattaa kuitenkin olla itseään säätelevän järjestelmän ylläpito ja valta-aseman säilyttäminen. Luupin syntyä edistävät tuenmyöntöjärjestelmän itseriittoisuus, pitkälti autonomiseen tasapainoon liittyvä ja uusien hakijoiden tuenhaun esteeksi muodostuva maineenmuodostus. Tuenmyönnön perustuessa perustuu ensisijassa korkeaan taiteelliseen laatuun tuenmyöntöön osallistuvat määrittelevät taiteellista laatua mm. tukipäätöstensä avulla, ja laadun määrittelijät edustavat taiteen asiantuntijoina ja toimijoina samaa kenttää, kuin jolle tukia myönnetään. Luuppia ylläpitää se, että kun myöntökriteeriä laatua määrittelevät taiteen laadun korkeimmiksi asiantuntijoiksi nimetyt ammattilaiset, mitä tahansa tukipäätöstä voidaan perustella tautologisesti. Toisesta tuenmyöntökriteeristä – valtakunnallisesta merkittävyydestä seuraa, että informaation saaminen festivaaleista on tuenmyönnön kannalta keskeistä. Tasapaino vahvistaa itseään, kun tukia kasaantuu festivaaleille, jotka ovat saaneet tukia myös aiemmin ja joista on sen vuoksi enemmän informaatiota, ja joista kertyy tuenmyönnön yhteydessä uutta informaatiota. Myös oppiminen, sopeutuminen ja maineenmuodostus karsivat osan strategioista epätodennäköisiksi ja vahvistavat muodostunutta tasapainoa. Pitkälti autonomisen luupin ylläpito taidehallinnossa on taidehallinnon vallan säilyttämisen ja tuensaajiksi päässeiden festivaalien etujen näkökulmasta strategista toimintaa, koska se säilyttää valta-asemia.

Tasapainoa vakauttavat tuenmyöntäjän preferenssien kautta myös suuret neuvottelukustannukset uudelleenneuvottelussa ja epävarma uudelleenneuvottelun tulos ja vaikeudet mitata ja arvioida tuen myöntökriteerejä. Kun tukea myönnetään festivaalien pitkän aikavälin toiminnan suunnittelua tiuhempaan ja varsinaista pelin katkaisevaa uudelleenneuvottelua ei järjestetä, tasapaino vakiintuu. Osan tuensaajista sisältyessä tuenmyöntäjän mahdollisesti näiden suhteen altruistiseen hyötyfunktioon tasapainoa

vakiinnuttaa se, että Pareto-parannukseen ei ole mahdollisuutta, jos jaettava tuki ei samanaikaisesti kasva.

Vakiintunut tasapaino on selkeä ja vakiinnuttuaan myös melko yksiselitteinen ja peliteoriaan perustuva ratkaisu, vaikka muodostunut tasapaino ei määräydy pelin rakenteesta eikä toimijoiden yksiselitteisestä hyödyn maksimoinnista käsin. Muodostunut tuenmyönnön tasapaino ei ole välttämättä tehokas, koska se ei perustu esimerkiksi hintamekanismiin (Ks. lukua 1.2.3), siinä kaihdetaan riskiä (Ks. lukuja 1.3.22.1.3), suurimmat tuottajat tai suurimmat tuensaajat eivät välttämättä ole tehokkaimpia tuottajia (Ks. alaviite 22 s. 42), ja tuki jaetaan vuosittain hyvin pitkälti samoille festivaaleille (Ks. lukua 1.3.3) hakijoissa ja luultavasti myös festivaalien tuottamien hyödykkeiden ominaisuuksissa vuosittain tapahtuvista muutoksista huolimatta. Samoille samanlaisena jaettava tuki ei myös erityisesti edistä innovatiivisuutta. Tuenmyöntäjän tavoitteesta riippuu, onko muodostunut tasapaino toivottava tuenmyöntäjän kannalta. Jos tuenmyöntäjän tavoitteena on tukea innovatiivista ja uutta taidetta harkinnanvaraisen avustuksen avulla, tasapaino ei ole toivottava, ja tuenmyöntäjälle olisi edullista pyrkiä uudelleenneuvotteluun. Uudelleenneuvottelu voitaisiin järjestää esimerkiksi pidentämällä tukiperiodia ja tekemällä peli diskreetiksi. Jos tuenmyöntäjä saa kyllin suurta hyötyä vakiinnuttaessaan ja institutionalisoidessaan tuen piiriin jo päässeitä festivaaleja muiden kulttuuri-instituutioiden rinnalle tehokkuustappionkin uhalla, tasapaino voi olla tuenmyöntäjän kannalta edullinen. Tasapaino voi olla tuenmyöntäjälle suotuisa myös, koska se osaltaan vakiinnuttaa tuenmyöntäjän asemaa. Tuen rahoittajien (veikkaajien) ja kulttuurin ystävien tavoitteista riippuu, onko se heidän kannaltaan toivottava.

7.3 Neuvotteluvoima ja uudelleenneuvottelu

Opetusministeriön tuenmyönnössä ilmenevä luuppi ei ole täysin suljettu, koska jaettavassa tukikakussa ilmenee pientä vuosittaista vaihtelua ja kaikkia tuensaajafestivaaleja ei järjestetä vuosittain. Myös tuenhakijoissa tapahtuvat muutokset, valtion taidetoimikuntien jäsenistön hitaat muutokset ja taiteen alan järjestökentällä tapahtuvat muutokset pitkällä aikavälillä johtavat siihen, että luuppi vuotaa jonkin verran.

Koska vakiintunut tasapaino ei ole muodostunut täysin pelin rakenteesta käsin, sitä ei myös voi muuttaa pelin rakenteesta käsin. Tuenjaossa mahdollisesti tapahtuvien muutosten on lähdettävä sosiaalisista ja institutionaalisista tekijöistä: kaupanhieronnasta ja neuvotteluvoimassa tapahtuvista muutoksista, opetusministeriön tuenmyöntöjärjestelmän

muutoksista ja päättäjissä ja heidän intresseissään tapahtumista muutoksista. Jakson 1996-2000 aikana muutos on rajoittunut siihen, että muutoin erittäin vakaaseen tasapainoon verrattuna ensinnäkin muutama festivaali on saanut nostettua tukeaan. Nämä tuennousut ovat selitettävissä hyvin pitkälti institutionaalisten tuenmyöntöön liittyvien muutosten avulla. Festivaalit voivat pyrkiä vaikuttamaan jaettavan tuen määrään ja toisten festivaalien saamaan tukeen muodostaen ja käyttäen neuvotteluvoimaa. Tuenhakijat voivat muuntaa erilaisia ominaisuuksiansa eri tavoin tuenhakupelissä hyödynnettäväksi neuvotteluvoimaksi. Jotkut tuensaajat tai liittoumat saattavat kyetä kasvattamaan neuvotteluvoimaansa ja hivuttamaan tukeaan ylöspäin. Toisekseen uusia erittäin pieniä tukia on myönnetty jakson kuluessa useammille uusille ja vaihtuville tuensaajille.

Suurempi muutos vaatisi suuria institutionaalisia muutoksia jaettavan tuen määrässä, lähteessä ja tuenmyöntöjärjestelmässä. Luupin purkamisesta seuraisi tukien ja mahdollisesti myös vallan uudelleenjako, toiminnan muutoksia ja transaktiokustannuksia, sekä epävarmuutta uudesta tuenmyöntöjärjestelmän rakenteesta ja uusista tulevista. Jos vakiintuneet tuensaajat eivät halua täyttää uudelleenneuvottelua, kattavampi tasapainon uudelleenneuvottelu edellyttää riittävän suurta muutosta neuvotteluvoiman suhteissa niin, että peliin syntyy epäjatkuvuuskohta. Tällainen tilanne voi syntyä, jos tukea vapautuu harvinaisessa tuensaajan kuolemassa, valtio päättää myöntää lisää tukea tai jostain suuresta muutoksesta johtuen tuenmyöntäjä päättää muuttaa tuenmyöntöperiaatteitaan ja myöntää tukea useammille uusille festivaaleille, hakijoiden määrän kasvun aiheuttaman paineen kohdistuessa yhä voimakkaammin aiempaa tuenjaon tasapainoa vastaan, jonkin hakijan tai liittouman neuvotteluvoima vahvistuessa kylliksi esimerkiksi uuden institutionaalisen rakenteen syntyessä. Myös tuenmyöntöperiodin muutos, tuenmyöntökriteerien muutos tai niiden toteuttamisen uusi mittaustapa saattavat johtaa uudelleenneuvotteluun.

LÄHTEET

TUTKIMUSKIRJALLISUUS.

Tutkimuskirjallisuus sisältää myös painamattomat tutkimusluonteiset lähteet.

Abreu D., Dutta P. K. & Smith L. 1994. The Folk Theorem for Repeated Games: A NEU Condition. *Econometrica*, 62 (4), 939-948.

Ahokas, H. 1999. Selvitys elokuvan levittämisestä ja esittämisestä. Selvitysmies Harri Ahokkaan loppuraportti. Painamaton lähde. Helsinki: SES.

Akerlof G. A. 1970. The Market for "Lemons". Quality Uncertainty and the Market Mechanism. *The Quarterly Journal of Economics*. 84 (3), 488-500.

Aoki, M. 1985. *The Co-operative Game Theory of the Firm*. Oxford: Clarendon Press.

Arrow K. J. & Lind R. C. 1970. Uncertainty and the Evaluation of Public Investment Decisions. *The American Economic Review*, 60 (3), 364-378.

Aura, S. 1996. Lorenz-käyrät, hyvinvointiteoriat ja tilastollinen päättely. Helsinki: Valtion taloudellinen tutkimuskeskus. VATT-tutkimuksia 35.

Axelrod R. 1984: *The Evolution of Cooperation*. Printed in the U.S.A: Basic Books, Inc.

Bicchieri C. 1997 *Rationality and Coordination*. Cambridge Studies in Probability Induction, and Decision Theory. (First paperback edition 1997. First Published 1993). Printed in the U.S.A.: Cambridge University Press.

Bierman H. S. & Fernandez L. 1995. *Game Theory with Economic Applications*. Reprinted with corrections 1995. (First printed 1993). Printed in the U.S.A: Addison-Wesley Publishing Company, Inc. Reading, Massachusetts, et. al.

Bierman H. S. & Fernandez L. 1998: *Game Theory with Economic Applications*. Printed in U.S.A.: Publishing Company, Inc. Reading, Massachusetts, et. al.

Bourdieu P. 1996. *The Rules of Art. Genesis and Structure of the Literary Field*. Translated by Susan Emanuel. (First Published as *Les Règles de l'art*, 1992). UK, Cambridge: Polity Press.

Cantell T. 1993 a. Kannattaako kulttuuri? Kulttuurisektori ja kaupunkien kehityshankkeet. Helsinki: Helsingin kaupungin tietokeskus. Helsingin kaupungin tietokeskuksen tutkimuksia, 9.

- Cantell T. 1993 b. Musiikkijuhlien yleisöt: Kaustinen, Kuhmo, Viitasaari. Helsinki: Taiteen keskustoimikunta. Nykypaino. Tilastotietoa taiteesta nro. 7.
- Cantell T. 1998 Yleisfestivaalien yleisöt. Helsingin Juhlaviikot ja Joensuun Laulujuhlat. Helsinki: Taiteen keskustoimikunta. Tilastotietoa taiteesta nro. 19.
- Carlson & van Damme 1993. Equilibrium Selection in Stag Hunt Games. teoksessa *Frontiers of Game Theory*. Toim. Ken Binmore, Alan Kirman, Pierro Tani. Cambridge, Massachusetts, London, England: The MIT Press. Massachusetts Institute of Technology, s. 239-253.
- Crawford, V. P. & Sobel J. 1982 "Strategic Information Transmission" *Econometrica*, 50(6), s. 1431-1451.
- Dickie G. 1990. Estetiikka. Tutkimusalue, käsitteitä ja ongelmia. Suomentanut Heikki Kannisto teoksesta (*Aesthetics. An Introduction*. 1970). Hämeenlinna. Helsinki: SKS. Tietolipas 86.
- Dixit A K. & Nalebuff B. J. 1993. *Thinking Strategically. The Competitive Edge in Business, Politics, and Everyday Life*. (First printed 1991). Printed in the U.S.A: W. W. Norton & Company. New York, London.
- Ekholm, K. 1997. Kielletyt kirjat (online). Jyväskylä: Jyväskylän yliopiston kirjasto, 1997. Päivitetty 27.5.1997. Saatavilla [www-muodossa: <URL:http://www.jyu.fi/~library/julkaisut/kielleyt_kirjat/index.htm>](http://www.muodossa.fi/~library/julkaisut/kielleyt_kirjat/index.htm). Julkaistu verkossa kirjan painoksen loputtua. 14.7.2002.
- Van Elderen P. L. 1997. *Suddenly One Summer. A Sociological Portrait of the Joensuu Festival*. Joensuu: University of Joensuu. Joensuu University Press.
- Eräsaari R. 1999. Kun kulttuuripolitiikka vaihtoi paikkaa. Ohjaamista vai hallinnointia? Teoksessa *Kulttuuripolitiikan uudet vaatteet*. Toim. Anita Kangas ja Juha Virkki. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto. SoPhi 23, s 140-155.
- Farrell J. 1995. Talk is Cheap. *Papers and Proceedings of the Hundred and Seventh Annual Meeting of the American Economic Association*. Washington, DC, January 6-8, 1995/ May 1995. *The American Economic Review* 85 (2): 186-190.
- Fisher A. C. 1973. Environmental Externalities and the Arrow-Lind Public Investment Theorem. *The American Economic Review*, 63 (4), 722-725.

- Foldes L. P. & Rees R. 1977. A Note on the Arrow-Lind Theorem. *The American Economic Review*, 7 (2), 188-193.
- Frey, B. S. 1994: The Economics of Music Festivals. *Journal of Cultural Economics* 18: 29-39.
- Fudenberg D., Kreps D. & Maskin E. S. 1990. Repeated Players with Long-run and Short-run Players. *The Review of Economic Studies*, 57 (4), 555-573.
- Fudenberg D. & Levine D. 1998. *The Theory of Learning in Games*. The MIT Press Series on Economic Learning And Social Evolution. Printed and Bound in the U.S.A: Massachusetts Institute of Technology. The MIT Press, Cambridge, Massachusetts, London, England.
- Fudenberg D., Levine D. & Maskin E. 1994. The Folk Theorem with Imperfect Public Information. *Econometrica*, 62 (5), 997-1039.
- Fudenberg D. & Maskin E. 1986. The Folk Theorem in Repeated Games with Discounting or with Incomplete Information. *Econometrica*. 54 (3), 533-554.
- Fudenberg D. & Tirole J. 1998. *Game Theory*. First printed 1991. Cambridge, Massachusetts, London, England: The MIT Press.
- Gibbons R. 1992. *A Primer in Game Theory*. Printed in Great Britain: Harvester Wheatsheaf. (Sama kirja on julkaistu Pohjois-Amerikan jakeluun nimellä Gibbons R. 1992. *Game Theory for Applied Economists*. Printed in the U.S.A: Princeton University Press.)
- Heikkinen M. 1996. Tilastotietoa kulttuuritapahtumista. Tammikuu 1996. Painamaton lähde. Helsinki: Taiteen keskustoimikunta.
- Heil O. P, Day G. S. & Reibsten. D. J. 1997. Signalling to Competitors. Teoksessa Wharton on Dynamic Competitive Strategy. Toim. George S. Day, David J. Reibsten with Robert E. Gunther. (Printed simultaneously in Canada.) Printed in the U.S.A, s. 277-292.
- Helander V. 1998. Kolmas sektori. Käsitteistöä, ulottuvuuksista ja tulkinnoista. Saarijärvi: Gummerus. Gaudeamus.
- Heiskanen I. 1999. Kun taiteet ja kulttuuri kohtasivat kestävän kehityksen. Huomioita ”Syrjästä esiin” –raportin kirjoittamisesta. Teoksessa Kulttuuripolitiikan uudet vaatteet. Toim. Anita Kangas & Juha Virkki. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto. SoPhi 23, s. 118-139.
- Heiskanen I. 2000. Kulttuurin julkinen rahoitus Suomessa – Tilastot ja todellisuus. Rahoitustilastojen käyttökelpoisuudesta ja 1990 -luvun rahoitustilanteesta taide ja

- kulttuurilaitosten kannalta. Taila –projektin julkaisuja. Helsinki: Taiteen keskustoimikunta, Tilastotietoa taiteesta nro. 25. Helsinki: Helsingin yliopiston yleisen valtio-opin laitos. Tutkimustietoa politiikasta ja hallinnosta nro. 13.
- Kangas A. 1999. Kulttuuripolitiikan uudet vaatteet. Teoksessa Kulttuuripolitiikan uudet vaatteet. Toim. Anita Kangas & Juha Virkki. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto. SoPhi 23, s. 156-178.
- Karhunen P. 2000. Tilastotietoa taiteilijatuesta. Statistics about Artistic Support. Tilastotiedote – Facts and figures 1/2000. <http://www.taiteenkeskustoimikunta.fi/julkaisu/tilastotiedote1-00.pdf>. 10.8.2002.
- Khakee A. 1999. Kollaboratiivisen valtion haasteet. Näkökulma kulttuurin taloustieteen tutkimukseen. Teoksessa Kulttuuripolitiikan uudet vaatteet. Toim. Anita Kangas & Juha Virkki. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto. SoPhi 23, s. 90-105.
- Kokkinen A. Ammattiteattereiden tehokkuus ja niiden tuottavuuden kehitys 1987-1995. Jyväskylän yliopisto. Kansantaloustieteen pro gradu –tutkielma. Helmikuu 1997. Painamaton lähde. Jyväskylän yliopiston kirjaston Tutkielmapankki. <http://130.234.74.43/scripts/webmain.dll>.
- Kreps D. M. 1990. A Course in Microeconomic Theory. New York, London, Toronto, Sydney, Tokyo: Harvester Wheatsheaf.
- Kreps D. M. 1995. Game Theory and Economic Modelling. Clarendon Lectures in Economics. First printed 1990. Oxford: Clarendon Press.
- Kulttuuritilasto – Cultural Statistics 1999. Helsinki: Tilastokeskus. Kulttuuri ja viestintä 1999:2.
- Kulttuuritilasto – Cultural Statistics 2001. Helsinki: Tilastokeskus. Kulttuuri ja viestintä 2002:1.
- Kukkonen, T. 2000: Festivaalit 1996 – 2000. Tilastotietoa kulttuuritapahtumien julkisesta tuesta, taloudesta ja yleisöistä. Helsinki: Taiteen keskustoimikunta. Työpapereita nro. 36.
- Kukkonen T. 2001. Festivaalien talous 1999 - Finland Festivals ry:n jäsenten talouden rakenne 1999 ja kehitys vuodesta 1993. Helsinki: Taiteen keskustoimikunta. Työpapereita nro. 37.

- Lancaster K. 1991. *Modern Consumer Theory*. Worcester, England: Billing & Sons Ltd. Edward Elgar Publishing Company.
- Minkkinen V. 1999. *Taiteellinen työ ja apurahat. Tutkimus valtion apurahan saajista*. Helsinki: Taiteen keskustoimikunta. Tilastotietoa taiteesta, nro. 22.
- Nash J. 1990. *Two-Person Cooperative Games*. (Artikkeli on ilmestynyt aiemmin nimellä Nash J. 1950: *Two-Person Cooperative Games*. RAND P-172, August 9.) Teoksessa *Game Theory in Economics*. Ariel Rubinstein (toim). *The International Library of Critical Writings in Economics*, Serial Number 5. Series Editor Mark Blaug. An Elgar Reference Collection. Printed in Great Britain, Great Yarmouth: Galliard Ltd, s. 417-429.
- Oesch P. 1998. *Yritysten tuki taiteille 1996*. Helsinki: Taiteen keskustoimikunta. Tilastotietoa taiteesta nro. 20.
- Oesch P. 2000. *Kulttuuri- ja taideyhdistysten rakennemuutos*. Helsinki: Taiteen keskustoimikunta. Tilastotietoa taiteesta nro 24.
- Oesch P. 2001. *Yritysten tuki taiteelle 1999*. Helsinki: Taiteen keskustoimikunta. Nykypaino. Tilastotietoa taiteesta nro. Tilastotietoa taiteesta nro. 27.
- O'Hagan, J. W. 1992. *The Wexford Opera Festival: A Case for Public Funding?* Teoksessa *Cultural Economics*, toim. Ruth Towse ja Abdul Khakee. Berlin, s. 61-66.
- O'Hagan, J. W. 1998. *The State and the Arts: An Analysis of Key Economic Policy Issues in Europe and the United States*. Cheltenham: Elgar.
- Rasmusen E. 1991. *Games and Information. An Introduction to Game Theory*. (First printed 1989). Printed in Great Britain. Oxford UK & Cambridge USA: Blackwell.
- Rawls J. 1988. *Oikeudenmukaisuusteoria. (Alkuperäisteos A Theory of Justice)*. Porvoo, Helsinki, Juva: WSOY.
- Rolfe H. 1992. *Arts Festivals in the UK*. UK, London: Policy Studies Institute.
- Rosenthal R. 1990. *Games of Perfect Information, Predatory Pricing and the Chain-Store Paradox*. (Julkaistu aiemmin 1981, *Journal of Economic Theory*, 25, 92-100.) Teoksessa Ariel Rubinstein (toim). *Game Theory in Economics*. An Elgar Reference Collection. Printed in Great Britain by Galliard Ltd, Great Yarmouth, 298-206.
- Rubinstein A. 1982. *Perfect Equilibrium in a Bargaining Model*. *Econometrica*. Vol. 50 (1), 97-110.

- Ruohonen R. 2002. Muistio elinkeinoelämän taiteelle ja kulttuurille suuntaaman tuen muodosta ja määrästä Suomessa. Sähköinen julkaisu. Opetusministeriö. Helsinki. http://www.minedu.fi/julkaisut/muut_julkaisut_aiheittain.html#kulttuuri 29.6.2002.
- Salanié, B. 1997. *The Economics of Contracts : A Primer*. MA, Cambridge: The MIT Press.
- Selten R. 1990 a. The Chain Store Paradox. (Julkaistu aiemmin 1978, *Theory and Decision*, 9, 127-159). Teoksessa Ariel Rubinstein (toim). *Game Theory in Economics*. An Elgar Reference Collection. Printed in Great Britain, Great Yarmouth: Galliard Ltd, s. 265-297.
- Selten R. 1990 b. Reexamination of the Perfectness Concept for Equilibrium Points in Extensive Games. (Julkaistu aiemmin 1975 *International Journal of Game Theory* 4(1), 25-55). Teoksessa Ariel Rubinstein (toim). *Game Theory in Economics*. An Elgar Reference Collection. Printed in Great Britain, Great Yarmouth: Galliard Ltd., s. 121-151.
- Sepänmaa Y. 1990. Jälkisanat. Teoksessa Dickie G. 1990. *Estetiikka*. Tutkimusalue, käsitteitä ja ongelmia. (Englanninkielinen alkuteos 1971 *Aesthetics. An Introduction*.) Suomentanut Heikki Kannisto. Karisto. Hämeenlinna. SKS. Tietolipas 86, s. 161-175.
- Sepänmaa Y. 1994. *Tuhatjärvinen: Esseitä ympäristökulttuurista*. Helsinki: SKS. Tietolipas 135.
- Sepänmaa Y. 1995. *Kuukävelyllä: Esseitä taiteen tulevaisuudesta*. Helsinki: SKS. Tietolipas 144.
- Sevänen E. 1998. *Taide instituutiona ja järjestelmänä: modernin taide-elämän historiallis-sosiologiset mallit*. Helsinki: SKS.
- Shubik, M. 1991 *Game Theory in the Social Sciences : Concepts and Solutions*. (First published 1984). Cambridge: MIT Press.
- Smith L. 1995. Necessary and Sufficient Conditions for the Perfect Finite Horizon Folk Theorem. *Econometrica*, 63 (2), 425-430
- Suomen kulttuuripolitiikka 1996. Eurooppalaisen asiantuntijaryhmän raportti, 1996. Laati Jacques Renard. Toim. Eija Ristimäki ja Henri Vogt. Kansainvälisen kulttuuripolitiikan eurooppalainen arviointiohjelma. Helsinki: Euroopan neuvosto. Kulttuuriyhteistyön neuvosto.
- Spence M. 1973. Job Market Signalling. *The Quarterly Journal of Economics*, 87 (3), 355-374.

- Stolper C. L. & Hopkins K. B. 1989. Successful Fundraising for Arts and Cultural Organizations. Published simultaneously in Canada. Printed and Bound in the U.S.A. Arizona: Oryx Press.
- Säätelä S. 1988. Taiteen vallankumoukset Kuhnin paradigma-teorian valossa. (Estetiikan pro gradu –tutkielma 1987). Helsinki: Helsingin yliopisto. Helsingin yliopiston Yleisen kirjallisuustieteen, teatteritieteen ja estetiikan laitoksen monistesarja n:o 16.
- Thomas L. A. 1997. Commitment: How Narrowing Options Can Improve Competitive Positions. Teoksessa Wharton on Dynamic Competitive Strategy. Toim. George S. Day, David J. Reibsten with Robert E. Gunther. (Printed simultaneously in Canada.) Printed in the U.S.A: John Wiley & Sons, Inc, s. 293-312.
- Wen Q. 1994. The “Folk Theorem” for Repeated Games with Complete Information. *Econometrica*, 62 (4), 949-954.

EMPIIRISET LÄHTEET

Empiiriset lähteet sisältävät myös aineiston muodostuksessa käytetyt asiakirjat.

Finland Festivals ry:n ja Taiteen keskustoimikunnan FF:n jäsenille suunnattu vuotta 1999 koskeva kysely, 2000.

Finland Festivals ry:lle taloustietojaan kertoneiden 40 jäsenfestivaalin tiedot vuodelta 1993, 38:n vuodelta 1994 ja 28:n vuodelta 1996.

Finland Festivals ry:n jäsenistö vuosina 1993, 1994, ja 1996-2000. Finland Festivals ry:n Toimintakertomus 1997, 1998 ja 1999, sekä ohjelmaesite 1999 ja 2000.

Ilmatieteen laitoksen tilastot. Kesä-elokuun sadepäivien keskimääräinen lukumäärä vuosista 1960-1991. Helsinki Kruunuhaka, Vantaa Lentoasema, Jyväskylä ja Sodankylä.

Opetusministeriön tuki valtakunnallisille kulttuuritapahtumille. Vuosittaiset tiedot 1991-2000. Päätösluettelot 1991-1995 ja valtion harkinnanvaraisten avustusten HARAVA-tietokanta 1996-2000.

Suomen elokuvasäätiön päätöspöytäkirja 5/99, 4.2.1999.

Valtionavustukset valtakunnallisten kulttuuritapahtumien järjestämiseen vuonna 1996: määrärahan jakoehdotus. Nro 96/611/2. Taiteen keskustoimikunta valtion

taidetoimikunnille. Tiedoksi taiteen keskustoimikunnan jäsenille. OPM:n lausuntopyynnön nro. 29/620/96, 22.1.1996 johdosta. Helsinki 24.1.1996

MUUT LÄHTEET

Muihin lähteisiin sisältyvät muut asiakirjat ja säädökset, lehtijutut sekä tiedotteet.

Alaluusua Kari 2000. Lapin tapahtumat ketjuuntuivat. Kaleva Plus 5.1.2000.

Asetus taiteen edistämisen järjestelyistä 1105/91, mm. Taidetoimikunnat 1998-2000. Jäsenet ja lainsäädäntö, 27-28, 29-35.

Finland Festivals. www.festivals.fi/suomi/index.htm 2.7.2002

Joensuun kaupunginvaltuuston Pöytäkirja 06.10.1997 klo 14:00, 41 §,
<http://www.jns.fi/hallinto/listat/kv/1997/06101800.0/index.htm> 2.7.2002.
http://www.jns.fi/suomi_uusi/index.html 2.7.2002

Lausunto laulujuhlien jatkosta. 1997. Joensuun Kaupunki. Pöytäkirja. Kuvalk8/24.9.1997.
 Kulttuuri- ja vapaa-aikalautakunta. 103 §. Carelicum.
<http://www.jns.fi/hallinto/listat/kuvalk/1997/KU970924.TXT> 1.8.2002

Kulttuuriministeri Suvi Lindén Vaikuttajaklubissa: Millä todennäköisyydellä YK-lotto onnistuisi? Opetusministeriön uutisarkisto.
http://www.minedu.fi/opm/uutiset/archive/2002/03/22_1.html 22.3.2002 / pe. 20.8.2002.

Kulttuuri on sekä alueellinen että kansallinen voimavara. Kulttuuriministeri Kaarina Dromberg, Mäntyharjun kunnan kesätapahtumassa Mäntyharjun torilla lauantaina 6.7.2002.
http://www.minedu.fi/opm/uutiset/archive/2002/07/06_1.html 8.7.2002.

Laki taiteen edistämisen järjestelyistä 328/67 (1998), mm. julkaisussa Taidetoimikunnat 1998-2000. Jäsenet ja lainsäädäntö, 27-28.

Niemi I. 2000. Festivaalien humiseva väljyys kattaa Suomen. kolumni, 31.7.2000. Kaleva Plus.

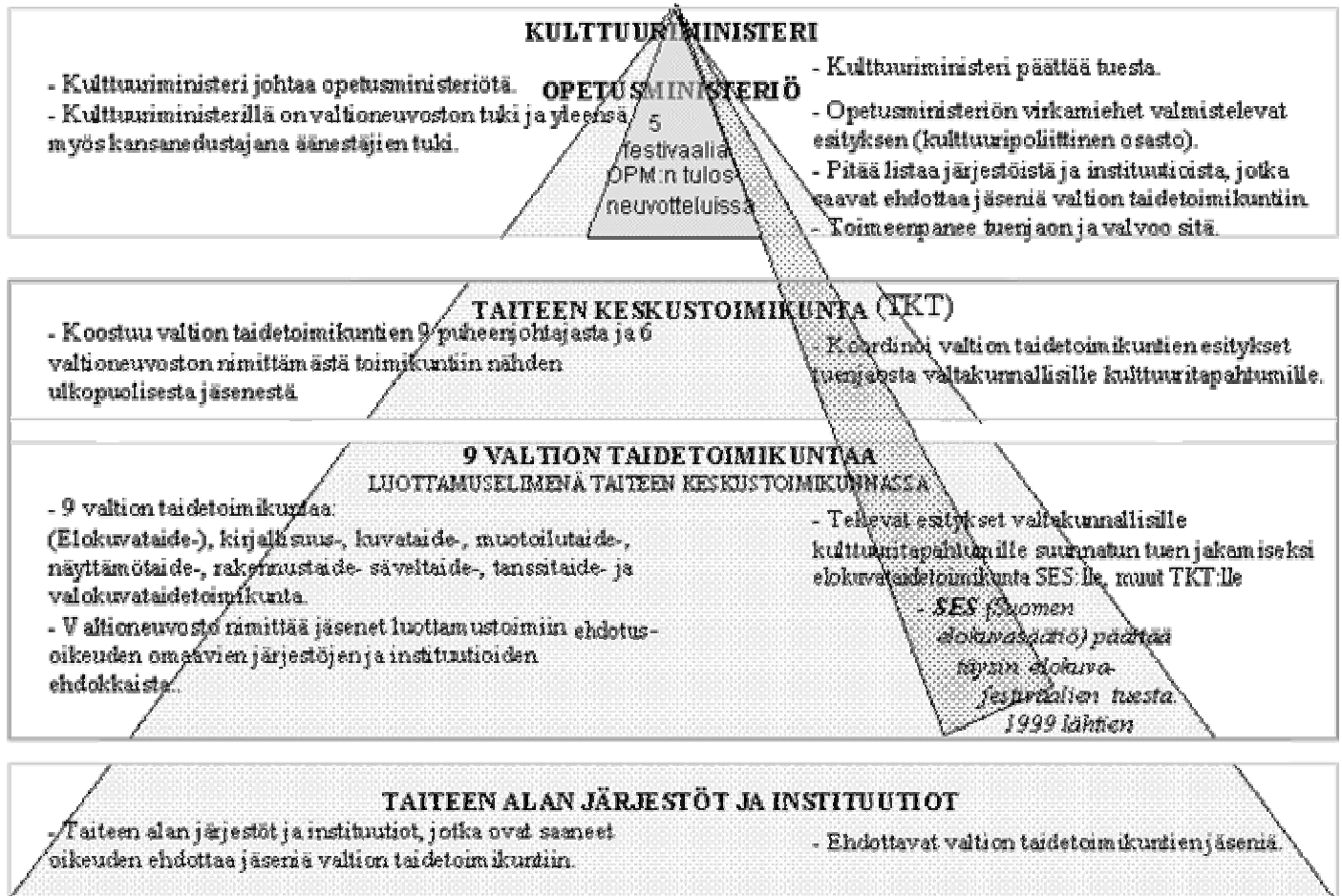
Niemi I. Festivaalit uuden kauden ja uusien haasteiden edessä. www.festivals.fi 13.5.2002.

Pääministeri Paavo Lipposen II hallituksen ohjelma, 15.4.1999. Valtioneuvosto.
<http://www.valtioneuvosto.fi/vn/liston/base.lsp?r=696&k=fi&page=6&old=696>.

Räsänen S. 2000. Lapland Festivalsille EU-rahaa. Kaleva Plus. 13.7.2000.

- Taidetoimikunnat 1995-1997. Jäsenet ja lainsäädäntö, 1995. Helsinki: Taiteen keskustoimikunta.
- Taidetoimikunnat 1998-2000. Jäsenet ja lainsäädäntö. Toinen painos, toukokuu 1998. Painopaikka. Mikkeli. Helsinki: Taiteen keskustoimikunta.
- Tanssitaiteen ensembleduki. Taiteen keskustoimikunnalta ja valtion taidetoimikunnilta vuosittain haettavat apurahat ja avustukset hakuohjeineen. <http://www.taiteenkeskustoimikunta.fi/apurahat/hakuohjeet/index.html>. 27.6.2002.
- Valtion säveltaidetoimikunnan vuoden 1999 toimintakertomus, 1999. Valtion säveltaidetoimikunnan puheenjohtaja Jani Uhlenius.
- Valtion taidetoimikuntien tehtävät. <http://www.minedu.fi/tkt/vttk.htm> 17.1.2002. <http://www.taiteenkeskustoimikunta.fi/tkt.html> 29.6.2002.
- Valtionavustukset valtakunnallisten kulttuuritapahtumien järjestämiseen vuonna 1998; säveltaidetoimikunnan määrärahan jakoehdotus. Valtion säveltaidetoimikunta Nro. 98/611/2. Taiteen keskustoimikunnan lausuntopyynnön 23.1.1998 johdosta. Asiakohdan pj. Janne Louhivuori, sihteeri Marja-Leena Häkkinen. 3.3.1998.
- Valtakunnallisten kulttuuritapahtumien valtionrahoitus Nro. 2000/611/4. Valtion säveltaidetoimikunta. Vastaus Taiteen keskustoimikunnan lausuntapyyntöön 28.4.2000 Nro. 2000/611/4. Pj. Jani Uhlenius, sihteeri Marja-Leena Pétas. Helsinki. 26.5.2000.

LIITE 1 Organisaatiokaavio opetusministeriön tuenmyöntöjärjestelmästä valtakunnallisille kulttuuritapahtumille

LIITE 2 Vuoteen 1999 keskittyneen kyselyn lomake Finland Festivals ry:n jäsenille

Finland Festivals ry:n jäsenille suunnattu kysely toteutettiin touko-heinäkuussa 2000 ja vastauksia täydennettiin keväällä 2001. Kyselyn vuosikohtaiset kysymykset koskivat vuoden 1999 toteutunutta tilannetta. Festivaaleja pyydettiin lisäämään vastaukseen "arvio", jos tarkkaa lukua ei ollut tiedossa. Osassa kysymyksistä pyydettiin vapaamuotoista arviota muutoksesta tai kehityksen suunnasta. Festivaaleja pyydettiin palauttamaan lomake silloinkin, kun festivaali voisi vastata vain osaan kysymyksistä.

Kysymykset:

(1) Festivaalin nimi _____,
toiminnan aloitusvuosi _____, taiteenlaji _____ ja arvonlisäverollisuus (kyllä/ei) _____

AVUSTUKSET

- (2) Valtion avustukset yhteensä (mk) _____
(3) Kunnan antamat raha-avustukset (mk) _____
(4 a) EU- avustukset (mk) _____
(4 b) Pohjoismaiset avustukset (mk) _____
(5) Raha-avustukset muilta yhteisöiltä ja säätiöiltä (mk) _____
(6) Muut avustukset (mk) _____

Avustukset yhteensä	mk
---------------------	----

OMIEN TUOTTOJEN HANKINTA 1999

- (7) Myytyjen lippujen määrä _____ ja lipputuotot (mk) _____
(8) Muut omat tuotot (muu myynti...) (mk) _____
(9) Sponsoriraha (mk) _____

Omat tuotot yhteensä	mk
----------------------	----

AVUSTUSTEN HAKU

Hypätkää kysymykseen (12) jos festivaali on hakenut vuosittain avustusta Opetusministeriöltä.

(10) Jos festivaali ei ole hakenut jonain 1990-luvun vuosina avustusta Opetusministeriöltä: milloin ja miksi?

---

(11) Miten festivaalin tilanne (koko, kävijämäärä, ulkomaisten esiintyjien määrä, budjetti, kannattavuus) on muuttunut verrattuna aikaan, jona avustusta ei haettu.

ARVIO EI-RAHALLISISTA AVUSTUKSISTA 1999

Jos festivaali maksaa tiloista täyden hinnan, hypätkää kysymykseen (14).

(12) Ilmaiset tilat tai vuokra-alennus (arvio markkoina).

---

(13) Ilmaisen tai hinnaltaan alennetun tilan omistaja (esim. kunta)

---

(14) Jos muiden organisaatioiden työntekijöitä työskentelee festivaalin hyväksi (esim. markkinointi, tilajärjestelyt): heidän työpanoksensa **henkilötyövuosina** (jos henkilötyövuositietoa ei ole: lukumäärä, kokopäiväisyys- osa-aikaisuus ja työperiodin pituus) ja työpanoksen **arvio markkoina**

---

(15) **Edelliseen kysymykseen vastanneille:** Muiden organisaatioiden festivaalin hyväksi työskentelevien palkan maksaa

---

---

(16) Ulkopuoliselta (esim. urheiluseuralta tai kansalaisjärjestöiltä) saadun vapaaehtoistyön **määrä**

---

(17) Arvio festivaalin suoraan hankkimien vapaaehtoisten **määrästä** henkilötyövuosina tai kokoaikaisiksi muutettuina työpäivinä

---

(18) Festivaalin vapaaehtoisen työvoiman palkitsemien palkitsemistavat

---

---

(19) Partneri- ja markkinointiyhteistyön arvo (arvio mk) _____

(20) Partneri- ja markkinointiyhteistyön muuttuminen 1990-luvulla _____

---

(21) Muut ei-rahalliset panokset, mitkä? _____

---

(22) Arvio ei-rahallisten avustusten yhteishinnaksi, jos ne olisi jouduttu ostamaan rahalla. ____mk.

Jos festivaalin nyt ilman saama panos olisi jouduttu ostamaan rahalla, minkä verran siihen olisi voitu käyttää rahaa. _____mk Mistä hankinnoista olisi luovuttu _____

KULUT1999

Ohjelmakulut

(23) Taiteilijapalkkiot, taiteilijakustannukset ja ohjelman sisältökulut yhteensä (mk) _____

(24) Ulkomaisten esiintyjien kulut (sisältyvät taiteilijapalkkioihin) (mk) _____

(25) Esiintymistiloista maksetut korvaukset (mk) _____

Kulut hallinnollisesta henkilöstöstä

(26) Ympärivuotisesti palkatun henkilöstön määrä _____ (hlö.) ja kulut _____

(27) Tilapäishenkilöstö _____ (hlö.), työsuhteen ka. kesto _____ (työpäivää) ja kulut (mk) _____

Markkinointi- ja muut kulut

(28) Markkinointi ja tiedotus (mk) _____

Kulut yhteensä	mk
----------------	----

29) Muut kulut (mk) _____

- (30) Vuoden 1999 alijäämä/ylijäämä (mk) _____
(31) Kokonaisalijäämä/ylijäämä (aiemmilta vuosilta kertynyt + 1999 ali/ylijäämä) (mk) _____

TALOUDEN VAKAUS

Jos festivaali ei velkaantunut minään vuonna, hypätkää viimeiseen kysymykseen.

- (32) **Jos** festivaali velkaantui 1990-luvulla (ennen velkoihin myönnettyjä erillisiä avustuksia), milloin?

(33) Saiko festivaali taloudellisen vaikeuden perusteella erityisavustuksia, minkä verran ja mistä. Mikä oli seuraavan vuoden tilanne

(34) Mistä toiminnan jatkuvuuden uhka johtui: Laskiko maksavan yleisön määrä, lippuhinnat, nousivatko kustannukset: ohjelmisto-, hallinto-, markkinointikustannukset, alenivatko avustukset?

(35) Näkyivätkö vaikeat vuodet festivaalin profiiliin, kohdeyleisön tai yleisörakenteen muutoksessa. Milloin mahdollinen muutos on tapahtunut _____

YLEISÖRAKENNE

(36) Ensisijainen kohdeyleisö: (kolme tärkeintä tärkeysjärjestyksessä arvion mukaan: (esim. kulttuurista kiinnostunut suuri yleisö, tietystä kulttuurilajista kiinnostunut yleisö, ammattilaiset, harrastajat)

1. _____
2. _____
3. _____

(37) Arvio yleisön ikärakenteesta ja kotipaikasta. Arvioinnissa voidaan käyttää apuna esim. festivaalin markkinointi- ja lippujen myyntialueita).

Paikallisen yleisön osuus (%) _____

Muut merkittävät kotialueet (3 merkittävintä) _____

Kohdealueet (3 merkittävintä) _____

(38) Poikkeako nykyinen yleisö siitä yleisöstä, jolle festivaalia pyritään markkinoimaan (tavoitellaankouutta yleisöä, uutta kohderyhmää) _____

(39) Yritysyyleisön määrä _____, osuus yleisöstä _____ % ja kotialue (esim. yrityslippujen myyntiosoitteiden perusteella), jos arvioitavissa _____

(40) Vuoden 1999 festivaalien ilmaistilaisuuksien yleisömäärä _____

Paljon kiitoksia vastauksista.

LIITE 3 Opetusministeriön valtakunnallisille kulttuuritapahtumille myöntämän tuen saajat vuosina 1996-2000

Listasta ilmenevät opetusministeriön valtakunnallisille kulttuuritapahtumille myöntämän tuen saajat. Vuosittain tuetuista 50 festivaalista esitetään seuraavassa listassa vain nimi.

Tukivuodet on merkitty, jos festivaali on saanut tukea vain osana jakson vuosista.

Listan 136 tuensaajan lisäksi opetusministeriön tukea valtakunnallisille kulttuuritapahtumille haki vuosina 1996-2000 116 tukea vaille jäänyttä eri festivaalia.

Aasia Helsingissä -festivaali (1999-2000)	Helsinki International Film Festival - Rakkautta ja Anarkiaa (1999-2000) ⁹⁵
April Jazz	Hetan Musiikkipäivät
Arktiset Askeleet -valtakunnallinen lastentanssikatselmus (1997-2000)	Hämeen Linnan Lastentapahtuma
Avanti!::n Suvisoitto	Iisalmen Kamera Biennale 97 ja Dance Obscura-elokuvasarja Iisalmen Kamera Biennale 97:ssä (1997)
Bomban Juhlaviikot	Ilmajoen Musiikkijuhlat
Bravo! -festivaali (2000)	Ilon ja surun akatemia (1998-2000)
Crusell-viikko	Imatra Big Band Festival
Design for Architecture -tapahtuma (1998)	Joensuun Laulujuhlat (1996-1997)
Down By The Laituri-kaupunkifestivaali (1999)	Joroisten Musiikkipäivät (2000)
Espoon elokuvajuhlat (*)	Jutajaiset
Eteläpohjalaiset Spelit	Jyväskylän Kesä ja Talvi ⁹⁶
Etnosoi!	Järvenpään Puistoblues (1997)
Finlandssvensk riksspelmansstämma	Järvenpään Sibelius-viikot (1999-2000)
Fiskarsissa asuvien käsityöläisten, muotoilijoiden ja taiteilijoiden oma 4. näyttely (1997)	Kainuun Jazzkevät (1997-1998)
Flux Aura 2000 -ympäristötaitetapahtuma (2000)	Kajaani Tanssii (1999-2000)
Graphica Creativa '96- ja -99 näyttelyt (1996, 1999)	Kajaanin Runoviikko Sana ja Sävel
Haapavesi Folk	
Hangö Teaterträff (1997-2000)	
Harrastajateatterikesä	
Helsingin Juhlaviikot	
Helsingin Julistebiennaale 97 (1997)	
Helsingin runoseuran toiminta (2000)	

⁹⁵ (*) merkityt 5 elokuvafestivaalia saivat 1999-2000 tuen SES:ltä. Vuosien 1999 ja 2000 hakijoihin on sisällytetty elokuvafestivaali Helsinki Film Festival – Rakkautta ja Anarkiaa, jonka valtion elokuvatoimikunta määritteli valtakunnalliseksi vasta 1998 tuen myönnön jälkeen, minkä vuoksi festivaali on mukana vain SES:n, ei OPM:n valtakunnallisen kulttuurituen saajien tiedoissa.

⁹⁶ Jyväskylän Kesä ja Talvi on käsitelty yhtenä festivaalina, koska festivaaliorganisaatio yhdistyi jakson aikana, ja osa tukipäätöksistä on erittelemättömiä. Festivaalista vain Jyväskylän Kesä kuuluu FF:iin.

Kalottjazz & Blues Festival

Kangasniemen musiikkiviikot

Kansainvälinen Alvar Aalto –symposium (1997, 2000)

kansainvälinen keramiikkataiteen tapahtuma Lappeenranta K (vuosi) (1996, 2000)

Kansainvälinen Lasten Teatteritapahtuma (1998-2000)

Kansainvälinen lastenelokuvien festivaali (*)

Kansainvälinen mustalaismusiikin festivaali (1999-2000)

Kateus ja Kauna Humalassa ja Krapulassa (2000)

Kaustinen Folk Music Festival

Kaustisen Kamarimusiikkiviikko (1999)

Kemijärven Kansainvälinen Kuvanveistoviikko (1996, 1999-2000)

Kemijärven RuskaSwing (1999)

Kemin kansainväliset sarjakuvapäivät

Kerava Jazz -festivaali (1999-2000)

Kieku - ihmisen äänen juhla (2000)

Kihaus Folk Music Festival

Korsholman musiikkijuhlat

Kotka - Port of Art 2000 (2000)

Kotkan Meripäivät: Lasten Meripäivät (1997-2000)⁹⁷

Kuhmon Kamarimusiikki

Kuopio Tanssii ja Soi

Kuusamo luontovalokuvatapahtuma (nimissä hieman eroa eri vuosina) (1998-2000)

Lahden kansainvälinen kirjailijakokous (1997, 1999)

Lahden Kansainvälinen Urkuviikko

Lasten ja nuorten teatteripäivät

Lasten Kalenat (1999)

Lieksan Vaskiviikko

Liikkeellä marraskuussa -nykytanssifestivaali, ja siihen liittyneet 4. Turnee-tapahtuma (1996) ja Tanssia lapsille (2000) (1996, 1998, 2000)

Littera Baltica - Itämeren maiden kirjailijakokous (1998)

Lumo 98 -näyttely (1998)

Manifesti - Tehdasfestivaali (1998-2000)

Mikkelin (järjestysnro):s Kuvitustriennale (1996, 1999)

Mikkelin Musiikkijuhlat

Mukamas Nukketeatterifestivaali (2000)

Musica Nova (1999-2000)

Musiikin Aika

Musiikkia linnassa festivaali (1998-1999)

Muu ry:n kymmenvuotisjuhlanäyttelyt (1997)

Myötätuuleen medvind -taidetapahtuma (1996)

Mäntän kuvataideviikot (1997, 1999-2000)

Naantalin musiikkijuhlat

Nainen ja Musiikki -festivaali (-98-2000) ja Ooppera Xerxes (-99) (1998-2000)

Natura Lumen luontovalokuvatapahtuma (2000)

Nordisk Gitarrfestival (1996-1999)

Nurmijärven Kivi-juhlat (1999)

Nykytanssia Turussa 96 festivaali (1996)

Oulun Musiikkijuhlat (1997-2000)

Oulunsalon 3.kansainväliset musiikkijuhlat (2000)

Pan Horama –valokuvatapahtuma

Paperitaiteen biennale (III, -99), muita paperitaidenäyttelyitä (-96 ja -97) (1996-1997, 1999)

Pentinkulman Päivät

---

⁹⁷ Kotkan Meripäivät on hakenut OPM:lta tukea vain siihen kuuluville Lasten Meripäiville. FF:n jäsenenä ovat kuitenkin koko Kotkan Meripäivät.

Pispalan Sottiisi / Tanssimania
Pohjoinen Valokuva triennaali (1997, 2000)
Pori Jazz
Posio Pot -keramiikkatapahtuma (1996, 1998, 1999)
Provinssirock (1998)
Purnun kesänäyttelytoiminta (1999-2000)
Päätalopäivät
Rauman Biennale Balticum 1996, 1998, 1999 -
näyttely ja Sähköisen taiteen näyttely 1997
(1996, 1998, 2000)
Riekkoooppera (1997)
Riihimäen Kesäkonsertit (1996)
Runomaratoni -tapahtuma, Runoilijaseminaari
ja monitaiteellinen runoviikko
RuskaSwing festivaali (1998)
Salsa & Latin jazzfestivaali (1996) ja Summer
jazz-festivaali (1998-2000)
Samuelin Poloneesi Folk Music Festival
Sarjakuvafestivaalit (1997-1999)
Sarjakuvan estetiikka -päivät 2000 (2000)
Sata-Häme Soi
Savonlinnan Oopperajuhlat
Sirkusfestivaali (1999)
Sirniön kyläsepat -tapahtuma (1999)
Sodankylän elokuvajuhlat (*)
Suomen Sepät (2000)
Sysmän kirjapäivät (1999)
Sysmän Suvisoitto (1996)
Särestön kamarikonsertit (1998)

Särestön Ruskafestivaali ja Särestössä Soi-
koulutustapahtuma (1997)
Taidekeskus Salmela
Tampere Jazz Happening (1996-1999)
Tampereen Biennale (1996, 1998, 2000)
Tampereen kansainväliset lyhytelokuvajuhlat
(*)
Tampereen Sävel (1997, 1999, 2000)
Tampereen Teatterikesä
Tanssiareena-nykytanssifestivaali (2000)
Turku Biennaali 1998 (1998)
Turku Jazz -festivaali (1997-2000)
Turun musiikkijuhlat
Työväen Musiikkitapahtuma
Työväen Näyttämöpäivät
Täydenkuun Tanssit, Pyhäjärvi (1997-2000)
Uuden kirjan päivät -tapahtuma Oriveden
Opistolla (1998-2000)
Valokuva (vuosi) Tampere -tapahtuma (1996,
1999)
Valokuvataide - Arkitaide (vuosi) -tapahtuma
(1996, 2000)
Valtakunnalliset Jazzpäivät (1996-1999)
Vanhan kirjallisuuden päivät
Vantaan Barokkiviikko (1999-2000)
Velho-Ooppera (1998, 2000)
Ylläs Soikoon -tapahtuma (1996-1998)

LIITE 4 FF:n jäsenistö kyselyjen vuosina 1993, 1994, 1996, 1999 ja 2000.

Listaan sisältyvät festivaalit, jotka kuuluivat FF:ään jonain kyselyjen vuosista. Kyselyihin vastasi vuosittain yli puolet kunkin vuoden FF:n jäsenistä ja yhteensä 60 eri festivaalia. Vastaajat muodostivat vuosittain 51-71 % ko. vuoden jäsenistöstä.

April Jazz	Kaustinen Folk Music Festival	Provinssirock
Avanti!:n Suvisoitto	Keitelejazz	Pyhäniemen Taidekartano
Baltic Jazz	Kemin kansainväliset sarjaku- vapäivät	Raahen Rantajatsit
Bomban Juhlaviikot	Kihaus Folk Music Festival	Riihimäen Kesäkonsertit
Crusell-viikko	Korsholman musiikkijuhlat	Ruisrock
Eteläpohjalaiset Spelit	Kotkan Meripäivät	Scandinavian Quitar Festival
Haapavesi Folk	Kuhmon Kamarimusiikki	Sata-Häme Soi
Harrastajateatterikesä	Kuopio Tanssii ja Soi	Savonlinnan Oopperajuhlat
Hamina Tattoo	Kuusamo Natura	Sepän soitto
Helsingin Juhlaviikot	Kymenlaakson kansankulttuuri- (ja pelimanni)päivät	Sodankylän elokuvajuhlat
Hetan Musiikkipäivät	Lahden Kansainvälinen Urkuviikko	Sysmän Suvisoitto
Hämeen Linnan Lastentapahtuma	Lasten ja nuorten teatteripäivät	Taidekeskus Retretti
Ilmajoen Musiikkijuhlat	Lieksan Vaskiviikko	Taidekeskus Salmela
Imatra Big Band Festival	Mikkelin Musiikkijuhlat	Tampere Jazz Happening
Joensuun Laulujuhlat	Musica Nova	Tampereen Biennale
Joutsan Joutopäivät	Musiikin Aika	Tampereen kansainväliset lyhytelokuvajuhlat
Jutajaiset	Mäntän kuvataideviikot	Tampereen Sävel
Jyväskylän Kesä	Naantalin musiikkijuhlat	Tampereen Teatterikesä
Järvenpään Puistoblues	Nummirock Festival	Tangomarkkinat
Järvenpään Sibelius-viikot	Oulaisten Musiikkiviikot	Turun Musiikkijuhlat
Kainuun jazzkevät	Oulun Musiikkijuhlat	Tuusulanjärven kamarimusiikki
Kalenat	Pentinkulman Päivät	Työväen Musiikkitapahtuma
Kajaanin Runoviikko Sana ja Sävel	Pispalan Sottiisi ja Tanssimania	Työväen Näyttämöpäivät
Kallio-Kuninkalan musiikkifestivaali	Pohjoiskalotin harmonikkatapahtuma International	Täydenkuun Tanssit
Kalottjazz & Blues Festival	Pori Jazz	
Kangasniemen musiikkiviikot		
Kansainvälinen lastenelokuvien festivaali		

LIITE 5 FF:Internetiin vietäessä tehdyt muutokset

Sähköisessä julkaisussa tekstiin on lisätty lukijalle –lukuun teksti kaupallisen hyödyntämisen ehdoista.